

Vrednotenje

Presoja rezultatov Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014 - 2020

Končno poročilo

Junij 2017

PRIPRAVLJAVCI POROČILA

Naročnik vrednotenja: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
Dunajska 22
1000 Ljubljana

Kontaktna oseba: Zvonko Hardi

Izvajalec vrednotenja: Deloitte d.o.o.
Oddelek poslovnega svetovanja
Dunajska cesta 165
1000 Ljubljana

Vodja projekta:
- Polona Čufer Klep, višja managerka

Člani projektne skupine in drugi sodelujoči:

- Aja Ropret Knez, višja svetovalka
- Gregor Skender, višji svetovalec
- Jan Sedliacik, višji manager
- Lidija Vincekovič, višja svetovalka
- Aleš Zatloukal, višji svetovalec
- Snježana Tolić, zunanja sodelavka
- Vladimir Zdražil, zunanji sodelavec

Odgovorna oseba:
- Mitja Kumar, partner

Datum in kraj priprave: Ljubljana, junij 2017

Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja 2014–2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Za vsebino poročila vrednotenja: "Presoja rezultatov Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020" je odgovoren Deloitte svetovanje d. o. o.

Kazalo

Seznam kratic	7
Seznam slik in tabel	9
Seznam prilog	9
Seznam ukrepov in podukrepov Programa razvoja podeželja	10
Povzetek ugotovitev vrednotenja	12
Summary of evaluation findings	16
Pregled ključnih zaključkov in priporočil	20
1. Ocena stanja in potreb	25
1.A. SWOT analiza	25
Pregled stanja	25
Ponovni pregled SWOT analize	33
Usklajenost posodobitev PRP s spremembami v zunanjem okolju	35
1.B. Analiza potreb	38
Posebnosti tehnične pomoči in Mreže za podeželje	39
2. Zunanja usklajenost Programa razvoja podeželja	40
2.A. Prispevek k strategiji Evropa 2020	40
Ustreznost intervencijske logike PRP	40
Ustreznost predhodnega vrednotenja	41
2.B. Usklajenost z ESI skladi, Partnerskim sporazumom, priporočili za Slovenijo in drugimi relevantnimi instrumenti	42
Ustreznost intervencijske logike PRP	42
Ustreznost predhodnega vrednotenja	44
3. Notranja usklajenost Programa razvoja podeželja	45
3.A Ocena notranje usklajenosti	45
Ustreznost intervencijske logike PRP	45
Ustreznost intervencijske logike Mreže za podeželje	53
Ustreznost predhodnega vrednotenja	55
Ustreznost obstoječega PRP glede na spremembe v okolju	55
3.B Primernost oblik podpore in usklajenost proračunskih sredstev s cilji	55
Ustreznost intervencijske logike PRP	55
Ustreznost predhodnega vrednotenja	56
Ustreznost obstoječega PRP glede na spremembe v okolju	56
4. Skupna vprašanja za vrednotenje	57

4.I. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 1: »Prednostno področje 1A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo inovacije, sodelovanje in razvoj baze znanja na podeželskih območjih?«	57
4. II. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 2: »Prednostno področje 1B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti?«	63
4.III. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 3: »Prednostno področje 1C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju?«	69
4.IV. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 4: »Prednostno področje 2A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k izboljšanju ekonomske uspešnosti, prestrukturiranju in posodabljanju podprtih kmetijskih gospodarstev, zlasti s povečanjem njihove udeležbe na trgu in kmetijsko diverzifikacijo?«	73
4.V. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 5: »Prednostno področje 2B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lažji začetek opravljanja kmetijske dejavnosti ustrezno usposobljenih kmetov, zlasti pa generacijsko pomladitev?«	83
4.VI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 6: »Prednostno področje 3A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo izboljšanje konkurenčnosti podprtih primarnih proizvajalcev z njihovo boljšo vključitvijo v agroživilsko verigo prek shem kakovosti, dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom, promocijo na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah, skupinah proizvajalcev in medpanožnih organizacijah?« ...	88
4.VII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 7: »Prednostno področje 3B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje in obvladovanje tveganja na kmetijah?«.....	97
4.VIII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 8: »Prednostno področje 4A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Evropi?«	98
4. IX. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 9: »Prednostno področje 4B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi?«	127
4. X. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 10: »Prednostno področje 4C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal«	146
4. XI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 11: »Prednostno področje 5A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu?«	160
4.XII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 12: »Prednostno področje 5B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane?«.....	166
4.XIII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 13: »Prednostno področje 5C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k ponudbi in uporabi	

obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva?«	171
4.XIV. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 14: »Prednostno področje 5D: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu?«	176
4.XV. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 15: »Prednostno področje 5E: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo shranjevanje in sekvenciacijo ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu?«	184
4.XVI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 16: »Prednostno področje 6A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij ter ustvarjanje novih delovnih mest?«	188
4.XVII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 17: »Prednostno področje 6B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lokalni razvoj podeželskih območij?«	198
4.XVIII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 18: »Prednostno področje 6C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja izboljšalo dostop do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihovo uporabo in kakovost?«	208
4.XIX. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 19: »V kolikšni meri so sinergije med prednostnimi nalogami in prednostnimi področji povečale učinkovitost programa razvoja podeželja?«	212
4.XX. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 20: »V kolikšni meri je tehnična pomoč prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013?«	221
4.XXI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 21: »V kolikšni meri je nacionalna mreža za podeželje prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013?«	228
5. Programsko specifična vprašanja za vrednotenje	236
5.I. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 1: »Ali prihaja do medsebojnega »izpodpiranja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP?«	236
5.II. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 2: »V kolikšni meri naložbe v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?«	242
5.III. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 3: »V kolikšni meri so se upravičenci vključevali v ukrepe PRP 2014–2020, povezane z gozdarstvom in kakšno je bilo izvajanje teh ukrepov (vpliv ukrepov na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov)?«	247
5.IV. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 4: »V kolikšni meri so se upravičenci vključevali v ukrepe PRP 2014–2020 Sodelovanje in LEADER (vpliv ukrepov na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov)?«	253
5.V. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 5: »V kolikšni meri je PRP 2014–2020 dosegel okoljske cilje, opredeljene v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020?«	254
5.VI. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 6: »V kolikšni meri določeno komunikacijsko orodje vpliva na izvajanje ukrepov oziroma prepoznavnost programa	

razvoja podeželja (ter s tem tudi EKS RP) oziroma je za upravičence/prejemnike orodje ustrezno?«	262
5.VII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 7: »V kolikšni meri je izvajanje svetovanja v okviru podukrepa 2.1 »Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja« vplivalo na zadovoljstvo uporabnikov z opravljeno storitvijo?«	269
5.VIII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 8: »V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal enakost moških in žensk ter nediskriminacijo?«	272
5.IX. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 9: »V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal trajnostni razvoj?«	276
5.X. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 10: »Kakšen je vpliv izvajanja operacij Posebni traviščni habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Steljniki v okviru ukrepa 10 na ohranjanje biotske raznovrstnosti na območjih, na katerih se te operacije izvajajo?«	280
5.XI. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 11: »Kakšen je vpliv ukrepa 10 (operacija 14 Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri) na ohranjanje reje živali (ohranjanje travinja) in zagotavljanje sobivanja z zvermi (zmanjšanje škode, ki jo na rejnih živalih povzročijo zveri – medved, volk)?«	285
5.XII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 12: »Kakšen je vpliv ukrepa 10 na prilagajanje in blaženje učinkov podnebnih sprememb v kmetijstvu?«	288
5.XIII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 13: »Koliko in na kakšen način je ukrep 10 prispeval k zavedanju in vedenju o pomenu ohranjanja okolja (biotska raznovrstnost, vode, tla) in trajnostnega kmetovanja?«	294
5.XIV. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 14: »Kakšen je skupen vpliv izvajanja ukrepov 10 in 11 (ukrep ekološko kmetovanje) na biotsko raznovrstnost, vode, tla in podnebne spremembe (prilagajanje in blaženje)?«	301
5.XV. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 15: »V kolikšni meri je ukrepanje v okviru podukrepa 6.1 prispevalo k znižanju stopnje brezposelnosti mladih v starostnem obdobju 18–40 let in v starostnem obdobju 18–29 let?«	304
6. Pregled ključnih sestankov in srečanj v procesu vrednotenja	309
7. Viri	311

Seznam kratic

AJPES	Agencija RS za javnopravne evidence in storitve
ARSKTRP	(Tudi AKTRP) Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja
ARSO	Agencija Republike Slovenije za okolje
ATT	Povprečni učinek ukrepa na upravičence (<i>Average Treatment Effects on Treated</i>)
BDP	Bruto domači proizvod
BDV	Bruto dodana vrednost
CKFF	Center za kartografijo favne in flore
CLLD	Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost (<i>Community-Led Local Development</i>)
CO2	Ogljikov dioksid
DID	Razlika v razliki (<i>Difference in differences</i>)
DOPPS	Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
DRSV	Direkcija Republike Slovenije za vode
EBITDA	Prihodki pred obrestmi, davki in amortizacijo (<i>Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization</i>)
EIP	Evropsko partnerstvo za inovacije (<i>European Innovation Partnership</i>)
EK	Ekološko kmetovanje
EKSRP	Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja
ESI	European structural investment [funds], Evropski strukturni in investicijski [skladi]
ESPR	Evropski sklad za pomorstvo in ribištvo
ESRR	Evropski sklad za regionalni razvoj
ESS	Evropski socialni sklad
EU	Evropska unija
EUR	Evro
FADN	Mreža računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (<i>Farm Accountancy Data Network</i>)
FFS	Fitofarmacevtska sredstva
FTE	Ekvivalent polnega delovnega časa (<i>Full Time Equivalent</i>)
GERK	Grafična enota rabe zemljišča kmetijskega gospodarstva
GURS	Geodetska uprava Republike Slovenije
GVŽ	Glava velike živine
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
HNV	Visoka naravna vrednost (<i>High Nature Value</i>)
IKT	Informacijska-komunikacijska tehnologija
IPCC	Medvladni forum o podnebnih spremembah (<i>International Panel on Climate Change</i>)
K2O	Kalijev oksid
KGZS	Kmetijsko-gozdarska zbornica Slovenije
KMG	Kmetijsko gospodarstvo
KOPOP	Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila
KS	Kohezijski sklad

KZU	Kmetijska zemljišča v uporabi
LAS	Lokalna akcijska skupina
LEADER	(Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale)
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
mnv	metri nadmorske višine
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
MSP	Mala in srednje velika podjetja
N	Dušik
NIB	Nacionalni inštitut za biologijo
NUV	Načrt upravljanja voda
OMD	Območje z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost
OU	Organ upravljanja
OVE	Obnovljivi viri energije
OZN	Organizacija združenih narodov
P2O5	Fosforjev pentoksid
PA	Plačilna agencija
PDM	Polna delovna moč
PP	Prednostno področje
PRP	Program razvoja podeželja
PSK	Poročilo o stanju kmetijstva
PSM	Ujemanje rezultatov nagnjenosti (<i>Propensity Score Matching</i>)
PSVV	Programsko specifično vprašanje za vrednotenje
PUN	Program upravljanja območij Natura 2000
RABA	Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč
RS	Republika Slovenije
SKP	Skupna kmetijska politika
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SVV	Skupno vprašanje za vrednotenje
SWOT	Analiza prednosti, šibkosti, priložnosti in nevarnost (<i>Strengths, weakness, opportunities, threats</i>)
TGP	Toplogredni plini
TP	Tehnična pomoč
UMAR	Urad za makroekonomsko analizo in razvoj
VO	Vodno območje
VT	Vodna telesa
VTPV	Vodna telesa površinskih voda
VTPodV	Vodna telesa podzemnih voda
ZRSVN	Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
ZRSZ	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje
ZVKDS	Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Seznam slik in tabel

Slika 1: Vertikalna in horizontalna usklajenost med cilji in učinki nacionalnih mrež za podeželje	53
Slika 2: Intervencijska logika slovenske nacionalne Mreže za podeželje.....	54
Tabela 1: Ocena zunanje usklajenosti PRP.....	42
Tabela 2: Opredelitev morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem (sekundarni učinki)	51

Seznam prilog

Priloga A-1: Anketni vprašalnik za prejemnike finančne podpore v okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020	
Priloga A-2: Anketni vprašalnik za vrednotenje Mreže za podeželje v okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020	
Priloga A-3: LEADER – Samo-ocenjevalni vprašalnik	
Priloga A-4: Anketni vprašalnik za vrednotenje tehnične pomoči v okviru Programa razvoja podeželja 2014-2020	
Priloga A-5: Izbrani kazalniki učinka po prednostnem področju in ukrepu	
SVV8-1: Število udeležencev usposabljanj na področju biotske raznovrstnosti in ohranjanja narave (Splošna in specifična usposabljanja KOPOP in usposabljanja v okviru EK)	
SVV8-2: Biotska raznovrstnost na območjih operacij VTR, MET, STE in HAB	
SVV8-3: Prispevek posameznih zahtev ukrepa KOPOP k obnovi, ohranjanju in izboljšanju biotske raznovrstnosti	
SVV9-1: Vodna telesa – prostorska analiza	
SVV9-2: Kemijsko in ekološko stanje vodnih teles	
SVV10-1: Število KMG, vključenih v aktivnosti za preprečevanje erozije tal ali izboljšanje upravljanja tal, po vrsti aktivnosti	
SVV10-2: Sprememba rabe	

Seznam ukrepov in podukrepov Programa razvoja podeželja

M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja

- **M01.1:** Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti
- **M01.2:** Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja

M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah

- **M02.1:** Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja

M03: Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila

- **M03.1:** Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti
- **M03.2:** Podpora za dejavnosti informiranja in promocije, ki jih izvajajo skupine proizvajalcev na notranjem trgu

M04: Naložbe v osnovna sredstva

- **M04.1:** Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva
- **M04.2:** Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov
- **M04.3:** Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva

M06: Razvoj kmetij in podjetij

- **M06.1:** Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete
- **M06.3:** Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij
- **M06.4:** Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti

M07: Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih

- **M07.3:** Podpora za širokopasovno infrastrukturo, vključno z njeno vzpostavitvijo, izboljšanjem in razširitvijo, pasivno širokopasovno infrastrukturo ter zagotavljanje dostopa do širokopasovnega interneta in rešitev v zvezi z e-upravo

M08: Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje

- **M08.4:** Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov
- **M08.6:** Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov

M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev

- **M09.1:** Ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev v kmetijskem in gozdarskem sektorju

M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila

- **M10.1:** Plačilo kmetijsko-okoljskih-podnebnih obveznosti na podlagi prvega do osmega odstavka 28. člena Uredbe 1305/2013/EU
- **M10.2:** Podpora za ohranjanje, trajnostno rabo in razvoj genskih virov v kmetijstvu na podlagi devetega odstavka 28. člena Uredbe 1305/2013/EU

M11: Ekološko kmetovanje

- **M11.1:** Plačila za preusmeritev v prakse in metode ekološkega kmetovanja
- **M11.2:** Plačila za ohranitev praks in metod ekološkega kmetovanja

M13: Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami

- **M13.1:** Izplačilo nadomestil v gorskih območjih
- **M13.2:** Izplačilo nadomestil za druga območja, ki imajo pomembne naravne omejitve
- **M13.3:** Izplačilo nadomestil za druga območja s posebnimi omejitvami

M14: Dobrobit živali

- **M14.1:** Plačilo za dobrobit živali

M16: Sodelovanje

- **M16.2:** Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij
- **M16.4:** Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov
- **M16.5:** Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam
- **M16.9:** Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani

M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost)

- **M19.1:** Pripravljalna podpora
- **M19.2:** Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost
- **M19.3:** Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine
- **M19.4:** Podpora za tekoče stroške in stroške animacije

Povzetek ugotovitev vrednotenja

Poročilo obravnava rezultate vrednotenja izvajanja Programa razvoja podeželja v obdobju 1.1.2014 - 31.12.2016. Vrednotenje obsega pregled stanja in intervencijske logike ter odgovore na skupna in specifična vprašanja za vrednotenje, v katerih so podane ugotovitve glede izvajanja in dosežkov programa. V nadaljevanju podajamo povzetek ugotovitev vrednotenja po posameznih prednostnih nalogah oz. vsebinskih sklopih.

Prednostna naloga 1: Spodbujanje prenosa znanja in inovacij v kmetijstvu, gozdarstvu in na podeželskih območjih

PRP je pomembno podprl razvoj baze znanja v kmetijstvu in gozdarstvu, medtem ko je bil vpliv na inovacije šibkejši in omejen. Ključen je prispevek ukrepa M01 (»Prenos znanja in dejavnosti informiranja«) k vseživljenjskemu učenju in poklicnemu usposabljanju v kmetijskem in gozdarskem sektorju, zlasti na področju ekološkega kmetijstva, gozdarstva, dobrobiti živali in kmetijsko-okoljsko-podnebnih plačil. Posebej zgovorno je zadovoljstvo udeležencev z njihovo izvedbo in vsebino. H krepitvi sodelovanja in povezav med kmetijstvom in raziskavami oz. inovacijami PRP v obdobju vrednotenja še ni prispeval, saj se relevantni ukrepi še niso izvajali.

Prednostna naloga 2: Krepitev sposobnosti preživetja kmetij in konkurenčnosti vseh vrst kmetijstva v vseh regijah ter spodbujanje inovativnih kmetijskih tehnologij in trajnostnega upravljanja gozdov

Zaradi poznega začetka izvajanja ukrepov PRP še ni prispeval k izboljšanju ekonomske uspešnosti, prestrukturiranju in posodabljanju podprtih kmetij, saj do 31.12.2016 še ni bilo izplačil za investicijske ukrepe, ki prispevajo k tem ciljem (izplačila, ki so se izvajala, so vezana na tranzicijske ukrepe iz prejšnjega programskega obdobja). Je pa program prek podukrepa M06.1 (»Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete«) že pomembno prispeval k lažjemu začetku opravljanja dejavnosti. Ukrep je namreč pomemben za generacijsko pomladitev v kmetijstvu zlasti, če upoštevamo, da je število nosilcev kmetijskih gospodarstev, ki so mlajši od 40 let, med letoma 2005 in 2013 padlo za petino, delež mladih izmed vseh nosilcev kmetijskih gospodarstev v Sloveniji pa za 1,8 odstotnih točk z 11,6% v letu 2005 na 9,8% v letu 2013.

Prednostna naloga 3: Spodbujanje organiziranja živilske verige, vključno s predelavo in trženjem kmetijskih proizvodov, dobrobit živali in obvladovanja tveganj v kmetijstvu

Do 31.12.2016 PRP še ni imel neposrednega vpliva na konkurenčnost primarnih proizvajalcev preko spodbujanja shem kakovosti, promocije na lokalnih trgih ali vključitev v skupine oz. organizacije proizvajalcev. Ugotavljamo, da je PRP k omenjenim ciljem v omejeni meri prispeval posredno, konkretno preko usposabljanj za ekološko kmetijstvo (eno izmed shem kakovosti in možnosti za povezovanje primarnih proizvajalcev) in preko finančne podpore za naložbe v predelavo in trženje kmetijskih proizvodov v okviru podukrepa M04.2 (»Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov«). Program razvoja podeželja je preko ukrepov M14 (Dobrobit živali) ter M01 in M02 (usposabljanje in svetovanje na področju dobrobiti živali) že napredoval pri zasledovanju cilja boljših pogojev živali v kmetijstvu. Ukrepi za obvladovanje tveganj se v okviru PRP ne izvajajo in posledično niso predmet vrednotenja.

Prednostna naloga 4: Obnova, ohranjanje in izboljševanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika doseganja ciljnih vrednosti vključenih površin v izbrane zahteve/operacije oz. razširjenosti površinskih ukrepov (nekoliko manjša je, če se omejimo le na območja HNV, večja pa, če se omejimo na območja OMD). Dobra pokritost z okoljevarstvenimi in naravovarstvenimi ukrepi pa še ne pomeni, da so pozitivni učinki na habitatne tipe in vrste, ki te habitate naseljujejo, enakomerni in enako pomembni. Če pogledamo podatke o specifičnih operacijah oz. zahtevah ukrepa KOPOP, ki je ključni ukrep na področju biotske raznovrstnosti, opazimo, da je vključenost v ciljne naravovarstvene operacije zelo nizka (tako v smislu deleža znotraj ukrepa, kot tudi doseganja ciljev Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih. Tudi vključenost v ostale aktivnosti s pričakovanim neposrednim učinkom na biotsko raznovrstnost je nizka, med tem ko prevladujejo površine, na katerih se izvajajo ukrepi s pričakovanim posrednim učinkom na stanje biotske raznovrstnosti (zlasti preko spremembe obstoječih kmetijskih praks na področju okoljevarstva). Ne glede na to ugotavljamo, da:

- splošne naravovarstvene operacije, kot sta Trajno travinje I in Trajno travinje II, ne izpodrivajo ciljnih;
- je v obdobju vrednotenja (2014-2016) opazno povečanje prispevka PRP k izboljšanju stanja habitatov na zemljiščih z zahtevkom, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine, ne moremo pa (še) potrditi pozitivnih vplivov na stanje kvalifikacijskih vrst.

Nizek interes za vstop v izbrane zahteve ukrepa KOPOP z neposrednim učinkom na stanje habitatov kot problem izpostavljajo tudi različni monitoringi, ki poudarjajo, da ukrepi PRP (zlasti ciljne naravovarstvene operacije KOPOP) pozitivno prispevajo k obnovi, ohranjanju in okrepitvi biotske raznovrstnosti, a je njihov učinek zaradi premajhnega interesa za vključitev upravičencev omejen. Med upravičenci sicer obstaja visoka stopnja zavedanja glede pomena ohranjanja habitatov in vrst, vendar le-ti ne posedujejo v zadostni meri konkretnih znanj glede tega, za katere vrste gre in kakšni so primerni načini za ohranjanje teh vrst. Prav zato je ključna ustrezna promocija naravovarstvenih operacij in zahtev PRP med upravičenci, zlasti ciljnih naravovarstvenih operacij (operacije »Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov«, »Traviščni habitat metuljev«, »Steljniki« in »Posebni traviščni habitat«).

Razširjenost ukrepov (merjena kot delež podprtih zemljišč), ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda, je sicer zadovoljiva, a je z vidika kmetijstva kot celote površinska pokritost nižja, potencialen vpliv PRP pa posledično omejen (ne le glede na vsa kmetijska zemljišča, temveč tudi v odnosu do vseh vpisanih GERK, kjer bi se ukrepi potencialno lahko izvajali). To samo po sebi ni problematično, a predstavlja izziv z vidika načina izvajanja PRP. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi). Prav pri porabi gnojil in pesticidov so rezultati ankete pokazali, da kmetje zmanjšujejo ali opuščajo uporabo, pri čemer pomembno vlogo zaradi informiranja in prenosa znanja igrata ukrepa usposabljanja (M01) in svetovanja (M02).

Doseg površinskih ukrepov, ki prispevajo k preprečevanju erozije in izboljšanemu upravljanju in kakovosti tal, je dober, a k izračunanemu deležu prispeva zlasti ukrep OMD preko ohranjanja kmetijske krajine in preprečevanja zaraščanja. Delež brez upoštevanja

OMD je znatno nižji, a vseeno zadovoljiv in primerljiv z ostalimi prednostnimi področji v okviru prednostne naloge 4. Na prostorski in statistični analizi utemeljenih zaključkov o vplivu PRP sicer ni bilo mogoče oblikovati, zato je v prihodnosti za potrebe vrednotenja smiselno zagotoviti sistematično zbiranje podatkov o vzorcih tal na strani upravičencev. 81,50% vseh izvedenih aktivnosti znotraj ukrepov M10 in M11 sicer prispeva k preprečevanju erozije tal ali izboljšanju upravljanja tal. Z vidika ohranjenosti površin kmetijskih zemljišč z zahtevkom podatki o spremembi rabe kažejo skladnost z ugotovitvami iz pregleda stanja in SWOT analize – zmanjšujejo se neobdelane površine in kmetijska zemljišča v zaraščanju, povečujejo pa se površine sadovnjakov in oljčnikov ter, nasprotno z ugotovitvami pregleda stanja, tudi površine vinogradov.

Prednostna naloga 5: Spodbujanje učinkovite rabe virov ter podpiranje kmetijskega, živilskega in gozdarskega sektorja pri prehodu na nizkoogljično gospodarstvo, odporno na podnebne spremembe

Zaradi poznega začetka izvajanja PRP (še) ni prispeval k učinkovitejši rabi vode in energije v kmetijstvu, prav tako ni bilo vplivov na povečanje ponudbe ali uporabe obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin. Na podlagi odobrenih vlog je tudi v prihodnje pričakovati sorazmerno nizek vpliv PRP na teh področjih, saj je zanimanja za ukrepe, ki bi tovrstni način kmetovanja spodbujali, malo. Poleg tega zaradi neprogramiranja prednostne naloge ni finančnih zavez k njenemu izvajanju ali vnaprej dodeljenih sredstev za spodbujanje tovrstnih kmetijskih praks (*gledati tudi priporočilo v okviru SVV 14*).

V omejeni meri je PRP imel vpliv na zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu, zlasti pri načinih kmetovanja znotraj ukrepov M10 (»Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila«), M11 (»Ekološko kmetovanje«) in M14 (»Dobrobit živali«), bistveno manj pri naložbah.

Ukrepa M10 in M11 imata tudi (sicer omejen) vpliv na blaženje učinkov podnebnih sprememb v kmetijstvu. Izvajanje aktivnosti, ki prispevajo k prilagajanju na podnebne spremembe v okviru omenjenih dveh ukrepov, je relativno razširjeno – bolj kot naložbe, ki zasledujejo ta cilj, ali aktivnosti namenjene samemu blaženju podnebnih sprememb. Hkrati pa iz odgovorov na anketo izhaja, da se večina vključenih v te zahteve tega učinka ne zaveda.

Ukrepa M10 in M11 zaradi posebnih zahtev pri izvajanju kmetijskih praks (npr. kolobar, zeleno gnojenje, ozelenitev, pokritost tal, konzervirajoča obdelava tal itd.) pozitivno vplivata tudi na shranjevanje in sekvenciacijo ogljika v kmetijstvu.

Prednostna naloga 6: Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij

Pozen začetek izvajanja določenih ukrepov pomeni, da PRP 2014-2020 (še) ni imel vplivov na cilje v okviru 6. prednostne naloge. Niso se izvajale aktivnosti, usmerjene v diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij ter ustvarjanje delovnih mest, prav tako še ni bilo izvedenih operacij za lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost (pobuda LEADER), ali operacije za izboljšanje dostopa do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih.

Tehnična pomoč in Mreža za podeželje

Tehnična pomoč, skupaj z Mrežo za podeželje, je pomembno prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013. Sistem tehnične pomoči je na Organu upravljanja dobro vzpostavljen, glavni prostor za izboljšavo vidimo v ukrepih za izboljšanje IT sistema in nadaljnjem zmanjševanju administrativnih bremen za upravičence. Posebna pozornost pri vrednotenju je bila namenjena učinkovitosti komunikacijskih orodij Mreže. Izkazalo se je, da člani mreže ta orodja v večini poznajo in ocenjujejo kot uporabna.

Gozdarstvo

Ker v obdobju vrednotenja izplačil iz ukrepa M08 (Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje) še ni bilo, še ne moremo govoriti o vplivu PRP na gozdarstvo (izplačila, ki so se vršila, so vezana na tranzicijske ukrepe iz prejšnjega programskega obdobja). Vplivov PRP na gozdne ekosisteme, bodisi negativnih (preko povečanja odprtosti gozdov) bodisi pozitivnih (preko sanacije in obnove gozdov po nesrečah) posledično nismo vrednotili. Prav tako še ni bilo izplačil za naložbe v osnovna sredstva s potencialnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, zato o vplivu naložb na gozdne kvalifikacijske vrste in habitatne tipe ne moremo govoriti. Upravičenci PRP sicer ukrepe na področju gozdarstva ocenjujejo kot koristne, zlasti operacije naložbe v gozdno infrastrukturo, pred industrijsko predelavo lesa in nakup nove mehanizacije in opreme za sečnjo in spravilo lesa.

Enakost moških in žensk ter nediskriminacija

Ugotavljamo, da PRP ne diskriminira med moškimi in ženskami. Delež žensk, vključenih v PRP, je sicer veliko nižji od deleža moških, kar je pa skladno s povprečnim deležem nosilk kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Ocenjujemo tudi, da PRP ne spodbuja enakosti med moškimi in ženskami v kmetijstvu, saj nima ukrepov, ki bi prispevali k večji vključenosti žensk v upravljanje kmetijskih gospodarstev.

Summary of evaluation findings

The report addresses the results of the evaluation of the implementation of the Rural Development Program (RDP) for the period 1 January 2014 to 31 December 2016. The evaluation encompasses the review of the baseline situation and intervention logic as well as answers to common and programme-specific evaluation questions. Answers to evaluation questions include findings concerning program implementation and achievements. The evaluation findings, broken down by priorities and thematic areas, are presented below.

Priority 1: Fostering knowledge transfer and innovation in agriculture, forestry and rural areas

The RDP significantly supported the development of a knowledge base in agriculture and forestry, while impact on innovation was more limited. Measure M01 ("Knowledge transfer and information actions") was crucial in supporting lifelong learning and vocational training in agriculture and forestry, especially in the field of organic farming, forestry, animal welfare and agri-environment-climate payments. Participants further strongly expressed their satisfaction with the implementation and contents of the trainings. The RDP has not yet contributed to strengthening the links between agriculture, research and innovation as no relevant measures have yet been implemented.

Priority 2: Enhancing farm viability and competitiveness of all types of agriculture in all regions and promoting innovative farm technologies and the sustainable management of forests

Due to the late start of implementation, the RDP has not yet contributed to the improvement of economic performance, restructuring and modernization of farms. Until 31 December 2016, no payments from the investment measures contributing to these objectives have been made (the payments that were made refer to transitional measures from the previous programming period). Nevertheless, the program did significantly facilitate skilled young farmers with starting a business through sub-measure M06.1 ("Business start-up aid for young farmers"). The measure is important for generational renewal in agriculture, especially considering that the number of farmers younger than 40 years has fallen by a fifth between 2005 and 2013. In the same period, the share of young holders of agriculture holdings fell by 1.8 percentage points, from 11.6% in 2005 to 9.8% in 2013.

Priority 3: Promoting food chain organisation, including processing and marketing of agricultural products, animal welfare and risk management in agriculture

Until 31 December 2016, the RDP has not yet had a direct impact on the competitiveness of primary producers through supporting quality schemes, promotion in local markets or inclusion in producer groups and organizations. We find that the RDP had a limited, indirect contribution to these objectives through trainings on organic farming (one of the quality schemes and opportunity for cooperation of primary producers) as well as through financial support to investments in processing and marketing of agricultural products within sub-measure M04.2 ("Support for investments in infrastructure related to development, modernisation or adaptation of agriculture and forestry"). Through measures M14 ("Animal welfare") as well as M01 and M02 (in terms of training and advisory services for animal welfare) the RDP already achieved some progress in the pursuit of better conditions of animals in agriculture. Risk control measures are not programmed under the RDP and consequently are not subject to evaluation.

Priority 4: Restoring, preserving and enhancing ecosystems related to agriculture and forestry

The coverage of agricultural land by measures with a potentially positive impact on the restoration, conservation and enhancement of biodiversity is satisfactory from the perspective of target values of land contracted under relevant requirements/measures, and from the perspective of the prevalence of surface measures. It is somewhat smaller if limited to high nature value areas, and wider if limited to the areas facing natural or other specific constraints. Nevertheless, good coverage of land with environmental and nature-conservation measures does not imply that the positive effects of these measures on habitats and species that inhabit them are uniform and equally important. A detailed overview of specific operations or requirements under the agri-environment-climate payments – which is a key measure in the field of biodiversity – shows that coverage by targeted nature conservation operations is very low. This is true both in terms of share within the measure, as well as concerning the goals set forth by the Slovenian Government in the Natura 2000 management program. This is particularly problematic given that these operations have the highest expected effect on farmland biodiversity. Coverage by other activities with expected indirect effect on biodiversity is also low, while activities with an indirect effect on biodiversity (particularly through changes to existing agricultural practices in the field of environmental protection) are the most widespread. Notwithstanding, we find that:

- the general nature-conservation operations, such as “Permanent grassland I” and “Permanent grassland II” do not displace targeted nature-conservation operations;
- the evaluation period (2014-2016) shows an increased contribution of RDP to the enhancement of habitats on contracted lands with specific agricultural landscape ecosystems, though positive impacts on the state of qualification species cannot (yet) be confirmed.

Low interest for selected requirements under the agri-environment-climate payments with a direct effect on the state of habitats is highlighted as a problem also by various monitoring reports. These stress the positive contribution of RDP measures (especially targeted nature-conservation operations) to restoration, conservation and enhancement of biodiversity, but emphasize their limited effect due to low interest by the beneficiaries. Beneficiaries show a high degree of awareness about the importance of conservation of habitats and species, but do not possess specific knowledge on concrete species or the appropriate methods for their preservation. It is therefore essential to adequately promote RDP nature-conservation operations and requirements among beneficiaries, particularly targeted nature-conservation operations (operations “Habitats of birds of humid extensive meadows”, “Grassland habitats of butterflies”, “Litter meadows” and “Special grassland habitats”).

Prevalence of measures (in terms of proportion of contracted land) contributing to better water management is satisfactory; the coverage is significantly lower if measured against agriculture as a whole (both in terms of total agricultural land used as well as land registered within the public agriculture databases with potential for inclusion). This in itself is not a problem, but poses a challenge in terms of the way in which RDP is being implemented. RDP measures (particularly agri-environment-climate payments) are not narrowly targeted (e.g. in case of surface water bodies limited to riverbanks or lakeshores). Thus, significant impacts can only be achieved with maximal inclusion of agricultural land into measures (i.e. through prevalence of surface measures contributing to better water management, as well as handling of fertilizers and pesticides). As far as use of fertilizers and pesticides is concerned, survey showed that farmers are either reducing their use or gradually ceasing to use fertilizers and pesticides. Measures M01 and M02 play an important role in this respect.

The outreach of surface measures aimed at preventing soil erosion and improving soil management and quality is good. Nevertheless, the majority of the contribution comes from measure M13 ("Payments to areas facing natural or other specific constraints") due to preservation of the agricultural landscape and prevention of overgrowing of farmland with forests. Taking out measure M13, the results are significantly lower but still satisfactory and comparable to other focus areas under priority 4. Conclusions on RDP impacts, substantiated on spatial and statistical analysis, could not be drawn. It is therefore advisable to ensure a systematic collection of data on soil samples by beneficiaries in the future. 81.5% of all activities carried out within measures M10 and M11 contribute to the prevention of soil erosion and improvement of soil management. In terms of preservation of agricultural land contracted the data on the change of its use are compliant with the findings of the baseline review and the SWOT analysis – untreated agricultural land and agricultural land overgrown with forests are falling, while the surfaces of orchards, olive groves and (contrary to the baseline review) vineyards are increasing.

Priority 5: Promoting resource efficiency and supporting the shift toward a low-carbon and climate-resilient economy in agriculture, food and forestry sectors

Due to the late start of implementation, the RDP did not (yet) contribute to the more efficient use of water and energy in agriculture, nor has it demonstrated impact on increased supply or use of renewable energy sources, by-products, waste, residues and other non-food raw materials. On the basis of approved applications a relatively low impact of RDP in the above-mentioned areas can be expected in the future. There is a low interest from the side of beneficiaries for this kind of farming practices. Further, as this priority area is not programmed, there are no financial commitments to its implementation or pre-allocated resources to promote such agriculture practices (see also recommendations under common evaluation question 14).

The RDP had a limited effect on the reduction of greenhouse gases and ammonia emissions from agriculture. This is mainly the consequence of the implementation of measures M10 ("Agri-environment-climate payments"), M11 ("Organic farming") and M14 ("Animal welfare"), less the result of investments.

Measures M10 and M11 have a (limited) effect on mitigating the effects of climate change in agriculture. The implementation of activities that contribute to climate change adaptation in the context of these two measures is relatively widespread, especially when compared to investments following the same objective or activities aimed at mitigating climate change itself. At the same time, survey results show that the majority of beneficiaries involved in the relevant measures are not aware of these effects.

Specific requirements of measures M10 and M11 regarding agricultural practices such as crop rotation, green fertilizing, greening, soil coverage, conservation tillage etc. have had a positive effect on the storage and carbon sequestration in agriculture.

Priority 6: Promoting social inclusion, poverty reduction and economic development in rural areas

Due to a late start in the implementation of certain measures, the RDP did not yet show results related to the objectives within priority 6 for the period 2014-2020. There were no activities aimed at diversification, creation and development of small business, or job creation. There were also no operations under the community-led local development

(LEADER initiative) or operations aimed at improving access to information and communication technologies (ICT) in rural areas.

Technical assistance and the Rural network

Technical assistance, together with the Rural network, has significantly contributed to the achievement of the objectives set out in Article 59 of Regulation (EU) No. 1303/2013 and Article 51(2) of Regulation (EU) No. 1305/2013. The system of technical assistance on the side of the Managing Authority is well established. The main area of improvement is the IT system and further reduction of administrative burdens for beneficiaries. Special attention in the evaluation was dedicated to measuring the effectiveness of the Rural network's communication tools. We find that the network's members are mostly familiar with these tools and find them useful.

Forestry

As there were no payments made from measure M08 ("Investments in forest area development and improvement of the viability of forests"), the impact of RDP on forestry in the observed period cannot yet be assessed (payments made relate to the transitional measures from the previous programming period). The impact of RDP on forest ecosystems, either negative (by increasing the openness of the forests) or positive (through restoration and reforestation after accidents) have therefore not been evaluated. Further, there were no payments for investments in fixed assets with a potential impact on the restoration, conservation and enhancement of biodiversity; therefore, the evaluation of the impact of these investments on forest species and habitats was not possible. The beneficiaries otherwise find RDP forestry-related measures useful, especially operations on investments in forest infrastructure, pre-industrial wood processing and the purchasing of new machinery and equipment for felling and skidding.

Equality between men and women and non-discrimination

We find that the RDP does not discriminate between men and women. The proportion of women involved in the implementation of the PRP is much lower than that of men, though these proportions are in line with the average share of female holders of agricultural holdings in Slovenia. We also find that the RDP does not specifically promote equality between men and women in agriculture, since there are no measures contributing to greater involvement of women in the management of agricultural holdings.

Pregled ključnih zaključkov in priporočil

Zaključek	Priporočilo
SVV 1: Inovativnost usposabljanj, naložb in drugih projektov PRP zasleduje na več načinov, a na premalo strukturiran, načrtovan način.	SVV 1: Priporočamo opredelitev okvirja za inovativne operacije oz. inovativnost v kmetijstvu in gozdarstvu, ki bo uporabljen v vseh ukrepih PRP. Predlagamo razdelitev definicije na tehnološke inovacije, procesne inovacije in inovacije na področju prenosa znanja.
SVV 4: PRP na prednostno področje 2A do 31.12.2016 še ni imel vpliva, saj kmetijska gospodarstva še niso prejela izplačil za prijavljene naložbe (izvzemši izplačil za obveznosti preteklega programskega obdobja).	SVV 4: Ker do 31.12.2016 še ni prišlo do izplačil (in posledično ni podatka o stanju po naložbi), nismo uporabili baze podatkov FADN. Vseeno predlagamo preučitev povečanja števila KMG, ki ne prejemajo finančne podpore v okviru ukrepov PRP, ki prispevajo k prednostnemu področju 2A oz. 3A (bodisi primarno bodisi sekundarno), in ki (celostno) vodijo računovodstvo po metodologiji FADN, skladno s priporočilom ex-post vrednotenja. To bo prispevalo k bolj zanesljivim analizam naknadnega vrednotenja na področjih ekonomske uspešnosti in dodane vrednosti KMG, diverzifikacije dejavnosti in pridelanih ali predelanih proizvodov KMG ipd.
SVV 8 (1): Ocena dejanskega vpliva PRP na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti na podlagi izbranega pristopa in razpoložljivih podatkov je omejena. Razloga za to sta dva: 1. Horizontalen pristop k vrednotenju PRP na podlagi obravnave ukrepov PRP kot enotnega sloja se je izkazal kot manj primeren, saj stopnja pokritosti z ukrepi po eni strani ne upošteva specifik posameznih habitatov in vrst, po drugi strani pa ne razločuje med ravnmi vpliva med posameznimi ukrepi/operacijami/ zahtevami. Vse zahteve, povezane z izvajanjem EK in KOPOP, ki smo jih upoštevali pri analizi, namreč ne prispevajo na enak način ali v enaki meri k ohranjanju habitatov in kvalifikacijskih vrst. Predvidena omejitev za vrednotenje vplivov ukrepa OMD (območja nad 700 mnv) se je prav tako izkazala kot delno ustrezna, saj takšen pristop ne upošteva morebitnih pozitivnih vplivov tega ukrepa na nekaterih posebnih območjih, ki so nižje	SVV 8 (1): Za ugotavljanje dejanskih vplivov prostorskih ukrepov, pri katerih je pričakovan pozitiven vpliv na stanje habitatov in kvalifikacijskih vrst, je potrebno izvesti parcialno analizo na ozko opredeljenih območjih, kjer se ukrepi dejansko izvajajo (bodisi s prilagoditvijo obstoječih monitoringov, bodisi z ločeno študijo). Pri tem gre za kompleksno multivariatno analizo, ki je ni mogoče izvesti v okviru celovitega vrednotenja PRP. Pristop namreč zahteva terensko delo z namenom analize območij ter ocene stanja habitatov in posameznih vrst. Študija mora zajeti daljše časovno obdobje (1 leto), saj je potrebno izločiti vplive slučajnih in enkratnih dogodkov (kot so npr. vplivi človeka, izredni vremenski dogodki ipd.). Pri vzpostavitvi metodologije (pa tudi interpretacije rezultatov) je potrebno upoštevati muldisiciplinaren pristop, ki upošteva specifične posameznih zahtev/operacij/ukrepov. Med specifikami je potrebno jasno opredeliti, katere habitatne tipe/vrste in katera konkretna

ležeča, a bi njihovo zaraščanje prav tako pomenilo izgubo travniških habitatov (npr. kraška območja, ki obsegajo dobrih 40% ozemlja Slovenije in so pretežno pokrita s travinjem, gorska območja med 500 in 700 mnmv itd.). Poleg tega takšen pristop upošteva le potencialen ne pa tudi dejanski vpliv ukrepov na stanje habitatov (utemeljen na terenskemu delu oz. popisu stanja habitatov). 2. Podatke o dejanskem stanju habitatov in vrst sicer vsebujejo trije ključni monitoringi, a je njihova uporaba za potrebe vrednotenja PRP omejena. Podatki niso strukturirani na način, da bi omogočali statistično analizo (neto) vplivov PRP, saj monitoringi niso izvedeni namensko (tj. za potrebe presoje vplivov PRP). Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine je namenjen analizi trendov na nacionalni ravni, zato podatki niso reprezentativni na mikro/lokalni ravni (tj. ravni popisnih ploskev), kjer bi bilo za potrebe vrednotenja PRP potrebno izločiti številne zunanje vplive, kot so vplivi prvega stebra evropske kmetijske politike, onesnaženost iz neekmetijskih virov, naravne nesreče in katastrofe, podnebne spremembe itd. Monitoring metuljev je po drugi strani zelo ciljno usmerjen na ozko opredeljena območja in vrste, ki jih naseljujejo, in se s problematiko ukrepov PRP sploh ne ukvarja. Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 je namenjen spremljanju ohranjenosti vrst skladno s t.i. Direktivno o habitatih in Direktivo o pticah ter se učinkov oz. vplivov PRP dotika le delno, ko mestoma obravnava ciljne naravovarstvene operacije ukrepa KOPOP.	območja analiza vključuje, kakšen je pričakovani vpliv na specifične vrste (glede na to, ali gre za generaliste ali specialiste), kateri so pričakovani sekundarni vplivi (npr. preko zmanjšanja uporabe pesticidov na vodne habitatne tipe) ipd. Analiza oz. študija se mora osredotočiti na konkretna območja, kjer se izvajajo tisti ukrepi oz. zahteve, kjer je realno pričakovati pozitivne okoljske vplive. Prav tako je potrebno območja analizirati ločeno glede na raven pričakovanega vpliva (za primer glej kazalnik »Delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka«). Poleg tega predlagamo, da se v analizi na izbranih območjih posebej preverja še vpliv ukrepa OMD z vidika ohranjanja kmetijske krajine in s tem posebnih traviščnih habitatov na izbranih območjih. Posebna obravnava OMD ukrepa je smotrna zlasti zato, ker je njegove vplive zaradi narave ukrepa in razširjenosti bolj smotrno obravnavati na širših sklenjenih območjih, na katerih se bodo opredelili potencialni pozitivni vplivi. V kolikor prilagojena metodologija za izračun indeksa ptic kmetijske krajine ne bo dala zelenih rezultatov (tj. bolj jasnega odgovora na neposredno povezavo med ukrepi PRP in učinki na biotsko raznovrstnost), naj se razmisli o smiselnosti financiranja izdelave indeksa v okviru PRP. Kot alternativna rešitev se lahko izvede tudi delno vrednotenje prispevka prostorskih ukrepov na biotsko raznovrstnost, kot je predlagano zgoraj.
SVV 8 (3): Vključenost v ciljne operacije VTR, MET, STE in HAB je glede na preteklo programsko obdobje sicer kaže znatno izboljšanje, a ostaja nizka (ne le glede na cilje PUN, ampak tudi glede na upravičena območja), kar je problematično, saj so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji vpliv na stanje biotske	SVV 8 (3): MKGP naj dodatno spodbuja vključevanje v ciljne naravovarstvene operacije VTR, MET, STE in HAB na način da ukrepe informiranja in ozaveščanja osredotoči na KMG, ki se nahajajo znotraj upravičenih območij (ciljno promoviranje operacij).

raznovernosti na kmetijskih zemljiščih.	
SVV 9: Obstoječi sistem monitoringa kakovosti voda ni namenjen vrednotenju PRP, zato je vrednotenje neposrednih vplivov PRP težavno.	SVV 9: Ob naslednjem vmesnem in končnem vrednotenju naj se izvede ciljno usmerjena analiza ekološkega stanja površinskih voda (kot del vrednotenja ali kot ločena projektna naloga). Z namenom stroškovne učinkovitosti se znotraj obstoječe mreže opredeli tista merilna mesta, ki so primerna za vrednotenje učinkov PRP. To pomeni, da se nahajajo na območjih z reprezentativnim deležem zemljišč z zahtevkom (npr. >25%) in ugotovljenimi pomembnimi obremenitvami v skladu z NUV. Po potrebi se lahko predlaga dodatna mesta in podpre monitoring ekološkega stanja, ki bo ciljno vezan na spremljanje učinkov PRP.
SVV 10: Ažurni prostorski podatki o vsebnosti organske snovi na kmetijskih zemljiščih z zahtevkom niso na voljo, zato ni mogoče z zanesljivostjo presojati vplivov PRP na preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal.	SVV 10: V okviru ukrepa M10 upravičenci izvajajo analize tal in AKTRP posredujejo podatke o stanju organske snovi na njihovih zemljiščih, a ti podatki niso sistematično zbrani in analizirani. Glede na to, da se lahko s pomočjo tovrstne podatkovne zbirke vzpostavi neposredna podatkovna baza za potrebe spremljanja in vrednotenja PRP na zemljiščih z zahtevkom predlagamo, naj AKTRP vzpostavi sistematičen način zbiranja in elektronske hrambe številčnih podatkov o količini posameznega parametra (K, P in organska snov) na način, ki omogoča prostorsko analizo (tj. s podatkom o lokaciji analize oz. zadevnem GERK). MKGP mora kot pogoj za to vzpostaviti bazo analiz tal za celo Slovenijo, jasno določi pravila za izdelavo analiz tal in poenoti metodologijo in kriterije na področju izdelovanja analiz tal. Pri tem je potrebno upoštevati morebitne pravne omejitve Zakona o kmetijstvu (138. člen določa evidence, ki jih upravlja in vodi MKGP in vsebujejo osebne podatke) ter tveganje za neprimerljivost rezultatov analiz, ki jih izvajajo različni sicer akreditirani laboratoriji, a z uporabo različnih metod.
SVV 14: K ciljem prednostnega področja 5D kljub pomenu zmanjševanja emisij na mednarodni ravni (tudi iz kmetijstva), ni ciljno usmerjen noben ukrep. Cilje je posledično težje doseči, saj nimajo dodeljenih finančnih sredstev, niti ni mehanizma za sprotno spremljanje in analizo uspešnosti. K zmanjšanju emisij	SVV 14: Zaradi njegove pomembnosti tudi v širšem kontekstu (gledati točko 6.), priporočamo programiranje prednostnega področja 5D. S tem se skladno s ciljno vrednostjo izdatkov zagotovi izvajanje ukrepov, usmerjenih k zmanjšanju emisij TGP in amonijaka, hkrati pa bolj sistematično, osredotočeno in redno

TGP in/ali amonijaka v kmetijstvu prispevajo ekološko kmetovanje, ukrep dobrobit živali, 26 zahtev KOPOP ter naložbena ukrepa M04.1 in M04.2. Prvi trije ukrepi so med upravičenci relativno pogosti, medtem ko je zanimanje za tovrstne naložbe (v primerjavi z drugimi vrstami naložb) bistveno manjše.	spremljanje ter zasledovanje teh ciljev.
SVV 16 (1): Relativno rigidni in strog zakonodajni okvir na področju socialnovarstvenih storitev, namenjenih diverzifikaciji v socialnovarstvene storitve lahko onemogoča izvajanje tovrstnih dopolnilnih dejavnosti.	SVV 16 (1): Medresorska skupina naj čim prej pripravi predloge za uskladitev predpisov, ki bodo omogočili izvajanje socialnih ali izobraževalnih dejavnosti na kmetijah. MKGP mora pri prihodnjih razpisih nato paziti na pogoje, da se poleg dopolnilne ohrani tudi osnovna dejavnost na kmetiji.
SVV 16 (2): Upravičenci slabo poznajo povratne oblike financiranja, kar lahko negativno vpliva na privlačnost ukrepov, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov. To predstavlja pomembno tveganje zlasti pri naložbah, ki zadevajo posege v prostor, kjer je pravočasno obveščanje zaradi dolgotrajnih postopkov pridobivanja dovoljenj in soglasij ključno za uspeh razpisov.	SVV 16 (2): Organ upravljanja naj čim prej začne upravičence ozaveščati in informirati o možnostih uporabe finančnih instrumentov (to sicer odraža tudi zahteva 16 iz PRP - »Spodbujanje uporabe finančnih instrumentov«). Pravočasno in ciljno usmerjeno obveščanje je potrebno zagotoviti zlasti glede pogojev in zahtev za razpise, ki (lahko) vključujejo posege v prostor. S tem se upravičence opremlja z vsemi potrebnimi informacijami za pravočasno pridobivanje dovoljenj in soglasij. Informacija naj se zagotovi vsaj eno leto pred objavo.
SVV 16 (3): Spremembe temeljne uredbe, ki opredeljuje skupne določbe za izvajanje skladov ESI (Uredba 1303/2013), bodo prinesle uvedbo t.i. <i>blendinga</i> (tj. kombinacije povratnih in nepovratnih sredstev v okviru istih operacij). To predstavlja ključno spremembo načina izvajanja finančnih instrumentov, ki za enkrat predvidevajo le jamstva. Kombinacija povratnih in nepovratnih sredstev je namreč za upravičence bistveno privlačnejša.	SVV 16 (3): Organ upravljanja naj izvede preskus trga, s katerim se ugotovi, ali imajo spremenjene možnosti izvajanja finančnih instrumentov (<i>blending</i>) za posledico tudi drugačne potrebe trga. V kolikor preskus trga pokaže potrebo po spremembi predvidenega načina izvajanja finančnih instrumentov, naj Organ upravljanja izvede ponovno (delno) oceno prouči potrebo po ponovni (delni) oceni finančnih instrumentov na področju kmetijstva in razvoja podeželja (<i>ex-ante</i> analiza), s katero se prevrednotijo tržne vrzeli, višina in področja financiranja, pa tudi način izvedbe finančnih instrumentov (zgolj jamstva, ali tudi druge oblike, kot so mikroposojila?). Na podlagi ugotovitev (in morebitne ponovne ocene finančnih instrumentov) naj Organ upravljanja izvede spremembo PRP.
SVV 17: Do 31.12.2016 še ni bilo odobritev operacij v okviru podukrepa M19.2. Na	SVV 17: Predlagamo, da se kljub nizkemu zanimanju za operacije s področja okolja,

podlagi operacij, prijavljenih do 31.3.2017, lahko sklepamo, da je najmanj operacij pričakovati na področju varovanja okolja in največ na področju razvoja osnovnih storitev.	ne omogoči razporejanja sredstev iz enega tematskega področja na drugo. Namesto tega priporočamo preučitev drugih možnih načinov ali orodij za spodbujanje tovrstnih operacij, na primer v obliki ciljnega javnega poziva za spodbujanje varstva okolja in predlogov konkretnih idej s strani LAS. Primer operacije: delavnice recikliranja (ali ponovne uporabe) v osnovnih šolah, učna ura – 'Zakaj je recikliranje pomembno za naše živali in rastline', natečaj za najbolj izvirno ponovno uporabo materialov / surovin na srednjih šolah ter postavitve manjših košev za recikliranje na javnih prostorih.
PSVV 6: Odločitev za tisk publikacij za upravičence ne upošteva vseh potrebnih parametrov.	PSVV 6: Priporočamo sistematični pristop k odločitvi za pripravo gradiva in odločitvi za njegov tisk, pri čemer dejavniki odločitve vključujejo namen gradiva, njegovo ciljno skupino (velikost in značilnosti), predvidene stroške priprave (neposredni in posredni), tiska in distribucije, obdobje relevantnosti ipd.
PSVV 8: Ženske kmetice so manj pogosto nosilke kmetijskih gospodarstev od moških; ta neenakost skozi PRP ni naslovljena.	PSVV 8: Priporočamo, da MKGP preuči, kako ženske nosilke kmetijskih gospodarstev prispevajo k ciljem Programa razvoja podeželja, predvsem k horizontalnim ciljem okolja, podnebnih sprememb in inovativnosti, ter na podlagi tega oblikuje akcijski načrt za spodbujanje enakosti med spoloma v kmetijstvu. Predpogoj za tovrstno analizo so popolni in pregledni podatki o spolu upravičencev po ukrepu.
PSVV 15: Brezposelnost mladih v Slovenije se je v obdobju med 2013 in 2016 znižala za 28%.	PSVV 15: Priporočamo, da se podukrep M06.1 ne usmerja ciljno k zaposlovanju brezposelnih mladih, pač pa bolj k generacijski pomladitvi kmetijskih gospodarstev (gledati SVV 5), kar je pri stopnji izobrazbe lahko tudi v konfliktu s ciljem zniževanja brezposelnosti. Vključenost mladih in ranljivih skupin (naj) se zasleduje preko ukrepa CLLD/LEADER.

1. Ocena stanja in potreb

1.A. SWOT analiza

Pregled stanja

Pregled stanja predstavlja primerjavo izhodiščnega stanja za pripravo PRP (konec leta 2013) in stanja glede na poročila za leto 2015. Izpostavljamo le tiste fizično-geografske in družbeno-geografske značilnosti, ki so nove ali bistveno drugačne.

Fizično-geografske značilnosti

Narava

- Rahlo **večja skupna površina KZU v območjih Natura 2000** (iz 148.714 ha oz. 19,35 % površin v letu 2013 na 152.727 ha oz. 19,88 % površin KZU na območjih Natura 2000 v letu 2015) ¹, četudi je skupna površina območij Natura 2000 ostala praktično nespremenjena².

Biotska raznovrstnost

- **Ugodno stanje ohranjenosti** v Sloveniji dosega slaba **polovica habitatnih tipov** za katere je potrebno poročati po Natura 2000 direktivah. V slabšem stanju so zlasti sladkovodni, mokriščni, barjanski in travniški habitatni tipi³.
- **Slabšanje stanja vrst, katerih življenjski prostor je kmetijska krajina in habitatnih tipov, ki so vezani na ta življenjski prostor**, kar velja tako za specializirane travniške vrste in habitatne tipe kot za generaliste⁴.
- **Dodatno poslabšanje indeksa ptic kmetijskih krajin**, s katerim se ugotavljajo spremembe v številčnosti populacij splošno razširjenih vrst ptic kmetijske krajine (iz 78,4 leta 2013 na 71,4 leta 2015 oz. 7% manj). Poslabšal se je tako sestavljeni indeks generalistov, tj. habitatno nezahtevnih vrst (iz 85 na 83,1 oz. 1,9% manj), travniških vrst (iz 67,2 na 60,9 oz. 6,3 % manj) in vrst mejic (iz 71,9 na 65,3 oz. 6,6% manj)⁵. Posebej zaskrbljujoč je upad večine vrst na posebnih območjih varstva, ki so vezane na kmetijsko krajino: kosca, črnočelega srakoperja, hribskega škranjca, velikega skovika, pisane penice in vrtnega strnada. Črnočeli srakoper in vrtni strnad sta v Sloveniji na robu izumrtja. Edina Natura 2000 vrsta kmetijske krajine s porastom populacije je bela štoklja. Izginjanje travniških habitatov in mozaičnih struktur v kmetijski krajini sta dve od ključnih groženj za ptice v teh območjih⁶.

Kakovost voda in raba vode

- **Ekološko in kemijsko stanje vodnih teles se je nekoliko izboljšalo**. Podatki iz leta 2016 kažejo dobro kemijsko stanje za 149 (96%) vodnih teles površinskih voda, za pet vodnih teles (3%) je ugotovljeno slabo kemijsko stanje, eno vodno telo

¹ Vir: PSK 2015, PSK 2013.

² Pri tem je potrebno upoštevati dejstvo, da se KZU in GERK površine povečujejo v celotni Sloveniji, kar je praviloma posledica novih ortofoto analiz zemljišč in/ali spremenjene metodologije zajema rabe. Vir: PSK 2015, PSK 2013

³ Vir: ZRSVN 2013

⁴ Vir: ZRSVN 2013

⁵ Preliminarni podatki za leto 2016 sicer kažejo izboljšanje vseh indeksov, a natančnih podatkov v fazi priprave začetnega poročila še nismo imeli, zato ta podatek navajamo zgolj kot opombo.

⁶ Vir: DOPPS 2015

(Škocjanski zatok) ni ocenjeno. V primerjavi z oceno kemijskega stanja v obdobju 2006 – 2008 se je kemijsko stanje površinskih voda v obdobju 2009 – 2013 izboljšalo na dveh vodnih telesih, kar pomeni izboljšanje kemijskega stanja za 1% vodnih teles površinskih voda. Slabo kemijsko stanje imajo vsa vodna telesa obalnega morja in teritorialno morje, kar je bilo ugotovljeno že za obdobje 2006 – 2008. V obdobju 2009 – 2015 je za 59 % vodnih teles površinskih voda ocenjeno, da dosegajo dobro ekološko stanje. Hidromorfološka spremenjenost in splošna degradiranost sta glavna vzroka za zmerno ali slabše ekološko stanje površinskih voda. V primerjavi s preteklim obdobjem 6 % več vodnih teles dosega dobro stanje. Kemijsko stanje podzemne vode se prav tako izboljšuje. Na mnogih merilnih mestih je ugotovljen statistično značilen trend zmanjševanja koncentracij atrazina in desetil-atrazina, kar pripisujemo pozitivnim učinkom prepovedi njune rabe. Na najbolj obremenjenih vodnih telesih Savinjske, Dravske in Murske kotline povprečne letne vrednosti nitrata kažejo statistično značilne trende upadanja vsebnosti nitratov. Tako rezultati državnega monitoringa podzemne vode lahko vsaj na nekaterih vodnih telesih potrjujejo pozitivne učinke, ki bi bili lahko posledica ukrepov za zniževanje vnosa dušika v tla⁷.

Tla (onesnaževanje tal s hranili)

- **Povečanje porabe mineralnih gnojil in rastlinskih makro hranil** – v letu 2014 za 4 % večja poraba mineralnih gnojil in za okoli 5 % večja poraba dušikovega rastlinskega hranila (N) kot v letu 2013⁸; v letu 2015 je ostala na podobni ravni⁹. Povečana poraba FFS je sicer lahko posledica nestabilnih vremenskih razmer in izrednih vremenskih pojavov, kot so toča, zmrzal, žled ali suša.
- Nadaljuje se trend **zmanjševanja bruto bilančnega presežka dušika na hektar KZU**. Bruto bilančni presežek dušika v uporabi je v letu 2014 znašal 43 kg/ha KZU, kar je najnižje v zadnjih 20 letih¹⁰.
- Prodaja pesticidov se je od leta 2008 vztrajno zmanjševala, **v letu 2014 pa se je glede na leto 2013 povečala za 10,1 %**. Tudi v letu 2015 se je **prodaja glede na leto 2014 povečala**, in sicer za 3,7 %; prodanih je bilo 1.047 ton pesticidov¹¹. Podatkov za porabo v letih 2013, 2014 in 2015 nismo uspeli pridobiti, a se bo povečana prodaja verjetno odrazila tudi na povečani porabi¹².

Zrak

- **Nadaljevanje upadanja izpustov onesnaževalcev zraka zaradi kmetijske dejavnosti**. Letni izpusti amonijaka so se v kmetijstvu od leta 1990 do leta 2014 zmanjšali z 21.606 na 17.304 ton ali za 19,9 %. V absolutnem smislu sta k zmanjšanju izpustov največ prispevala perutninarstvo in prašičereja, saj se je število perutnine in prašičev v obravnavanem obdobju precej zmanjšalo. Tudi v govedoreji,

⁷ Vir: ARSO: [VD12] Kemijsko in ekološko stanje površinskih voda in [VD11] Kakovost podzemne vode.

⁸ Pri sezonskih spremembah ne moremo govoriti o trendih, saj na porabo mineralnih gnojil in rastlinskih makro hranil na letni ravni vplivajo tudi specifične rastne (vremenske) razmere in pa cene teh proizvodov (glej tudi komentarje v okviru podpoglavja »Osnovni pregled SWOT analize«).

⁹ Vir: SURS 2014 - Poraba mineralnih gnojil; SURS 2015 – Poraba mineralnih gnojil

¹⁰ Vir: SURS 2014 - Bilanca dušika in fosforja

¹¹ Metodološko pojasnilo SURS: Podatki prikazujejo veleprodajo pesticidov na domačem trgu, ne pa tudi dejanske porabe v posameznem letu. Poraba je namreč odvisna tudi od zalog iz prejšnjih let, od individualnih nakupov v tujini ipd. Podatki o prodaji tudi ne odražajo porabe pesticidov v kmetijstvu, saj se ti v resnici uporabljajo tudi za druge namene (npr. za vzdrževanje železnic in cest, igrišč za golf, parkov in zelenic).

¹² Vir: SURS 2015 – Prodaja pesticidov.

kot najpomembnejšem posamičnem viru, so se izpusti zmanjšali, kar se povečini lahko pripiše zmanjšanju črede. Pomembno zmanjšanje je opazno tudi pri izpustih toplogrednih plinov (zlasti metana in dušikovega oksida), ki so se od leta 1986 do 2014 v kmetijstvu zmanjšali za 15,6 %. V absolutnem smislu je k zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov največ prispevala govedoreja, saj zaradi izboljšane učinkovitosti reje dosegamo podoben fizičen obseg prireje z bistveno manjšo čredo kot nekoč. Precej so se zmanjšali tudi izpusti v prašičereji in perutninarstvu. Gre predvsem za zmanjšanje na račun manjšega obsega reje¹³, kar pa negativno vpliva na samooskrbo, zlasti na področju prašičereje, kjer je ta v letu 2015 zgolj 35-odstotna.

Družbeno-geografske značilnosti

Demografske značilnosti

- **Dodatno poslabšanje kazalnikov staranja prebivalstva.** Delež prebivalcev, starih 65 ali več let, je sredi leta 2014 znašal 17,7 %; delež prebivalcev, mlajših od 15 let, je znašal 14,7 %. Indeks staranja, ki predstavlja razmerje med številom oseb, starih 65 ali več let, in številom oseb, mlajših od 15 let, je znašal 120,5¹⁴.

Gospodarstvo

- **Izboljšanje makroekonomske situacije v Sloveniji, kar velja tudi za kmetijstvo.** BDP je leta 2015 znašal 38.570 mio EUR oz. realno 2,3 % več kot leto poprej; BDP na prebivalca je znašal 18.693 EUR¹⁵ (leta 2013 17.100 EUR glede na izhodiščno stanje). Skupna dodana vrednost, merjena v stalnih cenah, je bila višja tudi v letu 2015, in to za 2,3 %. Najbolj se je zvišala v dejavnostih druge raznovrstne poslovne dejavnosti (za 9,3 %) in informacijske in komunikacijske dejavnosti (za 7,8 %)¹⁶.
- **Stagnacija produktivnosti dela** (merjena v standardih kupne moči glede na povprečje EU) - predkrizno raven je presegla šele ob okrepljeni gospodarski aktivnosti v letih 2014 in 2015 in v mednarodni primerjavi ostaja nizka (80 % povprečja EU leta 2013 in 82 % leta 2014). Največji sektorski prispevek k rasti produktivnosti imajo tržne storitve, medtem ko je prispevek kmetijstva nizek, a v letih 2014 in 2015 prvič rahlo pozitiven¹⁷.
- **Nadaljevanje šibkega kreditiranja podjetniškega sektorja**¹⁸, pri čemer se vzpostavitev in izvajanje finančnih instrumentov EU odmika in še dodano onemogoča dostop do ugodnih virov zadolževanja.

Zaposlenost

- **Izboljšanje razmer na trgu dela** po poslabšanju v obdobju 2008-2013 - znatno večje število delovno aktivnih prebivalcev (789.000 januarja 2013 in 818.736 avgusta 2016) in opazno nižji delež registrirane brezposelnosti (13,6 % januarja leta 2013 in 10,7 avgusta leta 2016)¹⁹. **Delež delovno aktivnih oseb, starih 65 let ali**

¹³ Vir: ARSO 2015 - Izpusti amonijaka v kmetijstvu; ARSO 2015 - Izpusti metana in dušikovega oksida

¹⁴ Vir: SURS 2014 - V slovenskih občinah je več starega kot mladega prebivalstva

¹⁵ Vir: SURS 2016 - Bruto domači proizvod in gospodarska rast

¹⁶ Vir: SURS 2015 - Bruto domači proizvod in drugi agregati nacionalnih računov ter zaposlenost; SURS 2015 - Ekonomski računi za kmetijstvo

¹⁷ UMAR 2016 - Poročilo o razvoju

¹⁸ UMAR 2016 - Ekonomsko ogledalo 7/2016

¹⁹ Vir: SURS 2013 - Aktivno prebivalstvo; SURS 2016 - Aktivno prebivalstvo

več, je nizek in je junija 2014 znašal le 0,3%, pri čemer jih je največ delalo v dejavnosti kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo²⁰.

Problemska območja

- **Visoka stopnja depopulacije** določenih območij - po podatkih SURS je selitveni prirast na 1000 prebivalcev v kar 24 od 46 slovenskih občin znotraj t.i. problemskega območja v obdobju 2013 do 2015 negativen²¹.
- **Znižanje števila oseb, izpostavljenih tveganju socialne izključenosti** (410.000 leta 2013 in 385.000 leta 2015), **in števila oseb pod pragom tveganja revščine** (291.000 leta 2013 in 287.000 leta 2015)²².

Stanje v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu

Kmetijska gospodarstva

- **Nadaljevanje strukturnih sprememb v kmetijstvu²³, a počasneje v primerjavi z drugimi članicami EU** (nad povprečje EU se Slovenija uvršča le po izobrazbeni strukturi gospodarjev), zato **se je zaostajanje Slovenije za povprečjem EU v obdobju 2010–2013 še nekoliko povečalo²⁴.**
- **Nadaljevanje upadanja števila kmetijskih gospodarstev, ki so po obsegu kmetijske proizvodnje čedalje večja.** Glede na izhodiščno stanje leta 2013 se s kmetijsko pridelavo v letu 2016 ukvarja 3,2 % kmetijskih gospodarstev manj (zmanjšanje z 72.377 na 70.063), pri čemer je površina KZU ostala skoraj enaka (476.682 ha oz. le 0,1% manj). Posledično se je povečala povprečna velikost kmetijskih gospodarstev (iz 6,6 na 6,8 ha). Med KZU obsegajo največji delež trajni travniki in pašniki (57,5 % ali 274.251 hektarjev), sledijo njive (36,8 % ali 175.519 hektarjev) in trajni nasadi (5,6 % ali 26.913 hektarjev). Med trajnimi nasadi je značilno povečanje površine oljčnikov (za 14,7%) in sadovnjakov (4,6%) in zmanjšanje površine vinogradov (5,6%)²⁵.
- Z živinorejo se v 2016 ukvarja enak delež kmetijskih gospodarstev kot v 2013 (80 % vseh), a je za razliko od obdobja 2010-2013 značilno **povečanje 0,58 GVŽ na posamezno kmetijsko gospodarstvo** glede na leto 2013 (s 6,9 na 7,5 GVŽ), pri čemer se nadaljuje trend zmanjševanja obsega prašičereje (za 5%)²⁶.
- **Površina zaraščenih in neobdelanih zemljišč se je od leta 2013 do 2014 nekoliko povečala (+3 %), od leta 2014 do 2016 pa upadla (-22 %)²⁷.**
- Rahlo **povečanje deleža specializiranih kmetijskih gospodarstev** glede na podatke iz izhodiščnega stanja za leto 2010 (z 71% na 72 %), čeprav le-ta še vedno zaostaja za Evropskim povprečjem za 4 odstotne točke. Najbolj se je povečalo število gospodarstev, usmerjenih v poljedelstvo in mešano rastlinsko pridelavo, število z

²⁰ Vir: SURS: Mednarodni dan starejših 2014

²¹ Bovec, Cerkno, Črna na Koroškem, Hrastnik, Jesenice, Kanal, Kobarid, Laško, Mežica, Mislinja, Muta, Podvelka, Radeče, Ravne na Koroškem, Rogatec, Šentilj, Tolmin, Trbovlje, Tržič, Velenje, Vuzenica, Zagorje ob Savi, Zreče, Železniki. Vir: SURS: Selitveno gibanje, občine, letno

²² Vir: SURS 2015: Dohodek, revščina in socialna izključenost

²³ Te, skladno z Resolucijo o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo si hrano za jutri« (ReSURSKŽ), obsegajo koncentracijo in specializacijo KMG, povečanje produktivnosti, proizvodnjo in tržno povezovanje, izboljšanje položaja v prehranski verigi ter izboljšanje izobrazbene strukture gospodarjev na kmetijah.

²⁴ Vir: PSK 2015

²⁵ Vir: SURS 2016 - Struktura kmetijskih gospodarstev

²⁶ Vir: SURS 2016 - Struktura kmetijskih gospodarstev

²⁷ Vir: SURS 2016 - Struktura kmetijskih gospodarstev

ostalimi proizvodnimi usmeritvami (vrtnarstvo, trajni nasadi, živinoreja) pa se je zmanjšalo²⁸.

- **Naraščanje števila kmetijskih gospodarstev v sistemu kontrole ekološkega kmetovanja** (leta 2015 za 6 % več kot leto prej) **in površine KZU** (leta 2015 2 % več kot leto prej), pri tem pa je bistveno večji pridelek. Najizraziteje se je povečal pridelek ekoloških oljk, in sicer za 93 % (tehtal je 340 ton); pridelek ekološkega sadja je bil večji za 49 % (tehtal je 2.744 ton), grozdja pa za 25 % (tehtal je 1.208 ton). Pridelek ekološko pridelanih zelenjadnic se je glede na pridelek v 2014 povečal za 11 % (tehtal je 1.600 ton). Ekološkemu kmetovanju je namenjenih 42.188 ha oz. 9 % KZU. Največji delež KZU pa so zasedali trajni travniki in pašniki (82 %). Pri ekološki vzreji živali ni bistvenih sprememb²⁹.

Kmetijska zemljišča

- **Struktura zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev se v obdobju 2013-2016 ni bistveno spremenila**, najbolj očitne spremembe so povečanje površin sadovnjakov (4,6 %) in oljčnikov (14,7 %) ter zmanjšanje površine vinogradov (-5,6 %). Pomembno se je zmanjšala površina kmetijskih zemljišč v zaraščanju in neobdelanih kmetijskih zemljišč (-32,7 %) in nerodovitnih površin (-18,4 %), medtem ko so se gozdne površine povečale (4,3 %)³⁰.

Ekonomsko stanje v kmetijstvu

- **Znižanje cen kmetijskih pridelkov** – z 2014 na 2015 za 4,1 % (realno -3,6 %), pri čemer so za razliko od leta 2014 **padle le cene živalskih proizvodov**, cene rastlinskih pridelkov pa so bile za 5,5 % višje in so se po padcu v letu 2014 realno vrnile na raven let 2011 in 2012. V živinoreji so bile v povprečju cene nominalno nižje za 8,5 % in najnižje po letu 2010³¹.
- Na skupni ravni so cene vseh proizvodnih vložkov padle manj (nominalno -2,8 %) kot cene kmetijskih proizvodov, zato **so se cenovno-stroškovna razmerja v kmetijstvu v letu 2015 nekoliko poslabšala**, vendar ostala primerljiva z razmerji obdobja po letu 2010³².
- **Izboljšanje bruto dodane vrednosti kmetijstva in factorskega dohodka**, skladno s splošnimi makroekonomskimi trendi – BDV v kmetijstvu je v letu 2015 znašal 525 milijonov EUR (409 mio EUR leta 2013), factorski dohodek se je pa povečal iz 416 mio EUR leta 2013 na 510 mio EUR leta 2015 oz. 22,6 % več. Delež bruto dodane vrednosti kmetijstva v bruto domačem proizvodu se je zvišal za 0,1 odstotne točke in je znašal 1,4 % BDP. Kljub **padcu povprečnih cen kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih v letih 2014 in 2015** (-5,1 % in -4,1%) **se je vrednost kmetijske proizvodnje povečala zaradi višje pridelave**, in sicer za 9% glede na leto 2013 (s 1.226 mio EUR na 1.264 mio EUR). Povečala se je zlasti vrednost rastlinske pridelave, medtem ko je vrednost živinoreje nižja (zlasti prašičev, kjer sta upadli tako prireja kot cena; vrednost prireja je bila večja le pri govedu in drobnici)³³.
- **Povečuje se skupna blagovna menjava agroživilskih proizvodov**, ki se je v letu 2015 povečala za 7,5 %, pri čemer je bil izvoz večji za 10,0 %, uvoz pa za 6,3 %. Pokritost uvoza z izvozom je zrasla na 50,8 % (49,1 % leta 2014), ob tem pa se

²⁸ Vir: PSK 2015

²⁹ Vir: SURS 2015 - Ekološko kmetijstvo

³⁰ Vir: SURS 2016 - Struktura kmetijskih gospodarstev

³¹ Vir: PSK 2015

³² Vir: PSK 2015

³³ Vir: SURS 2015: Ekonomski računi za kmetijstvo

je povečal tudi primanjkljaj, ki je znašal 1.030 milijonov EUR (1.002 milijona EUR leta 2014)³⁴.

Delovna sila na kmetijskih gospodarstvih³⁵

- **Nadaljevanje trenda upadanja zaposlenosti v kmetijstvu.** V letu 2015 je bilo v kmetijsko proizvodnjo vključenih 81.372 zaposlenih ali za 1 % manj kot v letu 2014 in za 1,7 % manj kot leta 2013. Med temi so bili **najštevilnejši samozaposleni**, bilo jih je 75.886 ali za 1 % manj kot v predhodnem letu. Poleg samozaposlenih je bilo v kmetijsko proizvodnjo vključenih še 5.486 plačanih delavcev, kar je le malo več kot v prejšnjem letu³⁶. Pomemben izziv predstavlja tudi splošen pojav staranja prebivalstva.

Živilskopredelovalna industrija³⁷

- Postopno **izboljšanje stanja v živilskopredelovalni industriji**, skladno s povečanjem agregatnega povpraševanja na trgu. Podatki za leto 2015 kažejo, da njen delež v skupni dodani vrednosti ostaja nespremenjen (okoli 1,5 %), se pa **povečuje skupni obseg proizvodnje** (4 % povečanje glede na leto 2013 in vrnitev na ravni iz leta 2008). Pomembno zmanjšanje je doživela proizvodnja pijač (-9 % glede na predhodno leto).
- **Povečanje števila podjetij živilskopredelovalne industrije** (s 642 na 704 oz. za 9,7 % več) ter števila zaposlenih v industriji (12.658 oz. 1,1 % več kot leta 2013), kar kaže na **zaključevanje procesa prestrukturiranja in zmanjševanja števila zaposlenih v tem sektorju**.
- **Naraščanje prihodkov živilskopredelovalne industrije** – ti so v letu 2015 znašali nekaj več kot 2 milijardi EUR, kar je realno 3,2 % več kot v letu prej in nad povprečjem obdobja po letu 2010. V **porastu je tudi produktivnost, merjena s prihodki od prodaje na zaposlenega**, saj so v slovenskih živilskopredelovalnih podjetjih leta 2015 ustvarili 162,9 tisoč EUR prihodkov, kar je realno 1,8 % več kot v letu 2014 (podatek za leto 2013: 159.400 EUR). Ob tem se je realno **povečala tudi dodana vrednost na zaposlenega**, tako da je v povprečju zaposleni v živilskopredelovalni dejavnosti v letu 2015 ustvaril skoraj 37 tisoč EUR dodane vrednosti oziroma realno 4 % več kot v predhodnem letu (podatek za leto 2013: 34.440 EUR).
- **Stopnja samooskrbe z mesom (74 %) je še vedno višja od samooskrbe z rastlinskimi proizvodi, a je znatno upadla** glede na povprečje predhodnih petih let (83 %), in sicer **za vse vrste mesa**. Samooskrba z govejim mesom je upadla s 100 % na 99 % (povprečje 108 %), ponovno se je zmanjšala samooskrba s prašičjim mesom (35 %). V letu 2015 je bila višja stopnja samooskrbe dosežena pri mleku, jajcih in medu. Dosežene stopnje samooskrbe so bile v letu 2015 glede na predhodno leto nižje pri žitu (73 % oz. 4 odstotne točke manj) in krompirju (59 % oz. 8 odstotnih točk manj), medtem ko je odlična letina sadja in zelenjave vplivala na dvig stopnje samooskrbe (47 % oz. 39 %). Podobno kot v preteklosti je domača prireja večja od domače porabe pri mleku (stopnja samooskrbe 125 %) in perutninskem mesu (103 %)³⁸.

³⁴ Vir: PSK 2015

³⁵ Novejši podatki o starostni in izobrazbeni strukturi niso na voljo.

³⁶ Vir: SURS 2015: Ekonomski računi za kmetijstvo

³⁷ Vir: PSK 2015

³⁸ Vir: PSK 2015

Tržna usmerjenost³⁹

- **Rahlo izboljšanje stopnje tržne usmerjenosti slovenskega kmetijstva** - vrednost kmetijskih pridelkov, ki so jih zasebni pridelovalci prodali na živilskih trgih v letu 2015, je bila za skoraj 12 % višja kot v letu 2014 in je znašala 14,4 mio EUR (leta 2013 je bila vrednost 13,3 mio EUR).

Obvladovanje tveganj⁴⁰

- **Močno upadanje obsega sofinanciranih zavarovalnih premij s strani države** kljub temu, da je zavarovanje posevkov, nasadov in plodov pred nevarnostjo toče, požara, udara strele, pozebe, poplave in viharja ter zavarovanje živali pred nevarnostjo pogina, zakola ali usmrčitve zaradi bolezni temeljna oblika varovanja pred posledicami naravnih nesreč. Leta 2010 je bilo izplačanih 6,6 mio EUR sredstev, leta 2015 le še 1,9 mio EUR. Zmanjšale so se tako zavarovane površine (s 55.067 ha na 41.112 ha) kot število zavarovanih živali (z 226.719 na 87.787). Podatki so skladni z ugotovitvijo iz izhodiščnega stanja v zvezi z zaostritvijo zavarovalnih pogojev in posledičnega krčenja obsega sklenjenih zavarovanj.

Zadruga in druge oblike povezovanja

- **Povečanje števila registriranih zadrug** glede na izhodiščno stanje z 76 na 87⁴¹, kar praviloma pozitivno vpliva na stroškovno učinkovitost kmetijskih gospodarstev (prihranki zaradi povečanega obsega poslovanja znotraj zadruga), izboljšanje pogajalskega položaja članov zadrug na trgu in posledično večjo dodano vrednost izdelkov in storitev.

Prenos znanja

- Problem slovenskega kmetijstva ni le sporadičnost sodelovanja med akterji in šibek prenos znanja, ampak **neustreznost delovanja sistema inovacij in prenosa znanja v kmetijstvu** (t.i. AKIS – *Agricultural Knowledge and Information Systems*), ki povezuje znanost/raziskave, svetovanje, izobraževanje in sisteme podpore. Med ključnimi vzroki so pomanjkanje systemskega povezovanja in sodelovanja med ustanovami, razdrobljenost visokošolskega izobraževanja in svetovanja, konkurenca med relevantnimi ustanovami, pomanjkanje razvojne in inovacijske vloge javnega sistema, nejasna vloga države in posledično neoptimalen sistem AKIS. Pri tem je bistvena vzpostavitev povezav med temi področji in subjekti, ki ne morejo delovati vsako zase, in okrepiti sodelovanje z zasebnim sektorjem⁴².

Gozdarstvo in predelava lesa ter gozdno-lesne verige

- **Večji letni prirastek slovenskih gozdov** za 1,3 % - ta je v letu 2015 znašal 8.602.000 m³⁴³ (leta 1994 le 5.645.000 m³)⁴⁴. Količina biomase v gozdovih narašča, zato so gozdovi (in gozdne prsti) v Sloveniji tudi ponor ogljikovega dioksida.
- **Evidentirani posek** v letu 2015 je znašal 6.031.000 m³ oz. 95 % možnega poseka po gozdnogospodarskih načrtih in **je bil precej višji od evidentiranega poseka iz**

³⁹ Vir: PSK 2015

⁴⁰ Vir: PSK 2015

⁴¹ Vir: Zadruga zveza Slovenije 2015

⁴² Vir: Dr. Emil Erjavec, 2014 - Sistem inovacij in prenosa znanja v kmetijstvu (AKIS) – izzivi in potrebne spremembe za slovensko kmetijstvo

⁴³ Vir: SURS: Stanje gozdov

⁴⁴ Ne gre za povsem primerljive podatke, zato je informacijo razumeti tudi v luči spremenjene metodologije za oceno lesne zaloge, zaradi katere je ocenjena lesna zaloga večja za kar 20 do 30 odstotkov.

leta 2013 (3.924.000 mio m³ oz. 65 % možnega poseka)⁴⁵. Povečan obseg gre na račun sanitarne sečnje škode po žledolomu in večjega pojava lubadarja. **Količina poseka sicer narašča vse od leta 1994** (2.225.000 m³), nekoliko je upadel le leta 2015 glede na predhodno leto,⁴⁶ ko je bil le-ta največji in je znašal 6.350.000 m³)⁴⁷.

- **Zaposlenost v panogi gozdarstva postopoma narašča**, leta 2013 je znašala 5.818 PDM, leta 2015 pa že 6.053 PDM⁴⁸.
- **Povečevanje gozdne biomase in posledično možnega poseka povečuje zaposlitveni potencial v gozdarstvu**, saj glede na podatke SURS 157 m³ posekanega lesa predstavlja surovinsko osnovo za eno delovno mesto⁴⁹, kar glede na evidentirani posek v letu 2015 znaša več kot 38.000 delovnih mest v dejavnostih, vezanih na gozdne vire.
- Ekonomski računi za gozdarstvo za razliko od ugotovitev iz izhodišnega stanja kažejo **negativen trend tako z vidika bruto dodane vrednosti panoge** (zmanjšanje z dobrih 230 mio EUR leta 2012 na dobrih 219 mio EUR leta 2015), **faktorskega dohodka** (zmanjšanje s 197,8 mio EUR na 185,1 mio EUR) **kot produktivnosti dela v gozdarstvu** (zmanjšanje s slabih 43.000 EUR/PDM na dobrih 36.000 EUR/PDM)⁵⁰.
- **Povečanje proizvodnje lesnih sortimentov za kar 47 %**, in sicer okroglega lesa za 47 %, hlodov za žago in furnir za 49 %, lesa za celulozo in plošče za 133 %, drugega okroglega industrijskega lesa za 46 % in lesa za kurjavo z 10 %⁵¹. Pri povečani proizvodnji manj kvalitetnega lesa (kurjava, celuloza in plošče) je razlog isti kot leta 2014, tj. žledolom in prenamnožitev podlubnikov.
- **V obdobju po letu 2005 postopoma naraščajo naložbe za vzdrževanje gozdnih cest** (4,3 mio EUR leta 2005 in 6,1 mio leta 2015), posledično pa tudi dolžina odsekov novozgrajenih in rekonstruiranih cest. Vir za vzdrževanje gozdnih cest so pristojbine lastnikov gozdov ter proračunska sredstva države in občin, v državnih gozdovih pa Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov prispeva še dodatna sredstva za sanacijo gozdnih cest⁵².

Proizvodnja obnovljivih virov energije iz kmetijstva in gozdarstva

- **Število družinskih kmetij, katerih prihodki iz dopolnilne dejavnosti izvirajo tudi iz proizvodnje in trženja energije iz obnovljivih energetskega virov, se povečuje**. Leta 2003 jih je bilo 38, leta 2013 pa že 96⁵³.
- **V strukturi oskrbe z obnovljivimi viri energije prevladuje les in druga trdna biomasa** s 67,3 % deležem (- 1,7 % glede na leto 2014), geotermalna energija obsega 11,7 %, neobnovljivi industrijski odpadki 6,2 %, biodizel 5,8 %, sončna energija 4,6 %, drugi bioplini 2,5 % in ostali obnovljivi viri energije (biobencin, deponijski plin, plin iz čistilnih naprav in vetrna energije) 1,8 %⁵⁴.

⁴⁵ Metodološko pojasnilo SURS: Pri interpretaciji podatkov je treba upoštevati, da podatki o lesni zalogi in prirastku, primerjani z njim sorodnimi podatki (posek), zaradi metodologije izračunavanja ne kažejo resnične spremembe lesne zaloge in letnega prirastka v preteklem letu.

⁴⁶ Posek leta 2014 je treba interpretirati tudi v luči izjemnih naravnih dogodkov (žledolom), ki so prispevali k večjemu poseku zaradi sanacije gozdov.

⁴⁷ Vir: SURS: Stanje gozdov

⁴⁸ Vir: SURS: Zaposlenost v gozdarstvu merjena v polnovrednih delovnih močeh (tisoč PDM)

⁴⁹ Vir: SURS 2015 - Teden slovenskih gozdov

⁵⁰ Vir: SURS: Ekonomski računi za gozdarstvo

⁵¹ Vir: SURS: Proizvodnja gozdnih lesnih sortimentov

⁵² Vir: PSK 2015

⁵³ Vir: SURS: Dopolnilne dejavnosti na družinskih kmetijah

⁵⁴ Vir: MZI 2015 - Energetska bilanca RS za leto 2015

- Pridobivanje energije s pomočjo **bioplinskih naprav je doživelo strmo rast do leta 2012**, ko je bilo registriranih 26 naprav, ki so skupaj proizvedle 124,9 GWh električne energije, **nato pa sta se število le-teh in skupna proizvodnja električne energije ustalila** (25 naprav leta 2014 in 106 GWh proizvedene električne energije)⁵⁵.
- **upadanje pridelave ključne industrijske poljščine, tj. oljne ogrščice**. Tej do leta 2014 prevladujoči oljnici so pridelovalci v letu 2015 namenili kar za dve tretjini manjšo površino kot v letu pred tem. Ker je bila poleg tega tudi letina 2015 slabša od prejšnje (povprečni pridelek je bil 2,2 tone na hektar ali 18 % manjši od zadnjega desetletnega povprečja), je pridelek oljne ogrščice v letu 2015 dosegel le 18,3 % prejšnjega količinskega pridelka⁵⁶.

Raba energije v kmetijstvu in gozdarstvu:

- Raba energije v kmetijstvu in gozdarstvu se nekoliko povečuje (s 71 k Toe leta 2012 na 75.3 k Toe leta 2015)⁵⁷.

Ponovni pregled SWOT analize

V nadaljevanju izpostavljamo le tiste vidike SWOT analize, ki zaradi spremenjenih razmer oz. ugotovitev v zvezi z izhodiščnim stanjem vplivajo na programske usmeritve PRP.

Ugotovitev	Umestite v v SWOT analizo (iz PRP)	Pozitivni trend (+), negativni trend (-), ali brez sprememb (/)
Povečanje porabe mineralnih gnojil, rastlinskih hranil in fitofarmacevtskih sredstev, kar je v nasprotju s prvotnimi ugotovitvami glede zmanjševanja njihove porabe ⁵⁸ .	Prednosti	(/)

⁵⁵ Vir: Agencija za energijo: Poročilo o doseganju nacionalnih ciljev na področju OVE in SPTE za obdobje 2012-2014

⁵⁶ Vir: SURS 2015 – Rastlinska pridelava

⁵⁷ Vir: EUROSTAT 2017 - *Simplified energy balances - annual data*

⁵⁸ Na podlagi komentarjev iz Kmetijskega inštituta Slovenije z dne 6. 12. 2016 dodajamo pojasnilo, da je tovrstne spremembe potrebno interpretirati glede na podatke daljšega časovnega obdobja in ne le enega leta (2015), saj so spremembe v posameznem letu predvsem posledica specifičnih rastnih (vremenskih) razmer, ki bistveno vplivajo na porabo fitofarmacevtskih sredstev (FFS) in gnojil. Rahlo povečanje porabe FFS v 2015 je predvsem posledica vremenskih razmer in večje uporabe fungicidov. Leto 2013 je bilo izjemno ugodno (suho), kar je prispevalo k manjši rabi FFS (fungicidov in herbicidov). Obratno velja v »mokrem« letu, kakršno je bilo leto 2015, v katerem je bila poraba FFS povečana. Poraba FFS je v Sloveniji že blizu spodnjega roba, saj pri pridelovanju nekaterih glavnih poljščin (žita, ogrščica, krompir, vrtnine in deloma tudi koruza) uporabljamo precej manj FFS v primerjavi s kmetijsko bolj razvitimi državami, in bi bilo potrebno za doseg višjih pridelkov porabo FFS dejansko povečati. Poleg tega je potrebno poudariti, da so nacionalne strategije usmerjene v povečanje ekološke pridelave, kar bo še dodatno povečalo porabo žveplovih in bakrovih pripravkov, ki že danes prispevajo daleč največ k skupni porabi FFS v Sloveniji. V prihodnjih letih tako ne gre pričakovati nadaljnjega zmanjšanja porabe FFS. Tudi poraba mineralnih gnojil je posledica specifičnih rastnih razmer v tem letu, zato je podatke potrebno spremljati na daljši časovni lestvici. Ta namreč kaže, da je kljub malenkostnemu povečanju porabe mineralnih gnojil v letih 2014 in 2015 trend še

Na zakonodajnem področju se nadaljujejo prizadevanja za zaščito in zagotavljanje dostopnosti vodnih virov, tudi preko zapisa pravice do pitne vode v ustavo RS.	Prednosti	(+)
V gozdarstvu je v nasprotju s prvotnimi predpostavkami opazna stagnacija produktivnosti dela in faktorskega dohodka ⁵⁹ .	Prednosti	(/)
Opazen je postopen trend izboljševanja stanja vodnih teles (tako površinske kot podzemne vode).	Pomanjklji vosti	(+)
Bilančni presežek dušika na ha KZU se zmanjšuje ⁶⁰ .	Pomanjklji vosti	(+)
Zaustavlja se naraščanje površine kmetijskih zemljišč v zaraščanju in neobdelanih kmetijskih zemljišč.	Pomanjklji vosti	(+)
Opazen je pozitiven trend upadanja izpustov onesnaževalcev zaradi kmetijske dejavnosti (tako amonijaka kot toplogrednih plinov) ^{61,62} .	Pomanjklji vosti	(+)
Kljub močnemu zaostanku za povprečjem EU se postopno izboljšuje velikost in ekonomska velikost in produktivnost kmetijskih gospodarstev.	Pomanjklji vosti	(+)
V porastu je tako površina KZU namenjenih ekološkemu kmetijstvu, kot tudi število kmetijskih gospodarstev in pridelek le-teh.	Pomanjklji vosti	(+)
Število zadrug na področju kmetijstva se povečuje, vrednost prodanih kmetijskih pridelkov pa se povečuje, kar kaže na postopno izboljšanje stanja tržne usmerjenosti in organiziranosti.	Pomanjklji vosti	(+)
Za razliko od ugotovitev v izhodiščnem stanju se je izboljšalo stanje v živilskopredelovalni industriji, kar je povezano zlasti z izboljšanjem celotnega makroekonomskega okolja.	Pomanjklji vosti	(+)
Neizkoriščenost možnega poseka v gozdovih ostaja problem (neizkoriščen potencial, staranje gozdov), vendar se je stanje zaradi sanacije gozdov po žledolomu pomembno izboljšalo. To je enkraten dogodek, vpliv ukrepa se bo verjetno nadaljeval zaradi težav z lubadarjem.	Pomanjklji vosti	(+)
Makroekonomska situacija se je v obdobju 2014-2015	Pomanjklji	(+)

vedno izrazito ugoden (povprečna poraba NPK hranil v letih 1992-2007 znaša 137 kg/ha, v letih 2008-2015 pa zgolj 101 kg/ha).

⁵⁹ Verjetno je stagnacija produktivnosti dela in faktorskega dohodka deloma tudi posledica manjše kakovosti lesa, ki je pridobljen s pravilom iz z žledom poškodovanih gozdov (2014).

⁶⁰ Na podlagi komentarjev iz Kmetijskega inštituta Slovenije z dne 6. 12. dodajamo pojasnilo, da je z vidika vplivov na okolje odvzem dušika vsekakor pomembnejši indikator kot vnos. Vnos dušika je več ali manj stabilen, spreminja se predvsem odvzem N s pridelki, slednje pa je pogojeno z vremenskimi razmerami (v sušnih letih je odvzem manjši, posledično pa je večji bilančni presežek N). Povečan vnos N ni problematičen, če se odvzem poveča bolj kot vnos, kar je pri nas splošen trend. Je pa tudi v tem primeru še posebej pomembno, da ne obravnavamo posameznih let (zaradi odvzema, ki je povezan z vremenskimi razmerami). Ob izjemnih okoliščinah je lahko celo triletno povprečje problematično.

⁶¹ K temu v določeni meri prispeva tudi zmanjšanje obsega prireje prašičjega mesa do vključno leta 2015, kar po drugi strani negativno vpliva na stopnjo samooskrbe s prašičjim mesom. V skladu s prvo oceno stanja v kmetijstvu je v letu 2016 pričakovan večji neto uvoz živih prašičev pa tudi večji stalež (skupaj cca 9 % prirast prašičev). Nadaljnjo morebitno povečano prirejo prašičjega mesa bo tako spremljalo povečanje izpustov onesnaževalcev iz tega naslova.

⁶² Vir: posodobljeni podatki o prireji prašičev so pridobljeni iz Prve ocene stanja v kmetijstvu v letu 2016 (jesensko poročilo), Kmetijski inštitut Slovenije.

pomembno izboljšala, kar se navznoter odraža zlasti na povečani kupni moči kot tudi izboljšanju situacije na trgu dela.	vosti	
Po letu 2013 je začelo pomembno upadati število oseb, ki tvegajo revščino ali socialno izključenost.	Pomanjkljivosti	(+)
Šibkemu kreditiranju investicij v kmetijstvu in gozdarstvu zaradi oteženega dostopa do dolžniških virov financiranja se pridružuje tudi prepočasen proces vzpostavljanja finančnih instrumentov, financiranih v okviru PRP.	Pomanjkljivosti	(-)
Večja raba obnovljivih virov energije ne prispeva le k povečanju energetske učinkovitosti in s tem večji ekonomski in okoljski učinkovitosti, ampak predstavlja tudi pomemben vir dohodkov kmetijskih gospodarstev kot ena od dopolnilnih dejavnosti ⁶³ oziroma pomembno zmanjša stroške kot poraba energije za lastne potrebe gospodarstva.	Priložnosti	(+)
Organiziranost gozdno-lesnih verig ima tudi pomembne sekundarne učinke na gospodarstvo in družbo ne le preko povečanja dodane vrednosti lesa, ampak tudi preko zaposlitvenega potenciala v dejavnostih, vezanih na gozdarstvo.	Priložnosti	(+)
Vzpostavitev finančnih instrumentov poleg izboljšanja investicijske dejavnosti kmetijskih gospodarstev in podjetij tudi povečuje učinek vzvoda ostalih ukrepov, financiranih iz javnih sredstev.	Priložnosti	(+)
Obstaja tveganje, da strategije lokalnega razvoja, ki so se pripravljale na ravni Lokalnih akcijskih skupin, niso dovolj ciljno usmerjene in operativne, da bi omogočile učinkovito financiranje operacij iz PRP in ostalih skladov EU. Široko zastavljene strategije predstavljajo tudi večje tveganje za vsebinsko prekrivanje operacij, ki se financirajo znotraj različnih ukrepov PRP (LEADER in ostali ukrepi).	Novo-nevarnosti	(-)
Neobstoj nacionalnega strateškega okvira otežuje na sistemski, horizontalni ravni reševanje nekaterih ključnih vprašanj, povezanih s kmetijstvom (varovanje okolja, podnebne spremembe, biotska raznovrstnost, vzpostavljanje verig vrednosti na ravni nacionalne ekonomije, demografska struktura prebivalstva, sistem izobraževanja, usposabljanja in poklicnih kvalifikacij itd.) ⁶⁴ .	Novo - nevarnosti	(-)

Usklajenost posodobitev PRP s spremembami v zunanjem okolju

Prva sprememba PRP

Spremembe v različici PRP 2.1., tj. prvi potrjeni spremembi PRP, se pretežno nanašajo na prilagoditev programa zaradi izkušenj z implementacijo (npr. spremenjeni upravičenci,

⁶³ K temu je pomembno prispevala finančna podpora v obdobju 2007-2013 za investicije na podeželju, usmerjene v uporabo biomase, razvoj turizma in gostinstva.

⁶⁴ Strateški okvir za področje kmetijstva in živilstva je sicer vzpostavljen na podlagi Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo si hrano za jutri« in Strategije za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020.

kriteriji upravičenosti operacij, uskladitev z zakonodajo in drugimi predpisi itd.), odpravo določenih nekonsistentnosti v samem besedilu PRP (npr. dopolnitev besedila z dodatnimi pojasnili, prevrednotenje sekundarnih učinkov), oz. krepitev učinka določenih programiranih ukrepov (npr. razširitev zahtev in sredstev v okviru ukrepa M14 – Dobrobit živali in pa spremenjena načela glede izbora partnerjev pri operacijah pri ukrepu LEADER z namenom doseganja večje raznovrstnosti partnerjev).

Pomembna vsebinska sprememba je vključitev upravičenosti stroškov postavitve vinogradov v ukrep M04, kar je ustrezen odziv z vidika ugotovitve iz pregleda stanja glede zmanjševanja površine vinogradov. Podobno konsistentnost lahko razberemo v primeru ukrepov, za katere so povečane možne stopnje financiranja (npr. za naložbe v osnovna sredstva v okviru ukrepa M04, namenjene povečanju konkurenčnosti in produktivnosti v predelavi in trženju kmetijskih proizvodov in povečanje prireje v okviru ukrepa za dobrobit živali).

Kot ustrezno ocenjujemo povečanje višine plačil za ekološko trajno travinje na ha iz 70 % na 80 %, saj spodbujanje vključevanja upravičencev v tovrstne ukrepe pomembno prispeva k nadaljnji širitvi ekološkega kmetovanja, posredno pa tudi spodbuja doseganje ciljev v okviru neprogramirane prednostne naloge 5 (Spodbujanje učinkovite rabe virov ter podpiranje kmetijskega, živilskega in gozdarskega sektorja pri prehodu na nizkoogljično gospodarstvo, odporno na podnebne spremembe).

Določene spremembe ukrepa M10 in M11 so skladne z ugotovitvami glede manjšanja biotske raznovrstnosti in pomenom ohranjanja avtohtonih vrst rastlin in živali v kmetijstvu. Spremenjeni pogoji upravičenosti so zlasti pomembni v smislu ohranjanja traviščnih habitatov (npr. krajše časovne omejitve košnje) ter financiranja reje avtohtonih pasem domačih živali in doseganja razpoložljivosti semen in sadik avtohtonih vrst kmetijskih rastlin.

Odločitev za znižanje zneska javne podpore v okviru ukrepa M08 (Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje) je pogojena z vrsto naložb. Naložbe v predindustrijsko predelavo lesa, ki jih podpira ukrep, so omejene, med tem ko so velike naložbe podprte v okviru ukrepa M06.4.

Prva sprememba PRP ne posega v identificirane potrebe slovenskega kmetijstva in gozdarstva, posledično pa ne spreminja notranje intervencijske logike PRP oz. skladnosti programa z zunanjimi strateškimi dokumenti. Upoštevajoč navedeno ocenjujemo, da je **sprememba PRP skladna s spremembami v zunanjem okolju.**

Druge spremembe PRP

2. sprememba PRP v glavnem zadeva redakcijske oz. tehnične popravke, utemeljene na ugotovljenih napakah (npr. ciljne vrednosti kazalnikov pri ukrepu M10, povezane s širitvijo pričakovanega obsega površin, ki so predmet ukrepa), uskladitev besedila s priporočili stroke ali novimi dejstvi v zunanjem okolju (npr. znižanje plačil znotraj ukrepa M11 zaradi tveganja dvojnega financiranja iz naslova nadomestil iz sheme državne pomoči, ali spremenjena metodologija za izračun zneska podpore v gorskem območju v PRP zaradi uvedbe novega plačila iz I. stebra) in prilagoditev ostalih ukrepov, na katere predlagane spremembe vplivajo (npr. sprememba kazalnikov učinka in posledično razporeditev sredstev po prednostnih nalogah znotraj ukrepa M01 zaradi spremenjenega števila udeležencev usposabljanj kot posledica spremenjenih ukrepov M10 in M14).

Kot smotrno ocenjujemo predlagano prerazporeditev sredstev, in sicer:

- Prerazporeditev iz podukrepa M04.2 na podukrep M03.1 zaradi nove nacionalne sheme kakovosti je pomembna zaradi zagotavljanja financiranja nove sheme kakovosti, s čimer se pomembno prispeva h prestrukturiranju kmetijstva in spodbujanju okoljsko sprejemljivih kmetijskih praks, izboljšanju pogojev za trženje proizvodov, boljšemu vključevanju v agroživilske verige prek shem kakovosti, dodajanju vrednosti kmetijskim proizvodom, povečanju obsega proizvodnje z višjo dodano vrednostjo itd.
- Prerazporeditev iz podukrepa M04.1 na podukrep M06.3 zaradi vzpostavitve novega ukrepa za majhne kmetije pomembno podpira doseganje ciljev PRP v zvezi s trajnostnim razvojem podeželja. Podpora majhnim kmetijam na OMD je namreč pomembna zaradi problema depopulacije problemskih območij in zaraščanja kmetijskih zemljišč. S tem je skladen tudi spremenjen koncept prestrukturiranja kmetijskih gospodarstev v okviru ukrepa M04.1, ki je po novem namenjen kmetijskim gospodarstvom, ki so majhne kmetije in jim kmetijstvo ne predstavlja poglavitnega vira dohodka (povišana skupna vrednost majhnih naložb s 15.000 na 50.000 EUR z namenom investiranja v povečan obseg pridelave).
- Prerazporeditev med prednostnimi nalogami znotraj ukrepa M01 zaradi spremembe števila udeležencev po ukrepih sledi načrtovanemu zmanjšanju števila udeležencev ukrepa M10 (manjši predviden vstop v ukrep) in povečanju števila udeležencev ukrepa M14 (širitev udeležencev na govedorejce in rejce drobnice).

Razširitev definicije mladega kmeta pri podukrepih M06.1, M04.1 in M04.2 na pravne osebe širi krog upravičencev, kar je skladno z ugotovitvami SWOT analize glede starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev.

Dopolnitev ukrepa M08 z operacijami za ureditev gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov, rastlinskih bolezni in napada prenamnožene populacije žuželk, je skladen z ugotovitvami SWOT analize glede stanja gozdov in povečanih potreb zaradi spravila lesa nizke kakovosti.

Smiselne so tudi prilagoditve, povezane z zagotavljanjem večje fleksibilnosti PRP, kot denimo fleksibilni zneski podpore za skupine proizvajalcev v okviru ukrepa M09, ki se jim lahko dodelijo tudi manjši zneski, do skupne vrednosti 100.000 EUR letno; fleksibilno dodeljevanje sredstev za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij znotraj ukrepa M16; ali povečanje fleksibilnosti obdobja upravičenosti izdatkov znotraj ukrepa M19.

100% kritje stroškov izgubljenega prihodka zaradi prevzete obveznosti pri zahtevi GEN_SEME je zlasti pomembno z vidika biotske raznovrstnosti in ohranjanja genetskega materiala avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin, kar je eden večjih izzivov slovenskega kmetijstva. Spreminja se tudi operacija Steljniki v okviru ukrepa M10, in sicer z namenom ohranjanja biotske raznovrstnosti, tj. vlagoljubnih populacij barjanskega okarčka. Druga sprememba PRP ne posega v identificirane potrebe slovenskega kmetijstva in gozdarstva, posledično pa ne spreminja notranje intervencijske logike PRP oz. skladnosti programa z zunanjimi strateškimi dokumenti. Upoštevajoč navedeno ocenjujemo, da je **sprememba PRP skladna s spremembami v zunanjem okolju**. Kljub smotrnosti sprememb ukrepov PRP pa poudarjamo, da je pri financiranju operacij, namenjenih majhnim kmetijam, potrebno iskati ravnovesje med ukrepi namenjenimi ohranjanju kmetijske krajine, in ukrepi, ki spodbujajo strukturne prilagoditve slovenskega kmetijstva v smeri manjše razdrobljenosti in večjega obsega kmetijskih gospodarstev.

1.B. Analiza potreb

Na osnovi analize stanja in SWOT analize, ter ob hkratnem upoštevanju relevantnih nacionalnih strateških dokumentov, je Slovenija v okviru PRP 2014-2020 identificirala naslednje potrebe programskega območja:

1. Povečanje produktivnosti v kmetijstvu
2. Izboljšanje velikostne strukture in zmanjšanje razdrobljenosti kmetijske posesti ter ureditev kmetijske infrastrukture
3. Izboljšanje starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev
4. Povečanje usposobljenosti v kmetijstvu, gozdarstvu in živilstvu
5. Dvig usposobljenosti svetovalcev
6. Zagotovitev specializiranih svetovalnih storitev v kmetijskem sektorju
7. Učinkovitejši prenos znanja in inovacij v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu
8. Ohranjanje in/ali izboljšanje stanja biotske raznovrstnosti na habitatih, vezanih na kmetijsko krajino,
9. Zmanjšanje negativnih vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda
10. Ohranjanje oziroma izboljšanje proizvodnega potenciala tal
11. Ohranjanje kmetovanja na območjih z naravnimi in drugimi proizvodnimi omejitvami
12. Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka iz kmetijstva
13. Povečanje rabe OVE v rabi energije in dvig energetske učinkovitosti
14. Prilagoditev kmetijstva na podnebne spremembe
15. Razvoj novih instrumentov obvladovanja tveganj
16. Spodbujanje uporabe finančnih instrumentov
17. Spodbujanje ekološkega kmetijstva in večje ponudbe proizvodov iz shem kakovosti
18. Spodbujanje kmetijskih gospodarstev k nadstandardni reji živali
19. Povečanje tržne usmerjenosti ter horizontalne in vertikalne povezanosti
20. Spodbujanje vlaganj v predelavo, razvoj in trženje kmetijskih proizvodov
21. Ohranjanje in/ali izboljšanje stanja ohranjenosti biotske raznovrstnosti v gozdovih
22. Obnova gozdnega potenciala, uničenega po naravni nesreči
23. Ureditev gozdne infrastrukture za doseganje večje odprtosti gozdov
24. Spodbujanje vlaganj v gozdarske tehnologije in predelavo lesa
25. Izboljšanje tržne organiziranosti in povezanosti lastnikov gozdov ter naprej v gozdno-lesne predelovalne verige
26. Spodbujanje večje uporabe lesa
27. Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti na podeželju
28. Izboljšani dostop do širokopasovnega interneta ustreznih hitrosti,
29. Vlaganja v obnovo in razvoj vasi,
30. Ohranjanje naravne in kulturne dediščine na podeželju,
31. Učinkovitejše spodbujanje lokalnega razvoja.

Upoštevajoč ugotovitve pregleda stanja in SWOT analize ugotavljamo, da spremembe niso tako značilne, da bi se odrazile na bistveno spremenjenih potrebah kot podlagi za programiranje ukrepov. Zmerne spremembe potreb, ki jim velja pozornost nameniti zlasti zaradi vpliva na vzpostavitev modela vrednotenja v nadaljevanju, so:

- A) Zmanjševanje števila kmetijskih gospodarstev in večanje njihovega obsega ima za posledico skromno zmanjšanje potrebe P2 (»Izboljšanje velikostne strukture in zmanjšanje razdrobljenosti kmetijske posesti ter ureditev kmetijske infrastrukture«), a so spremembe tako majhne, da ne zmanjšujejo bistveno problemov razvojnega zaostanka slovenskega kmetijstva.
- B) Zmanjševanje onesnaževalcev zraka zaradi kmetijske dejavnosti gre v smeri zmanjševanja potrebe P12 (Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka iz

kmetijstva), vendar nedoseganje ciljev strategije Evropa 2020 in pretežni vpliv kmetijstva na izpuste amonijaka kažejo na to, da potreba ostaja aktualna.

- C) Kljub smotrnemu načrtovanju uporabe finančnih instrumentov znotraj PRP njihova implementacija ostaja nedorečena, hkrati pa šibko kreditiranje podjetniškega sektorja s strani poslovnih bank onemogoča izvajanje večjih investicij v kmetijstvu. Navedeno pomeni, da potreba P16 (Spodbujanje uporabe finančnih instrumentov) ostaja pomembna.
- D) Povečanje KZU namenjenih ekološkemu kmetijstvu pa tudi vse večja produktivnost pridelave nekoliko zmanjšuje pomen potrebe P17 (Spodbujanje ekološkega kmetijstva in večje ponudbe proizvodov iz shem kakovosti), ki pa glede na cilje PRP ostaja pomembna.
- E) Pozitivni premiki v smislu izboljšanja ekonomskega stanja v kmetijstvu, živilskopredelovalni industriji in tržni usmerjenosti teh panog ter hkratno povečanje združnega povezovanja na področju kmetijstva kažejo na postopno zmanjševanje potrebe P19 (Povečanje tržne usmerjenosti ter horizontalne in vertikalne povezanosti), a njen pomen ostaja zlasti zaradi splošne stopnje razvojnega zaostanka slovenskega kmetijstva in gospodarskega potenciala, ki ga nosijo povezani ukrepi
- F) Slabšanje ekonomskih kazalcev v gozdarstvu (zlasti produktivnosti) ob hkratnem povečanju tako prirastka kot poseka v slovenskih gozdovih trenutno kažejo na večanje potrebe P24 (Spodbujanje vlaganj v gozdarske tehnologije in predelavo lesa).

Posebnosti tehnične pomoči in Mreže za podeželje

Za izpolnitev identificiranih potreb sta poleg vsebine PRP in njegove intervencijske logike (glej poglavje 3) ključna tehnična pomoč (Člen 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013) in Mreža za podeželje (člen 54 Uredbe (EU) št. 1305/2013).

V okviru tehnične pomoči Organ upravljanja zagotavlja predvsem zadostno število in strokovno podkovanost kadrov ter ustrezen IT sistem za izvajanje PRP, kar je ovrednoteno znotraj skupnega vprašanja za vrednotenje št. 20.

Mreža za podeželje, prav tako financirana iz naslova tehnične pomoči, je orodje Organa upravljanja za naslavljanje naslednjih potreb:

- (1) Potreba po informiranju potencialnih upravičencev, prejemnikov sredstev in širše javnosti
- (2) Potreba po učinkovitem in kakovostnejšem izvajanju PRP
- (3) Potreba po spodbujanju inovacij, prenosa znanja in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in podeželskih območjih.

Zgornje tri identificirane potrebe za Mrežo za podeželje ocenjujemo kot ustrezne, saj pokrivajo vse pristojnosti Mreže, kot opredeljene v Členu 54 Uredbe (EU) št. 1305/2013.

2. Zunanja usklajenost Programa razvoja podeželja

Skladno s smernicami EU glede PRP morajo države prejemnice finančnih sredstev iz EKSRP – tj. države članice EU – pripraviti nacionalni ali regionalni PRP tako, da je le-ta skladen obenem z lokalnimi potrebami ter z relevantnimi evropskimi strateškimi dokumenti in skladi. Tako je moral biti tudi slovenski PRP skladen s smernicami iz 5. člena Uredbe 1305/2013/EU glede prednostnih nalog, cilji strategije Evropa 2020, partnerskim sporazumom, prvim stebrom SKP in drugimi EU skladi, kot so ESI skladi.

Skladno s tem so bili v okviru obravnave zunanje usklajenosti PRP za namen predhodnega vrednotenja potrebni naslednji elementi presoje:

- Pregled skladnosti s cilji strategije Evropa 2020
- Vzpostavitev povezav in skladnosti z ESI skladi, partnerskim sporazumom in prvim stebrom SKP
- Pregled tveganja dvojnega financiranja s strani PRP, prvega stebra SKP in ESI skladi
- Razjasnitev meje med ESRR in EKSRP v povezavi s podporo inovacijam, digitalnim prijavam, usposabljanjem na kmetijah, podeželskimi MSP, itd.

V nadaljevanju sledi ponovni pregled ustreznosti intervencijske logike PRP glede na priporočila predhodnega vrednotenja, ustreznosti oz. pravilnosti predhodnega vrednotenja samega in ustreznosti obstoječega PRP glede na morebitne spremembe v okolju.

2.A. Prispevek k strategiji Evropa 2020

Strategija Evropa 2020 ima namen doseči »pametno, trajnostno in vključujočo gospodarsko rast«. S tem namenom opredeljuje cilje na petih področjih: zaposlovanje; raziskave in razvoj; podnebne spremembe in energetska trajnost; izobraževanje; ter boj proti revščini in socialni izključenosti.

Ustreznost intervencijske logike PRP

PRP 2014-2020 je bil zasnovan tako, da neposredno prispeva k višji zaposlenosti, h krepitvi razvoja in raziskav, ter k blažitvi negativnega vpliva na podnebje, tj. k ciljem (1), (2) in (3) strategije Evropa 2020. Dodatno je pričakovati nekolikšne posredne učinke na cilja (4) in (5) Strategije Evropa 2020 s področja izobraževanja ter blažitve revščine in socialne izključenosti.

Zaposlovanje: PRP ima cilj neposrednega vpliva na stopnjo zaposlenosti mladih kmetov in na delovna mesta na področju nekmetijskih dejavnosti, in sicer prek podukrepov M06.1 in M06.4 v okviru ukrepa M06 'Razvoj kmetij in podjetij', ter podukrepa M08.6 (Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov). Prav tako je pričakovati posreden učinek ostalih ukrepov na zaposlovanje zahvaljujoč finančni podpori na drugih področjih, kot so na primer nepovratna sredstva pri nakupu osnovnih sredstev iz ukrepa M04.

Raziskave in razvoj: krepitev raziskav, razvoja in inovacij je neposreden cilj zlasti ukrepa M16.2 ('Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij'). Dodatno so inovacije eden izmed treh horizontalnih ciljev, na katere posredno vplivajo še: ukrep M01, ki krepi bazo znanja na podeželju; ukrep M03 'Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila' (saj spodbuja razvoj inovacij na področju kakovostnih lokalnih

proizvodov, njihove proizvodnje in trženja); ukrep M04, namenjen naložbam, tudi v nove, inovativne pristope k pridelavi, predelavi in trženju kmetijskih in živilskih proizvodov; ukrep M06 'Razvoj kmetij in podjetij', ki spodbuja podjetništvo na podeželju, ukrep M07 'Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih', ukrep M09 'Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev' (saj bo »ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev ustvarilo okolje, ki bo omogočalo razvoj inovacij⁶⁵«), ukrep M11 'Ekološko kmetovanje' ter ukrep M19 'Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER'.

Podnebne spremembe in energetska trajnost: na področju podnebnih sprememb in energetske trajnosti so v strategiji Evropa 2020 oblikovani trije konkretni cilji, in sicer 20% znižanje izpustov toplogrednih plinov od 1990, pridobitev 20% vse energije iz obnovljivih virov, in 20% zvišanje energetske učinkovitost. Splošna skrb za okolje je glavni (neposredni) cilj dveh ukrepov PRP, in sicer M10 'Kmetijsko-okoljska podnebna plačila' in M11 'Ekološko kmetovanje', in enega horizontalnega cilja – 'Blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje'. Slednji zajema tudi omejevanje izpustov toplogrednih plinov in prehod na nizkoogljično družbo, pri čemer je ključen ukrep M04, ki spodbuja investicije, namenjene zmanjšanju teh emisij.

Izobraževanje: spodbujanje usposabljanja na področju kmetijstva, gozdarstva in prehrane je primarni cilj ukrepov M01 'Prenos znanja in dejavnosti informiranja' in M02 ('Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah'). Ne glede na to, PRP na konkretna cilja strategije Evropa 2020 na področju izobraževanja – tj. manj kot 10% mladih, ki prezgodaj opustijo šolanje, in več kot 40% oseb med 30. in 34. letom z visokošolsko izobrazbo – neposredno ne vpliva.

Boj proti revščini in socialni izključenosti: cilj je naslovljen prek prednostne naloge 6 – 'Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij'; ukrepi v okviru te PN spodbujajo zaposlenost in razvoj malih podjetij in kmetij (M06, M08 in M16), pospešujejo lokalni razvoj podeželskih območij (M19) in spodbujajo dostop do informacijskih in komunikacijskih tehnologij na podeželskih območjih (M07).

Iz zgoraj navedenih načinov prispevanja PRP k ciljem strategije Evropa 2020 sledi, da PRP prispeva tudi k samemu namenu te strategije, tj. doseči pametno, trajnostno in vključujočo rast. K pametni rasti prispevajo ukrepi, povezani z raziskavami, razvojem in inovacijami ter z zaposlovanjem (M04, M06, M08, M16 kot tudi horizontalna ukrepa M01 in M02), ki spadajo pod prednostne naloge (PN) 1, 2, 3 in 6. K trajnostni rasti prispevajo predvsem ukrepi v okviru prednostne naloge 4, to so ukrepi, ki so povezani z obnovo in ohranjanjem ekosistemov, in pa v omejeni meri tudi ukrepi v okviru PN 2 in 3, tj. spodbujanje organizirane živilske verige, ter krepitev konkurenčnosti kmetijstva in inovativnih kmetijskih tehnologij. K vključujoči rasti, kot navedeno zgoraj, prispevajo ukrepi s PN 6 – M06, M07, M08, M16 in M19.

Ustreznost predhodnega vrednotenja

Obravnavo prispevanja PRP k strategiji Evropa 2020 v predhodnem vrednotenju ocenjujemo kot **ustrezno**. Sistematično je obravnavan prispevek PRP k petim ciljem strategije Evropa 2020, četudi manjka eksplicitna ocena prispevanja k njenemu namenu, tj. doseganje pametne, trajnostne in vključujoče rasti. Prav tako manjka ustrezna obravnava cilja 5 – 'Boj

---

⁶⁵ PRP 2014-2020 (2. sprememba), stran 438

proti revščini in socialni izključenosti', saj ima potencial neposrednega vpliva na omenjeni cilj več ukrepov, in ne samo ukrep M19. Možnost izboljšanja predhodnega vrednotenja vidimo tudi v dobri praksi iz Španije, kjer je ocenjevalec v predhodnem vrednotenju PRP regije Katalonija prispevek programa k strategiji Evropa 2020 ocenil na podlagi dveh parametrov – relevantnosti in učinka – katerima je pripisal oceno (število točk) in s tem podal skupno oceno prispevanja k vsakem cilju te strategije.

2.B. Usklajenost z ESI skladi, Partnerskim sporazumom, priporočili za Slovenijo in drugimi relevantnimi instrumenti

Za dosledno, pregledno in učinkovito izvajanje strategije Evropa 2020 je potrebno, da ji mora slediti skupni strateški okvir, znotraj katerega je prav tako nujno ujemanje med skladi in znotraj skladov samih. Sledi, da mora biti PRP usklajen s I. stebrom SKP, s partnerskim sporazumom in z drugimi ESI skladi (ESRR, KS, ESS in ESPR), ter hkrati upoštevati specifična priporočila EK za Slovenijo.

Ustreznost intervencijske logike PRP

Ocena morebitnih povezav, komplementarnosti in sinergij z zunanjimi strateškimi dokumenti in skladi je prikazana v tabeli spodaj.

Tabela 1: Ocena zunanje usklajenosti PRP

Zunanje strategije in politike	Ocena usklajenosti
Prednostne naloge EKSRP	V PRP je programiranih pet od šestih prednostnih nalog, določenih v Uredbi (EU) št. 1305/2013 (1, 2, 3, 4 in 6), pri čemer so prednostna področja pete prednostne naloge, ki niso programirana, posredno zajeta v okviru preostalih prednostnih nalog.
Prvi steber SKP	Skupna kmetijska politika je razdeljena v dva stebra, pri čemer je prvi steber namenjen uravnavanju kmetijskega trga in neposrednim plačilom kmetom, slednje z namenom zagotavljanja dohodkovne stabilnosti. Upoštevajoč na eni strani komponente sistema plačil 1. stebra ter na drugi strani prednostnih nalog 2. stebra SKP (PRP), je možno vsebinsko prekrivanje, in sicer na področju varovanja okolja in blažitve podnebnih sprememb, podpore za območja z naravnimi omejitvami in v okviru proizvodno vezanih podpor. Zato je na področju okoljevarstva, tj. ukrepov M10 in M11, na mestu mehanizem za preprečevanje dvojnega financiranja, in sicer prek izračuna višine plačil za omenjena ukrepa, ki upošteva višino plačila za zeleno komponento v okviru neposrednih plačil. Pri ukrepu M13, v okviru katerega tudi 2. steber SKP predvideva subvencije (ti. izravnalno plačilo na površino kmetijskega zemljišča), dvojno financiranje istih dodatnih stroškov prav tako ni dovoljeno.

Skupni strateški okvir: ESRR, ESS in ESPR	Sredstva EKSRP in ESRR/KS/ESS se bodo dopolnilno uporabljala na vseh tematskih ciljih Partnerskega sporazuma, h katerim stremi EKSRP, tj. ciljih 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9 in 10 ⁶⁶. Četudi se ukrepi med Evropsko kohezijsko politiko (EKP) in PRP nekoliko razlikujejo, je ponekod prisotno financiranje za isti namen s strani obeh skladov, kot opisano v 14. poglavju PRP. V okviru razmejevanja med skladi PRP določa, da bodo pri tematskih ciljih 1, 3 in 5 iz OP EKP 2014-2020 »izključene aktivnosti, ki bodo upravičene do podpore v PRP 2014-2020«, s čimer želi preprečiti dvojno financiranje za isti namen. Prav tako do sredstev PRP ne bodo upravičene dejavnosti, povezane z ribištvom in ribogojstvom, ki bodo podprte v okviru OP ESPR.
Skupni strateški okvir: ESRR, ESS in ESPR	Pri cilju 2 gre tako pri EKP kot tudi pri PRP za enak namen (tj. financiranje IKT); kljub temu tveganja dvojnega financiranja ni, saj bo priprava razpisov potekala sočasno in usklajeno, z jasno razmejitvijo (na primer, po območjih). Ukrepi proti morebitnemu dvojnemu financiranju pri tematskih ciljih 8 in 9 v PRP niso opredeljeni. Dodatno k ukrepom za posamične cilje, naj bi se usklajenost med EKSRP in ostalimi ESI skladi zagotavljala prek sodelovanja med predstavniki vseh skladov, tako na ravni Medresorskega koordinacijskega odbora, kot tudi med predstavniki posameznih skladov znotraj Odborov za spremljanje. Poleg tega informacijski sistem ARSKTRP omogoča preverjanje, ali so upravičenci že prejeli kakršna koli druga sredstva iz proračunov RS ali EU, vendar OU do njega nima dostopa, niti nima svojih mehanizmov za preverjanje usklajenosti.
Partnerski sporazum	Strinjamo se z oceno, navedeno v Partnerskem sporazumu, da bo PRP prispeval k tematskim ciljem 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9 in 10. Dodatno je pričakovati posreden učinek na tematski cilj 4 – 'Podpora prehodu na gospodarstvo z nizkimi emisijami ogljika v vseh sektorjih', saj ukrep M04 spodbuja investicije, ki so namenjene zmanjšanju izpustov toplogrednih plinov, ter posreden vpliv na tematski cilj 7 – 'Spodbujanje trajnostnega prometa in odprava ozkih grl v ključnih omrežnih infrastrukturah' v okviru ukrepa M19.

⁶⁶ Imena tematskih ciljev so sledeča: (1) – Krepitev raziskav, tehnološkega razvoja in inovacij; (2) Povečanje dostopnosti do IKT ter njihove uporabe in kakovosti; (3) Povečanje konkurenčnosti malih in srednje velikih podjetij ter kmetijstva, ribištva in akvakulture; (5) Spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam ter preprečevanja in obvladovanja tveganj; (6) Ohranjanje in varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov; (8) Spodbujanje trajnostnega in kakovostnega in zaposlovanja ter mobilnosti delovne sile; (9) Spodbujanje socialnega vključevanja in boj proti revščini in kakršni koli diskriminaciji; (10) Vlaganje v izobraževanje, usposabljanje in poklicno usposabljanje za spretnosti ter vseživljenjsko učenje.

Stališče služb Komisije o pripravi sporazuma o partnerstvu in programov v Sloveniji za obdobje 2014-2020	V priporočilih za Slovenijo je Evropska komisija izpostavila tri prioriteta področja financiranja: (i) Povišanje participacije na trgu dela skozi zaposlovanje, izobraževanje in družbeno vključitev; (ii) Izboljšanje konkurenčnosti gospodarstva za večjo rast in zaposlovanje skozi ustvarjanje okolja, prijaznega do podjetništva; in (iii) Zagotavljanje okolju prijaznega in energetskega učinkovitega gospodarstva. V okviru omenjenih področij Evropska komisija predlaga ukrepe za: izboljšanje vključenosti in zaposlenosti družbeno ranljivih skupin, izboljšanje usklajenosti med ponudbo in povpraševanjem za znanje na trgu, krepitev raziskav in inovacij ter naložb, povezanih z njimi, olajšanje dostopa do financiranja za MSP, razvoj konkurenčnega železniškega omrežja, izboljšanje učinkovitosti javne uprave in institucionalnih zmogljivosti, spodbujanje obnovljivih virov energije in zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, investiranje v sektor za odpadke in vodo, investiranje v izboljšanje urbanega okolja. PRP je skladen z vsemi tremi identificiranimi (širšimi) področji financiranja. Dodatno vsebuje ukrepe za priporočila Evropske komisije, povezana z dostopom do financiranja za MSP (ukrep M04 in podukrep M06.1), z izboljšanjem usklajenosti med ponudbo in povpraševanjem po znanjih in spretnostih na trgu dela (ukrepa M01 in M02) in spodbujanjem okolju prijaznega kmetovanja (ukrepi M01, M11 in M14), ter v omejeni meri tudi priporočila, povezana z izboljšanjem družbene vključenosti (ukrep M19). Ostala priporočila so predmet drugih politik in programov.

Iz zgoraj navedenih ugotovitev sledi:

- (i) PRP 2014-2020 **je usklajen** z relevantnimi strateškimi dokumenti RS in EU.
- (ii) PRP 2014-2020 se vsebinsko prekriva z drugimi ESI skladi in prvim stebrom SKP. Za preverjanje upravičencev in preprečevanje morebitnega dvojnega financiranja je odgovorna ARSKTRP.

Ustreznost predhodnega vrednotenja

Ocenjujemo, da obravnava usklajenosti PRP z ESI skladi, Partnerskim sporazumom, priporočili za Slovenijo in drugimi relevantnimi strateškimi dokumenti v predhodnem vrednotenju **ni zadostna**. Izmed navedenih zunanjih strateških dokumentov, predhodno vrednotenje obravnava priporočila za Slovenijo v Stališču služb Komisije o pripravi sporazuma o partnerstvu in programov v Sloveniji za obdobje 2014-2020, četudi vsa priporočila niso omenjena. Prav tako je pregledana usklajenost z ostalimi ESI skladi, vendar bi bilo lahko omenjenih več področij prekrivanja. Po drugi strani Partnerski sporazum in usklajenost z njim nista omenjena, prav tako nista zadostno obravnavana usklajenost s Strategijo razvoja Slovenije in usklajenost in morebitno prekrivanje s I. stebrom SKP.

3. Notranja usklajenost Programa razvoja podeželja

3.A Ocena notranje usklajenosti

Ustreznost intervencijske logike PRP

V okviru ponovnega pregleda in ocene intervencijske logike ter notranje usklajenosti PRP ugotavljamo, ali se izbrane prednostne naloge in prednostna področja ujemajo z analizo potreb, ter ali je bila predlagana kombinacija ukrepov za vsako prednostno področje pravilno definirana za doseg zadanih ciljev. Dodatno preverjamo, ali so si ukrepi med seboj komplementarni, tj. ali se dopolnjujejo za doseg teh ciljev.

Ujemanje med potrebami in prednostnimi nalogami

Za pripravo intervencijske logike je bila kot prvi korak izvedena identifikacija potreb (*gledati poglavje 1.B*), katere je OU povezal s prednostnimi nalogami in prednostnimi področji, opredeljenimi v 5. členu Uredbe (EU) 1305/2013, kot prikazano v tabeli v poglavju 4.2. v PRP. OU je izbral pet prednostnih nalog, tj. vse razen prednostne naloge 5 – 'Spodbujanje učinkovite rabe virov ter podpiranje kmetijskega, živilskega in gozdarskega sektorja pri prehodu na nizkoogljično gospodarstvo, odporno na podnebne spremembe'. Identificirane potrebe, ki se nanašajo na učinkovito rabo virov in blaženje podnebnih sprememb, so namreč posredno zajete v okviru drugih prednostnih nalog. Dodatno se OU ni odločil za programiranje prednostnega področja 3B, ki se nanaša na obvladovanje tveganj na kmetijah, saj zajema zgolj eno potrebo (P15), ki se bo financirala iz nacionalnega proračuna. Ostala prednostna področja so potrebna za zajem vseh identificiranih potreb. Posledično se z izborom programiranih prednostnih nalog in prednostnih področij za Slovenijo strinjamo.

Pri ponovnem pregledu ujemanja potreb in prednostnih področij⁶⁷ je zaznana potreba po ponovni obravnavi s strani OU. V nadaljevanju sledi pregled opaženih neskladnosti po prednostnih nalogah.

(1) *Spodbujanje prenosa znanja in inovacij v kmetijstvu, gozdarstvu in na podeželskih območjih*

Prednostna naloga je razdeljena na tri prednostna področja, in sicer: (1A) Spodbujanje inovacij, sodelovanja in razvoja baze znanja na podeželskih območjih; (1B) Krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti; ter (1C) Krepitev vseživljenjskega učenja in poklicnega usposabljanja v kmetijskem in gozdarskem sektorju. OU je izbral 15 potreb za to prednostno nalogo, kar upošteva njeno širino (prenosa znanja, sodelovanja, svetovanja itd.) in pomembnost za doseg številnih zadanih ciljev, ocenjujemo kot premalo. Predlagamo dopolnitev matrike z naslednjo dodatno potrebo:

- Potreba 01 ('Povečanje produktivnosti v kmetijstvu') je povezana s prednostnim področjem 1A, saj je produktivnost v kmetijstvu med drugimi odvisna tudi od inovacij, širine baze znanja in sodelovanja na podeželskih območjih.

---

⁶⁷ Poglavje 4.2. v PRP.

(2) *Krepitev sposobnosti preživetja kmetij in konkurenčnosti vseh vrst kmetijstva v vseh regijah ter spodbujanje inovativnih kmetijskih tehnologij in trajnostnega upravljanja gozdov*

Prednostno nalogo sestavljata dve prednostni področji: 2A, ki strema k boljši ekonomski uspešnosti kmetij in njihovi večji udeležbi na trgu, in 2B, ki zasleduje cilj generacijske pomladitve v kmetijskem sektorju. Pri prvem predlagamo dopolnitev z dvema potrebama:

- Potreba 10 ('Ohranjanje oziroma izboljšanje proizvodnega potenciala tal'), ki je tako kot druge potrebe, povezane z okolju prijaznim kmetovanjem (P9, P11, P12, P13, P14⁶⁸), neločljivo povezana s strukturnimi spremembami kmetijskih gospodarstev.
- Potreba 16 ('Spodbujanje uporabe finančnih instrumentov'), saj s tem, da bolj kot nepovratna sredstva od nosilca zahtevajo dolgoročno finančno vzdržnost projekta, finančni instrumenti prispevajo k boljši tržni usmerjenosti kmetijskih gospodarstev.

(6) *Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij*

V prednostno nalogo 6 spadajo tri prednostna področja: Spodbujanje diverzifikacije, ustanavljanja in razvoja malih podjetij in ustvarjanja novih delovnih mest (6A); Pospeševanje lokalnega razvoja podeželskih območij (6B); ter Spodbujanje dostopa do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihove uporabe in kakovosti (6C). Predlagamo dopolnitev prvega z naslednjo potrebo:

- Potreba 17 ('Spodbujanje ekološkega kmetijstva in večje ponudbe proizvodov iz shem kakovosti'), ki se s prednostnim področjem 6A ujema predvsem pri primeru ekološkega turizma, kjer gre za diverzifikacijo in morebitno ustvarjanje novih delovnih mest ter ekološko kmetijstvo obenem.

Dodatno predlagamo dopolnitev potreb pod horizontalnim ciljem Inovacije s potrebo 10 ('Ohranjanje oziroma izboljšanje proizvodnega potenciala tal'), ki se s ciljem prekriva v primeru inovativnih naložb v okolju prijazne pristope za izboljšanje proizvodnega potenciala tal.

Uskladitve potreb za prednostno nalogo 3, 4 in 5 ter horizontalna cilja Okolje in Podnebje niso potrebne.

Ustreznost izbranih ukrepov po prednostnem področju

Z namenom zadovoljitve identificiranih potreb in doseganja zadanih ciljev je OU za vsako prednostno področje izbral ustrezne ukrepe iz Uredbe (EU) 1305/2013, upoštevajoč nacionalne strategije in potrebe na področju kmetijstva, gozdarstva in podeželja. V nadaljevanju sledi ponovni pregled te intervencijske logike.

(1) *Spodbujanje prenosa znanja in inovacij v kmetijstvu, gozdarstvu in na podeželskih območjih:*

Na tej prednostni nalogi bo Slovenija zasledovala cilje s pomočjo treh ukrepov – M01, M02 in M16. Vse tri bo uporabila za doseg ciljev prednostnega področja 1A; za 1B bo uporabila ukrep M16, za 1C pa ukrep M01. Izbrane ukrepe ocenjujemo kot ustrezne.

---

⁶⁸ P9 = Zmanjšanje negativnih vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda; P11 = Ohranjanje kmetovanja na območjih z naravnimi in drugimi proizvodnimi omejitvami; P12 = Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka iz kmetijstva; P13 = Povečanje rabe OVE v rabi energije in dvig energetske učinkovitosti; P14 = Prilagoditev kmetijstva na podnebne spremembe.

- (2) *Krepitev sposobnosti preživetja kmetij in konkurenčnosti vseh vrst kmetijstva v vseh regijah ter spodbujanje inovativnih kmetijskih tehnologij in trajnostnega upravljanja gozdov*

Cilje prednostnega področja 2A bo Slovenija zasledovala prek ukrepov M01, M04 in M16. Vsi navedeni ukrepi – usposabljanje, finančna podpora za naložbe v osnovna sredstva in sodelovanje – so za izboljšanje konkurenčnosti kmetij in zagotavljanje lažjega prestrukturiranja potrebni. Z utemeljitvijo, da je »povečanje okoljske učinkovitosti in odzivanje na podnebne spremembe neločljivo povezano s strukturnim prilagajanjem kmetijstva«⁶⁹, se je OU odločil za združitev finančne podpore naložbam v osnovna sredstva, ki so namenjene okolju prijaznem kmetijstvu, pod eno prednostno nalogo. Glede na cilja prednostnih področij 2A in 6A predlagamo preučitev smiselnosti umestitve ukrepov, povezanih z gozdarstvom, v področje 6A ter razmislek o morebitni prestavitvi v 2A.

Z namenom generacijske pomladitve v kmetijskem sektorju in spodbujanje začetka opravljanja kmetijske dejavnosti (PP 2B) bo Slovenija uporabila ukrepa M01 in M06. Pomoč za zagon dejavnosti bo namreč v celoti financirana skozi ukrep M06, tudi če gre za sofinanciranje naložb v osnovna sredstva, zaradi česar programiranje ukrepa M04 pod prednostno področje 2B ni potrebno.

- (3) *Spodbujanje organiziranja živilske verige, vključno s predelavo in trženjem kmetijskih proizvodov, dobrobit živali in obvladovanja tveganj v kmetijstvu*

Za doseganje ciljev prednostnega področja 3A bodo v Sloveniji uporabljeni naslednji ukrepi: M01, M02, M03, M04, M09, M14 in M16. Izbrane ukrepe ocenjujemo kot primerne. Za uresničevanje cilja večje kakovosti proizvodov in hkrati ekonomske uspešnosti kmetijskih gospodarstev so usposabljanje, svetovanje, povezovanje in sodelovanje ključnega pomena, med tem ko sta ukrepa M03 in M14 integralni del prednostne naloge.

- (4) *Obnova, ohranjanje in izboljšanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom*

S ciljem zagotavljanja okolju prijaznega kmetijstva, je Slovenija na vseh prednostnih področjih za kmetijska zemljišča izbrala ukrepe M01, M02, M10, M11, M13 in M16, za gozdarska zemljišča pa ukrep M08⁷⁰. Izbrane ukrepe za doseg zastavljenih ciljev ocenjujemo kot ustrezne.

- (5) *Spodbujanje učinkovite rabe virov ter podpiranje kmetijskega, živilskega in gozdarskega sektorja pri prehodu na nizkoogljično gospodarstvo, odporno na podnebne spremembe*
Slovenija se za programiranje te prednostne naloge ni odločila.

- (6) *Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij*

Za doseganje ciljev prednostnega področja 6A bo Slovenija uporabila ukrepe M06, M08 in M16. V primeru, da se pod potrebe doda povečanje usposobljenosti predlagamo tudi programiranje ukrepa M01, saj se le-ta nanaša na usposabljanje in prenos znanja na celotnem podeželskem območju, ne zgolj v izbranih panogah, s čimer je predvideno prispevanje k razvoju malih podjetij in spodbujanju diverzifikacije. Pod prednostno

⁶⁹ PRP, 2. sprememba stran 172

⁷⁰ Ukrep je sicer programiran v okviru prednostne naloge 4, vendar ga v razmerju do ciljev s področja obnove, ohranjanja in izboljšanja ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom, ne vrednotimo, saj ukrepi niso bili načrtovani s tem namenom.

področje 6B je skladno s smernicami EK programiran ukrep M19, pod PP 6C pa ukrep M07, kar ocenjujemo kot ustrezno.

Sekundarni učinki

Del pregleda intervencijske logike PRP predstavlja tudi analiza ustreznosti načrtovanih sekundarnih učinkov ukrepov oz. operacij. Predlagani sistem programiranih ukrepov in njihovih sekundarnih učinkov na prednostna področja, znotraj katerih niso programirani, namreč predstavlja osnovo sistema vrednotenja in z njim povezanih kazalnikov. Glede na to, da se predvideni sekundarni učinki identificirajo pred samo izvedbo vrednotenja, je izjemno pomembno, da so le-ti skladni z dejansko načrtovanimi operacijami.

Pri pregledu sekundarnih učinkov smo ugotovili določene pomanjkljivosti oz. neskladja, zato predlagamo naslednje dopolnitve.

V okviru PP2A:

- Dodati sekundarni učinek podukrepa M04.1 na PP4B, saj podpira tudi naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev na zahteve kmetovanja na vodovarstvenih območjih (npr. tehnološke posodobitve hlevov in ureditev skladišč za živinska gnojila).
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M04.1 učinek na PP1B, saj je eno izmed glavnih meril inovativnosti za kmetijska podjetja prav sklenjena pogodba z raziskovalno skupino (bodisi iz področja kmetijstva bodisi iz drugih področij).
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M16.5 na PP1A. Vsakršno sodelovanje prispeva k PP1A.
- Brisati sekundarni učinek podukrepa M16.5 na PP6A. Iz opisa ukrepa ne izhaja povezava med 16.5 in diverzifikacijo ter ustvarjanjem novih delovnih mest.

V okviru PP3A:

- Dodati sekundarni učinek podukrepov M03.1 in M03.2 na PP2A. Namen ukrepa M03 je omogočiti kmetijskim gospodarstvom ali skupinam kmetijskih gospodarstev lažji prehod iz konvencionalnega načina kmetovanja v način kmetovanja, zahtevan za sheme kakovosti ter spodbujati večjo promocijo in informiranje o proizvodih iz shem kakovosti, kar ima verjetno za posledico strukturno prilagoditev kmetijskih gospodarstev.
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M03.1 na PP4A, PP4B in PP4C. Skrb za okolje je eno najpomembnejših področij, ki ga naslavlja ta ukrep. Sheme kakovosti imajo v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru PN4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M03.2 na PP4A, PP4B in PP4C. Skrb za okolje je eno najpomembnejših področij, ki ga naslavlja ta ukrep. Sheme kakovosti imajo v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru PN4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M04.2 na PP2A. Podpora v okviru podukrepa, sicer ciljno usmerjena k dvigu dodane vrednosti kmetijskih proizvodov in

izboljševanju konkurenčnosti živilskopredelovalne industrije, bo namreč imela velik vpliv na ekonomsko uspešnost kmetijskih gospodarstev.

- Dodati sekundarni učinek podukrepa M04.2 na prednostni področji 5A in 5D. Številne (tudi že odobrene) naložbe namreč zadevajo učinkovitejšo rabo vode (PP5A) in/ali zmanjševanje emisij TGP (PP5D). Medtem, ko tovrstne naložbe niso ciljno usmerjene k omenjenima prednostnima področjema, imajo lahko pozitiven vpliv, zaradi česar jih je potrebno vključiti v obravnavo skupnih vprašanj za vrednotenje 11 in 14, še posebej v luči neprogramiranja prednostne naloge 5.
- Dodati sekundarni učinek ukrepa M09 na PP2A. Vključevanje v dobavne verige posredno povečuje ekonomsko uspešnost in produktivnost kmetijskih gospodarstev.
- Brisati sekundarni učinek ukrepa M14 na PP1B. Povečanje znanja na področju dobrobiti živali je načrtovano preko ukrepov izobraževanja in svetovanja (seznanitev z namenom in pomenom dobrobiti živali), niso pa razvidni sekundarni učinki na krepitev povezav med raziskavami in proizvajalci v kontekstu dobrobiti živali.
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M16.4 na PP1A. Spodbujanje sodelovanja je v sami definiciji PP1A.
- Dodati sekundarni učinek podukrepa M16.4 na PP5D. Krajše dobavne verige vplivajo na manjše izpuste.

V okviru PP4A, PP4B in PP4C:

- Dodati sekundarni učinek podukrepa M04.3 na PP4A. Gradnja gozdnih cest in vlak namreč prispeva k odprtosti gozdov, kar je pogoj za načrtovano in usmerjeno upravljanje z gozdovi ter ohranjanje ugodnega stanja gozdnih ekosistemov.
- Brisati sekundarni učinek podukrepa M08.4 na PP4A, PP4B in PP4C. Odprava škode v gozdovih primarno vpliva na izboljšanje prirastnega potenciala. Kljub načrtovanim sekundarnim učinkom na PP4A preko ohranjanja sestojnega potenciala in vrstne pestrosti, ukrepu ne gre pripisovati kratko in srednjeročnih učinkov na biotsko raznovrstnost, saj je ta bolj odvisna od dolgotrajnega procesa naravne regeneracije gozda. Sanacija gozda prav tako ne vpliva na upravljanje voda in tal.
- Brisati sekundarni učinek ukrepov M10 in M11 na PP1B. Iz vrste ukrepov in pogojev za vključevanje v ukrep KOPOP in EK namreč ni razviden prispevek h krepitvi povezav med znanostjo in kmetijstvom. Upravičenci so sicer v okviru obveznih svetovanj in usposabljanj seznanjeni z novimi tehnologijami, a gre pri tem za enosmerno komunikacijo, ne za dolgoročno sodelovanje med znanostjo in kmetijstvom.
- Brisati primarni(programirani) učinek ukrepa M13 na PP4B. Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami imajo preko preprečevanja opuščanja kmetijstva na teh območjih vpliv na ohranjanje krajine in s tem določene travniške habitatne tipe, ne pa tudi na upravljanje voda.

V okviru PP6A:

- Dodati sekundarni učinek podukrepa M06.4 na PP5D. V okviru podukrepa M06.4 bodo podpore prednostno namenjene dejavnostim, ki vključujejo rabo endogenih potencialov podeželja ter na ta način ustvarjajo temelje za vzpostavitev zelenih delovnih mest. Te dejavnosti so povezane z dodajanjem vrednosti lesu, lokalno samooskrbo in s tem povezanim skrajšanjem transportnih poti, obnovljivimi viri energije kar skupaj prispeva k zmanjšanju ogljičnega odtisa.
- Brisati sekundarni učinek podukrepa M16.9 na PP4A in PP4B. Okoljski vplivi se zdijo v okviru tega podukrepa nepomembni (sploh glede na umestitev v PN6 in dejstvo, da je temu namenjen podukrep M16.5).

V okviru PP6B:

- Brisati sekundarni učinek podukrepa M19.2 na PP3B. Prispevek h preprečevanju in obvladovanju tveganja na kmetijah ni razviden iz načina izvajanja ukrepa/operacij.
- Brisati sekundarni učinek podukrepa M19.3 na PP6A. V okviru ukrepa niso predvidene kolektivne operacije, ki bi prispevale k temu prednostnemu področju.

Tabela 2: Opredelitev morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem (sekundarni učinki)

Sekundarni učinki: opredelitev morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem																					
Prednostna naloga	Prednostno področje	Ukrep	Podukrep	Potencialni prispevek k drugim PP-jem																	
				PN1			PN2		PN3		PN4			PN5					PN6		
				1A	1B	1C	2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C
PN2: Krepitev sposobnosti preživetja kmetij in konkurenčnosti vseh vrst kmetijstva v vseh regijah ter spodbujanje inovativnih kmetijskih tehnologij in trajnostnega upravljanja gozdov	PP2A: Izboljšanje ekonomske uspešnosti vseh kmetij ter zagotavljanje lažjega prestrukturiranja in posodabljanja kmetij, zlasti z namenom povečanja njihove udeležbe na trgu in tržne usmerjenosti ter kmetijske diverzifikacije	M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja (člen 14)	M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti	X			X	P													
		M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja	X			X	P														
		M04: Naložbe v osnovna sredstva (člen 17)	M04.1: Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva		X			P	X	X		X	X		X	X	X	X			
		M04.3: Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva	X				P				X			X		X					
		M06: Razvoj kmetij in podjetij (člen 19)	M06.3: Pomoč za zagon dejavnosti, namenjena razvoju majhnih kmetij	X				P		X		X									
		M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij	X	X			P														
	M16: Sodelovanje (člen 35)	M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam	X				P									X	X		X		
	PP2B: Zagotavljanje lažjega začetka opravljanja kmetijske dejavnosti in zlasti generacijske pomladitve v kmetijskem sektorju	M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja (člen 14)	M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti	X			X	X	P												
		M01.2: Podpora za demonstracijske aktivnosti in ukrepe informiranja	X			X	X	P													
		M06: Razvoj kmetij in podjetij (člen 19)	M06.1: Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete	X				X	P												
PN3: Spodbujanje organiziranja živilske verige, vključno s predelavo in trženjem kmetijskih proizvodov, dobrobit živali in obvladovanja tveganj v kmetijstvu	PP3A: Izboljšanje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev z njihovo boljše vključitvijo v agroživilsko verigo prek shem kakovosti, dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom, pa tudi promocija na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah, skupinah proizvajalcev in medpanožnih organizacijah	M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja (člen 14)	M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti	X			X	X		P											
		M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah (člen 15)	X							P											
		M03: Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila (člen 16)	M03.1: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti					X		P		X	X	X							
		M03.2: Podpora za dejavnosti informiranja in promocije, ki jih izvajajo skupine proizvajalcev na notranjem trgu					X		P		X	X	X								
		M04: Naložbe v osnovna sredstva (člen 17)	M04.2: Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov		X			X		P						X	X	X	X		
		M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev (člen 27)	M09: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev (člen 27)					X		P											
		M14: Dobrobit živali (člen 33)	M14: Dobrobit živali (člen 33)	X	X					P									X		
		M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij	X	X						P											
		M16: Sodelovanje (člen 35)	M16.4: Podpora za horizontalno in vertikalno sodelovanje med udeleženci v dobavni verigi za vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov ter za promocijske dejavnosti na lokalni ravni, ki so povezane z razvojem kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov	X				X		P								X		X	X

P

ukrep programiran pod prednostnim področjem

X

ukrepi (/del ukrepov), ki vedno prispevajo k drugim prednostnim področjem (velika stopnja zanesljivosti)

Obstoječ sekundarni učinek - ostane

Obstoječ sekundarni učinek - brisati

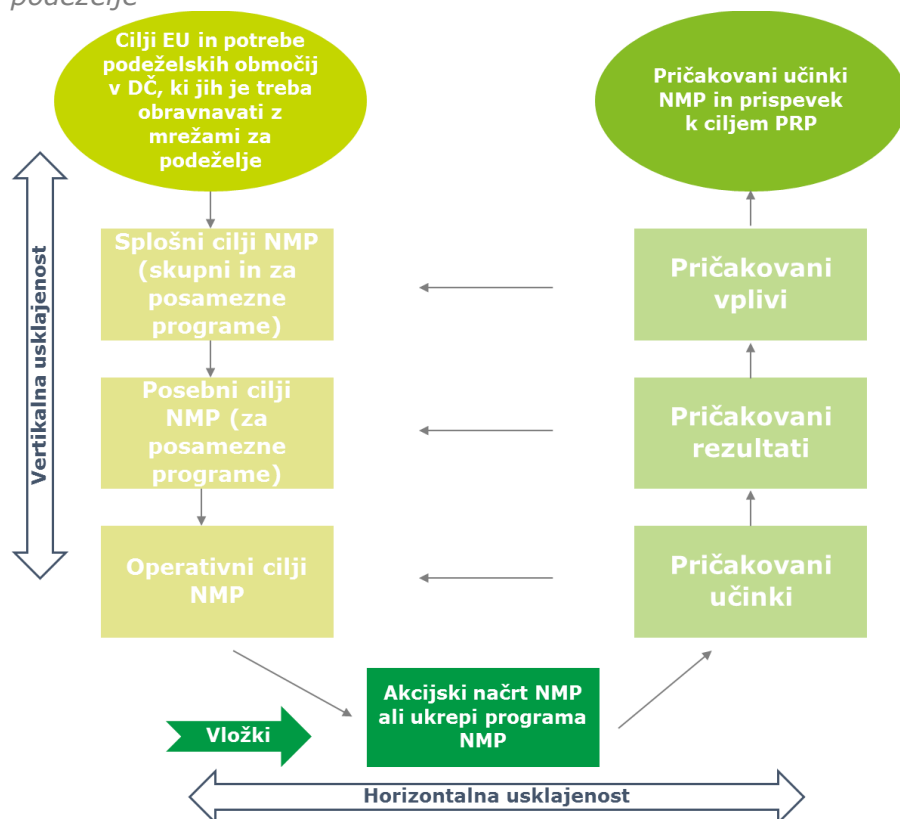
Nov sekundarni učinek - dodati

Sekundarni učinki: opredelitev morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem																					
Prednostna naloga	Prednostno področje	Ukrep	Podukrep	Potencialni prispevek k drugim PP-jem																	
				PN1			PN2		PN3		PN4			PN5			PN6				
				1A	1B	1C	2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C
PN4: Obnova, ohranjanje in izboljšanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom	KMETIJSTVO PP4A: Obnova, ohranjanje in povečanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajín v Evropi PP4B: Izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi PP4C: Preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal	M01: Prenos znanja in dejavnosti informiranja (člen 14)	M01.1: Podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in pridobivanja spretnosti	X		X						P	P	P	X	X		X			
		M02: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah (člen 15)	M02.1: Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja	X			X				P	P	P	X			X				
		M10: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila (člen 28)	M10: Boljše gospodarjenje, zmanjšana uporaba mineralnih gnojil in fitofarmacevtskih sredstev	X	X	X					P	P	P				X	X			
			M10: Talni pokrov, tehnike oranja, minimalna obdelava, konzervacijsko kmetijstvo	X	X	X					P	P	P				X	X			
			M10: Diverzifikacija posevkov, kolobarjenje	X	X	X					P	P	P				X	X			
			M10: Ustvarjanje, vzdrževanje ekoloških posebnosti (npr. poljski robovi, varovalni pasovi, cvetoči pasovi, meje, drevesa)	X	X	X					P	P	P				X	X			
			M10: Vzdrževanje njiv in travinja na območjih visoke naravne vrednosti (npr. načini košnje, ročno delo, puščanje strnišča preko zime na njivskih površinah), uvajanje ekstenzivnih načinov paše, sprememba njivskih površin v travinje)	X	X	X					P		P				X	X			
			M10: Drugo	X	X	X					P		P								
		M11: Ekološko kmetovanje (člen 29)	M11.1: Plačila za preusmeritev v prakse in metode ekološkega kmetovanja	X	X	X					P	P	P				X	X			
			M11.2: Plačila za ohranitev praks in metod ekološkega kmetovanja	X	X	X					P	P	P				X	X			
		M13: Plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami (člen 31)	M13.1: Izplačilo nadomestil v gorskih območjih								P	P	P								
			M13.2: Izplačilo nadomestil za druga območja, ki imajo pomembne naravne omejitve								P	P	P								
			M13.3: Izplačilo nadomestil za druga območja s posebnimi omejitvami								P	P	P								
	M16: Sodelovanje (člen 35)	M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij	X	X						P	P	X	X								
		M16.5: Podpora za skupno ukrepanje za blažitev podnebnih sprememb ali prilagajanje nanje ter za skupne pristope k okoljskim projektom in stalnim okoljskim praksam	X	X		X				P	P	X									
	GOZDARSTVO PP4ABC	M08: Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje (členi 21–26)	M08.4: Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov							P	P	P						X			
PN6: Spodbujanje socialne vključenosti, zmanjševanja revščine in gospodarskega razvoja podeželskih območij	PP6A: Spodbujanje diverzifikacije, ustanavljanja in razvoja malih podjetij in ustvarjanja novih delovnih mest	M06: Razvoj kmetij in podjetij (člen 19)	M06.4: Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti													X	X		P		
		M08: Naložbe v razvoj gozdnih območij in izboljšanje sposobnosti gozdov za preživetje (členi 21–26)	M08.6: Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdnih proizvodov												X			P			
			M16.2: Podpora za pilotne projekte ter za razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij	X	X													P			
		M16: Sodelovanje (člen 35)	M16.9: Podpora za diverzifikacijo kmetijskih dejavnosti v zvezi z zdravstvenim varstvom, socialnim vključevanjem, kmetijstvom, ki ga podpira skupnost, ter izobraževanjem o okolju in hrani	X						X	X							P	X		
	PP6B: Pospeševanje lokalnega razvoja podeželskih območij	M19: Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) (člen 35 Uredbe (EU) št. 1303/2013)	M19.1: Pripravljalna podpora																P		
			M19.2: Izvedba aktivnosti znotraj lokalnega razvoja	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X		X	P		
			M19.3: Priprava in izvedba aktivnosti sodelovanja LAS	X	X	X			X		X				X			X	P		
	PP6C: Spodbujanje dostopa do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihove uporabe in kakovosti	M07: Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih (člen 20)	M07.3: Širokopasovna infrastruktura																	P	

Ustreznost intervencijske logike Mreže za podeželje

Intervencijska logika Mreže za podeželje sestoji iz potreb SWOT analize iz vidika Mreže, splošnih ciljev Mreže, specifičnih ciljev Mreže in operativnih ciljev Mreže. Uspešnost Mreže pri doseganju teh ciljev se meri preko učinkov, rezultatov in vplivov, kot prikazano v sliki 1 spodaj.

Slika 1: Vertikalna in horizontalna usklajenost med cilji in učinki nacionalnih mrež za podeželje⁷¹

Mreža za podeželje zasleduje štiri skupne splošne cilje, opredeljene v Členu 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013, in en nacionalni splošni cilj (cilj e.);

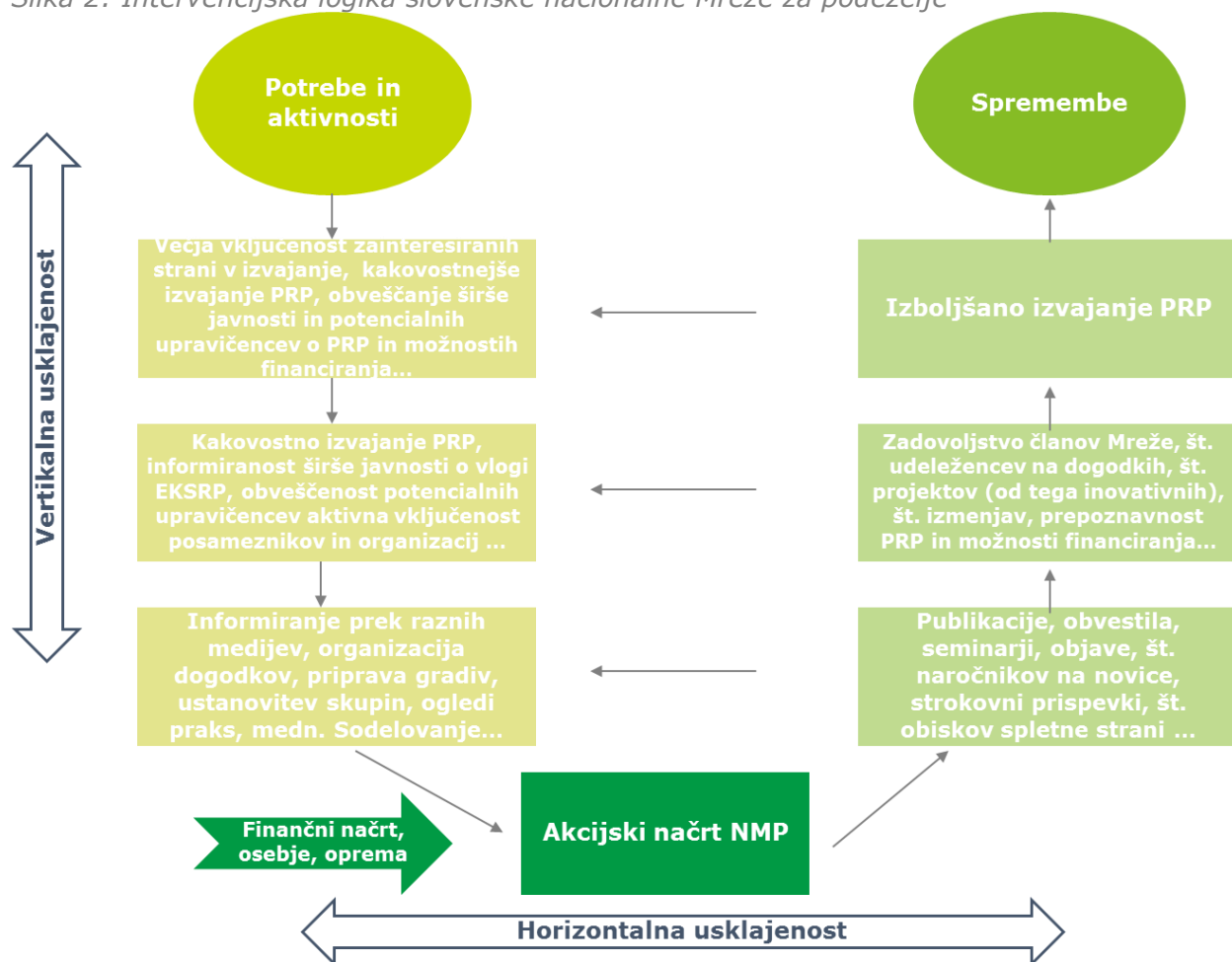
- Večja vključenost zainteresiranih strani v izvajanje razvoja podeželja
- Kakovostnejše izvajanje PRP
- Obveščanje širše javnosti in potencialnih upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja
- Spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih
- Spodbujanje prenosa znanja in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih.

Za vsako od treh potreb Mreže (glej poglavje 1B) sta bila identificirana po dva splošna cilja, za vsak splošni cilj pa ena ali dva specifična cilja. Specifični cilji se zasledujejo prek enega ali več operativnih ciljev, oziroma aktivnosti, ki se delijo v tri glavne kategorije: komunikacijske aktivnosti; aktivnosti usposabljanja, sodelovanja in povezovanja; ter druge

⁷¹ Vir: Evropska služba za pomoč uporabnikom pri vrednotenju razvoja podeželja, 2016

podporne aktivnosti. Intervencijska logika za slovensko nacionalno Mrežo za podeželje je prikazana v Sliki 2 spodaj.

Slika 2: Intervencijska logika slovenske nacionalne Mreže za podeželje

Ocenjujemo, da je intervencijska logika ustrezna, saj so operativni cilji (t.j. aktivnosti) pravilno zastavljeni za doseganje učinkov in prispevanje k specifičnim ciljem, ti so pravilno zastavljeni za doseganje rezultatov in prispevanje k splošnim ciljem, ti bodo pa prispevali k boljšemu izvajanju PRP.

Prispevek Mreže k ukrepom PRP

V intervencijski logiki Mreže za podeželje je opredeljen prispevek Mreže k izbranim ukrepom PRP. Kot glavni ukrepi, katerim bo Mreža nudila podporo v programskem obdobju 2014-2020, so navedeni M11 (Ekološko kmetovanje), M14 (Dobrobit živali), M01 (Prenos znanja), M16 (Sodelovanje), M09 (Skupine in organizacije proizvajalcev), M02 (Svetovanje) in M06 (Razvoj kmetij in podjetij). Dodatno so bile podporne aktivnosti Mreže načrtovane tudi za naslednje podukrepe in ukrepe: M04.3 (Naložbe, ki zadevajo infrastrukturo, povezano z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva), M08 (Naložbe v predindustrijsko predelavo lesa), M10 (Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila), M19 (LEADER), M13 (plačila OMD) in M07 (Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih).

Glede na pomembno vlogo Mreže za podeželje pri vseh aktivnostih komuniciranja ter aktivnostih usposabljanja, povezovanja in sodelovanja, menimo, da bi morala intervencijska logika vsebovati podporo Mreže vsem ukrepom. Tako predlagamo vključitev ukrepa M03 (Sheme kakovosti) in ostalih dveh podukrepov ukrepa M04 – M04.1 Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva in M04.2 Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov. Aktivnosti Mreže v obdobju 2014-2016 sicer niso izključevale navedenih (pod)ukrepov, a vseeno predlagamo njihovo vključitev v intervencijsko logiko samo.

Ustreznost predhodnega vrednotenja

Ocenjujemo, da analiza intervencijske logike v predhodnem vrednotenju **ni zadostna**. Opis ukrepov in priporočila na posamezen ukrep ocenjujemo kot dobro, a le-ti niso dovolj povezani s prednostnimi področji in cilji. Prav tako v predhodnem vrednotenju manjka analiza usklajenosti med cilji samimi, na primer prek matričnega prikaza sinergij in prekrivanj med cilji. Ocenjujemo, da to na samo izvajanje PRP ne vpliva, otežuje pa spremljanje in vrednotenje sekundarnih učinkov ukrepov (npr. vpliv naložb na blaženje podnebnih sprememb), ter s tem na ustrezno načrtovanje. Predhodno vrednotenje sicer tudi ne obravnava intervencijske logike Mreže za podeželje, a je le-ta nastala po pripravi predhodnega vrednotenja.

Ustreznost obstoječega PRP glede na spremembe v okolju

Kot navedeno v poglavju 1.B se potrebe na podlagi sprememb v okolju ne spremenijo v tolikšni meri, da ne bi več veljale. Skladno s tem, in hkrati upoštevajoč smer sprememb, ki na potrebe vplivajo, programiranih ukrepov po prednostnem področju ni potrebno prilagajati.

3.B Primernost oblik podpore in usklajenost proračunskih sredstev s cilji

Ustreznost intervencijske logike PRP

Skladno z Uredbo (EU) 1303/2013 se lahko znotraj PRP upravičencem dodeli finančno podporo na štiri načine, in sicer v obliki nepovratnih sredstev, nagrad, vračljive podpore in finančnih instrumentov ali njihove kombinacije. Večina ukrepov bo zagotovljena izključno prek nepovratne finančne pomoči. Za uporabo povratne finančne podpore v obliki finančnih instrumentov (npr. posojil, garancij, subvencionirane obrestne mere) se je Slovenija odločila pri ukrepih M04, M06, M08, pri čemer so finančni instrumenti edina možnost zgolj pri enem podukrepu, in sicer M06.4 ('Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti'). Z uporabo finančnih instrumentov OU zasleduje cilj zagotavljanja lažjega dostopa do finančnih sredstev tam, kjer bančni trg ne deluje, in s tem spodbuditi hitrejši gospodarski razvoj kmetijstva in podeželja. Uvedbo finančnega inženiringa za omenjene ukrepe ocenjujemo kot pozitivno, saj spodbujajo upravičence k vnaprejšnji analizi ekonomske upravičenosti in finančne vzdržnosti posamezne naložbe ali projekta.

Vprašljiva je uspešnost prihodnjega izvajanja finančnih instrumentov v okviru ukrepa M06.4, saj gre za izključno obliko podpore (brez nepovratnih sredstev). Glede na obstoječo kulturo »odvisnosti« od nepovratnih sredstev velja v prihodnje v primeru nizke realizacije na ukrepu razmisliti o kombinaciji nepovratnih sredstev in garancij.

Izmed oblik nepovratne finančne podpore bodo upravičenci glede na ukrep lahko pridobili letno plačilo na ha kmetijskih površin (ukrep M11 in M13), plačilo na GVŽ (ukrep M14 in M10.1), financiranje za izvajanje zahtev- plačilo na ha (ukrep M10.1), pomoč za financiranje projektov (ukrepi M04, M08,M10.2), ali nepovratno finančno pomoč (na primer ukrep M01, M02, itd.). Menimo, da je uporaba navedenih oblik nepovratne finančne pomoči ustrezna glede na cilj, ki ga vsak ukrep zasleduje, njegovo ciljno skupino prejemnikov, katerim je namenjen.

Ustreznost predhodnega vrednotenja

Analizo primernosti oblik podpore v predhodnem vrednotenju ocenjujemo kot **sprejemljivo**. Kot pozitivno ocenjujemo obravnavo povratnih finančnih sredstev, manjka pa pregled različnih oblik nepovratne finančne podpore in njihove ustreznosti.

Ustreznost obstoječega PRP glede na spremembe v okolju

Kot navedeno v poglavju 1.B se potrebe na podlagi sprememb v okolju ne spremenijo v tolikšni meri, da ne bi več veljale. Skladno s tem, in hkrati upoštevajoč smer sprememb, ki na potrebe vplivajo, oblik podpore in alokacije sredstev glede na cilje PRP ni potrebno bistveno prilagajati (seveda je ta ugotovitev podvržena kontinuirani kontroli in spremljanju izvajanja).

4. Skupna vprašanja za vrednotenje

4.I. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 1: »Prednostno področje 1A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo inovacije, sodelovanje in razvoj baze znanja na podeželskih območjih?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 1A

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

V okviru prednostnega področja 1A ni programiranih ukrepov.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 1A:

V okviru intervencijske logike so predvideni številni sekundarni učinki na prednostno področje 1A; (pod)ukrepe, ki naj bi vplivali na to področje, navajamo spodaj skupaj s krajšo obrazložitvijo:

- Ukrepi M01 z obema podukrepoma, saj je podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in informiranja ključna za povečanje baze znanja na podeželju
- M02.1, saj storitve svetovanja pripomorejo k razvoju baze znanja na podeželju
- M04.3, kateri po naravi spodbuja inovacije na podeželju
- M06.1, ki cilja k večji prisotnosti mladih, usposobljenih kmetov med nosilci kmetijskih gospodarstev.
- M06.3, ki od upravičencev v okviru poslovnega načrta zahteva tudi opis dejavnosti za doseganje boljše ekonomske uspešnosti, kar vključuje usposabljanja in svetovanja.
- M10, M11 in M14, v okviru katerih se morajo upravičenci obvezno udeležiti usposabljanj in/ali svetovanj.
- M16.2, ki bodo prispevali k krepitvi inovacij in baze znanj na podeželju
- M16.5, saj ukrep spodbuja inovacije na tem področju
- M16.9, saj vključuje dejavnosti izobraževanja.
- M19.2 in M19.3, ki spodbujata sodelovanje in prenos znanj v okviru lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost.

S ciljem temeljitosti predlagamo dopolnitev seznama sekundarnih učinkov s podukrepom M16.4, saj tudi tovrstno sodelovanje vpliva na sodelovanje na podeželskih območjih.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Z obzirom na medsebojno povezanost in prepletanje treh ciljev obravnavanega prednostnega področja – to so, krepitev baze znanja, sodelovanje in inovacije – na vprašanje za vrednotenje odgovarjamo z uporabo enega merila za presojo z več kvantitativnimi in kvalitativnimi kazalniki.

Za opredelitev prispevka PRP k razvoju baze znanja na podeželskih območjih bomo uporabili podatke o usposabljanjih in svetovanjih. Poleg skupnih kazalnikov učinka, povezanih s številom usposabljanj, udeležencev in upravičencev, bomo merili tudi vrste usposabljanj in svetovanj ter zadovoljstvo upravičencev z njimi.

Prispevek PRP k povečanju inovacij se bo meril prek deleža inovativnih projektov izmed vseh projektov PRP in vrste inovativnih operacij. Za merjenje prispevanja PRP k sodelovanju na podeželju bomo poleg enega dodatnega kazalnika (število operativnih skupin) uporabili številne kazalnike učinka.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
PRP prispeva h krepitvi baze znanja, sodelovanju in inovacijam na podeželskih območjih		Delež udeležencev zadovoljnih z usposabljanji
		Vrsta in vsebina usposabljanj
		Vrsta in vsebina svetovanj
		Ključni dejavniki, ki so prispevali k inovacijam, sodelovanju in razvoju baze znanja na podeželju
		Delež inovativnih naložb izmed vseh naložb PRP
		Vrsta in vsebina inovativnih operacij

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: analiza podatkov o spremljanju

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za kazalnike stanja in kazalnike učinka je najprimernejša uporaba analize podatkov o spremljanju; bolj napredne (kvantitativne) statistične metode niso potrebne.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Za izračun kazalnikov učinka bomo uporabili podatke o izdatkih za ukrepe M01, M02 in M16. Za izračun drugega kvantitativnega kazalnika – »Delež inovativnih naložb izmed vseh naložb PRP« bomo število naložb, odobrenih do 31.12.2016, ki so imeli označen vpliv na horizontalni cilj »inovacije«, delili s skupnim številom odobrenih naložb PRP.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

V primeru, da do 31.12.2016 ne bi bilo izplačil za ukrepe M01, M02 in M16, bi uporabili kvalitativne metode za ugotovitev potencialnega prispevanja PRP k temu prednostnemu področju.

(b) Kvalitativne metode: ankete, fokusna skupina, analiza izvajanja, intervju

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za ugotovitev zadovoljstva posameznikov bomo uporabili ankete, ki dosežejo najširši krog deležnikov in so hkrati časovno nezahtevne. Uporaba metode fokusne skupine in intervjuja temelji na njihovi uporabnosti za pridobivanje globine informacij ter osebnih izkušenj in mnenj.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Za opredelitev kako uporabniki vidijo usposabljanja in svetovanja in njihovo koristnost bomo koristili anketni vprašalnik. Prav tako nas od (čim več) upravičencev zanima, kateri dejavnik je po *njihovem* mnenju najbolj prispeval k razvoju (njihovega) znanja, k sodelovanju in k inovacijam. Uporabljene bodo obstoječe ankete MKGP. Fokusne skupine so se udeležili predstavniki MKGP in ARSKTRP (nosilcev ukrepov) ter Biotehniške fakultete, KGZS in SURS. Za boljše razumevanje načrtovanih usposabljanj bomo izvedli intervju z nosilko usposabljanj na MKGP. Za nabor inovativnih operacij, na podlagi katerega bomo računali delež inovativnih projektov ter ugotavljali vrsto in vsebino inovativnih operacij, bomo uporabili obstoječo klasifikacijo, uporabljeno pri prijavnih vlogah, tj. ali naložba prispeva k horizontalnemu cilju »inovacije« in, če ja, na kakšen način. Tovrstna opredelitev »inovativnega« projekta se sicer od ukrepa do ukrepa razlikuje, a je to najbolj nepristranski način ocenjevanja inovativnosti, zlasti v luči (pre)kratkih opisov naložb, iz katerih se morebitnega elementa inovativnosti ne da izluščiti.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovorov za celotno populacijo, namreč obstaja tveganje, da večji delež vzorca (ali populacije) vprašalnika ne izpolni ali ga izpolni le delno. To vodi do morebitne pristranskosti rezultatov, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnost in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov ⁷²

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 / T1 – Skupni javni izdatki ⁷³ (v EUR)	Izplačani: 646.726 Odobreni: 1.619.567 Skupaj: 2.266.294	0,41%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O11 – Število dni izvedenega usposabljanja	157	/	/	/	MKGP – EVIZO
O12 – Število udeležencev usposabljanja	Odobrene vloge: 28.770 Zaključene vloge: 10.924	/	/	/	MKGP – EVIZO
O13 – Število upravičencev, deležnih svetovanja ⁷⁴	Odobrene vloge: 1.979 Zaključene vloge: 346	/	/	/	MKGP – EVIZO
O16 – Število EIP operacij	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O17 – Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP)	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O21 – Število podprtih projektov sodelovanja	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O23 – Enojno število LAS-ov, vključenih v projekt sodelovanja	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež udeležencev	/	83,1%	/	/	Anketa (MKGP)

⁷² Bruto vrednost je izračunana vrednost kazalnika za skupino upravičencev. Neto vrednost je izračunana vrednost, ki jo lahko neposredno pripišemo izvajanju ukrepov PRP, tj. z izločenimi učinki vzvoda, mrtve teže in splošnega ravnotežja. S poševnico (»/«) označujemo polja, kjer podatek ni relevanten.

⁷³ Vključena izplačana in odobrena sredstva ukrepov M01, M02 in M16, razdeljeno na izplačani izdatki, odobreni (a ne izplačani) izdatki in skupna vrednost javnih izdatkov.

⁷⁴ Upoštevana zgolj svetovanja, financirana iz sredstev PRP. Svetovanja so bili sicer deležni vsi, ki so vstopili v ukrepa M10 in/ali M11

zadovoljnih z usposabljanji					med udeleženci usposabljanj, intervju
Vrsta in vsebina usposabljanj	<i>Kvalitativni kazalnik: gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				MKGP – EVIZO, intervju, fokusna skupina
Vrsta in vsebina svetovanj	<i>Kvalitativni kazalnik: gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				MKGP – EVIZO
Ključni dejavniki, ki so prispevali k inovacijam, sodelovanju in razvoju baze znanja na podeželju	<i>Kvalitativni kazalnik: gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Anketa med upravičenci
Delež inovativnih naložb izmed vseh naložb PRP	/	9,5%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Vrsta in vsebina inovativnih operacij	<i>Kvalitativni kazalnik: gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				ARSKTRP – baza upravičencev, fokusna skupina

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri odgovarjanju na vprašanje za vrednotenje nismo zaznali težav.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Ocenjujemo, da je ukrepanje Programa razvoja podeželja pomembno podpiralo razvoj baze znanja, medtem ko je bil vpliv na inovacije manj močen in omejen, neposrednega vpliva na sodelovanje skozi ukrep M16 pa do 31.12.2016 še ni bilo. K tem trem ciljem prispeva tudi Mreža za podeželje, in sicer preko dejavnosti informiranja, izvajanja usposabljanj, organiziranja mreženj med ključnimi deležniki s tega področja itd.; prispevanje Mreže je obravnavano v skupnem vprašanju za vrednotenje št. 21.

Iz analize stanja Organa upravljanja izhaja, da je ena izmed ključnih ovir za razvoj kmetijstva, gozdarstva in živilstva v Sloveniji prešibek prenos znanja in inovacij. Podobna ugotovitev sledi tudi iz anketnega vprašalnika upravičencem (gledati prilogo A-1), kjer je ne glede na ukrep rdeča nit **potreba po dodatnem znanju in/ali informiranosti**. Ti dve potrebi se sicer nekoliko razlikujeta – nosilci kmetijskih gospodarstev izražajo drugačne potrebe, kot jih zaznavajo strokovnjaki s tega področja in zapovedujejo usmeritve Evropske unije. Pri slednjih je namreč še posebej pomembno varovanje okolja in preprečevanje oz. blaženje podnebnih sprememb, medtem ko prvi pogosteje izpostavijo potrebo po več znanja na področju ekonomike kmetijskih gospodarstev in trženja ter po bolj konkretnih navodilih glede na tip kmetovanja. Na vprašanje »Kaj po vašem mnenju najbolj prispeva k spodnjim vidikom razvoja podeželja?«, razdeljeno na inovativnost, sodelovanje in razvoj baze znanja (gledati vprašanje Q6 v prilogi A-1), so prav tako anketiranci največkrat navedli usposabljanja kot ključen način za doseg teh ciljev. K razvoju baze znanja po mnenju upravičencev prispevajo tudi usposabljanja in delavnice, medtem ko k dobremu sodelovanju prispevajo formalna struktura za sodelovanje, tržnice in sejmi. Nenazadnje po mnenju anketirancev k inovativnosti na podeželju poleg usposabljanj najbolj prispevajo še zavzetost posameznika, dostopnost do informacij,

poslovne priložnosti in ogledi dobrih praks.

V letih 2015 in 2016 so potekala obvezna usposabljanja na področju gozdarstva, ekološkega kmetijstva, kmetijsko-okoljskih-podnebnih plačil in dobrobiti živali. Pokrite vsebine navajamo spodaj:

- Gozdarstvo: varno delo s traktorjem in varno delo z motorno žago
- Ekološko kmetijstvo: čebelarjenje, semenarjenje, izpolnjevanje zahtev, varstvo voda in podnebne spremembe, trženje, ogledi dobrih praks
- KOPOP: ohranjanje narave, varovanje voda in tal, podnebne spremembe, sobivanje z velikimi zvermi, izpolnjevanje zahtev
- Dobrobit živali: ravnanje z govedom / prašiči, pašništvo, etologija goveda / prašičev, zdravstveno varstvo prašičev / govedi

V letu 2017 so znova predvidena obvezna usposabljanja za ekološko kmetovanje, dobrobit živali in KOPOP. Upravičencem bodo na voljo tudi izbirna usposabljanja, in sicer za živilsko predelovalno industrijo, mlade kmete in (predvidoma) gozdarje.

Ugotavljamo, da so bili **z do sedaj izvedenimi usposabljanji udeleženci zadovoljni**. Kar 83,1% udeležencev je usposabljanje označilo z oceno 4 ali 5. Najboljšo oceno so tu dobila usposabljanja s področja gozdarstva (99% ocene 4 ali 5), najmanj pa s področja ekološkega kmetijstva (79%). Kar se tiče ustreznosti pokritih vsebin so udeleženci imeli več pripomb, katere obravnavamo v okviru SVV 3. Pri svetovanjih gre za bolj osredotočene vsebine, konkretno oblikovanje poslovnih načrtov.

Do 31.12.2016 OU še ni objavil javnih razpisov za ukrep M16 Sodelovanje. Za boljše razumevanje trga in pričakovanega odziva na načrtovane razpise je bil v drugi polovici leta 2016 objavljen Poziv za izraz interesa za izvajanje projektov v okviru ukrepa Sodelovanje PRP 2014-2020. Odziv je bil zelo pozitiven, saj je bilo prejetih 205 predlogov za projekte (s strani 62 predlagateljev in 1.190 projektnih partnerjev). Največ (76%) projektov zasleduje cilj povečanja produktivnosti v kmetijstvu, sledi povečanje usposobljenosti v kmetijstvu (64%) – tudi tu torej vidimo potrebo po krepitvi baze znanja. (Več v odgovoru na SVV 2.)

V povezavi s tretjim ciljem prednostnega področja, krepitvijo inovacij, ocenjujemo, da se veliko dela na področju usposabljanj, nekoliko manjši prispevek je opaziti na področju naložb. Do 31.12.2016 je bilo namreč odobrenih 31 naložb, ki naj bi prispevale k horizontalnemu cilju »inovacije«, od tega 2 v podukrepu M04.1 in 29 v okviru podukrepa M04.2. Ker pa nobena izmed 187 odobrenih naložb v okviru M08.6 ni prispevala k temu horizontalnemu cilju, je delež inovativnih naložb izmed vseh odobrenih naložb 9,5%. Ob upoštevanju zgolj naložb v okviru ukrepa M04, je delež višji, in sicer 22%.

Med inovativne operacije so upravičenci prijavili naslednje naložbe:

- Pogodba z raziskovalno skupino
- Vpis v evidenco izvajalcev raziskovalne in razvojne dejavnosti iz področja kmetijstva
- Nakup novih naprav oz. tehnologij, katerih končni rezultat proizvodnega procesa bodo vsaj trije novi proizvodi
- Nakup novih naprav oz. tehnologij, ki imajo ob vložitvi vloge na javni razpis veljavni patent

Dodatno k inovativnim naložbam se spodbuja tudi **inovativne pristope k usposabljanju**, in sicer prek meril za izbiro izvajalca usposabljanja. V tem kontekstu zajemajo inovativni pristopi uporabo audio in video vsebin, poligone ter (inter)aktivno vključevanje udeležencev. V letu 2017 je eden izmed predvidenih usposabljanj, namenjen živilsko-predelovalni industriji, tudi razvoj novih inovativnih proizvodov.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Na mestu je dober sistem spremljanja zadovoljstva in potreb upravičencev ter oblikovanja vrst oz. vsebin usposabljanj.	P.1: Za merjenje vpliva usposabljanj je potrebno vnaprej opredeliti kazalnike po tipih in področjih usposabljanj, da se le-ti lahko načrtujejo in spremljajo (npr. pri gozdarstvu je cilj zmanjšanje števila smrtnih nesreč - vpliv se potem meri preko navzkrižne primerjave).
Z.2: Inovativnost usposabljanj, naložb in drugih projektov PRP zasleduje na več načinov, a na premalo strukturiran, načrtovan način. Posledično ni enotnega razumevanja pojma inovativnosti ali značilnosti inovativnih projektov.	P.2: Priporočamo opredelitev okvirja za inovativne operacije oz. inovativnost v kmetijstvu in gozdarstvu, ki bo uporabljen v vseh ukrepih PRP. Predlagamo razdelitev definicije na tehnološke inovacije, procesne inovacije in inovacije na področju prenosa znanja.

4. II. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 2: »Prednostno področje 1B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo krepitev povezav med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter raziskavami in inovacijami, tudi zaradi boljšega okoljskega upravljanja in okoljske učinkovitosti?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 1B

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

V okviru prednostnega področja 1B ni programiranih ukrepov.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 1B:

Intervencijska logika predvideva sekundarne učinke na prednostno področje 1B s strani devetih podukrepov:

- M04.2 v primerih, kjer investicije vključujejo različne oblike sodelovanja med različnimi raziskovalnimi in strokovnimi institucijami ter končnimi uporabniki znanj.
- M16.2, ki prispeva k sodelovanju med inovacijami, na eni strani, in kmetijstvom, proizvodnje hrane in gozdarstvom, na drugi
- M16.5, saj s ciljem blaženja podnebnih sprememb tovrstna podpora spodbuja sodelovanje med inovacijami, na eni strani, in kmetijstvom, proizvodnje hrane in gozdarstvom, na drugi
- M19.2 in M19.3, pri katerih gre za pristop od-spodaj-navzgor ter povezovanje različnih sektorjev na ravni celotnega ukrepa.

Dodatno predlagamo, da se kot sekundarni učinek na PP 1B upošteva tudi ukrep M04.1, saj je eno izmed glavnih meril inovativnosti za kmetijska podjetja prav sklenjena pogodba z raziskovalno skupino (bodisi iz področja kmetijstva bodisi iz drugih področij).

Za ukrepe M10, M11 in M14 ocenjujemo, da na prednostno področje 1B nimajo dovolj močnega sekundarnega učinka, saj usposabljanja pomembno prispevajo k prenosu znanj (PP 1A in PP 1C), ne pa k dvosmernemu, dolgotrajnemu sodelovanju.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje bomo uporabili dve merili za presojo: eno, ki se nanaša na sodelovanje med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom ter znanostjo v splošnem in eno, ki se nanaša na tovrstno sodelovanje, ki je namenjeno specifično izboljšanju okoljskega upravljanja in učinkovitosti.

Za prvo merilo bomo poleg skupnega ciljnega kazalnika T2 uporabili kazalnik vezan na število in vrsto partnerjev v projektih sodelovanja, kvalitativni kazalnik za opredelitev najpomembnejših dejavnikov za učinkovito sodelovanje ter kazalnike, ki merijo število, vsebino in dolgoročno uspešnost sodelovanj med raziskovalno sfero in uporabniki (kmetijstvom, gozdarstvom in proizvodnjo hrane). Slednje tri kazalnike bomo v podobni obliki (tokrat vezano na okoljsko upravljanje) uporabili tudi za drugo merilo za presojo.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Vzpostavljeno je dolgoročno sodelovanje med		Število in vrsta partnerjev v projektih sodelovanja

kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom (na eni strani) in institucijami za raziskave in razvoj (na drugi)		Število projektov (razvoj praks / procesov / tehnologij / proizvodov), ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki
		Vsebina projektov (razvoj praks / procesov / tehnologij / proizvodov), ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki, vključno s predvidenimi rezultati
		Delež projektov sodelovanja, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5 let)
		Ključni dejavniki, ki so prispevali k učinkovitem sodelovanju
Izvedene so bile aktivnosti sodelovanja med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom, ter R&R z namenom izboljšanja okoljskega upravljanja in učinkovitosti		Število projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in izvedbe
		Vsebina projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in izvedbe, vključno s predvidenimi rezultati
		Delež projektov sodelovanja iz področja okoljskega upravljanja in izvedbe, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: analiza podatkov o spremljanju

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za kazalnike stanja, kazalnike učinka in kvantitativne dodane kazalnike je najprimernejša uporaba analize podatkov o spremljanju; bolj napredne (kvantitativne) statistične metode niso potrebne.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Ciljni kazalnik T2 (kazalnik učinka O3) bomo vzeli neposredno iz baze podatkov upravičencev ARSKTRP, in sicer gre za skupno število upravičencev vseh podukrepov ukrepa M16. Na podoben način bomo pridobili dodatna kazalnika 'Število projektov, ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki' (število upravičencev podukrepa M16.2) in 'Število projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in izvedbe' (število upravičencev podukrepa M16.5). Za morebitno prispevanje

(pod)ukrepov M04.2, M11 in M19 k sodelovanju med kmetijstvom (oz. gozdarstvom ali proizvodnjo hrane) in znanostjo bomo uporabili podatke iz vlog upravičencev; pri navedenih ukrepih namreč tovrstno sodelovanje ni obvezni sestavni element projektov ali pogoj za pridobitev sredstev, tako da prispevanje teh ukrepov ni zagotovljeno. Iz vlog bomo dobili tudi podatke o številu in vrsti partnerjev v projektih sodelovanja in o vsebini projektov sodelovanja. Za njihovo interpretacijo in implikacije bomo koristili kvalitativne raziskovalne metode, konkretno polstrukturirane razgovore.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

V primeru, da do 31.12.2016 ne bo izplačil za ukrepe M16, bomo uporabili kvalitativne metode za ugotovitev potencialnega prispevanja PRP k temu prednostnemu področju.

(b) Kvalitativne metode: ankete, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za opredelitev najpomembnejših dejavnikov za učinkovito sodelovanje bomo uporabili ankete, ki dosežejo najširši krog deležnikov in so hkrati časovno nezahtevne. Anketni vprašalnik bomo prav tako uporabili za ugotovitev deleža projektov, ki se nadaljujejo tudi po prenehanju pridobivanja finančne podpore iz PRP. Uporaba metode polstrukturiranih razgovorov temelji na njihovi uporabnosti za pridobivanje globine informacij ter osebnih izkušenj in mnenj.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V okviru širšega anketnega vprašalnika bomo prejemnike podpore PRP vprašali tudi po ključnih dejavnikih, ki so po mnenju udeležencev prispevali k učinkovitemu sodelovanju. V okviru naknadnega vprašalnika, konkretno v petem letu po prejemanju podpore PRP, bomo anketirance vprašali, ali njihov projekt sodelovanja izkazuje trajnost v smislu rezultatov/vplivov in povezav oz. odnosov. Fokusno skupino smo izvedli s strokovnjaki iz Sektorja za podeželje, nosilko ukrepa M16 na MKGP ter predstavniki ARSKTRP, SURS, KGZS in Biotehniške fakultete. Od navedenih strokovnjakov nas je med drugim zanimala interpretacija rezultatov uporabljenih kvantitativnih raziskovalnih metod, mnenje o izvedenih projektih sodelovanja in o (enakomerni) vključenosti udeležencev, komentar na vsebino projektov, in tako dalje.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovorov za celotno populacijo, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnost in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (M16) (v EUR)	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O3 / T2 - Število podprtih operacij	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev

O16 - Število EIP operacij	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP)	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O21 - Število podprtih projektov sodelovanja	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O23 - Enojno število LAS, vključenih v projekt sodelovanja	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Število in vrsta partnerjev v projektih sodelovanja	0	/	/	/	Fokusna skupina, dokument »Sodelovanje_ predlogi na poziv«
Število projektov, ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Vsebina projektov, ki so rezultat sodelovanja med raziskovalno sfero in uporabniki	/	0	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež projektov sodelovanja, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore (T+5 let)	/	Še ni relevantno	/	/	Anketa (T+5 let)
Ključni dejavniki, ki so prispevali k učinkovitem sodelovanju	Kvalitativni kazalnik: gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)				Anketa med upravičenci
Število vseh projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in izvedbe	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Vsebina projektov sodelovanja na področju okoljskega upravljanja in izvedbe, vključno s predvidenimi rezultati	/	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež projektov sodelovanja iz področja okoljskega upravljanja in izvedbe, ki izkazujejo trajnost tudi po prenehanju podpore	/	Še ni relevantno	/	/	Anketa (T+5 let)
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Do 31.12.2016 še ni bilo javnih razpisov za ukrep M16 Sodelovanje, za podukrep M19.3, namenjen sodelovanju med lokalnimi akcijskimi skupinami, pa še niso bili jasni odzivi nanj. V odgovoru na vprašanje za vrednotenje se posledično osredotočimo na kvalitativne					

ugotovitve, ki sledijo iz fokusne skupine, anketnega vprašalnika ter poziva MKGP za prijavo projektov sodelovanja v okviru ukrepa M16.

Za morebitni sekundarni učinek gledamo podukrep M04.1; iz podatkov za podukrep M04.2 ni razvidno, ali gre pri naložbah za sodelovanje med raziskovalno sfero in uporabniki, medtem ko za podukrep M19.2 še ni potrjenih operacij.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Ocenjujemo, da Program razvoja podeželja še ni neposredno podpiral krepitev povezav med kmetijstvom in raziskavami oz. inovacijami, saj se ukrep M16 (Sodelovanje) še ni izvajal, podobno velja za podukrepa M19.2 in M19.3. Na podlagi kvalitativnih analiz sicer ugotavljamo, da je bodoči potencial za ukrep sodelovanja velik, izraženega je bilo namreč že veliko zanimanja s strani ciljne skupine.

Poleg usposabljanj je sodelovanje ena izmed temeljnih metod za prenos znanja v kmetijstvu/o, ki je za razvoj in uspeh kmetijskih gospodarstev ključen (gledati SVV 1). Sem spadajo predvsem različne oblike sodelovanja med raziskovalnimi institucijami ali izobraževalnimi ustanovami ter končnimi uporabniki teh znanj, katere PRP spodbuja zlasti preko ukrepa M16. Skozi podukrep M19.3 (v okviru ukrepa CLLD/LEADER) pa PRP dodatno spodbuja prenos znanj med različnimi lokalnimi akcijskimi skupinami.

Prva javna razpisa za ukrep sodelovanja, konkretno za podukrepa M16.4 in M16.9, sta predvidena v maju 2017; v drugi polovici leta 2017 je predvidena objava javnih razpisov za M16.2 in M16.5. Za namen boljšega razumevanja trga in odziva na načrtovane javne razpise, je MKGP v avgustu 2016 objavil Poziv za izraz interesa za izvajanje projektov v okviru ukrepa Sodelovanje PRP 2014-2020. Na poziv se je odzvalo 62 predlagateljev, ki skupaj z več kot 1.190 različnimi projektnimi partnerji predlagajo 205 projektov. Na podlagi odziva je med predlagatelji pričakovati predvsem izobraževalne in raziskovalne ustanove, kmetijska in živilsko predelovalna podjetja in lokalne skupnosti, pa tudi posameznike in druge zainteresirane strani. V povprečju se projektne skupine predlagateljev gibljejo med 5 in 6 projektnih partnerjev (skupaj 1.190).

Iz odzivov na poziv sledi, da je za sodelovanje največ zanimanja v sektorju poljedelstva (73 predlaganih projektov), sledita vrtnarstvo in sadjarstvo (65 oz. 62 projektov). Ob pregledu opisa predlaganih projektov vidimo, da je najpogostejše naveden cilj povečanja produktivnosti v kmetijstvu (75,6%), sledi povečanje usposobljenosti v kmetijstvu (63,9%), nato pa ohranjanje kmetovanja na območjih z naravnimi in drugimi proizvodnimi omejitvami (47,3%), povečanje tržne usmerjenosti ter horizontalne in vertikalne povezanosti (41,5%) ter spodbujanje ekološkega kmetijstva in večje ponudbe proizvodov iz shem kakovosti (39,5%). Na področju okoljskega upravljanja in izvedbe so poleg navedenih ciljev tu še prilagoditev zmanjšanje negativnih vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda (31,7% projektov), ohranjanje in/ali izboljšanje stanja biotske raznovrstnosti na habitatih, vezanih na kmetijsko krajino in kmetijsko biodiverzitetu (31,2% projektov), ohranjanje oziroma izboljšanje proizvodnega potenciala tal (25,9%), nekoliko manj je zanimanja za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka iz kmetijstva (15,1% projektov) in povečanje rabe OVE v rabi energije in dvig energetske učinkovitosti (7,8%).

Na podlagi teh ciljev lahko pričakujemo **močne sinergije med M16 in drugimi ukrepi**, saj morajo prijavljeni projekti zasledovati cilje preostalih prednostnih področij, s tem pa prispevajo k njihovem dosegu, tudi (in predvsem) na dolgi rok.

7. Zaključki in priporočila	
Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

4.III. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 3: »Prednostno področje 1C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 1C

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

V okviru prednostnega področja 1C ni programiranih ukrepov.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 1C:

V okviru intervencijske logike so predvideni sekundarni učinki na prednostno področje 1A s strani naslednjih ukrepov:

- Ukrepi M01, saj je podpora za dejavnosti poklicnega usposabljanja in informiranja ključna za spodbujanje vseživljenjskega učenja
- Ukrepi M10 in M11, saj se morajo upravičenci obvezno udeležiti usposabljanj. Na podlagi iste argumentacije predlagamo uvrstitev ukrepa M14 (Dobrobit živali), v katerem se morajo upravičenci prav tako udeleževati obveznih usposabljanj. M19.2 in M19.3, kjer so predvidene delavnice in izobraževanja v okviru t.i. »mehkih« projektov.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

S ciljem opredelitve prispevanja PRP k vseživljenjskim učenju in usposabljanju v kmetijskem in gozdarskem sektorju bomo uporabili tako kvantitativno merilo (število primerno usposobljenih ljudi v teh sektorjih na podeželju), kot tudi kvalitativno merilo za merjenje primernosti podprtih usposabljanj. Pri prvem bomo gledali skupne kazalnike učinka in ciljni kazalnik, vezan na število udeležencev usposabljanj.

Primernost in relevantnost podprtih usposabljanj za potrebe kmetijskega in gozdarskega sektorja bomo merili na podlagi vsebine usposabljanj na eni strani in ocene udeležencev na drugi. Od udeležencev nas bo v tem kontekstu zanimalo dvoje: kako koristna so bila izvedena usposabljanja in kako primeren je sam nabor usposabljanj (tj. ali pogrešajo dodatne vsebine).

Merila za presojo	Skupni kazalniki	Dodatni kazalniki
Število ljudi na podeželju, ki so vključeni v vseživljenjsko učenje in poklicno usposabljanje v kmetijskem in gozdarskem sektorju, se je povečalo	T3 - Skupno število usposobljenih udeležencev v skladu s členom 14 Uredbe (EU) št. 1305/2013	
Primernost in relevantnost podprtih usposabljanj za potrebe kmetijskega in gozdarskega sektorja		Delež udeležencev usposabljanj, katerim so bila usposabljanja koristna za nadaljnje delo v kmetijskem ali gozdarskem sektorju
		Delež udeležencev, ki ocenjujejo, da je nabor

		usposabljanj ustrezen njihovim potrebam
3. Uporabljene metode		
(a) Kvantitativne metode: analiza podatkov o spremljanju		
<i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> Za kazalnike stanja, kazalnike učinka in kvantitativne dodane kazalnike je najprimernejša uporaba analize podatkov o spremljanju; bolj napredne (kvantitativne) statistične metode niso potrebne.		
<i>ii. Opis metod za izračun kazalnikov</i> Ciljni kazalnik T3 bomo vzeli neposredno iz baze podatkov upravičencev ARSKTRP in aplikacije EVIZO, in sicer gre za skupno število udeležencev usposabljanj iz ukrepa M01. Vsebinsko izvedenih usposabljanj bomo prav tako vzeli iz aplikacije EVIZO (baza MKGP); tu nas zanima predvsem, ali gre za obvezno usposabljanje za udeležence (ukrepa M10 in M11) ali so predmet usposabljanj druge vsebine v PRP.		
<i>iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> Ni zaznanih izzivov.		
(b) Kvalitativne metode: ankete, intervju		
<i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> Za ugotovitev ocene udeležencev o relevantnosti in primernosti izvedenih usposabljanj bomo uporabili (obstoječe) ankete, ki dosežejo najširši krog deležnikov in so hkrati časovno nezahtevne. Uporaba metode intervjuja razgovorov temelji na njeni uporabnosti za pridobivanje globine informacij ter osebnih izkušenj in mnenj.		
<i>ii. Opis metod za izračun kazalnikov</i> Za opredelitev deleža udeležencev, ki ima o koristnosti in relevantnosti izvedenih usposabljanj pozitivno mnenje, bomo koristili anketni vprašalnik. Vprašanja, vezani na to prednostno področje – sicer del obsežnejše ankete upravičencem – bosta odprtega tipa; poleg binarnega odgovora koristno/nekoristno oz. relevantno/nerelevantno, s katerim lažje agregiramo podatke, bo kot obvezen odgovor tudi komentar, zakaj je bilo kakšno usposabljanje (ne)koristno in katere vsebine usposabljanj še pogrešajo.		
Intervju bo izveden z nosilko ukrepa M01 na MKGP, od katere nas zanima predvsem vsebina usposabljanj in primernost glede na identificirane potrebe za kmetijski in gozdarski sektor v Sloveniji. Pri njih bomo preverili tudi interpretacijo rezultatov ankete in samega števila udeležencev usposabljanj.		
<i>iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovorov za celotno populacijo, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnost in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.		

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (M01) (v EUR)	Izplačani: 245.799 Odobreni: 609.111 Skupaj: 854.910	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O11 – Število izvedenih dni usposabljanja	157	/	/	/	MKGP – EVIZO
O12 / T3 – Število udeležencev na usposabljanjih	Odobrene vloge: 28.770 Zaključene vloge: 10.924	/	/	/	MKGP – EVIZO
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež udeležencev usposabljanj katerim so bila usposabljanja koristna za nadaljnje delo v kmetijskem ali gozdarskem sektorju	/	92,9%	/	/	Anketa (MKGP) med udeleženci usposabljanj
Delež udeležencev, ki ocenjujejo, da je nabor usposabljanj ustrezen njihovim potrebam	/	Ni podatka – gledati točko 6.	/	/	Anketa (MKGP) med udeleženci usposabljanj

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Za oceno zadovoljstva upravičencev z naborom in vsebino usposabljanj smo uporabili rezultate že izvedenih anket MKGP. Z vprašanjem »Pridobitev potrebnih novih znanj za nadaljnji razvoj kmetije« se je začelo nekoliko kasneje, zaradi česar še ni podatka o koristnosti usposabljanj v okviru ukrepa KOPOP (v delež so upoštevana usposabljanja za ekološko kmetijstvo in dobrobit živali). Vprašanje, vezano na ustreznost nabora vsebin usposabljanj, je bilo v anketnem vprašalniku opisne narave, zaradi česar je tudi naš odgovor opisen in ne vključuje izračuna deleža.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Program razvoja podeželja zlasti skozi ukrep M01 pomembno prispeva k vseživljenjskemu učenju in (neformalnemu) poklicnemu usposabljanju v kmetijskem in gozdarskem sektorju. Do 31.12.2016 je podpora temu razvidna iz številnih usposabljanj na področju ekološkega kmetijstva, gozdarstva, dobrobiti živali in KOPOP, še posebej zgovorno je zadovoljstvo udeležencev z njihovo izvedbo in vsebino. Z naborom so sicer udeleženci manj zadovoljni, a mora tu MKGP biti pozorna na zadovoljevanje tako njihovih potreb kot tudi usmeritev RS in EU, zlasti v povezavi z vplivom kmetijstva na okolje in podnebne spremembe.

V letu 2015 in 2016 so se izvajala obvezna usposabljanja s področja EK, dobrobiti živali in KOPOP ter izbirna usposabljanja na področju gozdarstva. Na ravni zaključenih javnih naročil, je bilo število udeležencev usposabljanj je bilo 10.924, od tega se jih je 3.154 udeležilo usposabljanj za ukrep M11, 6.451 za ukrep M10, 173 za ukrep M14 in 1.146 za gozdarstvo⁷⁵. Unikatnih udeležencev (velikost skupine koristnikov ukrepa M01) je bilo 10.467.

Za leto 2017 je poleg obveznih usposabljanj predvidenih tudi več izbirnih usposabljanj, namenjenih predvsem živilsko-predelovalni industriji, mladim kmetom ter (predvidoma) delavcem v gozdu. Mladi kmetje so sicer na podlagi raziskav namreč veliko bolj dovzetni za pridobivanje novih znanj in vseživljenjsko učenje, medtem ko je zanimanje za tovrstna usposabljanja po mnenju strokovnjakov bistveno nižja med starejšimi nosilci kmetijskih gospodarstev.

Z usposabljanji v splošnem so bili udeleženci relativno zadovoljni (gledati SVV 1), še bolj s koristnostjo vsebin za nadaljnje delo v kmetijskem in gozdarskem sektorju. Na vprašanje »Pridobitev potrebnih novih znanj za nadaljnji razvoj kmetije« je pritrdilno odgovorilo 92,9% udeležencev usposabljanja EK in DŽ (gledati prilogo SVV3-1). Višjo stopnjo zadovoljstva s koristnostjo kot z usposabljanjem v splošnem lahko pripišemo bodisi manjšemu zadovoljstvu z drugimi vidiki usposabljanja, bodisi dejstvu, da je bil za koristnost možen odgovor DA/NE, za oceno usposabljanja v splošnem pa 5-stopenjska lestvica, v kateri so neprepričani udeleženci verjetno lažje odgovorili s srednjo oceno 3.

Manj zadovoljni so nosilci kmetijskih dejavnosti z naborom vsebin usposabljanj. Skoraj vsi (več kot 99%) so v anketnih vprašalnikih izrazili željo po dodatnih vsebinah, četudi iz tega ne moremo sklepati, da je taisti delež udeležencev z naborom usposabljanj nezadovoljen. Med potrebami upravičencev EK in KOPOP, na primer, poleg okoljevarstvenih vsebin pogosto najdemo upravljanje kmetij (ekonomika, podjetništvo) in trženje, večkrat so udeleženci izpostavili željo po bolj konkretnih vsebinah, prilagojenih na posamezen sektor kmetijstva. Bolj konkretne vsebine sicer ponujajo KGZS in številne druge institucije (Biotehniška fakulteta, Veterinarska fakulteta, kobilarna Lipica itd.) izven Programa razvoja podeželja, zaradi česar je MKGP pri oblikovanju vsebin za ukrep M01 in upoštevanju izraženih potreb upravičencev izhajal iz vsebin, ki so pomembne oz. potrebne zlasti za izvajanje PPR in jih udeleženci usposabljanj drugje ne morejo dobiti.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: V splošnem so udeleženci usposabljanj z njihovo vsebino in koristnostjo zelo zadovoljni. Udeleženci usposabljanj so nekoliko manj zadovoljni z naborom usposabljanj; med vsebinami, ki jih pogrešajo, je zaznati tudi take, ki jih organizirajo drugi, tržno usmerjeni, izvajalci.	P.1: Za boljše ozaveščanje upravičencev PRP o vseh usposabljanjih, ki so za boljše opravljanje kmetijske dejavnosti na voljo, predlagamo da se pri obveščanju PRP (zlasti preko Mreže za podeželje) vključi tudi preostala, tržno usmerjena, usposabljanja. (Gledati tudi P3 v PSVV 6.)

⁷⁵ Skupni seštevek teh udeležencev je sicer 25.226, saj se je par tisoč upravičencev udeležilo več usposabljanj (prekrivanje zlasti pri ukrepih M10 in M11).

4.IV. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 4: »Prednostno področje 2A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k izboljšanju ekonomske uspešnosti, prestrukturiranju in posodabljanju podprtih kmetijskih gospodarstev, zlasti s povečanjem njihove udeležbe na trgu in kmetijsko diverzifikacijo?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 2A

Primarno programirani ukrepi / podukrepi⁷⁶:

Pod prednostno področje 2A je programiranih naslednjih sedem podukrepov: M01.1, M01.2, M04.1, M04.3, M06.3, M16.2 in M16.5

Ukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področjih, ki imajo sekundarni učinek na PP 2A:

Intervencijska logika predvideva sekundarni učinek na prednostno področje s strani petih podukrepov, katere skupaj s kratko obrazložitvijo navajamo spodaj:

- M02.1, saj svetovanje pomaga upravičencem pri prestrukturiranju v skladu z okoljskimi zahtevami.
- M06.1, ki bo pripomogel k strukturnemu prilagajanju kmetijskih gospodarstev.
- M16.4, saj bo tovrstno sodelovanje pripomoglo k večji udeležbi kmetij na trgu.
- M16.5 v okviru prednostnega področja 4A, saj je prilagajanje okolju pomemben vidik prestrukturiranja, podprtega v okviru tega ukrepa.
- M19.2, saj med podprte operacije LAS sodijo tudi tiste, ki se osredotočajo na lokalne izzive, kot je ustvarjanje novih delovnih mest, razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, itd.

Dodatno vidimo sekundarni učinek na prednostno področje 2A s strani treh ukrepov:

- M03, katerega cilj je kmetijskim gospodarstvom olajšati prehod iz konvencionalnega načina kmetovanja v način kmetovanja, zahtevan za sheme kakovosti, kar ima lahko za posledico tudi strukturno prilagoditev kmetijskih gospodarstev.
- M04.2, ki s podprtimi naložbami prav tako prispeva k vsem ciljem tega prednostnega področja
- M09, saj vključevanje v dobavne verige posredno povečuje ekonomsko uspešnost in produktivnost kmetijskih gospodarstev.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Skupno vprašanje za vrednotenje je večplastno, saj se nanaša na več med seboj komplementarnih vidikov uspešnosti kmetijskih gospodarstev. Za vsak vidik (ekonomska uspešnost, prestrukturiranje ter posodabljanje in diverzifikacija) smo oblikovali po eno merilo.

Za opredelitev, ali se je ekonomska uspešnost kmetij, prejemnic podpore PRP, izboljšala, bomo merili spremembo produktivnosti dela na kmetijskih gospodarstvih, vključenih v ukrepe PRP (skupni kazalnik rezultata R2) kot približek za njihovo konkurenčnost,

⁷⁶ Merilo, povezano z vrednotenjem uporabe finančnih instrumentov, ki so kot vrsta podpore predvideni pri ukrepu M04 ("Upravičenci so uspešno vključevali v ukrepe, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov"), je obravnavano na enem mestu, in sicer v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 16.

spremembo v njihovi ekonomski velikosti in strukturi ter spremembo finančne uspešnosti (relativne bruto dodane vrednosti). Dodatno bomo uporabili kazalnik za merjenje uspešnosti podukrepa 6.3.

Posodobitev in prestrukturiranje kmetijskih gospodarstev merimo prek skupnega kazalnika rezultata R1 ter dodatnih kazalnikov, ki merijo učinek finančnega vzvoda, t.j. koliko so kmetijska gospodarstva sama vložila v naložbe zahvaljujoč vključitvi v podukrepa 4.1. in 4.3, ter vpliv ukrepa M01 in podukrepa M16.2.

Za opredelitev prispevanja ukrepov PRP k kmetijski diverzifikaciji bomo merili delež kmetijskih gospodarstev, ki so uvedli nove proizvode (binarna spremenljivka), in spremembo v povprečnem številu različnih proizvodov, prodanih na trgu, s strani kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrepe PRP (kardinalna lestvica).

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Izboljšala se je ekonomska uspešnost kmetijskih gospodarstev	R2 – Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijskih gospodarstvih / letno število delovnih enot ⁷⁷	
		Učinek finančnega vzvoda, merjen kot absolutni znesek sofinanciranja naložb v okviru ukrepa 4.
		Sprememba v ekonomski velikosti in strukturi kmetijskih gospodarstev, prejemnic podpore iz PRP
		Sprememba v bruto dodani vrednosti kmetijskih gospodarstev kot delež skupne vrednosti proizvodnje
		Sprememba v kmetijski proizvodnji majhnih kmetij, vključenih v podukrep 6.3
Kmetijska gospodarstva so bila posodobljena ali prestrukturirana	T4 / R1 - Delež kmetijskih gospodarstev s podporo programa razvoja podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje	
		Število upravičencev, ki meni, da so usposabljanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k prestrukturiranju njihovih kmetijskih gospodarstev
		Sprememba v kmetijski proizvodnji

⁷⁷ Število delovnih enot oz. število enot vloženega dela skladno z Uredbo o izvajanju ukrepa naložbe v osnovna sredstva in podukrepa podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdarskih proizvodov iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 (Uradni list RS, št. 104/15, 32/16 in 66/16), Prilogo IV pomeni obseg dela, ki ga opravi oseba, ki je zaposlena za določen ali nedoločen čas s polnim delovnim časom v obdobju enega leta, oziroma eno polno delovno moč, ki znaša 1800 ur letno.

Kmetijska gospodarstva so diverzificirala svojo (kmetijsko) dejavnost		upravičencev ukrepa 16.2 Delež kmetijskih gospodarstev, ki so zahvaljujoč ukrepom PRP na trg uvedli nove proizvode oz. vrste proizvodov
		Sprememba v povprečnem številu različnih proizvodov, prodanih na trgu (%)
3. Uporabljene metode		
(a) Kvantitativne metode: analiza nasprotnih dejstev, PSM⁷⁸, ATT metoda⁷⁹, DID metoda⁸⁰, ANOVA – t-testi, Hi-kvadrat testi		
<i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> Navedene statistične metode omogočajo opredelitev prispevka PRP ter posameznega ukrepa na ekonomsko uspešnost kmetij in njihovo prestrukturiranje, posodobitev ali diverzifikacijo. Uporaba teh metod omogoča tudi izračun posrednih učinkov, kot sta učinek finančnega vzvoda in učinek mrtve teže, ki sta pogosto prisotna pri financiranju naložb – to je, upravičenci so upravičeni največ do 50% zneska vrednosti naložbe, kar pomeni, da morajo naložbo sofinancirati (učinek finančnega vzvoda), obenem pa obstaja verjetnost, da bi investirali v operacijo tudi brez finančne podpore (učinek mrtve teže).		
<i>ii. Opis metod za izračun kazalnikov</i> S ciljem opredelitve (neto) vpliva ukrepov PRP na produktivnost dela v kmetijstvu (skupni kazalnik rezultata R2) bomo opaženo spremembo v kmetijski proizvodnji kmetijskih gospodarstev razdelili na dve komponenti, in sicer učinek PRP (primarni prispevki v obliki finančne podpore, primarni prispevki v obliki podpore v naravi in sekundarni prispevki) ter učinki druge vrste podpore, kot so prvi steber SKP in drugi evropski in nacionalni skladi, in drugih zunanjih dejavnikov (npr. gibanje cen na trgu). Kalkulacijo učinka PRP bomo izvedli v treh fazah: Faza 1 – izračun primarnega prispevka podukrepov PRP, tj. prispevka ukrepov, programiranih znotraj prednostnega področja 2A (M01.1, M01.2, M04.1, M04.3, M06.3, M16.2 in M16.5); Faza 2 – izračun sekundarnega prispevka ukrepov PRP, tj. prispevka ukrepov, programiranih v okviru drugih prednostnih področij a z vplivom na to prednostno področje (M01, M02.1, M03.1, M03.2, M04.2, M06.1, M09, M16.4, M16.5 in M19.2); in Faza 3 – ocena posrednih učinkov. Pri tem je potrebno opozoriti, da bodo tudi v naslednji fazi vrednotenja na voljo zgolj ekonomski podatki, in sicer za podukrepa M04.1 in M06.1, zaradi česar primarnih ali sekundarnih učinkov s strani preostalih podukrepov ne bo možno izračunati.		
V fazah 1 in 2 se bo uporabila baza podatkov FADN (za družinske kmetije) oz. evidenca AJPES (za kmetijska podjetja) ⁸¹ za zajem vzorca prejemnikov finančne podpore		

⁷⁸ PSM = Propensity Score Matching (*Ujemanje rezultatov nagnjenosti*)

⁷⁹ ATT metoda = Average Treatment Effects on Treated (*Povprečni učinek ukrepa na upravičence*)

⁸⁰ DID metoda = Difference in Differences (*Razlika v razliki*)

⁸¹ Evidenca AJPES temelji na izračunu prihodka od poslovanja na podlagi slovenskih računovodskih standardov. Vlagatelji (kmetijska podjetja), ki vodijo računovodstvo skladno s standardi, vodijo podatek o vrednosti prihodka iz poslovanja v izkazu poslovnega izida pod oznako AOP 126. Skupni prihodek iz poslovanja oziroma kosmati donos iz poslovanja se izračuna po naslednji enačbi: Skupni prihodek iz poslovanja = AOP110 + AOP121 + AOP123 + AOP124 + AOP125 oziroma AOP110 – AOP122 + AOP123 + AOP124 + AOP125, pri čemer:

- AOP110 so čisti prihodki od prodaje;
- AOP121 je povečanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje;
- AOP122 je zmanjšanje vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje;

(»upravičencev«) v okviru programiranih ukrepov (Faza 1) in ukrepov, ki imajo na prednostno področje sekundarne učinke (Faza 2), ter vzorca neprejemnikov finančne podpore v okviru teh ukrepov (»neupravičencev«⁸²). Vsak podukrep opredeljujemo kot ločeno ničelno hipotezo, tako da bodo neupravičenci opredeljeni ločeno glede na (pod)ukrep. Za vsa kmetijska gospodarstva v vzorcu bomo zbrali podatke o kmetijski proizvodnji na delovno enoto (odvisna spremenljivka) ter o tipu kmetovanja, ekonomski velikosti kmetije in velikosti kmetijskih zemljišč (neodvisne spremenljivke). Hipoteze bomo testirali na način, da bomo zagotovili primerljivost (neodvisnih spremenljivk) prejemnikov in neprejemnikov, kar bomo tudi preverili z uporabo PSM. Za skupino upravičencev in za kontrolno skupino bomo izračunali povprečno vrednost R² pred prejemanjem podpore (glede na podatke iz vloge) in po prejetju podpore⁸³). Za izračun vpliva posameznega programiranega in neprogramiranega ukrepa bomo uporabili analizo variance (ANOVA), v okviru katere bomo izvedli več vrst statističnih testov, vključno s Hi-kvadrat testom in t-testom. V primeru visoke variance bo izveden alternativni test, npr. Mann-Whitney U test. Za izračun učinka mrtve teže (Faza 3) bomo izvedli t-test na upravičencih ukrepa M04, prav tako z uporabo kontrolne skupine, ki je primerljiva s skupino upravičencev.

Za učinek finančnega vzvoda, katerega obravnavamo tudi kot ločen kazalnik, bomo uporabili podatke o upravičencih ukrepa M04 iz baze podatkov upravičencev, konkretno gre za razliko med »Celotna vrednost naložbe« in »Odobrena sredstva«. Za izračun kazalnika bomo od skupne vsote naložb upravičencev odšteli finančno podporo iz PRP.

Preostale tri dodatne kazalnike za merjenje ekonomske uspešnosti kmetijskih gospodarstev bomo izračunali s pomočjo ATT metode in DID metode: najprej bomo iz registra FADN oziroma evidence AJPES vzeli podatke o prejemnikih podpore (ekonomska velikost in struktura, bruto dodana vrednost, skupni prihodki, skupni prihodki majhnih kmetij) in za njih pripravili časovno vrsto. Z metodo ATT bomo dobili povprečni letni rezultat (tj. ali ekonomsko velikost ali bruto maržo ali prihodke) prejemnikov, katerega bomo v okviru DID metode primerjali s povprečnim rezultatom neprejemnikov. Pri izračunavanju vpliva podukrepa 6.3. bodo v vzorec neprejemnikov vključene zgolj majhne kmetije za zagotovitev primerljivosti podatkov. Enak pristop bomo uporabili za merjenje spremembe v kmetijski proizvodnji upravičencev ukrepa 16.2.

- AOP123 so usredstveni lastni proizvodi in lastne storitve;
- AOP124 so subvencije, dotacije, regresi, kompenzacije in drugi prihodki, ki so povezani s poslovnimi učinki ter drugi poslovni prihodki;
- AOP125 so drugi poslovni prihodki.

Vir podatkov za vrednost skupnega prihodka iz poslovanja pri upravičencih, ki vodijo računovodstvo in oddajajo bilance na AJPES, ter enote vloženega dela je izkaz poslovnega izida iz evidence AJPES. Če vlagatelj ni zavezan k oddajanju bilanc na AJPES, se kot vir podatkov za ugotavljanje vrednosti prihodka iz poslovanja na enoto vloženega dela lahko uporabijo računovodski izkazi, ki jih morajo zavezanci priložiti k davčnemu obračunu (priloga 3: Podatki iz bilance stanja in priloga 4: Podatki iz izkaza poslovnega izida). Vlagatelji, ki so kmetijska podjetja, morajo sicer skladno z 10. točko prvega odstavka 27. člena Uredbe o izvajanju ukrepa Naložbe v osnovna sredstva in podukrepa Podpora za naložbe v gozdarske tehnologije ter predelavo, mobilizacijo in trženje gozdarskih proizvodov iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 (Uradni list RS, št. 104/15, 32/16 in 66/16) voditi knjigovodstvo po priporočenem sedem kontnem načrtu.

⁸² V primeru podatkov FADN je to vzorec neprejemnikov, v primeru podatkov AJPES je to skupina podjetij, ki imajo registrirano kmetijstvo kot glavno dejavnost.

⁸³ Uporabljena letnica po prejetju podpore odvisna od faze vrednotenja – v letu 2019 se uporabijo podatki na 31.12.2018 ipd. Presečni datum naj bo poenoten zaradi lažje primerjave in zmanjšanje vplivov na proizvodnjo s strani zunanjega okolja (npr. BDP, stopnja zaposlenosti)

Za izračun skupnega kazalnika rezultata R1 bomo iz baze podatkov upravičencev vzeli število prejemnikov podpore (kazalnik učinka O4) in številko delili s številom vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (podatek SURS).

Za opredelitev prispevka PRP k diverzifikaciji kmetijskih gospodarstev bomo uporabili podatke iz baze upravičencev in podatke FADN oziroma evidence AJPES. Za merjenje deleža kmetijskih gospodarstev, ki so zahvaljujoč ukrepom PRP na trg uvedli nove proizvode, bomo delež kmetijskih gospodarstev, ki so uvedli nov proizvod (obkrožiti DA / NE na prijavnem obrazcu), delili z vsemi kmetijskimi gospodarstvi. Za izračun koliko vrst proizvodov več so kmetijska gospodarstva v povprečju prodala zahvaljujoč PRP bomo uporabili podatke FADN (FADN_TF8)⁸⁴ oziroma iz evidence AJPES in sicer z uporabo metode ATT in nato DID.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri izračunu kazalnika R2 obstaja tveganje, da ne bo dovolj velikega vzorca neprejemnikov za izračun statistično pomembnega kazalnika preko analize variance. V tem primeru bomo na prejemnikih izvedli regresijsko analizo.

(b) Kvalitativne metode: ankete, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za preveritev in interpretacijo rezultatov iz kvantitativnih analiz bomo izvedli fokusno skupino z glavnimi deležniki ter s tem zagotovili večjo verodostojnost in uporabljivost rezultatov. Prispevanje ukrepa M01 k (uspešnemu) prestrukturiranju kmetijskih gospodarstev bomo opredelili prek ankete upravičencev usposabljanj.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Fokusne skupine se je udeležilo 17 strokovnjakov, predstavnikov naslednjih institucij: KGZS, biotehniške fakultete, ARSKTRP, MKGP in SURS. Med drugimi bomo poizvedeli, kako ti glavni deležniki interpretirajo rezultate kvantitativnih analiz, kakšne posledice vidijo, in ali se jim zdijo verodostojni glede na uporabljene metode in vrste ter količine podatkov. V okviru širše ankete udeležencem usposabljanj se bo eno izmed vprašanj nanašalo tudi na prispevek na novo pridobljenih znanj ali veščin k uspešnemu prestrukturiranju ali posodabljanju njihovih kmetij (kazalnik 'Število upravičencev, ki meni, da so usposabljanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k prestrukturiranju njihovih kmetij').

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri razgovorih obstaja tveganje pristranskosti ali navzkrižja interesov intervjuvancev (npr. vpliv rezultatov kvantitativne analize na obseg ali vsebino njihovega dela). Za blažitev tveganja bomo enaka vprašanja postavili različnim deležnikom.

⁸⁴ Tipi kmetovanja so skladno z bazo podatkov FADN naslednji: 1. Specializirano pridelovanje poljščin; 2. Specializirano vrtnarstvo; 3. Specializirano gojenje trajnih nasadov; 4. Specializirana reja pašne živine; 5. Specializirana reja znojede živine; 6. Mešana rastlinska pridelava; 7. Mešana živinoreja; 8. Mešana kmetijske rastline – živinoreja

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ⁸⁵	Izplačani: 146.481 Odobreni: 1.573.254 Skupaj: 1.719.735	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O1 – Skupni izplačani javni izdatki, vključno z obveznostmi preteklega programskega obdobja (v EUR)	PRP 2007-2013: 11.479.167 Skupaj: 11.625.648	/	/	/	ARSKTRP – baza izplačil
O2 – Skupni obseg naložb (v EUR)	Izplačano 2007-2013: 29.855.724 Odobreno 2014-2020: 4.683.325	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih KMG	Izplačano 2007-2013: 64 Odobreno 2014-2020: 73	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O12 – Število udeležencev usposabljanja	1.146	/	/	/	MKGP - EVIZO
Skupni kazalniki rezultata					
T4 / R1 - Delež kmetijskih gospodarstev s podporo programa razvoja podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje	/	0,1%	73	/	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS
R2 – Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah / letno število delovnih enot	/	0	0	0	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Sprememba v ekonomski velikosti in strukturi kmetij, prejemnic podpore iz PRP	/	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Sprememba v bruto dodani vrednosti kmetijskih gospodarstev kot delež skupne vrednosti	/	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

⁸⁵ Vključena izplačana in odobrena sredstva ukrepov, programiranih v prednostnem področju 2A, razdeljeno na izplačani izdatki, odobreni (a ne izplačani) izdatki in skupna vrednost javnih izdatkov.

proizvodnje					
Sprememba v kmetijski proizvodnji majhnih kmetij, vključenih v podukrep 6.3	/	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Učinek finančnega vzvoda, merjen kot absolutni znesek sofinanciranja naložb v okviru ukrepa 4 (EUR)	30.838.535	72,6%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Število upravičencev, ki meni, da so usposabljanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k prestrukturiranju njihovih kmetij	20	83%	/	/	Anketa upravičencem
Sprememba v kmetijski proizvodnji upravičencev ukrepa 16.2	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež kmetijskih gospodarstev, ki so zahvaljujoč ukrepom PRP na trg uvedli nove proizvode	40	60%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Sprememba v številu različnih proizvodov, prodanih na trgu (%)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki stanja					
C17 – Kmetijska gospodarstva (kmetije)	70.063 ⁸⁶	/	/	/	SURS, 2016
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Glavna težava, ki preprečuje možnost celovitega in zanesljivega odgovora na vprašanje za vrednotenje, je število naložb, odobrenih in/ali izplačanih do 31.12.2016. Izplačil (izvzemši obveznosti preteklega programskega obdobja) namreč do presečnega datuma za vrednotenje ni bilo, posledično ne moremo ugotavljati vpliva podpore PRP, ki nastopi v obliki izplačil nepovratnih finančnih sredstev. Ob pomanjkanju finančnih podatkov in podatkov o proizvodnji po naložbi (katere še ni bilo), naslednjih pet kazalnikov ni bilo mogoče izračunati: - Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah / letno število delovnih enot - Sprememba v ekonomski velikosti in strukturi kmetij, prejemnic podpore iz PRP - Bruto dodana vrednost kmetijskih gospodarstev kot delež skupne vrednosti proizvodnje - Sprememba v kmetijski proizvodnji majhnih kmetij, vključenih v podukrep 6.3 - Sprememba v kmetijski proizvodnji upravičencev ukrepa 16.2 - Sprememba v številu različnih proizvodov, prodanih na trgu (%)					

⁸⁶ Gre za začasni podatek SURS, uradni bodo objavljeni v juniju 2017.

Tudi število odobritev naložb (podukrepa M04.1 in M04.3) – do 31.12.2016 je bilo le-teh 73 – je prenizek, da bi zagotovil zanesljivost rezultatov, še posebej, ko se kazalnik nanaša zgolj na en ukrep ali na vrste naložb v okviru tega ukrepa.

Nizko je bilo tudi število anketirancev na anketno vprašanje, vezano na zadovoljstvo z usposabljanji, ki bi morala prispevati k prestrukturiranju kmetij. Teh je bilo namreč 24, ki so pa glede na označene ukrepe verjetno upoštevali programsko obdobje 2007-2013.

Če pri izračunu skupnih kazalnikov rezultata upoštevamo še tranzicijske ukrepe, je izplačil (11.625.648 EUR za 64 upravičencev, od tega malo manj kot polovico za M04.1) še vedno premalo za izračun R2. Kot določajo smernice EK za pripravo vrednotenij (in pripadajoča projektna naloga) bi morala testna skupina na mikro ravni (torej na ravni KMG podobne ekonomske velikosti, KMG s podobnim KZU ipd.) vključevati vsaj 150 KMG, kontrolna skupina pa dva- do trikrat toliko. Posamezna mikro skupina KMG, ki je prejela izplačila za naložbe, potrjene v okviru PRP 2010-2013, je z manj kot 10 bistveno premajhna za izračun skupnega kazalnika rezultata R2, še manj za oblikovanje verodostojnih zaključkov.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Zaradi nekolikošnjega zamika pri izvajanju ukrepov PRP, vezanih na prednostno področje 2A, ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja (še) ni prispevalo k izboljšanju ekonomske uspešnosti, prestrukturiranju in posodabljanju podprtih kmetij. Do presečnega datuma 31.12.2016 namreč še ni bilo izplačil za investicijske ukrepe (z izjemo obveznosti iz preteklega programskega obdobja), ki bi prispevala k tema ciljema (gledati točko 5. zgoraj).

Z namenom opredelitve bodočega ter potencialnega vpliva ukrepanja v okviru PRP na ekonomsko uspešnost, prestrukturiranje in posodabljanje podprtih kmetij se naslanjamo na vsebino in vrsto naložb in operacij, ki so bile odobrene (a ne izplačane) do 31.12.2016 ter na kvalitativne metode, konkretno anketni vprašalnik, razgovore in fokusno skupino. Do 31.12.2016 je bilo izplačanih sicer 64 naložb (od tega 31 za M04.1 in 33 za M04.3) v skupni višini 11.625.648 EUR, a gre za izplačila finančnih obveznosti preteklega programskega obdobja. Te naložbe zaradi drugačnih ciljev, pogojev, opisov (ipd.) podukrepov niso povsem primerljive z odobrenimi naložbami iz programskega obdobja 2014-2020. Kazalniki učinka tako vključujejo tranzicijske ukrepe, (opisen) odgovor na vprašanje za vrednotenje pa ne.

K ekonomski uspešnosti kmetij lahko PRP vpliva prek več ukrepov oz. načinov, in sicer prek sofinanciranja naložb, ki prispevajo k večji kmetijski proizvodnji, posodabljanju ali prestrukturiranju kmetij, večji udeležbi na trgu ali diverzifikaciji proizvodnje, ali prek spodbujanja prenosa znanj v obliki usposabljanj, svetovanj in sodelovanj. K ciljem prednostnega področja prav tako prispevajo ukrep CLLD/LEADER, financiranje stroškov vključitve v sheme kakovosti in finančna podpora pri ustanavljanju in upravljanju skupin oz. organizacij proizvajalcev.

Izmed navedenih ukrepov imajo na upravičenca največji potencialni (oprijemljiv) vpliv naložbe, saj gre za neposredni finančni vložek v kmetijsko gospodarstvo. Vpliv ukrepov LEADER, Sheme kakovosti in Skupine proizvajalcev ne moremo vrednotiti, saj še ni bilo odobrenih naložb, poleg tega gre pri njih za sekundarne učinke. Vpliv ukrepov prenosa znanja (M01, M02 in M16) je lahko pomemben, a prav tako težje merljiv.

Do 31.12.2016 je bilo odobrenih 141 naložb, od tega 73 v okviru ukrepa M04.1 in 68 v

okviru ukrepa M04.2 (sekundarni učinek na PP 2A). Skupna vrednost naložb v okviru programiranega podukrepa M04.1 je 4.683.325 EUR, upoštevajoč še podukrep M04.2 je ta vrednost 42.488.711 EUR; od te vrednosti bodo 30.520.753 EUR, kar predstavlja 72%, kmetijska gospodarstva sofinancirala sama. Povprečni delež sofinanciranih sredstev je nekoliko nižji pri ukrepu M04.1 (66%), kjer gre praviloma za naložbe manjše vrednosti, kot pri ukrepu M04.2 (74%). Ker je stopnja javne podpore odvisna od značilnosti kmetije in naložbe, izračunanega učinka finančnega vzvoda ne moremo kritično ovrednotiti.

Od 68 naložb, ki so bile odobrene v okviru ukrepa M04.2, jih bo 40 (60%) vodilo do uvedbe vsaj enega novega proizvoda, 29 pa do uvedbe vsaj treh novih proizvodov. Največ tovrstnih naložb je bilo prijavljenih s strani kmetijskih gospodarstev, katerih glavna dejavnost je pridelava vina (8) in mleka oz. mlečnih izdelkov (8), sledita predelava prašičjega mesa (5) in pridelava žita ali drugih proizvodov mlinske industrije (4). Velikost KMG (glede na letne prihodke) ni korelirana s prijavo naložbe za uvedbo novih proizvodov. Skoraj vsa kmetijska gospodarstva, ki prejemajo prihodke iz nekmetijskih dejavnosti (14 od 17 oz. 82%), so označila, da bo posledica naložbe vsaj en novi proizvod. Pri upravičencih ukrepa M04.1 podatka o uvedbi novih proizvodov ni. Diverzifikacija kmetijskih proizvodov sicer ne vodi v vsakem primeru na izboljšanje ekonomske uspešnosti kmetijskega gospodarstva, a je praviloma pozitivna, saj lahko prispeva k zmanjševanju tveganj (na primer, slaba letina, nizke cene osnovnih surovin, naravne nesreče itd.), posebej v luči podnebnih sprememb⁸⁷. Poleg tega mora upravičenec ob prijavi vloge predložiti poslovni načrt, s čimer utemeljuje ekonomsko upravičenost naložbe, v tem primeru naložbe, ki vodi do diverzifikacije kmetijskih dejavnosti.

Naložbeni ukrepi so med upravičenci dobro poznani in, po mnenju strokovnjakov iz OU sodeč, lahko pričakujemo velik interes tudi v prihodnje ter polno realizacijo pred zaključkom programskega obdobja. Kljub velikemu zanimanju s strani upravičencev strokovnjaki⁸⁸ ocenjujejo, da tovrstne naložbe niso najpomembnejši dejavnik za kmetijsko proizvodnjo in ekonomsko uspešnost KMG, poleg tega se učinek pojavi z zamikom (predvidoma je viden šele v obdobju naknadnega vrednotenja). Večji vpliv kot finančna podpora iz PRP naj bi imelo zunanje okolje. Med pomembne dejavnike v zunanjem okolju spadajo:

- Gospodarska rast (+2,3 % v letu 2016) in povečanje zasebne potrošnje na domačem trgu (+2,3 % v 2016), kar je med drugim posledica višje stopnje zaposlenosti (+1,9 % glede na leto poprej) in povečanja realne bruto plače (+1,8 %) ob skoraj nespremenjeni ravni inflacije (+0,1 %)
- Vremenske razmere (v letu 2016 predvsem pozeba v aprilu, ki je povzročila škodo sadnemu drevju, vinski trti in zgodaj posejanim zelenjadnicam, v letu 2015 je bil v poletnih mesecih primanjkljaj padavin)
- Cene kmetijskih proizvodov drugod po Evropi, predvsem v državah, od koder trgovci v Sloveniji uvažajo hrano in pijačo.

⁸⁷ V specifičnih primerih ima lahko diverzifikacija šibak negativen vpliv na podnebne spremembe same, in sicer prek povečanih izpustov CO₂ kot posledica večkratnih strojnih prehodov kmetijskih zemljišč, potrebnih zaradi večjega števila različnih kmetijskih kultur.

⁸⁸ Ugotovitve sledijo iz razprave na fokusni skupini. Ekipo so sestavljali strokovnjaki s tega področja iz MKGP, ARSKTRP, SURS, KGZS in Biotehniške fakultete.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: PRP na prednostno področje 2A do 31.12.2016 še ni imel vpliva, saj kmetijska gospodarstva še niso prejela izplačil za prijavljene naložbe (izvzemši izplačil za obveznosti preteklega programskega obdobja).	P.1: Ker do 31.12.2016 še ni prišlo do izplačil (in posledično ni podatka o stanju po naložbi), nismo uporabili baze podatkov FADN. Vseeno predlagamo preučitev povečanja števila KMG, ki ne prejemajo finančne podpore v okviru ukrepov PRP, ki prispevajo k prednostnemu področju 2A oz. 3A (bodisi primarno bodisi sekundarno), in ki (celostno) vodijo računovodstvo po metodologiji FADN, skladno s priporočilom ex-post vrednotenja. To bo prispevalo k bolj zanesljivim analizam naknadnega vrednotenja na področjih ekonomske uspešnosti in dodane vrednosti KMG, diverzifikacije dejavnosti in pridelanih ali predelanih proizvodov KMG ipd.

4.V. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 5: »Prednostno področje 2B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lažji začetek opravljanja kmetijske dejavnosti ustrezno usposobljenih kmetov, zlasti pa generacijsko pomladitev?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 2B

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Pod prednostno področje 2B so programirani trije ukrepi, in sicer: M01.1, M01.2 in M06.1

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 2B:

V okviru intervencijske logike ima na prednostno področje 2B sekundarni učinek podukrep M04.1 'Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva', saj finančna podpora pri naložbah pripomore k lažjem zagonu kmetijske dejavnosti.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje sta s strani EK predlagani dve merili za presojo, od katerih se prvo nanaša na začetek opravljanja kmetijske dejavnosti s strani ustrezno usposobljenih kmetov. Ker se Slovenija s PRP osredotoča na podporo mladim kmetom, nosilcev kmetijskih gospodarstev, smo prvo merilo (vezano na usposobljene nosilce kmetijskih gospodarstev vseh starosti) izključili ter vključujemo samo drugo merilo, ki se specifično nanaša na mlade prevzemnike kmetij in povečanje njihovega deleža v kmetijskem sektorju. To bi naj namreč pripomoglo k izboljšanju produktivnosti dela ter starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev oziroma oseb, ki so poslovođe enoosebnih gospodarskih družb. Kot 'mladi kmet' se upoštevajo osebe, ki se ukvarjajo s kmetijsko dejavnostjo oziroma so poslovođe enoosebnih gospodarskih družb in so stari med 18 in 40 let.

Za ocenitev drugega merila za presojo, ki se bolj specifično nanaša na mlade kmete bodo uporabljeni trije kazalniki. Za presojo usposobljenosti se bo uporabil prikaz stopnje in vrste izobrazbe mladih prevzemnikov kmetijskih gospodarstev ter delež mladih kmetov, udeležencev usposabljanj financiranih iz PRP glede na vse udeležence usposabljanj, delež vseh kmetijskih gospodarstev vključenih v PRP, ki imajo poslovni razvojni načrt / z naložbami za mlade glede na vsa kmetijska gospodarstva v Sloveniji.

Merila za presojo	Skupni kazalniki	Dodatni kazalniki
Delež usposobljenih mladih kmetov, nosilcev kmetijskih gospodarstev, se je povečal	R3 - Delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom /naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja	Stopnja in vrsta izobrazbe mladih prevzemnikov kmetijskih gospodarstev
		Delež mladih (18-40) udeležencev usposabljanj

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za vse kvantitativne kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev in analiza podatkov o spremljanju.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Gre za preproste izračune kazalnikov in sicer deležev med zgoraj naštetimi podatki:

- Delež mladih (v starostnem obdobju 18-40 let) udeležencev usposabljanj glede na vse udeležence usposabljanj
- Delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s PRP glede na vsa kmetijska gospodarstva v Sloveniji – gre za delež upravičencev, vključenih v podukrep M06.1, od vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji

Za prikaz rezultata kazalnika »Stopnja in vrsta izobrazbe mladih prevzemnikov kmetijskih gospodarstev« bomo uporabili podatke iz baze upravičencev ARSKTRP. Iz baze ARSKTRP bodo vzeti podatki o starosti upravičenca in izobrazbi upravičenca. Glede na starost upravičenca bomo prikazali stopnjo in vrsto dosežene izobrazbe upravičenca.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve na izzive

Omejitev pri izračunu kvantitativnih kazalnikov je lahko slaba kvaliteta ali pomanjkljivost podatkov ter težja dostopnost podatkov. Ker je ustrezna usposobljenost sicer pogoj za pridobitev podpore, predvidevamo, da se bo podatek dal pridobiti. Izziv pri prikazu rezultata kazalnika so lahko nepopolni podatki o izobrazbi upravičencev in veliko število različnih vrst izobrazbe. V tem primeru bomo vrste izobrazbe kategorizirali in jih prikazali po smiselni skupinah izobrazbe.

(b) Kvalitativne metode: razgovor

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za boljše razumevanje zaželenih vsebin usposabljanj s strani ciljne skupine ter načrtov za usposabljanja v letu 2017 bomo izvedli razgovor z nosilko ukrepa na MKGP.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V okviru razgovora bomo preverili kakšne vsebine usposabljanj so v načrtu za leto 2017 in za kakšne vsebine se zanimajo mladi kmetje.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ⁸⁹	Izplačani: 6.240.780 Odobreni:	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

⁸⁹ Vključena izplačana in odobrena sredstva ukrepov, programiranih v prednostnem področju 2B, razdeljeno na izplačani izdatki, odobreni (a ne izplačani) izdatki in skupna vrednost javnih izdatkov.

	14.673.420 Skupaj: 20.914.200				
O4 – Število podprtih gospodarstev	551	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O12 – Število udeležencev usposabljanja	0	/	/	/	MKGP - EVIZO
Skupni kazalniki rezultata					
R3 - Delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom / naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja	/	0,79%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Stopnja in vrsta izobrazbe mladih prevzemnikov kmetijskih gospodarstev	/	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
II. stopnja	0	0%	/	/	
III.-IV. stopnja	107	19,4%	/	/	
V. stopnja	267	48,5%	/	/	
VI. stopnja	123	22,3%	/	/	
VII-VIII. stopnja	54	9,7%	/	/	
Delež mladih (18-40) udeležencev usposabljanj	/	23%	/	/	MKGP - ankete
Skupni kazalniki stanja					
C17 – Kmetijska gospodarstva (kmetije)	70.063	/	/	/	SURS, 2016 ⁹⁰
C23 - Starostna struktura upraviteljev KMG	/	/	/	/	Eurostat, 2013
Manj kot 35 let	2.700	3,7%	/	/	
35 – 44 let	8.790	12,1%	/	/	
45 – 54 let	16.860	23,3%	/	/	
55 – 64 let	20.090	27,8%	/	/	
Nad 64 let	23.740	32,8%	/	/	
C24 – Kmetijska izobrazba upraviteljev kmetijskih gospodarstev	/	/	/	/	SURS, 2013
II. stopnja	20.953	29%	/	/	
III.-IV. stopnja	28.550	39,6%	/	/	
V. stopnja	13.927	19,3%	/	/	
VI. stopnja	6.798	9,4%	/	/	

⁹⁰ Gre za začasni podatek SURS, uradni bodo objavljeni v juniju 2017.

VII-VIII. stopnja			/	/	

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Do 31.12.2016 je bilo v okviru ukrepa M06.1 (za programsko obdobje 2014-2020) odobrenih 551 vlog za mlade kmete. Ločenih usposabljanj za mlade kmete do presečnega datuma še ni bilo, so se pa mladi kmetje udeleževali usposabljanj v okviru drugih prednostnih področij, predvsem 4A (usposabljanja KOPOP in ekološkega kmetijstva), a podatka o starosti udeleženci niso navajali, zaradi česar smo za izračun deleža mladih udeležencev usposabljanj uporabili odgovore iz anket na usposabljanja v letu 2016.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Program razvoja podeželja prek ukrepa M06.1 podpira lažji začetek opravljanja kmetijske dejavnosti za mlade kmete tako, da s finančno podporo (ali 45.000 EUR ali 18.600 EUR) mladim kmetom pomaga pri vzpostavitvi kmetijskih gospodarstev. Do 31.12.2016 je bilo odobrenih 551 tovrstnih vlog, kar predstavlja 0,79% vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji in 7,8% kmetijskih gospodarstev, katerih nosilci so mladi kmetje⁹¹. Prek ukrepa M06.1 bo do konca programskega obdobja glede na razpoložljiva sredstva (60.650.000 EUR, od tega je bilo 34,5% že odobrenih) finančno pomoč za vzpostavitev kmetijske dejavnosti lahko dobilo še cca. 1.100 mladih kmetov⁹². V primeru, da se cilj doseže, bo okvirno 20% mladih kmetov, nosilcev kmetijskega gospodarstva, vzpostavilo kmetijsko dejavnost s pomočjo PRP, kar pa že predstavlja **pomemben prispevek PRP.**

Ukrep M06.1 je pomemben za generacijsko pomladitev v kmetijstvu zlasti, če upoštevamo, da je število nosilcev kmetijskih gospodarstev, ki so mlajši od 40 let, med letoma 2005 in 2013 padlo za petino, delež mladih izmed vseh nosilcev kmetijskih gospodarstev v Sloveniji pa za 1,8 odstotnih točk z 11,6% v letu 2005 na 9,8% v letu 2013. Delež mladih nosilcev KMG je tako padal kljub pomoči PRP v obdobju 2007-2013. Ena interpretacija ugotovitve je, da gre za učinek mrtve teže (*»deadweight effect«*), tj., da bi ti upravičenci tudi brez finančne pomoči vzpostavili kmetijsko gospodarstvo; po drugi strani je možno, da PRP preprečuje še večji upad deleža mladih nosilcev KMG.

S ciljem generacijske pomladitve se poskuša doseči tudi modernizacijo kmetijske dejavnosti preko bolj ugodne izobrazbene strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev, saj imajo mladi kmetje praviloma višjo izobrazbo kot starejši. Med mladimi, katerih vloga je bila odobrena do presečnega datuma, jih ima 177 (32%) VI. stopnjo izobrazbe ali več, skoraj polovica (267 oz. 48,5%) jih ima V. stopnjo izobrazbe. Po drugi strani je imel povprečni nosilec družinske kmetije v Sloveniji leta 2013 opravljeno III.-IV stopnjo izobrazbe, to je nižje oz. srednje poklicno izobraževanje, zgolj 9,4% jih je končalo najmanj VI. stopnjo.

Med cilji tega prednostnega področja je tudi povečanje števila ustrezno usposobljenih mladih nosilcev kmetij tudi preko ukrepa M01 – Prenos znanja in dejavnosti informiranja.

⁹¹ Vir: Eurostat (2016): Agricultural holdings by age of holder. Gre za grobo oceno, saj so starostne skupine razdeljene po drugačnem ključu; za pridobitev ocene smo skupini mlajših od 35 let prišteli polovico skupine starih med 35 in 44 let.

⁹² Ob hipotezi, da se bo finančna pomoč odobrvala po enakem razmerju kot do 31.12.2016.

Do 31.12.2016 je bilo tako objavljeno javno naročilo za usposabljanja za potrebe izvajanja podukrepa M06.1, usposabljanja se bodo izvajala v letu 2017. Med predvidenimi vsebinami je predvsem veliko poslovno usmerjenih (trženje, ekonomika, sheme kakovosti, povezovanje v skupine proizvajalcev). Mladi kmetje se sicer lahko vključijo tudi v usposabljanja v okviru drugih prednostnih področij. Iz odgovorov na ankete za usposabljanja vidimo, da je bilo teh 23% (25%, če upoštevamo še usposabljanja na področju gozdarstva), a ker gre za obvezna usposabljanja, na podlagi tega deleža ne moremo delati zaključkov o zanimanju mladih za nadgraditev njihovih znanj. Na podlagi razgovora z nosilko ukrepa M01 na MKGP vseeno ugotavljamo, da so mladi kmetje praviloma bolj odprti do pridobivanja novih znanj, kar se ujema z njihovo (v povprečju) višjo pridobljeno izobrazbo.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: PRP zasleduje cilj generacijske pomladitve zlasti skozi ukrep M06.1 (Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete). V kakšni meri se ti mladi kmetje vključujejo tudi v druge ukrepe (sinergijski učinki) pa na podlagi razpoložljivih podatkov ni mogoče opredeliti.	P.1: Dodati starostno skupino kot obvezno polje v prijavno vlogo za vsak ukrep za lažje spremljanja značilnosti te starostne skupine (načini kmetovanja, naložbe itd.). S tem bo OU lahko bolj celostno zasledoval cilj generacijske pomladitve v kmetijstvu ⁹³ .

⁹³ V primeru, da je podatek o starosti mogoče pridobiti iz drugih virov ali podatkov (npr. EMŠO), dopolnitev prijavne vloge ni potrebna, vseeno z namenom večje preglednosti in lažjega spremljanja generacijske pomladitve v kmetijstvu predlagamo dopolnitev tabel za spremljanje tudi s tem podatkom.

4.VI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 6: »Prednostno področje 3A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo izboljšanje konkurenčnosti podprtih primarnih proizvajalcev z njihovo boljšo vključitvijo v agroživilsko verigo prek shem kakovosti, dodajanje vrednosti kmetijskim proizvodom, promocijo na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah, skupinah proizvajalcev in medpanožnih organizacijah?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 3A

Primarno programirani ukrepi / podukrepi ⁹⁴:

Pod prednostno področje 3A je programiranih devet podukrepov: M01.1, M02.1, M03.1 in M03.2, M04.2, M09, M14, M16.2 ter M16.4.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 3A:

Skladno z intervencijsko logiko imajo na prednostno področje 3A sekundarni učinek štirje podukrepi:

- M04.1, saj bo finančna podpora v okviru tega ukrepa namenjena tudi naložbam v pridelavo ekoloških in drugih proizvodov iz shem kakovosti.
- M06.3, saj bo ukrep spodbujal razvoj dopolnilnih dejavnosti, večjo tržno usmerjenost ter projekte, osredotočene na proizvodnjo z višjo dodano vrednostjo.
- M19.2 in M19.3, ki sta med drugim namenjena tudi povezovanju lokalnih proizvajalcev v kratke dobavne verige.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Skupno vprašanje za vrednotenje se nanaša na prednostno področje, ki zasleduje cilj večje konkurenčnosti primarnih proizvajalcev in dodane vrednosti njihovih proizvodov preko spodbujanja vključitve v sheme kakovosti, sodelovanja v kratkih dobavnih verigah in skupinah proizvajalcev ter promocije na lokalnih trgih. Za vsak cilj – tako za krovni cilj povečanja konkurenčnosti kot tudi za sekundarne cilje (to je načine doseganja krovne cilja) – smo oblikovali po eno merilo z enim ali več kazalniki.

Za opredelitev prispevanja PRP k izboljšanju konkurenčnosti primarnih proizvajalcev bomo merili delež kmetijskih gospodarstev, prejemnikov podpore PRP za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah ali organizacijah proizvajalcev (skupni kazalnik rezultata R4). Dodatno bomo gledali tudi razliko v spremembi vrednosti kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijskih gospodarstvih (posamezna KMG in zadruga) in na nepodprtih kmetijskih gospodarstvih.

Morebitno večjo vključitev v sheme kakovosti v okviru ukrepa M03 bomo merili prek dveh dodatnih kazalnikov, in sicer % kmetijskih gospodarstev, ki so se vključila v sheme kakovosti po vrsti sheme (Zaščitena geografska označba / Ekološka pridelava in predelava / Izbrana kakovost / itd.), in po razlogih za vključitev v sheme kakovosti, tj. opredelitev ali na vključitev vplivajo tudi nefinančni dejavniki.

⁹⁴ Merilo, povezano z vrednotenjem uporabe finančnih instrumentov, ki so kot vrsta podpore predvideni pri ukrepu M04 ("Upravičenci so uspešno vključevali v ukrepe, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov"), je obravnavano na enem mestu, in sicer v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 16.

Za opredelitev, ali se je sodelovanje primarnih proizvajalcev v kratkih dobavnih verigah ali organizacijah / skupinah proizvajalcev okrepilo, bomo merili delež kmetijskih gospodarstev, vključenih v takšne skupine, ter z vrsto kazalnikov preverili prihodke proizvajalcev v teh skupinah, stopnjo vključevanja živilskopredelovalnih podjetij, ter vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na različne vidike poslovanja KMG.

Zadnje merilo, vezano na promocijo slovenskih proizvajalcev in njihovih proizvodov na lokalnih trgih, poleg števila upravičencev merimo tudi prek kvalitativnega kazalnika, s katerim bomo opredelili najuspešnejše aktivnosti za informiranje potrošnikov o lokalnih proizvodih.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Izboljšala se je konkurenčnost podprtih primarnih proizvajalcev	R4 / T6 – Delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah / organizacijah proizvajalcev	
		Sprememba (v %) tržne vrednosti proizvodnje na podprtih kmetijah
Sheme kakovosti		Delež primarnih proizvajalcev, ki je vpeljalo proizvode iz sheme kakovosti s pomočjo sredstev PRP po vrsti sheme kakovosti
		Razlogi za vključitev v sheme kakovosti
Okrepilo se je sodelovanje primarnih proizvajalcev v kratkih dobavnih verigah ali medpanožnih organizacijah		Delež kmetijskih gospodarstev, vključenih v skupine proizvajalcev ali organizacije proizvajalcev zahvaljujoč podpori PRP
		Prihodek skupin proizvajalcev, podprtih s strani PRP
		Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na povečanje dobička posameznega KMG (vpliv na prihodke in na stroške)
		Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na povečanje razpoložljivosti osnovnih surovin in količin na trgu
		Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na izboljšanje tržnega položaja primarnih proizvajalcev
Promocija na lokalnih trgih		Delež primarnih proizvajalcev prejemnikov podpore iz PRP za promocijo na lokalnih trgih

		(podukrepa M03.2 in M16.4)
		Učinkovitost informiranja potrošnikov in promocije proizvodov glede na vrsto aktivnosti
3. Uporabljene metode (a) Kvantitativne metode: analiza nasprotnih dejstev, izračun podatkov o spremljanju <i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> Analiza nasprotnih dejstev je uporabna metoda za primerjanje tega, kar se je dejansko zgodilo, s tem, kar bi se zgodilo z upravičenci v odsotnosti ukrepanja. Nameravali smo koristiti kvazi-eksperimentalno metodo Difference-in-differences (DID) oz. Razlika v razliki. Za preostale kazalnike napredne statistične metode niso potrebne in zadošča preprost izračun podatkov. <i>ii. Opis metod za izračun kazalnikov</i> Skupni kazalnik rezultata R4 bomo izračunali kot delež prejemnikov finančne pomoči iz PRP glede na skupno število kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Kot prejemnike za izračun kazalnika R4 obravnavamo število kmetijskih gospodarstev vključenih v (pod)ukrepe M03.1 (kazalnik učinka O4), M09 (kazalnik učinka O9) in M16.4 (prav tako kazalnik učinka O9). Te podatke bomo pridobili iz baze upravičencev ARSKTRP. Za izračun sekundarnih učinkov na R4/T6 bomo uporabili podatke o upravičencih; ti so namreč v prijavnici obrazec za ukrepa M04 in M19 morali navesti tudi ali so vključeni v sheme kakovosti hrane. DID metodo bomo uporabili za opredelitev razlik med prejemniki podpore iz PRP in neprejemniki z namenom ugotovitve, ali PRP pozitivno vpliva na kmetijsko dejavnost v kontekstu tega prednostnega področja. Časovno vrsto podatkov o upravičencih (po posameznem kazalniku) bomo primerjali s kontrolno skupino tako, da bomo zagotovili primerljivost neodvisnih spremenljivk, to so površina zemljišč, ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev in tip kmetovanja. Tovrstno analizo nasprotnih dejstev bomo uporabili za izračun naslednjih kazalnikov: - Sprememba (v %) kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah (<i>izračun v okviru prednostnega področja 2A</i>); - Prihodek skupin proizvajalcev, podprtih s strani PRP Pri preostalih kvantitativnih kazalnikih gre za izračun deleža upravičencev od celotne populacije kmetijskih gospodarstev oz. skupin/organizacij proizvajalcev: - Delež kmetijskih gospodarstev, vključenih v skupine proizvajalcev ali organizacije proizvajalcev zahvaljujoč podpori PRP - Delež primarnih proizvajalcev, ki je vpeljalo proizvode iz sheme kakovosti s pomočjo sredstev PRP po vrsti sheme kakovosti; - Delež primarnih proizvajalcev prejemnikov podpore iz PRP za promocijo na lokalnih trgih (podukrepa M03.2 in M16.4); Za zgoraj navedene kazalnike bomo računali tudi sekundarne učinke, t.j. učinek neprogramiranih podukrepov v prednostnem področju 3A (M04.1, M06.3 ali M19.2), in sicer z uporabo podatkov iz vlog. <i>iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> Kot pri ostalih vprašanjih za vrednotenje tudi tu obstaja tveganje, da ne bo dovolj izplačil oz. upravičencev za izračun kazalnikov. V tem primeru bomo zaključke oblikovali na podlagi		

kvalitativnih analiz. Večji izziv analize nasprotnih dejstev je tudi zagotoviti dovolj veliko in primerno kontrolno skupino; v primeru, da ne bo dovolj podatkov o neupravičencih (ob predpostavki ustreznega števila izplačil) bomo izvedli analizo časovne vrste.

(b) Kvalitativne metode: anketa, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za opredelitev obeh kvalitativnih kazalnikov, ki se nanašata na večjo skupino upravičencev, bomo koristili anketni vprašalnik, saj nas zanimajo izkušnje čim več upravičencev, poleg tega so vprašanja dovolj konkretna, da ne potrebujejo nujno poglobljenih razgovorov. Za preveritev rezultatov iz kvantitativnih analiz bomo izvedli fokusno skupino, saj s to metodo lahko pridobimo bolj globinsko argumentacijo in mnenja posameznikov o zaključkih in njihovih vplivih.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V anketo upravičencem bomo vključili tudi vprašanja za vse kvalitativne kazalnike v okviru tega vprašanja za vrednotenje. Preverjali bomo razloge za vključitev v sheme kakovosti ter učinkovitost različnih aktivnosti informiranja potrošnikov o lokalnih proizvodih. Pri prvem nas predvsem zanima ali obstajajo nefinančni motivatorji za vključitev v sheme kakovosti, izsledke slednjega pa lahko predstavimo drugim upravičencem kot primere dobrih praks. Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na povečanje dobička posameznega KMG (tako z vidika stroškov kot prihodkov), povečanje razpoložljivosti osnovnih surovin in količin na trgu in izboljšanje tržnega položaja primarnih proizvajalcev (preko povečanja tržne usmerjenosti, koncentracija proizvodnje v določeni panogi in povečanja pogajalske moči) bomo preverjali med upravičenci ukrepa M09.

Za diskusijo o rezultatih kvantitativnih analiz, kot tudi izkušnjah (ovirah, izzivih, dobrih praks) ciljne skupine tega prednostnega področja, smo za fokusno skupino angažirali strokovnjake iz MKGP, ARSKTRP, GZS in KGZS⁹⁵.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Gledati Točko 5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ⁹⁶	Izplačani: 2.929.099 Odobreni: 10.781.312 Skupaj: 13.710.411	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O1 – Skupni izplačani javni	PRP 2007-2013:				

⁹⁵ Na fokusno skupino je bilo povabljenih tudi več predstavnikov ciljne skupine (konkretno, skupin proizvajalcev), a se na povabilo žal niso odzvali.

⁹⁶ Vključena izplačana in odobrena sredstva ukrepov, programiranih v prednostnem področju 3A, razdeljena na izplačani izdatki, odobreni (a ne izplačani) izdatki in skupna vrednost javnih izdatkov. Razdelitev izplačano-odobreno-skupaj velja za vse kazalnike.

izdatki, vključno z obveznostmi preteklega programskega obdobja (v EUR)	2.839.902 Skupaj: 5.769.001				
O2 – Skupni obseg naložb (v EUR)	Izplačano 2007-2013: 16.344.939 Odobreno 2014-2020: 37.805.386	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih KMG	Izplačani: 324 Odobreni: 68 Skupaj: 392	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O12 – Št. udeležencev usposabljanja	173	/	/	/	MKGP - EVIZO
O13 – Število upravičencev, deležnih svetovanja	588	/	/	/	MKGP - EVIZO
Skupni kazalniki rezultata					
R4 – Delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah / organizacijah proizvajalcev	/	0	0	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Sprememba (v %) tržne vrednosti proizvodnje na podprtih kmetijah	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež primarnih proizvajalcev, ki je vpeljalo proizvode iz sheme kakovosti s pomočjo sredstev PRP po vrsti sheme kakovosti	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Razlogi za vključitev v sheme kakovosti	<i>Kvalitativen kazalnik - gledati Q9 v prilogi A-1 in odgovor na vprašanje</i>				Anketa med prejemniki, fokusna skupina
Delež kmetijskih gospodarstev, vključenih v skupine proizvajalcev ali medpanožne organizacije	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Prihodek skupin proizvajalcev, podprtih s strani PRP	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, AJ PES
Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na povečanje dobička posameznega KMG (vpliv na prihodke in na stroške)	<i>Kvalitativen kazalnik - gledati odgovor na vprašanje (točka 6.) spodaj</i>				Anketa med upravičenci, fokusna skupina

Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na povečanje razpoložljivosti osnovnih surovin in količin na trgu					Anketa med upravičenci, fokusna skupina
Vpliv skupin in organizacij proizvajalcev na izboljšanje tržnega položaja primarnih proizvajalcev					Anketa med upravičenci, fokusna skupina
Delež primarnih proizvajalcev prejemnikov podpore iz PRP za promocijo na lokalnih trgih (podukrepa M03.2 in M16.4)	/	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Učinkovitost informiranja potrošnikov in promocije proizvodov glede na vrsto aktivnosti	<i>Kvalitativen kazalnik - gledati Q10 v prilogi A-1 in odgovor na vprašanje</i>				Anketa med upravičenci, fokusna skupina

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Osrednja težava pri vrednotenju tega področja je nekolikošen zamik pri izvajanju ukrepov, ki so programirani v PP 3A: pri M03, M09 in M16 do presečnega datuma 31.12.2016 še ni bilo nobenih odobrenih vlog. To otežuje izračun skupnega kazalnika rezultata R4, kot tudi številnih drugih kazalnikov. V izračunu za R4 smo posledično upoštevali (zgolj) sekundarne učinke in kvalitativne ugotovitve iz fokusne skupine, medtem ko kvantitativen izračun nekaterih drugih kazalnikov (vezanih predvsem na skupine in organizacije proizvajalcev) ni možen.

Za opredelitev vpliva vključenosti v skupine ali organizacije proizvajalcev na konkurenčnost kmetijskih gospodarstev smo koristili tudi anketni vprašalnik, a je bilo tu anketirancev zanemarljivo malo – 7 anketirancev je označilo, da so vključeni v skupino proizvajalcev, od tega jih je 4-5 odgovorilo na s tem povezana vprašanja. Za oblikovanje zaključkov se torej nanašamo (izključno) na fokusno skupino.

Dodatna težava nastopi pri naložbenih ukrepih (M04.1 in M04.2), kjer so vloge (naložbe) do 31.12.2016 sicer že bile odobrene, a še ni bilo izplačil. Posledično ne moremo vzpostaviti stanja pred in po naložbi, kar onemogoča izračun kazalnika »Sprememba (v %) tržne vrednosti proizvodnje na podprtih kmetijah«. Do presečnega datuma je bilo izplačanih 17 naložb (v skupni vrednosti 16.344.939 EUR) iz preteklega programskega obdobja. Število je premajhno za uporabo pri statistični analizi, saj mora testna skupina KMG na mikro ravni (gledati tudi točko 5. v poglavju 4.IV) vsebovati vsaj 150 KMG, kontrolna skupina pa dva- do trikrat toliko.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Program razvoja podeželja do 31.12.2016 še ni imel neposrednega vpliva na konkurenčnost primarnih proizvajalcev preko spodbujanja shem kakovosti, promocije na lokalnih trgih ali vključitev v skupine oz. organizacije proizvajalcev. Ugotavljamo, da je PRP k omenjenim ciljem v omejeni meri prispeval posredno, konkretno preko usposabljanj za ekološko kmetijstvo (eno izmed shem kakovosti in možnosti za povezovanje primarnih proizvajalcev) in preko finančne podpore v

naložbe v predelavo in trženje kmetijskih proizvodov v okviru ukrepa M04.2. Program razvoja podeželja je preko ukrepov M14 (Dobrobit živali) ter M01 in M02 (usposabljanje in svetovanje na področju dobrobiti živali) do 31.12.2016 že napredoval pri zasledovanju cilja boljših pogojev živali v kmetijstvu.

PRP zasleduje cilj izboljšanja **dobrobiti živali** preko ukrepa M14 ter povezanih (obveznih) usposabljanj in svetovanj v okviru ukrepov M01 in M02. Do 31.12.2016 je bilo podprtih (odobrenih in izplačanih) **324 kmetijskih gospodarstev z 542 zahtevami** in 37.445 glavami živine. V okviru kampanje zbirnih vlog za leto 2016 se je na ukrep prijavilo dodatnih 229 KMG z 748 zahtevki. Obveznih enournih usposabljanj (gre za usposabljanja za prilagoditev oz. izboljšanje reje prašičev) se je leta 2015 udeležilo **173 udeležencev**, leta 2016 pa dodatnih 6.812 v letu 2016. Pri slednjih gre za dvourna usposabljanja na področju prašičereje in enourna usposabljanja na področju govedoreje. Strošek usposabljanj za leto 2015 (a ne za leto 2016) so bili izplačani do 31.12.2016. Do presečnega datuma je bilo dodatno izvedenih 626 svetovanj na področju dobrobiti živali; v ta namen je bilo izplačanih 400.927 EUR sredstev (izplačila za 588 izvedenih svetovanj).

V okviru prednostnega področja 3A PRP predvsem zasleduje cilj boljše tržne organiziranosti in povezovanja kmetijskih gospodarstev, večje vključenosti v sheme kakovosti ter promocije na lokalnih trgih, saj le-ti pozitivno vplivajo na konkurenčnost primarnih proizvajalcev in dodano vrednost njihovih proizvodov. S povečanjem konkurenčnosti (slovenskih) primarnih proizvajalcev se **izboljša njihov ekonomski položaj in odpornost na zunanja tveganja**, obenem pa kratke dobavne verige pomenijo **manjši ogljični odtis** prevoza primarnih proizvodov h končnemu kupcu.

Do presečnega datuma nobeno kmetijsko gospodarstvo ni prejelo podpore za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih ali v kratkih dobavnih verigah ter skupinah / organizacijah proizvajalcev v temu programskem obdobju (skupni kazalnik rezultata R4). Razpisov za M16.4 in M09 namreč še ni bilo, odločbe za JR za M03.1 pa še niso bile izdane. Na prednostno področje, predvsem z vidika spodbujanja vključevanja v sheme kakovosti in skupine proizvajalcev, lahko vplivajo tudi usposabljanja s področja ekološkega kmetijstva. Skozi usposabljanja namreč PRP podpira sodelovanje v shemi kakovosti Ekološka proizvodnja, poleg tega nudi platformo za mreženje in morebitno sodelovanje tovrstnih proizvajalcev. Število udeležencev usposabljanj za ekološko kmetovanje (na ravni izplačanih javnih naročil) je bilo 3.154. V obliki svetovanja (ukrep M02) je pomoč pri ekološkem kmetovanju s strani PRP, konkretno v obliki načrta za preusmeritev v ekološko kmetovanje, prejelo 947 kmetijskih gospodarstev, a izplačil tu do presečnega datuma še ni bilo.

Skozi podukrep M04.2 PRP finančno podpira naložbe v predelavo in/ali trženje kmetijskih proizvodov, s čimer se prav tako izboljša konkurenčnost primarnih proizvajalcev. Podprtih kmetijskih gospodarstev je 68, a ker še ni bilo izplačil, kakršnakoli morebitna sprememba v tržni vrednosti proizvodnje na podprtih kmetijah ne more biti rezultat PRP 2014-2020 (gledati točko 5. zgoraj). O spremembi tržne vrednosti proizvodnje na podprtih kmetijah kot rezultat PRP 2014-2020 posledično ne moremo govoriti.

Četudi do 31.12.2016 za ukrep M03.1 še ni bilo odločb, na podlagi pripomb udeležencev fokusne skupine opazimo visoko zanimanje za pridobitev finančne podpore za vključitev v sheme kakovosti. Kot najpogostejše **razloge za vključitev v sheme kakovosti** so upravičenci v anketi navedli **podporo PRP (47%)**, sledita doseg višje marže na kratki in/ali dolgi rok (25%) in ugled podjetja (16%). Iz fokusne skupine sledijo iste ugotovitve, a strokovnjaki dodajo, da bi se ciljna skupina morala bolj zavedati prednosti shem kakovosti za njihovo pogajalsko moč in (prek tega) cene proizvodov; zanašanje na podporo PRP nosi

tveganje za trajnost rezultatov. Sledi tudi, da je ukrepanje na področju shem kakovosti pomembno, saj bi bilo brez finančne podpore, ki jo tu nudi PRP, vključenih veliko manj KMG.

Povezano s shemami kakovosti so tudi organiziranost kmetijskih gospodarstev v skupine proizvajalcev, s čimer prav tako lahko dosežejo višjo pogajalsko moč z dobavitelji oz. odkupovalci. Prvi javni razpis za ukrep M09 je predviden v drugi polovici leta 2017, enako velja za podukrep M16.4, zaradi česar o okrepitvi sodelovanja primarnih proizvajalcev s pomočjo podpore iz PRP še ne moremo govoriti. Iz fokusne skupine sledi, da je **zanimanja za povezovanje v okviru ukrepa M09 (pre)malo**, večji potencial ima ukrep Sodelovanje. Strokovnjaki ocenjujejo, da ima povezovanje v skupine ali organizacije proizvajalcev za primarne proizvajalce številne prednosti, tudi v povezavi z njihovim dobičkom in tržnim položajem. Posamezna kmetijska gospodarstva se namreč lahko osredotočijo na pridelavo oz. predelavo kmetijskih proizvodov, saj za trženje skrbi centralna pisarna. Posledično imajo sami tudi nižje administrativne stroške, se pa pojavijo (administrativni) stroški vodenja pravne osebe skupine proizvajalcev. Dodatno imajo zaradi ekonomije obsega nižje stroške certificiranja za sheme kakovosti in notranje kontrole. Podobno kot pri shemah kakovosti jim vključitev v skupino proizvajalcev lahko zagotovi večje prihodke, saj skupen nastop na trgu pomeni bolj prepoznavno blagovno znamko in jamstvo kakovosti za kupca. Nizko zanimanje navedenim prednostim gre verjetno pripisati nizki ozaveščenosti o teh prednostih ter potrebi po dodatnih, drugačnih kompetencah, predvsem na področju računovodstva, pogajanja ipd.⁹⁷ Ocenjujemo, da bi PRP lahko k večjem zanimanju za ukrep M09 in s tem večji tržni povezanosti primarnih proizvajalcev prispeval tudi prek usposabljanj. Le-ta so v letu 2017 predvidena za mlade kmete in za živilsko-predelovalno industrijo.

Cilj ukrepa je sicer vzpostaviti **dolgoročno sodelovanje** med primarnimi proizvajalci v okviru skupine ali organizacije proizvajalcev, a se trajnosti od prijavljenih KMG v tem programskem obdobju ne zahteva več, niti ni vgrajenih mehanizmov za njeno spremljanje. Ugotavljamo tudi, da ukrep nima vgrajenih učinkovitih mehanizmov za spremljanje aktivnosti ter napredka in/ali za kaznovanje morebitnih kršitev. Spremlja se namreč le preko poročil in 5% kontrole na kraju samem.

V povezavi s promocijo na lokalnih trgih prav tako še ni bilo razpisov v okviru podukrepa M16.4, je pa na podlagi preliminarne povpraševanja zaznati veliko zanimanje za projekte, usmerjene k povečanju tržne usmerjenosti ter horizontalne in vertikalne povezanosti. Upravičence smo v anketnem vprašalniku povprašali o najučinkovitejših načinih promoviranja proizvodov – kot najučinkovitejšega so izbrali sodelovanje na dogodkih (sejmih, tržnicah, oddajah), sledi oglaševanje na prodajnih mestih in po drugih kanalih komunikacije. Odgovorov na vprašanje je bilo sicer zgolj 30, kar je premalo za posplošitev rezultatov na celotno populacijo. K temu je potrebno dodati še skupen nastop na trgu, ki prav tako pozitivno prispeva k učinkovitosti promocije.

⁹⁷ Poleg nizki ozaveščenosti obstajajo tudi čisto subjektivni razlogi, kot so premalo pridelka za prodajo na trgu, osebne preference za neposredno prodajo na kmetiji, nezaupanje, ipd. Zadruga sicer tudi opravljajo vlogo povezovanja in odkupa za prodajo na trg, zaradi česar skupine in/ali organizacije proizvajalcev niti niso povsod relevantne.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Program razvoja podeželja do 31.12.2016 še ni imel neposrednega vpliva na konkurenčnost primarnih proizvajalcev preko spodbujanja shem kakovosti, promocije na lokalnih trgih ali vključitev v skupine oz. organizacije proizvajalcev.	P.1/P2: MKGP naj v načrtovane javne razpise za mlade kmete vključi tudi poslovanje skupin proizvajalcev, v okviru obveznih predavanj na področju ekološkega kmetijstva (ukrep M11) pa naj izvajalec usposabljanja omeni tudi možnosti povezovanja v skupine proizvajalcev (z vsemi zahtevami, prednostmi in šibkostmi, ki jih to prinaša).
Z.2: V Sloveniji je trenutno po mnenju strokovnjakov premalo zanimanja med primarnimi proizvajalci za tržno povezovanje, kljub prednostim ki jih prinaša. Razloge vidimo v pomanjkanju zavedanja o prednostih in znanja specifičnih kompetenc, ki bi jih vzpostavitev skupine ali organizacije proizvajalcev zahtevala.	

4.VII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 7: »Prednostno področje 3B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje in obvladovanje tveganja na kmetijah?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 3B

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

V okviru prednostnega področja 3B ni programiranih ukrepov.

Ukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 3B:

V okviru intervencijske logike je bil identificiran sekundarni učinek na prednostno področje 3B s strani podukrepa 19.2. V obziru tega, da prispevek h preprečevanju in obvladovanju tveganja na kmetijah ni razviden iz načina izvajanja ukrepa/operacij, predlagamo njegov umik.

Slovenija se za programiranje prednostnega področja 3B ni odločila, niti v okviru PRP ne izvaja ukrepov, ki bi nanj vplivali. Namreč, sredstva za sofinanciranje zavarovalnih premij se bodo zagotavljala iz nacionalnega proračuna, medtem ko ostali instrumenti za obvladovanje tveganj (kot so na primer vzajemni skladi) v Sloveniji še niso bili razviti, saj zanje ni bilo izraženega pravega interesa, obenem pa za njihovo vzpostavitev ni izpolnjen eden od ključnih predpogojev (tj. vodenje knjigovodstva na kmetijskih gospodarstvih).

Upoštevajoč zgoraj navedeno na skupno vprašanje za vrednotenje št. 7 ni mogoče odgovoriti.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Skupni kazalnik rezultata R5 (Delež kmetijskih gospodarstev, ki sodelujejo v shemah za obvladovanje tveganja) je v Sloveniji enak 0, saj ni programiranih ukrepov ali operacij za prednostno področje 3B.

3. Uporabljene metode

Preprečevanje in obvladovanje tveganj na kmetijah se financira, in posledično vrednoti, izven PRP.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

4.VIII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 8: »Prednostno področje 4A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti, vključno z območji Natura 2000 in območji z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami, ter kmetovanja visoke naravne vrednosti in stanja krajin v Evropi?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 4A

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo: M01.1, M02.1, M10, M11.1, M11.2, M13.1, M13.2, M13.3, M16.2, M16.5

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo: M08.4⁹⁸

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 4A:

- M04.1 (v okviru PP 2A), saj je ukrep namenjen predvsem spodbujanju prestrukturiranja v smeri *trajnostnega* modela razvoja, katerega del je tudi prilagoditev kmetovanja na okoljsko občutljivih območjih, pomembnih z vidika varovanja naravnih virov.
- M06.3 (v okviru PP 2A), saj bodo za pridobitev finančne podpore prednostno podprte tiste majhne kmetije, ki bodo v poslovnem načrtu izkazale prispevek k skrbi za okolje, npr. preusmeritev v ekološko pridelavo kmetijskih pridelkov, dejavnosti, ki prispevajo k razvoju kmetije v smeri trajnostnega kmetijstva.
- M19.2 (v okviru PP 6B), saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.
- M19.3 (v okviru PP6B), saj je predvideno tudi financiranje skupnih okoljskih operacij.

Dodatno vidimo sekundarni učinek na prednostno področje 4A s strani dveh podukrepov:

- M03.1, saj imajo sheme kakovosti v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru PN 4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.
- M03.2, saj informiranje potrošnikov in promocija proizvodov iz shem kakovosti prispeva k povečanemu obsegu proizvodnje in s tem tudi zavedanja o pomenu varovanja okolja.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Razširjenost in doseg ukrepov bomo preverjali s kazalnikom R7, ki temelji na vnaprej določeni metodologiji, pa tudi s pomočjo prostorske analize zemljišč z zahtevkom, kjer je

⁹⁸ Ukrep je programiran, a ga ne vrednotimo v okviru tega vprašanja za vrednotenje.

pričakovan vpliv na biotsko raznovrstnost. Pri prostorski analizi upoštevali zemljišča z zahtevkom, vključena v ukrepa M11⁹⁹, M13 (nad 700 mnv¹⁰⁰) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10¹⁰¹. Ta zemljišča bomo obravnavali agregirano, kot enoten sloj, kar pomeni, da bomo prekrivna območja različnih navedenih ukrepov šteli le enkrat. Razširjenost ukrepov bomo izračunali kot delež vseh neto površin pod ukrepi M10, M11 in M13 skupaj. Razširjenost bomo posebej izračunali tudi znotraj sloja »območja visoke naravne vrednosti« (v nadaljevanju HNV), ki opisuje najstarejše in hkrati biotsko bogate kmetijske in gozdarske sisteme¹⁰².

Vplive ukrepov na stanje biotske raznovrstnosti bomo preverjali na podlagi naslednjih dveh kazalnikov rezultata:

- delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka (bruto površine);
- stanje kvalifikacijskih vrst na zemljiščih z zahtevkom, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča), ki ga bomo preverjali na podlagi razpoložljivih monitoringov kvalifikacijskih vrst (zlasti indeksa ptic kmetijske krajine in števila osebkov izbranih vrst metuljev, pa tudi monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016).

Kazalnika namreč omogočata preverjanje potencialnega vpliva PRP na stanje habitatov, kar je pogoj za dobro stanje kvalifikacijskih vrst, in dejanskih rezultatov razpoložljivih monitoringov.

Prispevek PRP na biotsko raznovrstnost na območjih Natura 2000 bom preverjali s pomočjo kazalnikov, ki zadevajo:

- vključenost v ciljne naravovarstvene operacije (tj. operacije, ki so prilagojene določenim kvalifikacijskim vrstam in habitatnim tipom);
- vključenost v operacijo »Ohranjanje mejic« (mejice namreč predstavljajo

⁹⁹ Pričakovani učinek ukrepa M11 na biotsko raznovrstnost je posreden preko pozitivnih okoljskih učinkov v smislu zmanjšanja porabe in posledičnega onesaženja z gnojili in FFS.

¹⁰⁰ Vpliv ukrepa M13 na biotsko raznovrstnost bomo preverjali za zemljišča z zahtevkom, ki ležijo na najmanj 700 mnv. Razlog za vključitev ukrepa je njegov prispevek k preprečevanju zaraščanja in ohranjanju krajine. V nižje ležečih predelih (pod 700 mnv) ima OMD zlasti dohodkovno komponento. Prispevek k ohranjanju oz. izboljšanju biodiverzitete je pomemben v višje ležečih predelih, kjer ne moremo govoriti o intenzivnem kmetijstvu, a prihaja do problema opuščanja kmetijskih zemljišč in zaraščanja. Nad 700 mnv je denimo okrog 95% trajnega travinja, ostali so le še manjši sadovnjaki in njive. Višje naravne omejitve omejujejo tudi rabo zemljišč in s tem prihaja do tveganja izginjanja določenih habitatov. Pri analizi bomo upoštevali podatek o povprečni mnv za zadevne površine GERK.

¹⁰¹ Zahteve s pričakovanim neposrednim ali posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost: POZ_NEP, POZ_KOL, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_FFSV, TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_NEP, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, GEN_SOR, GEN_SEME. Operacije: 7. Posebni traviščni habitat (HAB), 8. Traviščni habitat metuljev (MET), 9. Habitat ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR), 10. Steljniki (STE), 17. Ohranjanje mejic (KRA_MEJ). Podrobnejša opredelitev pričakovanih učinkov navedenih operacij oz. zahtev je v prilogi SVV8-3.

¹⁰² V zadnjih letih je zaradi kombinacije intenzifikacije in industrializacije na nekaterih območjih na eni strani, in opuščanja zemljišč na drugi strani, privedlo do izgube HNV zemljišč. Zagotavljanje ustreznega upravljanja kmetijskih območij HNV ter obnova nedavno opuščanih HNV zemljišč je bistvenega pomena za Slovenijo in EU, da dosežeta cilje iz strategije 2020 za biotsko raznovrstnost ter zagotovita dobavo ključnih okoljskih javnih dobrin kot so: dobra funkcionalnost tal, skladiščenje dušika in upravljanje kulturnih pokrajin. Obseg območij visoke naravne vrednosti je kazalnik, ki kaže na razširjenost sistemov kmetovanja ter tradicionalnih kmetijskih krajin in je eden od indikatorjev za preverjanje učinkovitosti ukrepov za ohranitev biotske raznovrstnosti.

- življenjski prostor za kmetijstvo pomembnih žužek in biotske raznovrstnosti v kmetijski krajini);
- podatkov o izbranih kvalifikacijskih vrstah na teh območjih.

Posebej bomo preverili razumevanje vloge območij Natura 2000, stanje ohranjenosti kmetijske krajine pa bomo ocenili na podlagi deleža kmetijskih zemljišč v zaraščanju znotraj območij z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami ter skupnega deleža KZU, vključenih v ukrep M13 (nad 700 mnv).

Dva dodatna kazalnika rezultata bomo uporabili za oceno prispevka usposabljanj, svetovanj in sodelovanja k stanju biotske raznovrstnosti.

Prispevek PRP k izboljšanju stanja ohranjenosti kmetijske krajine bomo vrednotili z vidika zaraščanja kmetijskih zemljišč, vključenosti v ukrep OMD in dolžine mejic.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Biotska raznovrstnost na zemljiščih z zahtevkom ¹⁰³ je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena	R7 / T9 - delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin	
		Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine (glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom)
		Delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka (bruto površine)
		Delež skupnih javnih izdatkov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka
		Odstotek dosežene ciljne vrednosti površin trajnih travnikov, (VTR, MET, STE in HAB), glede na cilje Vlade RS v PUN ¹⁰⁴
		Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča)
		Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k stanju

¹⁰³ 'Zemljišče z zahtevkom' označuje kmetijska zemljišča, ki so predmet ukrepov M10, M11 in M13.

¹⁰⁴ Gre le za travinje s šifro GERK 1300.

		biotske raznovrstnosti
		Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k stanju biotske raznovrstnosti
Biotska raznovrstnost na območjih Natura 2000 na zemljiščih z zahtevkom je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena		Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k izboljšanju stanja vrst in habitatnih tipov Natura 2000
		Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo VTR, znotraj celotne površine območij habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300
		Populacija kosca na območjih habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR)
		Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo MET, znotraj celotne površine območij traviščnih habitatov metuljev, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300
		Populacija izbranih vrst metuljev na območjih traviščnih habitatov metuljev (MET)
		Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo STE, znotraj celotne površine območij steljnikov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300
		Populacija izbranih vrst metuljev in kosca na območjih steljnikov (STE)
		Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo HAB, znotraj celotne površine območij posebnih traviščnih habitatov (HAB) ¹⁰⁵ , na katerih so vpisani GERK s šifro 1300
		Populacija rjavega srakoperja, črnočelega srakoperja in velikega skovika na območjih izvajanja operacije »Ohranjanje mejic« na območjih Natura 2000
		Stopnja razumevanja pomena območij Natura 2000
Biotska raznovrstnost na območjih visoke naravne		Sprememba deleža površin KZU HNV

¹⁰⁵ Za operacijo HAB ne bomo spremljali pripadajočega kazalnika za populacijo izbrane kvalifikacijske vrste. Delež vključenih zemljišč bomo uporabili kot podatek o deležu ohranjenih habitatov znotraj upravičenih območij teh habitatov.

vrednosti je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena		Delež zemljišč z zahtevkom na območjih HNV
		Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, znotraj vseh KZU HNV
Izboljšalo se je stanje ohranjenosti kmetijske krajine		Sprememba deleža kmetijskih zemljišč v zaraščanju znotraj območij z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami
		Delež KZU, vključenih v ukrep M13 (v celoti)
		% povečanja dolžine mejic s podporo ukrepa M10 ¹⁰⁶

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, prostorska analiza, analiza časovnih vrst

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Pri izračunu kazalnika R7, deleža površinskih ukrepov in kazalnikov, s katerimi merimo izboljšanje stanja ohranjenosti kmetijske krajine (% kmetijskih zemljišč v zaraščanju znotraj območij z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami in delež KZU, vključenih v ukrep M13), bomo uporabili enostavno metodo za izračun deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o izplačilih in statistične podatke s področja kmetijstva na nacionalni ravni. Deleži bodo služili kot enostaven prikaz razširjenosti izvajanja relevantnih ukrepov PRP.

Same neto površine zemljišč z zahtevkom, ki predstavljajo osnovo za izračune določenih kazalnikov rezultata, bomo računali s pomočjo prostorske analize dolžine mejic.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Kazalnik R7 bomo izračunali na način, da bomo delili površine, vpisane v izbrane zahteve KOPOP in EK (neto)¹⁰⁷ s površino vseh KZU glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Mejice so eden izmed pomembnih kazalnikov ohranjenosti kmetijske krajine, saj gre za tradicionalen element kmetijske krajine. Glede na to, da obstaja izdelan sloj mejic (stanje l. 2016), ki se bo za potrebe izvajanja PRP vsako leto ažuriral, se lahko spremlja skupna dolžina mejic po posameznih območjih, po posameznih letih, in na tej osnovi izdelajo zaključki o slabšanju/izboljšanju stanja posameznih območij. Pri interpretaciji podatkov je potrebno posebno pozornost nameniti metodi ažuriranja podatkov o dolžini mejic (ali gre za dejanski popis ali pa popravek vrednosti zaradi ugotovitev preverjanj na kraju samem).

¹⁰⁷ Upošteva se največja površina znotraj vsake od kategorij zahtev: gnojenje (POZ_NMIN, POZ_POD, POZ_NIZI, HML_NMIN, HML_POKT, HML_NIZI, HML_KOMP, SAD_EKGN, VIN_EKGN, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, HAB_ORGG, VOD_POD), varstvo rastlin (POZ_FFSM, POZ_MEHZ, POZ_FFSV, SAD_VABE, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_VABE, VIN_KONF, VIN_MEHZ, VOD_FFSV), posevki (POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_ZEL, VOD_NEP), kolobarjenje (POZ_KOL), obdelava (POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV), oskrba (KRA_VTSA, KRA_MEJ), planine (KRA_CRED, KRA_PAST), košnja/paša (TRZ_I_NPAS, TRZ_II_NPAS, HAB_KOS, HAB_NPAS, MET_KOS, MET_NPAS, VTR_KOS, VTR_NPAS, STE_KOS, STE_NPAS, KRA_S50, KRA_GRB), genski viri (GEN_SOR) in drugo (HML_BIOV, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, HAB_MRVA, MET_MRVA, KRA_OGRM, KRA_VARPP, KRA_VARPA).

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine bomo izračunali na način, da bomo delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrepa M11, M13 (nad 700 m_{mnv}) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 (glej opombo 104), s skupno površino (ha) kmetijskih zemljišč z zahtevkom. Vrednost kazalnika bomo izračunali še parcialno za območja OMD in HNV, tj. na podlagi naslednjih kazalnikov:

- Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, znotraj vseh KZU na OMD;
- Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, znotraj vseh KZU HNV¹⁰⁹.

Delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP (bruto površine), po vrsti učinka, bomo izračunali na način, da bomo za vsako od treh predvidenih vrst vpliva delili bruto površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v izbrane zahteve/operacije ukrepa, s skupno bruto površino (ha) kmetijskih zemljišč z zahtevkom, vključenih v ukrep M10. Kazalnik bomo računali ločeno za naslednje tri predvidene vrste vpliva:

- Zemljišča, na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije (VTR, MET, STE in HAB) – te operacije se izvajajo na ekološko pomembnih območjih¹¹⁰, kjer se pojavljajo točno določene kvalifikacijske vrste in habitatni tipi. Operacije k biotski raznovrstnosti prispevajo preko izvajanja kmetijskih praks, prilagojenih ekološkim zahtevam vrst, s čimer ustvarjajo pogoje za njihov nemoten razvojni cikel.
- Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine (TRZ_I_NPAS, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, TRZ_II_NPAS, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST, KRA_S50, KRA_GRB, KRA_VTSA, KRA_MEJ, GEN_SOR, GEN_SEME) – te operacije oz. zahteve prispevajo k biotski raznovrstnosti preko ohranjanja pomembnih in raznolikih struktur oz. življenjskih prostorov kmetijske kulturne krajine ter mozaičnosti krajine, kar pozitivni vpliva na raznolikost ekosistemov in vrst na teh območjih.
- Zemljišča, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (TRZ_II_NIZI, POZ_KOL, POZ_NEP, POZ_ZEL, POZ_FFSV, SAD_EKGN, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_INSK, VIN_MEDV, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP) – te operacije oz. zahteve imajo posreden učinek na biotsko raznovrstnost preko izboljšanja vodnih virov. Največji prispevek imajo na vodne vrste, ki jih onesnaževanje iz kmetijstva najbolj prizadene.

Delež skupnih javnih izdatkov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka bomo izračunali na način, da bomo delili skupne javne izdatke za izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 delili z vsemi skupnimi javnimi izdatki za ukrep M10. Kazalnik bomo izračunali za vsako od predvidenih vrst vpliva ločeno.

Podrobnejša razlaga pričakovanega vpliva posamezne zahteve/operacije na biotsko raznovrstnost in sumaren pregled deležev (površin in javnih izdatkov) je v prilogi SVV8-3.

¹⁰⁸ Šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800.

¹⁰⁹ KZU glede na vpis v GERK.

¹¹⁰ Tj. območjih posebnih travniških habitatov, traviščnih habitatov metuljev in stelnikov, osrednjih območjih pojavljanja ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, najbolj ranljivih območij znotraj Nature 2000, ki zajemajo vrstno bogata travišča s slabim stanjem ohranjenosti.

Odstotek dosežene ciljne vrednosti površin trajnih travnikov (VTR, MET, STE in HAB), glede na cilje Vlade RS v PUN bomo izračunali tako, da bomo površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstvene operacije VTR, MET, STE in HAB delili s ciljnim vrednostmi površin trajnih travnikov (VTR, MET, STE in HAB).

Za preverjanje vpliva ukrepov PRP na stanje biotske raznovrstnosti na območjih Natura 2000 bomo izvedli analizo časovnih vrst podatkov o populacijah in deležih zemljišč z zahtevkom za izbrane ciljne operacije ukrepa M10, namenjene ohranjanju določenih habitatnih tipov in kvalifikacijskih vrst. Preverjali bomo (a) ohranjenost habitatov, merjeno kot delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v izbrano operacijo, znotraj celotne površine območij, opredeljenih v kontrolnem sloju javnega pregledovalnika grafičnih podatkov MKGP (razen v primeru operacije »Ohranjanje mejic«, kjer bomo gledali le populacije izbranih kvalifikacijskih vrst) in (b) velikost populacije izbranih kvalifikacijskih vrst po teh območjih glede na podatke iz monitoringa populacij izbranih vrst ptic - popisi gnezdk oz. monitoringa izbranih ciljnih vrst metuljev. Izračunali bomo vrednosti naslednjih kazalnikov:

- Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo VTR, znotraj celotne površine območij habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov bomo izračunali tako, da bomo za vsako območje VTR iz kontrolnega sloja (RKG) delili površino podprtih zemljišč (ha) v naravovarstveno operacijo VTR s celotno površino območij habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300;
- Populacijo kosca na območjih habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR) bomo pregledali po območjih VTR iz kontrolnega sloja RKG za obdobje od leta 2013 naprej.
- Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo MET, znotraj celotne površine območij traviščnih habitatov metuljev bomo izračunali tako, da bomo za vsako območje MET iz kontrolnega sloja (RKG) delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstveno operacijo MET s celotno površino območij traviščnih habitatov metuljev, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300.
- Populacijo izbranih vrst metuljev na območjih traviščnih habitatov metuljev (MET) bomo pregledali po območjih VTR iz kontrolnega sloja RKG za obdobje od leta 2013 naprej.
- Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo STE, znotraj celotne površine območij steljnikov bomo izračunali tako, da bomo za vsako območje STE iz kontrolnega sloja (RKG) delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstveno operacijo STE s celotno površino območij steljnikov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300.
- Populacija izbranih vrst metuljev in kosca na območjih steljnikov (STE)¹¹¹ pregledali po območjih STE iz kontrolnega sloja RKG za obdobje od leta 2013 naprej.

¹¹¹ Uporaba monitoringa izbranih ciljnih vrst metuljev je v okviru predlagane metodologije vrednotenja PRP omejena. Popisne ploskve namreč niso opredeljene glede na ukrepe PRP (oz. natančneje KOPOP), temveč z vidika razširjenosti posameznih vrst in njihovih habitatov. Poleg tega se pri spremljanju stanja vrst ne morejo uporabiti podatki na ravni posameznih popisnih ploskev (ti med leti močno variirajo), temveč so reprezentativni le agregirani podatki o številu osebkov za celotna območja sklenjene razširjenosti posameznih vrst. V sodelovanju s Centrom za kartografijo favne in flore je bil pripravljen naslednji nabor območij sklenjene razširjenosti in izbranih vrst, ki so predmet analize:

- Območje 1: Haloze – veliki mravljiščar (Phengaris arion);
- Območje 2: Goričko – strašničar mravljiščar (Phengaris teleius), temni mravljiščar (Phengaris nausithous);

- Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo HAB, znotraj celotne površine območij posebnih traviščnih habitatov (HAB) bomo izračunali tako, da bomo za vsako območje HAB iz kontrolnega sloja (RKG) delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstveno operacijo HAB s celotno površino območij posebnih traviščnih habitatov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300.
- Populacijo rjavega srakoperja, črnočlega srakoperja in velikega skovika na območjih izvajanja operacije »Ohranjanje mejic« znotraj območij Natura 2000 bomo pregledali za obdobje od leta 2013 naprej.

Spremembo deleža površin KZU HNV bomo izračunali na podlagi metodologije za določitev površin HNV, ki je bila uporabljena v okviru naknadnega vrednotenja za obdobje 2007-2013 in temelji na podatkih o dejanski rabi zemljišč. Pri tej metodi se za izračun površin HNV vzame kategorije, za katere je značilna ekstenzivna raba, zaradi katere je tudi biotska raznovrstnost visoka. Površina HNV se lahko izračuna glede na minimalni, srednji ali maksimalni scenarij¹¹², pri čemer bomo za potrebe te analize in primerljivost podatkov z naknadnim vrednotenjem uporabili srednji scenarij¹¹³. Sprememba obsega se izračuna kot % povečanja/zmanjšanja površin KZU na območjih HNV glede na izhodiščno stanje leta 2013. **Delež zemljišč z zahtevkom na območjih HNV** bomo izračunali kot delež območij oz. površin, vključenih v ukrepa M11, M13 (nad 700 mnnv) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, znotraj celotnih površin oz. območij HNV.

Spremembo deleža kmetijskih zemljišč v zaraščanju znotraj območjih z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami bomo izračunali tako, da bomo površino kmetijskih zemljišč v zaraščanju (šifra 1410 Kmetijsko zemljišče v zaraščanju v evidenci dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč) delili s površino OMD (v celoti). Vrednost bomo izračunali tako za izhodiščno stanje leta 2013 kot stanje leta 2016.

-
- Območje 3: Območje Slovenske gorice – strašničin mravljiščar (Phengaris teleius), temni mravljiščar (Phengaris nausithous);
  - Območje 4: Nanoštica – strašničin mravljiščar (Phengaris teleius);
  - Območje 5: Julijske Alpe in trnovski gozd – rdeči apolon (Parnassius apollo);
  - Območje 6: Ljubljansko barje – strašničin mravljiščar (Phengaris teleius);
  - Območje 7: Kras in koprška brda – barjanski okarček (Coenonympha oedippus).

¹¹² Območja visoke naravne vrednosti so bila ob začetku izvajanja programa v Sloveniji določena na podlagi podatkov o zajemu rabe kmetijskih zemljišč (RABA). Pri izračunu se lahko upoštevajo trije scenariji (minimalni, srednji in maksimalni):

- Minimalni scenarij zajema tipe zemljišč: barjanske travnike (1321), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivne sadovnjake (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), trstičja (4210) in barja (4100).
- Srednji scenarij zajema tipe zemljišč: barjanske travnike (1321), trajne travnike (1300), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivne sadovnjake (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), trstičja (4210) in barja (4100)
- Maksimalni scenarij zajema tipe zemljišč: njive (1100), barjanske travnike (1321), trajne travnike (1300), kmetijska zemljišča v zaraščanju (1410), ekstenzivne sadovnjake (1222), drevesa in grmičevje (1500), preostala zamočvirjena zemljišča (4220), oljčnike (1230), trstičja (4210), plantaže gozdnega drevja (1420) in barja (4100).

¹¹³ Ta metodologija se bo v prihodnosti morala prilagoditi enotni metodologiji, ki jo bodo pripravili na Evropski komisiji. Za potrebe vmesnega vrednotenja in z namenom zagotavljanja primerljivosti podatkov bomo uporabili navedeno metodologijo, pri čemer je potrebno opozoriti na metodološke pomanjkljivosti takšnega pristopa. Goli podatki o rabi tal namreč ne nudijo zadostnih podatkov o tem, kakšna je dejanska naravna vrednost teh zemljišč.

Delež KZU, vključenih v ukrep M13 bomo izračunali na način, da bomo površino podprtih zemljišč (ha), vključenih v ukrep M13 (v celoti) delili s površino KZU¹¹⁴ na OMD (v celoti).

S pomočjo prostorske analize bomo izračunali spremembo **dolžine mejic** skozi leta v odstotkih.

Sekundarnih vplivov zgoraj navedenih ukrepov/ podukrepov ne moremo preverjati s kvantitativnimi metodami statističnega raziskovanja, saj ni mogoče vzpostaviti dovolj zanesljivih hipotez glede vzročnih zvez med ukrepi in stanjem biotske raznovrstnosti. Glede na to, da ne gre za površinske ukrepe, le-teh ni mogoče neposredno povezati z območji habitatov. Za analizo sekundarnih vplivov bomo uporabili kvalitativni pristop (glej spodaj).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Poseben izziv predstavlja dejstvo, da so na voljo ustrezno strukturirani podatki le za dve skupini kvalifikacijskih vrst (ptice in metulji), zato je možnost uporabe rezultatov za ugotovitev na oceno biotske raznovrstnosti živalskih in rastlinskih vrst omejena. Rešitev za ta izziv je dopolnitev rezultatov s kvalitativnimi metodami raziskovanja (fokusna skupina s ključnimi deležniki na področju biotske raznovrstnosti, namenjene razpravi o drugih kvalifikacijskih vrstah in stanju ogroženosti izbranih rastlinskih in živalskih vrst).

(b) Kvalitativne metode: teorija sprememb, anketa med upravičenci, fokusna skupina s ključnimi deležniki na področju biotske raznovrstnosti, analiza podatkov o izvajanju ukrepov, intervjuji s predstavniki OU in PA ter strokovnjaki na področju biotske raznovrstnosti

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

S pomočjo teorije sprememb bomo na podlagi opredelitve posameznih ukrepov/operacij/zahtev PRP in rezultatov razpoložljivih monitoringov preverjali vpliv PRP na stanje izbranih kvalifikacijskih vrst.

Anketa med upravičenci bo služila za pridobivanje mnenj prejemnikov sredstev glede vpliva ukrepov PRP na področju biotske raznovrstnosti. Fokusna skupina bo služila kot dopolnilna metoda za verifikacijo ugotovitev kvantitativne analize. Preverjanje sekundarnih učinkov bo utemeljeno na interpretaciji podatkov o izvajanju ukrepov (kazalniki rezultata in učinka) za relevantne operacije, kar bomo dodatno preverili s pomočjo intervjujev s predstavniki OU in PA.

iv. Opis metod za izračun kazalnikov

Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča) bomo preverjali na podlagi rezultatov:

- monitoringa splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine;
- monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016;
- monitoringa izbranih ciljnih vrst metuljev v letu 2016.

Stopnjo razumevanja pomena območij Natura 2000 bomo preverjali z anketo.

¹¹⁴ KZU glede na vpis v GERK.

Ugotavljali bomo, kakšno je med prejemniki sredstev PRP iz ukrepov M10, M11 in M13 zavedanje glede pomena ohranjanja biotske raznovrstnosti in razumevanje vloge Natura 2000 območij (kazalnik »Razumevanje vloge Natura 2000 območij«). Odgovore bomo primerjali z upravičenci, ki bodo izjavili, da se njihova zemljišča nahajajo na območjih Natura 2000. Vprašanja bodo del splošnega anketnega vprašalnika za prejemnike sredstev PRP.

Z anketo med upravičenci ukrepov M10, M11 in M13 bomo **preverjali tudi prispevek ukrepov M01.1, M02.1, M16.2 in M16.5 k obnovi, ohranjanju in izboljšanju biotske raznovrstnosti**. Oceno bomo podali na podlagi naslednjih kazalnikov:

- Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k stanju biotske raznovrstnosti
- Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k stanju biotske raznovrstnosti
- Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k izboljšanju stanja vrst in habitatnih tipov Natura 2000
- O12 - Število udeležencev usposabljanja (po ukrepih in skupaj)
- O13 - Število upravičencev, deležnih svetovanja (po podukrepih)
- O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP) (po podukrepih)

Kvalitativne metode bomo uporabili tudi za oceno **sekundarnih učinkov**, in sicer bomo uporabili podatke o izplačilih za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4A (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva«) in prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, izmed teh pa bomo izločili operacije, katerih upravičenci so bili hkrati tudi upravičenci v ukrepih M11, M13 (nad 700 mnv) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10 (tj. ukrepov, ki so primarno programirani znotraj prednostnega področja 4A).

Za podukrepe M04.1, M06.3, M03.1 in M03.2 bomo sekundarni vpliv preverjali na podlagi naslednjih kazalnikov:

- število podprtih gospodarstev/upravičencev (kazalnik O4) in
- skupni javni izdatki (€).

V primeru podukrepov M19.2 in M19.3 bomo sekundarni vpliv ovrednotili kot prispevek ukrepa h prednostnemu področju 4A, ki se meri na podlagi naslednjih kazalnikov:

- 4A Skupna površina (kmetijstvo) (ha) (M19.2);
- Višina izplačanih sredstev iz podukrepa M19.2 za prednostno področje 4A;
- Višina izplačil iz podukrepa M19.3 za prednostno področje 4A;
- O22 - Število in vrsta nosilcev projektov (za operacije znotraj podukrepa M19.3, merjeno kot število in tip upravičencev (nevladne organizacije, LAS-i, javni organi, MSP, drugi) za prednostno področje 4A.

Rezultate o izvajanju operacij bomo ovrednotili na podlagi **intervjuja** s strokovnjaki na strani Organa upravljanja in Plačilne agencije.

Po opravljeni statistični analizi vpliva ukrepov PRP na stanje biotske raznovrstnosti bomo izvedli **fokusno skupino** s ključnimi deležniki na področju biotske raznovrstnosti¹¹⁵. Usmerjena razprava bo namenjena:

¹¹⁵ Strokovnjaki Agencije RS za okolje, Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Nacionalnega inštituta za biologijo, Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Društva za proučevanje in ohranjanje metuljev Slovenije, Zavoda RS za

- razpravi o interpretaciji rezultatov statistične analize z namenom ocene ustreznosti ugotovljenih vplivov in morebitnih specifikah vrst izbranih monitoringov (lokalne specifičnosti, specifičnosti posameznih vrst, primerljivost podatkov itd.).
- razpravi o stanju drugih kvalifikacijskih vrst ter stanju ogroženosti izbranih rastlinskih in živalskih vrst v povezavi z ukrepi PRP;
- razpravi o morebitnih učinkih spodbujanja ciljev varstva narave v skladu s Ptičjo in Habitatno direktivo EU s strani ukrepa OMD v nižje ležečih predelih (pod 700 mnmv)¹¹⁶.

Razpravo na fokusni skupini bomo izkoristili tudi za kvalitativno ovrednotenje sekundarnih vplivov zgoraj navedenih ukrepov in povezanih kazalnikov učinka.

v. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glede na to, da so vprašanja v anketi namenjena širšemu krogu prejemnikov sredstev PRP, obstaja zlasti tveganje, da bo število anketirancev, katerih zemljišča so vključena v območja Natura 2000, majhno. V tem primeru bomo pomen vloge območij Natura 2000 ocenili le z uporabo kvantitativne metode (DID), in sicer bomo primerjali rezultate na ravni celotne Slovenije in rezultate na ravni območij Natura 2000.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni in programsko specifični kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (za izbrane zahteve/operacije ukrepa M10) (v EUR)	17.844.419	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O1 – Skupni javni izdatki (za izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, po vrsti učinka) (v EUR)	Ciljne: 739.787 Neposred.: 2.410.537 Posredni: 14.694.095	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O1 – Skupni javni izdatki (M10) (v EUR)	24.341.637	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O1 – Skupni javni izdatki (za upravičence podukrepov M04.1, M06.3, M03.1 in M03.2 za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4A (»Ostala prednostna področja, h	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

varstvo narave in Ministrstva za okolje in prostor, Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije, predstavniki upravičencev.

¹¹⁶ Kot osnova za razpravo se lahko uporabijo podatki iz baze upravičencev AKTRP glede: (a) površine njiv in travnikov (ločeno, v hektarih) za katere so bila izplačana sredstva iz naslova ukrepa M13 na območjih Natura 2000 v Sloveniji (po letih); (b) skupne višine izplačanih javnih sredstev (v EUR) iz naslova ukrepa M13 na območjih Natura 2000 v Sloveniji (po letih) za njive in travnike (ločeno); (c) povprečnega plačila na hektar na posameznih območjih Natura 2000, kjer se ciljno varujejo travniške vrste in habitatni tipi za njive in travnike (ločeno).

katerim operacija prispeva») in prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, brez operacij, katerih upravičenci so hkrati tudi upravičenci ukrepov M11, M13 (v celoti) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10) (v EUR)					
O4 – Število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev (podukrepov M04.1, M06.3, M03.1 in M03.2 za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4A (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva«) in ki prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, brez operacij, katerih upravičenci so hkrati tudi upravičenci ukrepov M11, M13 (v celoti) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. površina zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine)	232.002	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Površina zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrepe M10 (izbrane zahteve), M11 (v celoti) in M13 (nad 700nmv))	152.574	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupna površina zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13)	378.975	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Bruto površina zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, po vrsti učinka	Ciljne: 10.215 Neposred.: 24.809 Posredni: 140.800	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Površina zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M13 (v celoti)	330.045	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

Skupna bruto površina zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M10)	282.723	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O12 – Število udeležencev usposabljanja (po ukrepih in skupaj)	9.628/ 8.409 unikatnih (glej tudi prilogo SVV8-1)	/	/	/	MKGP - EVIZO
O13 – Število upravičencev, deležnih svetovanj	1.384 ¹¹⁷	/	/	/	MKGP - EVIZO
O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP))	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O22 - Število in vrsta nosilcev projektov (za operacije znotraj podukrepa M19.3, merjeno kot število in tip upravičencev (nevladne organizacije, LAS-i, javni organi, MSP, drugi)).	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R7 / T9 - delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin	/	38,53%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, MKGP (RABA)
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine	/	40,26%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP (bruto površine), po vrsti učinka	/	Ciljne: 3,61% Neposred.: 8,78% Posredni: 49,80%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež skupnih javnih izdatkov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka	/	Ciljne: 3,04% Neposred.: 9,90% Posredni: 60,37%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Odstotek dosežene ciljne	/	MET:	/	/	AKTRP - baza

¹¹⁷ Številka na podlagi odobrenih vlog (glede na analizo izvajanja). Gre zgolj za svetovanja, ki so bila financirana iz sredstev PRP. Poleg tega so bili svetovanj deležni vsi upravičenci ukrepov M10 in M11, a ta svetovanja niso bila financirana iz PRP.

vrednosti površin trajnih travnikov (VTR, MET, STE in HAB), glede na cilje Vlade RS v PUN		38,27% VTR: 35,89% STE: 18,97% HAB: 17,84%			upravičencev; Program upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2015 – 2020
Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst , značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča)	/	Glej odgovor na vprašanje za vrednotenje	/	/	MKGP (monitoringi)
Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k stanju biotske raznovrstnosti	/	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q31)	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k stanju biotske raznovrstnosti	/	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q29 in Q30)	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k izboljšanju stanja vrst in habitatnih tipov Natura 2000	/	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q32)	/	/	Anketa med upravičenci
Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo VTR, znotraj celotne površine območij habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300	/	13,56%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; RKG (RABA in GERK)
Populacija kosca na območjih habitatov ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (VTR)	Glej prilogo SVV8-2	/	/	/	MKGP (monitoringi)
Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo MET, znotraj celotne površine območij traviščnih habitatov metuljev, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300	/	9,97%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (RABA in GERK)
Populacija izbranih vrst metuljev na območjih traviščnih habitatov metuljev (MET)	Glej prilogo SVV8-2	/	/	/	MKGP (monitoringi)

Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo STE, znotraj celotne površine območij stelnikov, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300	/	5,96%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; RKG (RABA in GERK)
Populacija izbranih vrst metuljev in kosca na območjih stelnikov (STE)	Glej prilogo SVV8-2	/	/	/	MKGP (monitoringi)
Delež zemljišč z zahtevkom, vključenih v operacijo HAB, znotraj celotne površine območij posebnih traviščnih habitatov (HAB), na katerih so vpisani GERK s šifro 1300	/	6,79%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (RABA in GERK)
Populacija rjavega srakoperja, črnočelega srakoperja in velikega skovika na območjih izvajanja operacije »Ohranjanje mejic« na območjih Natura 2000	0	/	/	/	MKGP (monitoringi)
Stopnja razumevanja pomena območij Natura 2000	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q20-Q28)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, znotraj vseh KZU na OMD	/	28,71%	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
Sprememba obsega površin KZU HNV	/	Ni podatka	/	/	MKGP (RABA in GERK); rezultati ex-post vrednotenja
Delež zemljišč z zahtevkom na območjih HNV	/	52,19%	/	/	MKGP (RABA in GERK); AKTRP - baza upravičencev
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, znotraj vseh KZU HNV	/	25,63%	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
Sprememba deleža kmetijskih zemljišč v zaraščanju znotraj območij z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami	/	-0,44%	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
Delež KZU, vključenih v ukrep M13 (v celoti)	/	91,00%	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)

Dolžina mejic	/	0	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
4A Skupna površina (kmetijstvo) (ha) (M19.2)	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Višina izplačanih sredstev za prednostno področje 4A (M19.2)	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Višina izplačil iz podukrepa M19.3 za prednostno področje 4A	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki stanja					
C18 - Kmetijska površina (KZU) ¹¹⁸	602.208	/	/	/	RKG (RABA)
C34 – Območja Natura 2000 (km2)	7.684	/	/	/	http://www.natura2000.si
C35 – Indeks ptic kmetijske krajine	75,4	/	/	/	MKGP (monitoringi)
C37 – Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo	448.168	/	/	/	RKG (RABA)

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Statističnih metod za analizo vplivov PRP na stanje biotske raznovrstnosti na popisnih ploskvah oz. območjih monitoringov (ptice kmetijske krajine, Natura 2000 vrste in izbrane vrste metuljev), ki jih kot enega možnih načinov za pripravo odgovora na to vprašanje za vrednotenje predvidevajo tudi smernice Evropske komisije, ni bilo mogoče izvesti. Prva ovira izhaja iz dejstva, da ni mogoče vzpostaviti časovne vrste z vidika vključenosti zemljišč v ukrepe (izplačila so bila za tranzicijske ukrepe, kot sta EK in KOP iz obdobja 2007-2013, a ker ukrepi niso neposredno primerljivi, teh podatkov v analizi nismo upoštevali; primerjava bo mogoče šele v naslednjem vrednotenju v letu 2019). Še večjo težavo predstavlja osnovni namen in struktura podatkov monitoringov, ki niso primarno namenjeni vrednotenju PRP, ampak oceni stanja habitatov in vrst glede na uveljavljeno metodologijo. Indeks ptic kmetijske denimo ni uporaben na ravni posamezne ploskve/transekt, zato ni bilo mogoče izvesti statistične analize (DID) z uporabo teh podatkov (odgovor DOPPS, z 9.3.2017). Zaradi kratkega obdobja izvajanja in posledično pomanjkljive časovne vrste za izbrano metodologijo niso bili primerni niti podatki monitoringa izbranih vrst metuljev.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Povzetek

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika doseganja ciljnih vrednosti vključenih površin v izbrane zahteve/operacije oz. razširjenosti površinskih ukrepov (nekoliko manjša je, če se omejimo le na območja HNV, večja pa, če se omejimo na območja OMD). Dobra pokritost z okoljevarstvenimi in naravovarstvenimi ukrepi pa še ne pomeni, da so pozitivni učinki na habitatne tipe in vrste, ki te habitate

¹¹⁸ Uporabljen podatek za izračun kazalnika R7 izhaja iz metodologije, ki jo uporablja MKGP pri pripravi analize izvajanja (ne gre za podatek na dan 31.12.2016).

naseljujejo, enakomerni in enako pomembni. Če pogledamo podatke o specifičnih operacijah oz. zahtevah ukrepa KOPOP, ki je ključni ukrep na področju biotske raznovrstnosti, opazimo, da je vključenost v ciljne naravovarstvene operacije zelo nizka (tako v smislu deleža znotraj ukrepa, kot tudi doseganja ciljev Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih. Tudi vključenost v ostale aktivnosti s pričakovanim neposrednim učinkom na biotsko raznovrstnost je nizka, med tem ko prevladujejo površine, na katerih se izvajajo ukrepi s pričakovanim posrednim učinkom na stanje biotske raznovrstnosti (zlasti preko spremembe obstoječih kmetijskih praks na področju okoljevarstva).

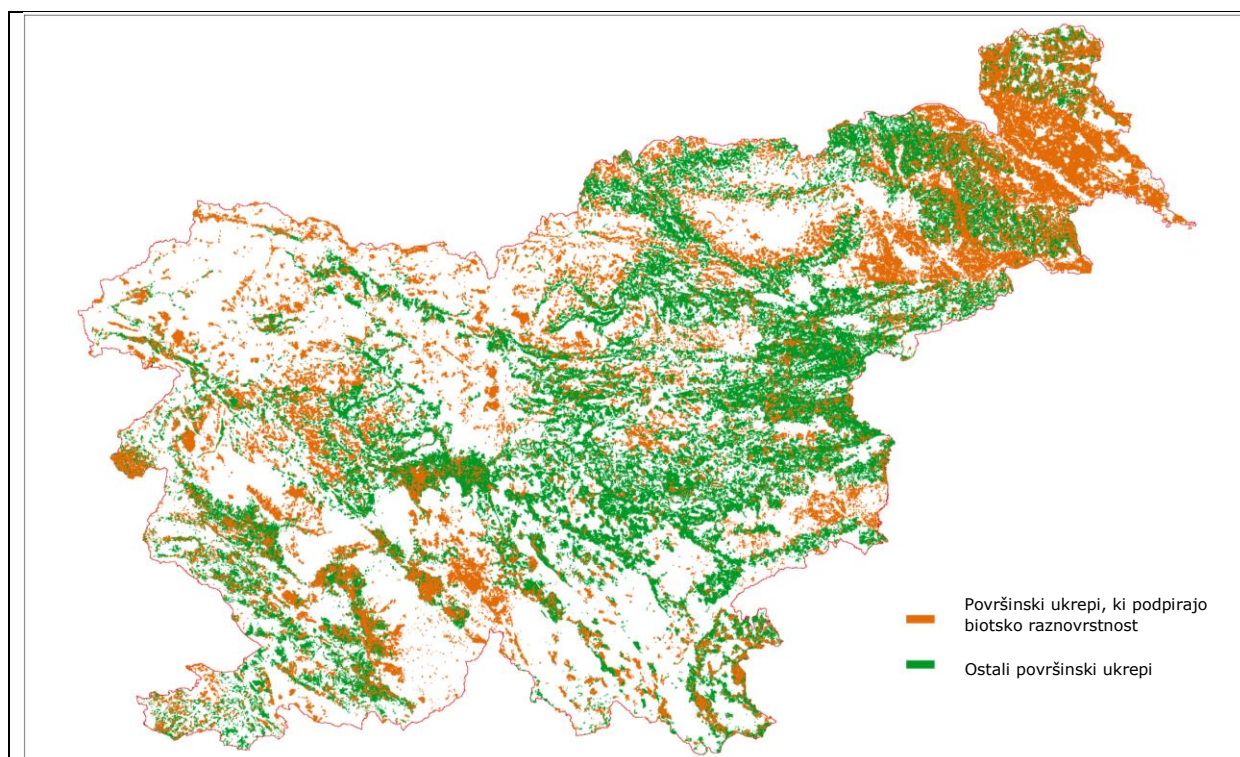
Nizek interes za vstop v izbrane zahteve ukrepa KOPOP z neposrednim učinkom na stanje habitatov kot problem izpostavljajo tudi različni monitoringi, ki poudarjajo, da ukrepi PRP (zlasti ciljne naravovarstvene operacije KOPOP), sicer pozitivno prispevajo k obnovi, ohranjanju in okrepitvi biotske raznovrstnosti, a je njihov učinek zaradi premajhnega interesa za vključitev upravičencev omejen. Posledično velik problem še vedno predstavlja slabšanje stanja habitatov zaradi zaraščanja ali intenzivnega kmetovanja.

Med upravičenci ukrepov PRP sicer obstaja visoka stopnja zavedanja glede pomena ohranjanja habitatov in vrst, vendar le-ti ne posedujejo v zadostni meri konkretnih znanj glede tega, za katere vrste gre in kakšni so primerni načini za ohranjanje teh vrst. Poleg tega so upravičenci relativno skeptični glede uspešnosti ukrepov PRP pri izboljšanju stanja habitatov in biotske raznovrstnosti v njih. Iz navedenega sledi, da so za povečanje učinkov PRP na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti pomembni tudi ustrezni ukrepi za spodbujanje vključevanje upravičencev, zlasti ko gre za ciljne naravovarstvene operacije VTR, MET, STE in HAB.

Merilo za vrednotenje: Biotska raznovrstnost na zemljiščih z zahtevkom je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena

Podpora PRP v smislu obnove, ohranjanja in krepitve biotske raznovrstnosti glede na kazalnik R7 presega načrtovano ciljno vrednost kazalnika. Biotsko raznovrstnost in/ali pokrajine je podpiralo 38,53% kmetijskih zemljišč z zahtevkom, kar je 5,48 odstotnih točk več od ciljne vrednosti (33,05%).

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo biotsko raznovrstnost in/ali krajine, znaša 40,26% vseh zemljišč z zahtevkom. Podatek priča o tem, da se na nezanemarljivem deležu kmetijskih zemljišč z zahtevkom izvajajo habitatom in vrstam naklonjeni ukrepi, a bi za zanesljivejšo interpretacijo podatka potrebovali časovno vrsto. V spodnji sliki je grafični prikaz pokritosti s površinskimi ukrepi, ki neposredno ali posredno podpirajo biotsko raznovrstnost.

Delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka je sledeč:

1. 3,61% površin (in 3,04% izplačil iz ukrepa) predstavljajo zemljišča, na katerih se izvajajo ciljne naravovarstvene operacije. Te operacije se izvajajo na ekološko pomembnih območjih, kjer se pojavljajo določene kvalifikacijske vrste in habitatni tipi, katerih stanje ohranjenosti je neposredno odvisno od ustreznosti izvajanja kmetijske rabe, zato imajo največji pričakovan pozitiven vpliv od vseh operacij znotraj ukrepa KOPOP. Operacije so usmerjene v travniške habitatne tipe in kvalifikacijske vrste v območjih Natura 2000. Vrste, na katere je predviden pozitiven učinek, so npr. metulji mravljiščarji, talne gnezdilke kot sta kosec in repaljščica, nevretenčarji kot so bramorji in kobilice, ki predstavljata hrano za druge travniške vrste, itd. Operacije dosegajo pozitivne učinke zlasti preko obveznih zahtev za časovno omejeno košnjo, pa tudi z ukrepi kot so mozaična košnja, prepoved paše, mulčenje ter prepoved ali omejena raba organskih gnojil. Izračun neto površin ciljnih operacij glede na neto površine, kjer se je izvajal ukrep KOPOP, kažejo nekoliko boljšo sliko, saj so se ciljne naravovarstvene operacije izvajale na 5.215,79 ha oz. 5,53% zemljišč, kjer se je izvajal ukrep KOPOP.
2. 8,78% površin (in 9,90% izplačil iz ukrepa) predstavljajo zemljišča, na katerih se izvajajo operacije, ki ohranjajo pestrost in mozaičnost kmetijske kulturne krajine. Pričakovani neposredni učinek teh zahtev je sicer manjši kot v primeru ciljnih naravovarstvenih operacij, saj gre za splošnejše zahteve, a je njihov pričakovani prostorski doseg večji, ker se lahko izvajajo na širše (ne le znotraj ekološko pomembnih območij). Zahteve v okviru te kategorije vplivov imajo neposreden učinek na ohranjanje kakovosti habitatov in varstvo populacije vrst oz. skrb za ugoden življenjski prostor preko:
  - a. spremembe obstoječih kmetijskih praks, npr. izvajanja zahtev na trajnem travinju v okviru operacij Trajno travinje I in Trajno travinje II ali izvajanja operacije za ohranjanje rastlinskih genskih virov preko pridelave/pridelave

- semenskega materiala avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin;
- b. ohranjanja obstoječih kmetijskih praks in s tem določenih habitatov, ki so ob enem značilnost kmetijske krajine (npr. ohranjanje paše preko sobivanja velikih zveri in domačih živali, ohranjanje planinske paše, ohranjanje in obnova specifičnih habitatov kot so strmi in grbinasti travniki, visokodebelni travniški sadovnjakov in mejice).
3. 49,80% površin (in 60,37% izplačil iz ukrepa) predstavljajo zemljišča, na katerih se izvajajo operacije z neposrednim okoljskim učinkom in posrednim učinkom na biotsko raznovrstnost. Učinki temeljijo na pozitivnih okoljevarstvenih učinkih, ki izhajajo iz spremembe obstoječih kmetijskih praks. Pričakovani so pozitivni vplivi na varovanje in izboljšanje vodnih virov, zmanjševanje obremenjevanja okolja z izpusti in preprečevanje izpiranja hranil in aktivnih snovi fitofarmacevtskih sredstev v podzemne vode. Do tako visokega deleža prihaja zlasti na račun zahtev glede kolobarjenja, saj je to najbolj razširjena zahteva znotraj ukrepa.

Analiza bruto površin, za katere so bila izplačana sredstva iz ukrepa KOPOP kaže, da so površine, kjer se izvajajo operacije/zahteve z neposrednim učinkom, relativno omejene (skupaj 12% površin oz. 13% izplačil). Po drugi strani močno prevladujejo aktivnosti s posrednim pozitivnim učinkom na biotsko raznovrstnost (skoraj 50% površin in kar 60% izplačil). K temu lahko pripišemo še posredne učinke ukrepa EK. Podatki o vključenosti zemljišč v ukrep EK (bruto površine), ki ima preko okoljevarstvenih učinkov bolj posreden učinek na biotsko raznovrstnost, znaša cca 40.000 ha, kar je več kot skupna izračunana bruto površina operacij z neposrednim učinkom na biotsko raznovrstnost (35.000 ha), pri čemer se ukrepa lahko tudi kombinirata in prekrivata.

V ciljne naravovarstvene operacije (MET, VTR, STE in HAB), pri katerih je zaradi osredotočenosti na specifične habitatne tipe oz. kvalifikacijske vrste pričakovan največji učinek na biotsko raznovrstnost, je bilo vključenih le 4% bruto površin (kar obsega 3% izplačil). Nižji odstotek je sicer pričakovan, saj se te operacije lahko izvajajo le na t.i. ekološko pomembnih območjih na GERK z vrsto rabe »1300 – trajni travnik«. Ne glede na to pa je analiza pokazala, da so trenutno rezultati slabi tudi če pogledamo deleže skupne površine zemljišč, vključenih v naravovarstvene operacije, glede na cilje Vlade v PUN:

- MET – 1.448 ha oz. 38,27% dosežene ciljne vrednosti;
- VTR – 3.151 ha oz. 35,89% dosežene ciljne vrednosti;
- STE – 77 ha oz. 18,97% dosežene ciljne vrednosti;
- HAB – 19.819 oz. 17,84% dosežene ciljne vrednosti.

Glede na pozen začetek izvajanja ukrepov in dejstvo, da je vstop c ciljne operacije še vedno mogoč, se bodo rezultati v prihodnosti verjetno še izboljševali. Poleg tega vključenost zemljišč v te operacije v absolutnem smislu kaže na nekajkratno povečanje vključenih površin glede na preteklo obdobje (2007-2013)¹¹⁹.

Vključenost v zemljišč v naravovarstvene (oz. okoljevarstvene) ukrepe je indikator prispevka PRP na stanje habitatov. Pozitivni vplivi na habitate naj bi imeli pozitivne učinke a stanje kvalifikacijskih vrst, ki ekosisteme kmetijske krajine naseljujejo, prav s tem vprašanjem pa se ukvarjajo različni monitoringi na ravni RS. Ključna težava pri uporabi obstoječih monitoringov za vrednotenje vplivov PRP izhaja iz dejstva, da so podatki zbrani in analizirani za druge namene, zato se jih za potrebe tega vrednotenja uporabi le v omejenem obsegu. Podatki o stanju kvalifikacijskih vrst, ki temeljijo na treh ključnih

¹¹⁹ Povprečne letne površine, vključene v ciljne operacije v obdobju med 2007 in 2014 so znašale 235,07 ha za operacijo MET, 376,38 ha za operacijo VTR, 37,53 ha za operacijo STE in 686,87 ha za operacijo HAB.

monitoringih, niso strukturirani na način, da bi omogočali statistično analizo (neto) vplivov PRP, saj monitoringi niso izvedeni namensko (tj. za potrebe presoje vplivov PRP). Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine je namenjen analizi trendov na nacionalni ravni, zato podatki niso reprezentativni na mikro/lokalni ravni (tj. ravni popisnih ploskev), kjer bi bilo za potrebe vrednotenja PRP potrebno izločiti številne zunanje vplive, kot so vplivi prvega stebra evropske kmetijske politike, onesnaženost iz nekmetijskih virov, naravne nesreče in katastrofe, podnebne spremembe itd. Monitoring metuljev je po drugi strani zelo ciljno usmerjen na ozko opredeljena območja in vrste, ki jih naseljujejo, in se s problematiko ukrepov PRP sploh ne ukvarja. Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 je namenjen spremljanju ohranjenosti vrst skladno s t.i. Direktivno o habitatih in Direktivo o pticah ter se učinkov oz. vplivov PRP dotika le delno, ko mestoma obravnava ciljne naravovarstvene operacije ukrepa KOPOP.

Ne glede na navedeno podatki vseh naštetih monitoringov ponujajo določen vpogled v stanje biotske raznovrstnosti, ko gre za kmetijsko krajino, zato se jih lahko uporabi deskriptivno. Presečna ugotovitev vseh treh obravnavanih monitoringov je, da ukrepi PRP (zlasti KOPOP), usmerjeni v ohranjanje habitatov in spodbujanje bolj ekstenzivnega načina kmetovanja, pozitivno prispevajo k obnovi, ohranjanju in okrepitvi biotske raznovrstnosti, kar velja zlasti za ciljne naravovarstvene operacije. Slabšanje stanja habitatov zaradi zaraščanja ali intenzivnega kmetovanja namreč ostaja problematično zlasti pri vrstah, kjer so populacije kritične (denimo barjanski okarček, strašnič in temni mravljiščar, rdeči apolon, kosec, črnočeli skakoper). Kljub pozitivnim učinkom PRP pa problem predstavlja omejen obseg izvajanja relevantnih ukrepov zaradi premajhnega interesa s strani upravičencev (bodisi zaradi slabega poznavanja ukrepov, bodisi zaradi nezadostne finančne stimulacije).

Indeks ptic kmetijske krajine tako denimo po predhodnem 25% upadu iz 2014 v 2015 kaže znake izboljšanja tega kazalnika stanja, kar je v določeni meri tudi posledica izvajanja ukrepov PRP, a enkratna medletna rast še ne pomeni tudi obrata trendov. Prav tako je težko ovrednotiti stopnjo prispevka PRP k temu rezultatu, kar je bilo izpostavljeno tudi na razpravi na fokusni skupini. Vrednosti indeksa za pretekla tri leta so sledeče:

- Leta 2016 je znašal indeks 75,4, kar je za 3,6% več od leta 2015. Sestavljeni indeks travniških vrst je v letu 2016 znašal 62,5 +/- 4,4, kar je za 0,7% več kot v letu 2015.
- Leta 2015 je znašal indeks 71,4, kar je za 7,6% manj od leta 2014. Sestavljeni indeks generalistov je bil v letu 2015 83,1 (-3,4% glede na leto 2014), travniških vrst 60,9 (-5,4% glede na leto 2014) in vrst mejic 65,3 (-1,5% glede na leto 2014).
- Leta 2014 je znašal indeks 78,1, kar je za 0,8% slabše od leta 2013. Sestavljeni indeks generalistov je bil v letu 2014 90,1 (-0,6% glede na leto 2013), travniških vrst 62,8 (-4,5% glede na leto 2013) in vrst mejic 69,5 (+0,3% glede na leto 2013).

Za opredeljena območja in izbrane vrste metuljev (glej sliko spodaj) so sicer ugotovitve monitoringa sledeče:

Območje 1: Haloze:

- Veliki mravljiščar (*Phengaris arion*): število opaženih osebkov je nekoliko višje kot leta 2015, a stanje vrste ostaja slabo glede na izhodiščno stanje v letih 2010-2011 (število opaženih odraslih osebkov predstavlja le 19% izhodiščnega stanja in presega meje pričakovanih nihanj velikosti populacij med sezonami);

Območje 2: Goričko:

- Strašnič mravljiščar (*Phengaris teleius*): stanje vrste in habitata na območju

monitoringa sklenjene razširjenosti vrste na jugovzhodnem Goričkem v letu 2016 boljše in ne tako kritično kot v letu 2014, ko je bil dosežen verjetni populacijski minimum;

- Temni mravljiščar (*Phengaris nausithous*): opaženo je večje število metuljev na sklenjenem območju (največje število v štirih sezonah monitoringa), zmanjšala pa se je površina, ki jo ta vrsta poseljuje;

Območje 3: Območje Slovenske gorice:

- Strašničin mravljiščar (*Phengaris teleius*): monitoring sklenjene razširjenosti kaže manjše število metuljev (pol manj kot ob zadnjem pregledu leta 2014), slabša se tudi stanje habitata te vrste (površina, na kateri je bila vrsta opažena, znaša 2,4 ha in dosega le 21% površine iz leta 2011), posledično pa je stanje strašničinega mravljiščarja in njegovega na tem območju kritično.
- Temni mravljiščar (*Phengaris nausithous*): površina habitata na območju sklenjene razširjenosti v osrednjih Slovenskih goricah, ki ga vrsta poseljuje, je najnižja do sedaj, drugo najnižje je število opaženih osebkov (štirikrat manjše kot leta 2012), močno pa se je zmanjšala tudi površina konveksnega poligona zaplat s temnim mravljiščarjem, ki je najnižja do sedaj.

Območje 4: Nanoščica:

- Strašničin mravljiščar (*Phengaris teleius*): stanje vrste in habitata na območju monitoringa sklenjene razširjenosti je stabilno.

Območje 5: Julijske Alpe in trnovski gozd:

- Rdeči apolon (*Parnassius apollo*): stanje vrste je kritično, v trnovskem gozdu je vrsta na robu izumrtja, zato je nujno aktiviranje ukrepov za izboljšanje stanja habitata;

Območje 6: Ljubljansko barje:

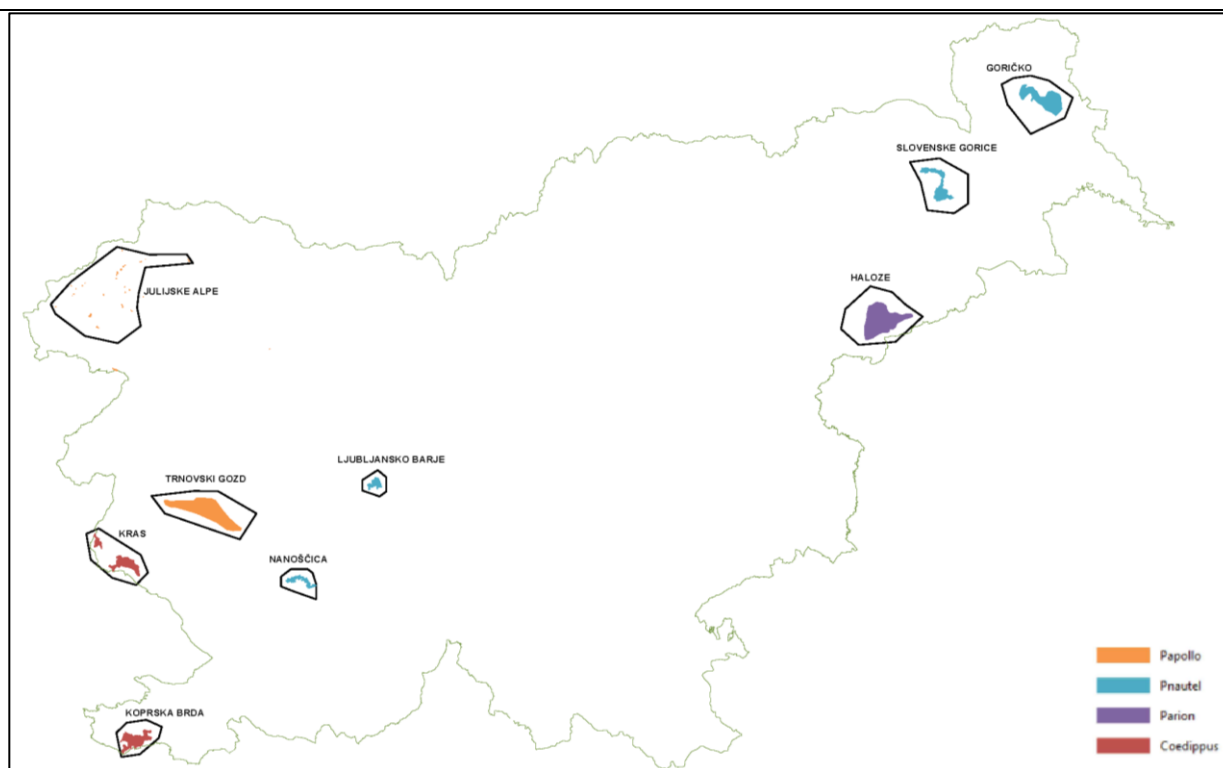
- Strašničin mravljiščar (*Phengaris teleius*): stanje vrste na območju monitoringa sklenjene razširjenosti v letu 2016 je nekoliko boljše in ni več tako kritično kot v letu 2015, kljub temu pa je glede na leto 2008 opazno znatno poslabšanje habitata (površina travnikov, na katerih je najden strašničin mravljiščar, obsega le 33% tistih iz leta 2008), stanje vrste pa ostaja kritično (število opaženih osebkov znaša le 14% izhodiščnega stanja iz leta 2008).

Območje 7: Kras in koprsko brda:

- Barjanski okarček (*Coenonympha oedippus*)¹²⁰: na Krasu je stanje vrste stabilno (najdena je največja številčnost odraslih osebkov glede na predhodne raziskave). Številčnost odraslih osebkov znotraj sklenjenega območja razširjenosti v Koprskih Brdih pa se je bistveno zmanjšala (število odraslih osebkov je za polovico manjše kot leta 2009), kar je zlasti posledica slabšanja stanja habitatov zaradi zaraščanja.

---

¹²⁰ Podatki so za leto 2015.

Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016 je pokazal, da:

- operaciji STE in VTR pomembno prispevata k ohranjanju kosca na Ljubljanskem barju, a z vidika vpisa za kmete nista dovolj privlačni, zato je tudi njuno izvajanje zelo omejeno;
- pozitivnega vpliva izbranih zahtev KOPOP (HAB_KOS, KRA_MEJ, KRA_VTSA) na stanje velikega skovika na Ljubljanskem barju ni bilo mogoče dokazati (tudi zaradi dejstva, da ta vrsta preferira mejice in urbane površine);
- slabo stanje populacije črnočlega srakoperja in slab vpis v operacijo HAB (natančneje zahtevo HAB_KOS - Košnja/paša ni dovoljena do 30.6.) ne omogoča bistvenega izboljšanja stanja te vrste na območjih Natura 2000 za ptice.

Prispevek presečnih ukrepov (M01, M02 in M16) k biotski raznovrstnosti smo preverjali s pomočjo ankete. Analiza je pokazala, da upravičenci ukrepov M10 in M11 na splošno prispevek teh ukrepov k stanju biotske raznovrstnosti ocenjujejo kot pozitiven. Podrobnejši rezultati so sledeči:

- 61,62% anketirancev, ki so se udeležili usposabljanj, meni, da so te aktivnosti pozitivno prispevale k stanju habitatov in biotske raznovrstnosti. N=198.
- 50,32% anketirancev, ki so bili deležni svetovanja ob izdelavi programa aktivnosti, meni, da so te aktivnosti pozitivno prispevale k stanju habitatov in biotske raznovrstnosti. N=157.
- 65,07% anketirancev, ki so bili deležni svetovanja ob izdelavi programa preusmeritve kmetijskega gospodarstva v ekološko kmetovanje, meni, da so te aktivnosti pozitivno prispevale k stanju habitatov in biotske raznovrstnosti. N=146.
- 65,57% anketirancev, ki so bili vključeni v aktivnosti sodelovanja, meni, da te aktivnosti niso pomembno prispevale k stanju habitatov in biotske raznovrstnosti. Rezultat je v obdobju vrednotenja težko interpretirati, saj se aktivnosti sodelovanja še niso izvajale. Lahko ga razumemo kot odraz nepoznavanja ukrepa

oz. drugačnega razumevanja izraza »sodelovanje«, ki so ga anketiranci lahko razumeli v širšem smislu kot je bilo predvideno v anketi. Ne glede na to, da upravičenci aktivnosti sodelovanja ne povezujejo z izboljšanjem stanja vrst in habitatnih tipov Natura 2000, pa iz analize pregleda predlogov pilotnih projektov v okviru M16.2, ki jo je pripravil MKGP, izhaja, da med glavne cilje projektov anketiranci uvrščajo prav ohranjanje in/ali izboljšanje stanja biotske raznovrstnosti na habitatih, vezanih na kmetijsko krajino in kmetijsko biodiverzitetu (3. mesto s 64 glasovi; na prvem mestu je povečanje produktivnosti v kmetijstvu 155 glasovi in povečanje usposobljenosti v kmetijstvu s 131 glasovi).

Tudi z vidika vključenosti oz. dosega so usposabljanja uspešna. Usposabljanj, ki prispevajo k ohranjanju narave ter izboljšanju habitatov in biotske raznovrstnosti se je udeležilo 9.628 udeležencev (tudi več iz enega KMG, število različnih udeležencev znaša 8.409). Število je precej visoko in ga je potrebno razumeti v luči vstopa v ukrepa M10 in M11. Tovrstnih KMG je namreč 7.472, torej neprimerno manj od celotnega števila udeležencev (KMG iz katerih se je usposabljanj udeležila več kot ena oseba je relativno malo). Veliko število udeležencev se namreč udeleži začetnih usposabljanj, a nato ne vstopi v ukrep.

Svetovanja je bilo deležnih 1.384 upravičencev, in sicer na področju preusmeritve v ekološko kmetovanje.

Operacije sodelovanja se še niso izvajale.

Merilo za vrednotenje: Biotska raznovrstnost na območjih Natura 2000 na zemljiščih z zahtevkom je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena

Analiza izvajanja ciljnih operacij VTR, MET, STE in HAB, s katerimi smo spremljali prispevek PRP k obnovi, ohranjanju in krepitvi biotske raznovrstnosti na območjih Natura 2000, je pokazala, da je vključenost travnikov (GERK s šifro 1300), na katerih je upravičeno izvajanje teh operacij, relativno nizko. Deleži zemljišč z zahtevkom so naslednji:

- VTR: 13,256% vseh upravičenih GERK;
- MET: 9,97% vseh upravičenih GERK;
- STE: 5,96% vseh upravičenih GERK¹²¹;
- HAB: 6,79% vseh upravičenih GERK.

Slab vpis v ciljne naravovarstvene operacije kot enega ključnih razlogov za omejen vpliv PRP na izboljšanje habitatov in stanja kvalifikacijskih vrst sicer navaja Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016.

Na podlagi pomanjkljive časovne vrste o izbranih vrstah po območjih, kjer se izvajajo te operacije, in močno diverzificiranih podatkov sicer ni mogoče izdelati utemeljenih zaključkov o trendih oz. vplivih PRP, vseeno pa lahko izpostavimo nekaj ugotovitev:

- VTR: Na območju SI5000015 "Cerkniško jezero", kjer je delež zemljišč, vključenih v operacijo, največji (38,47%), je opazen trend izboljšanja stanja populacije kosca (54 osebkov leta 2013 in 81 leta 2016).
- STE: Rezultati o populaciji kosca so na voljo le za območje Ljubljanskega barja, ki je hkrati edino območje, na katerem se trenutno izvaja operacija STE (v zelo omejenem obsegu). Podatki na ravni celotnega območja kažejo upad populacije, a

¹²¹ Vpis je le na Ljubljanskem barju.

rezultati monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016 ob enem kažejo, da sicer zelo omejen obseg izvajanja ukrepa STE (in VTR) pomembno prispeva k ohranjanju kosca na Ljubljanskem barju. Monitoring izbranih ciljnih vrst metuljev za analizo v tem delu ni primeren, saj ne vključuje podatkov za vrsto barjanski okarček (*Coenonympha oedippus*) na Ljubljanskem barju, zato smo se naslonili na rezultate projekta LJUBA¹²². Stanje te Natura 2000 kvalifikacijske vrste je v osrednji Sloveniji ostaja kritično, populacije pa so na pragu izumrtja. Velikost populacije je v letu 2015 ocenjena na povprečno 540 osebkov, ki poseljujejo le 7ha oz. 0,05% območij Natura 2000 na Ljubljanskem barju. V letu 2015 se je povečala le velikost populacije na enem od nahajališč (Mostišče), pa še tam zaradi odsotnosti košnje zaradi vremenskih razmer v predhodnem letu.

Populacije rjavega srakoperja, črnočelega srakoperja in velikega skovika na območjih izvajanja operacije »Ohranjanje mejic« na območjih Natura 2000 nismo spremljali, ker se operacija ni izvajala.

Pri preverjanju vplivov PRP znotraj Natura 2000 območij smo posebno pozornost namenili analizi stopnje razumevanja pomena teh območij. Rezultati analize anketnega vprašalnika med upravičenci PRP so pokazali, da se 94% anketirancev zaveda pomena ohranjanja življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst (59% jih meni, da je to zelo pomembno) (N=573), a jih kar 57% meni, da ukrepi oz. operacije, namenjene ohranjanju življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst, ne dosegajo namena. To kaže na določeno mero skepse upravičencev glede uspešnosti ukrepov. Struktura odgovorov med upravičenci, ki so izjavili, da se njihova zemljišča nagajajo na območju Natura 2000, niso bistveno drugačni. 61% jih meni, da je ohranjanje življenjskega prostora zelo pomembno, 31% pa da je pomembno (N=131). Pri vprašanju doseganja namena naravovarstvenih operacij so še nekoliko bolj skeptični; kar 61% jih namreč meni, da ti ukrepi oz. operacije ne dosegajo namena (N=100).

Razprava na fokusni skupini je pokazala, da so odgovori na vprašanja v splošnem delu vprašalnika (tj. Q20-23), na katera so odgovarjali vsi anketiranci, pričakovani in kažejo splošno stanje razumevanja in zavedanja glede pomena ohranjanja biotske raznovrstnosti na slovenskem podeželju. Med 103 anketiranci, ki so odgovorili, da njihovo zemljišče predstavlja prostor ogroženih živalskih ali rastlinskih vrst, je opaziti veliko raznolikost v razumevanju te problematike. Pomemben del anketirancev je zelo jasno navedel vrste, ki so v Sloveniji ogrožene in zaščitene (npr. kosec, veliki skovik, planinski orel, gozdni postavnež, barjanski okarček, rjavi medved, volk, ris, kukavičevke, turška lilija, idrijski jeglič itd.) oz. pomen ohranjanja habitatov kot predpogoj za obstoj teh vrst (travniške cvetice kot habitat za čebele, ohranjanje habitatov ptic duplaric, pomen gozdnega roba in neintenzivne rabe travinja za sobivanje tistih različnih vrst male divjadi). Večji del odgovorov je kljub temu zajemal navajanje splošnih kategorij (razredov ali redov) živali, kot so divjad, ptice, čebele, metulji, žabe, plazilci oz. vrst, ki v Sloveniji ne veljajo za ogrožene (potoška postrv, navadni gož, pikapolonica, veverica ipd.). Zanimivo je, da so v okviru tega vprašanja določeni anketiranci izpostavili tudi problematiko ohranjanja avtohtonih vrst rastlin (jablane, ajda, lucerna krma, divja orhideja, idrijski jeglič,...) in živali (krškopoljski prašič, bovška ovca, belokranjska pramenka itd.). Rezultati kažejo, da obstaja določena stopnja zavedanja glede pomena ohranjanja habitatov in vrst, vendar upravičenci ne posedujejo v zadostni meri konkretnih znanj glede tega, za katere vrste gre in kakšni so primerni načini za ohranjanje teh vrst.

¹²² Ljudje za Barje – ohranjanje biotske pestrosti na Ljubljanskem barju.

Med tistimi anketiranci, ki so odgovorili, da se njihova zemljišča nahajajo na območju Natura 2000 (36%, N=369) jih večina meni, da raba zemljišč v skladu z načeli trajnostnega kmetovanja, ki se spodbujajo na teh zemljiščih, do neke mere omejuje kmetovanje (68%), pri čemer je glavni negativni vpliv izpad dohodka zaradi prepovedi in omejitev pri načinu kmetovanja (prav to kompenzira prostovoljni vstop v ukrep M10). Kljub temu opazamo visoko stopnjo zavedanja glede pomena ohranjanja biotske raznovrstnosti in pripravljenost na izvajanje aktivnosti za izboljšanje stanja. 67% anketirancev (oz. 64% tistih, ki so izjavili, da se njihova zemljišča nahajajo na območju Natura 2000) je namreč odgovorilo, da so pripravljeni spremeniti načine kmetovanja z namenom ohranjanja biotske raznovrstnosti. Glavnina aktivnosti, ki so jih anketiranci pripravljeni izvajati (oz. jih že izvajajo) je sicer povezana z vključevanjem v ukrepa M10¹²³ in M11 in pa sledenjem nasvetom/navodilom svetovalnih služb in strokovnjakov (kjer gre spet večinoma za ukrep svetovanja, povezan z M10 in M11). To kaže na to, da je dohodkovna komponenta ključna, ko gre za odločanje o spremembi načina kmetovanja z namenom ohranjanja habitatov in biotske pestrosti, PRP pa se s tem izpostavlja kot pomembna spodbuda za doseganje okoljskih ciljev. Problem majhnega vpisa v naravovarstvene operacije tako lahko pojasnimo tudi s premajhno privlačnostjo določenih operacij iz dohodkovnega vidika, glede na zahteve, ki jih vstop v te operacije prinaša.

Merilo za vrednotenje: Biotska raznovrstnost na območjih visoke naravne vrednosti je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena

Izračun za leto 2016 je pokazal, da se na 65,23% območij HNV¹²⁴ nahajajo kmetijska zemljišča (glede na GERK). Spremembe obsega površin KZU HNV ni bilo mogoče izračunati, saj podatki iz ex-post vrednotenja niso bili uporabni zaradi neprimerljive metodologije (deleži po letih so presegali 80%, kar kaže na to, da je izračun temeljil na drugačnih predpostavkah, ki pa v poročilu niso opredeljene). Primerjava obsega površin bo tako možna ob naslednjem vrednotenju v letu 2019.

Na območjih HNV se sicer nahaja kar 52,19% zemljišč z zahtevkom. To pomeni, da se pomemben del površinskih ukrepov (M10, M11 in M13) izvaja na območjih, kjer je z ustreznimi ukrepi mogoče doseganje večje biološke pestrosti in zaščite ogroženih habitatov na posameznih podeželskih območjih. Rezultat sicer izgleda spodbuden, a ga je potrebno razumeti v luči dveh okoliščin:

- a. Široko definiran in močno razširjen ukrep OMD avtomatično povečuje delež vključenih zemljišč.
- b. Ohlapna metodologija za izračun območij HNV temelji na prostorski analizi, utemeljeni na evidenci dejanske rabe kmetijskih zemljišč (tj. ortofoto analiz) in ne dejanskemu stanju na terenu. Definicija tako ne upošteva lokalnih/regionalnih specifik in široke raznovrstnosti habitatnih tipov, na razpravi na fokusni skupini pa so bili posledično izraženi pomisleki glede dejanske uporabnosti HNV kot kazalnika za spremljanje naravne vrednosti zemljišč.
- c. Površina tistih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo obnovo, ohranjanje in krepitev biotske raznovrstnosti na območjih visoke naravne vrednosti, je neprimerno nižja, in sicer 25,63%

¹²³ Zlasti prepovedi in omejitve v zvezi z košnjo, obtežbo z GVŽ, uporabo gnojil in fitofarmacevtskih sredstev, ohranjanjem mejic, uporabo mehanskih ukrepov namesto kemijskih itd.

¹²⁴ Teh je skupaj 448.168 ha.

Merilo za vrednotenje: Izboljšalo se je stanje ohranjenosti kmetijske krajine

Delež kmetijskih zemljišč v zaraščanju znotraj območij z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami se je v obdobju 2013-2016 zmanjšal z 1,64% na 1,19%, oz. za 0,44 odstotne točke. To je skladno s splošnim trendom upadanja od leta 2014 (glej 1.A. poglavje SWOT analiza) in kaže na to, da so ukrepi, namenjeni ohranjanju kmetijske krajine uspešni. Pri tem igra ključno vlogo zlasti ukrep OMD (M13), v katerega je vključenih kar 91% upravičenih kmetijskih zemljišč. Ukrep je med upravičenci dobro prepoznan in se izvaja v polni meri.

Odstotka povečanja dolžine mejic s podporo ukrepa M10 ni bilo mogoče izračunati, ker se operacija "Ohranjanje mejic (KRA_MEJ)" še ni izvajala; začetek izvajanja je predviden v letu 2017.

Merilo za vrednotenje: Sekundarni učinki

Vpliv naložb vrednotimo hipotetično, na podlagi podatkov o odobrenih vlogah, saj izplačil iz ukrepa še ni bilo. Razpoložljivi podatki kažejo, da je bilo do 31.12.2016 73 odobrenih vlog za 73 različnih upravičencev v okviru ukrepa M04.1¹²⁵. Izmed teh jih je 21 takšnih, ki imajo potencialne sekundarne učinke na prednostno področje 4A:

- Nakup nove kmetijske mehanizacije ter strojne in transportne opreme za prevoz živali in surovin (15 operacij za nakup mehanizacije, ki ima lahko potencialno pozitivne vplive v primeru, da je raba namenjena izpolnjevanju zahtev iz ukrepov M10 in M11¹²⁶);
- Stroški postavitve oziroma obnove sadovnjakov in oljčnikov vključno s postavitvijo jagodišč (4 operacije¹²⁷);
- Nakup in postavitve mreže proti toči (1 operacija), pri čemer opredeljeni vpliv na prednostno področje 4A ni povsem jasen;
- Stroški ureditve nasadov trajnih rastlin (1 operacija¹²⁸).

Vrednost kazalnika je nič, če izločimo tiste upravičence, ki so hkrati tudi upravičenci ukrepov M10, M11 in M13, kar pomeni, da sekundarnih učinkov podukrepov M04.1, M06.3, M03.1 in M03.2 za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4A, v obdobju vrednotenja še ni bilo. Iz opisa naložb in opredeljenih stroškov sicer ni jasno razviden vpliv na prednostno področje 4A (tj. ni opredeljena vrsta in način predvidenega vpliva), sklepamo pa lahko, da imajo največje potencialne pozitivne vplive naložbe za nakup nove kmetijske mehanizacije, saj gre pri 20 od 21 naložb za naložbe ekoloških kmetij, med tem ko se preostala naložba nanaša na KMG, ki se nahaja na območju Natura 2000. Potencialni pozitivni učinki naložb so le hipotetični, za dejansko oceno učinkov na biotsko raznovrstnost pa bi potrebovali razlago o rabi naložb v povezavi z izvajanjem ukrepa M11 (ali ukrepa M10), a tega pojasnila v dokumentaciji ni bilo.

Čeprav sta se podukrepa M19.2 in M19.3 do presečnega datuma uradno že začela izvajati, do izbora ali potrditve operacij, na podlagi katerih bi lahko podali oceno o sekundarnih

¹²⁵ Upravičencev v okviru ostalih ukrepov, ki imajo predvidene sekundarne učinke, še ni bilo, saj se podukrepi M06.3, M03.1 in M03.2 še niso izvajali.

¹²⁶ Naložbe obsegajo nakup balirk, cistern, česal, sejalnic, nakladalnikov, krmilno-mešalnih strojev, mulčerjev, medvrstnih okopalnikov, pršilnikov, prikolic, kombiniranih strojev, kosilnic, mobilne opreme za namakanje, sadjarskih strojev, vinogradniških strojev, podrahljalnikov, škropilnic, sejalnic, trosilnikov gnoj, vrtavkastih bran in zgrabljajnikov, zapraševalnikov in zbiralnikov za kapnico, pa tudi pripravo poslovnih načrtov.

¹²⁷ Gre za intenzivne nasade sadnih vrst, nasad jagod, jablanov nasad in orehov nasad.

¹²⁸ Postavitev nasada špargljev.

učinkih PRP, še ni prišlo.

Intervjuja s strokovnjaki Organa upravljanja in Plačilne agencije, namenjenega verifikaciji podatkov o izvajanju nismo izvedli, ker so bili prisotni na fokusni skupini. Poleg tega je količina podatkov o izvedenih operacijah tako omejena, da dodatna verifikacija ugotovitev ni bila potrebna.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Ocena dejanskega vpliva PRP na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti na podlagi izbranega pristopa in razpoložljivih podatkov je omejena. Razloga za to sta dva: 3. Horizontalen pristop k vrednotenju PRP na podlagi obravnave ukrepov PRP kot enotnega sloja se je izkazal kot manj primeren, saj stopnja pokritosti z ukrepi po eni strani ne upošteva specifik posameznih habitatov in vrst, po drugi strani pa ne razločuje med ravnmi vpliva med posameznimi ukrepi/ operacijami/ zahtevami. Vse zahteve, povezane z izvajanjem EK in KOPOP, ki smo jih upoštevali pri analizi, namreč ne prispevajo na enak način ali v enaki meri k ohranjanju habitatov in kvalifikacijskih vrst. Predvidena omejitvev za vrednotenje vplivov ukrepa OMD (območja nad 700 mnv) se je prav tako izkazala kot delno ustrezna, saj takšen pristop ne upošteva morebitnih pozitivnih vplivov tega ukrepa na nekaterih posebnih območjih, ki so nižje ležeča, a bi njihovo zaraščanje prav tako pomenilo izgubo travniških habitatov (npr. kraška območja, ki obsegajo dobrih 40% ozemlja Slovenije in so pretežno pokrita s travinjem, gorska območja med 500 in 700 mnv itd.). Poleg tega takšen pristop upošteva le potencialen ne pa tudi dejanski vpliv ukrepov na stanje habitatov (utemeljen na terenskemu delu oz. popisu stanja habitatov). 4. Podatke o dejanskem stanju habitatov in vrst sicer vsebujejo trije ključni monitoringi, a je njihova	P.1: Za ugotavljanje dejanskih vplivov prostorskih ukrepov, pri katerih je pričakovan pozitiven vpliv na stanje habitatov in kvalifikacijskih vrst, je potrebno izvesti parcialno analizo na ozko opredeljenih območjih, kjer se ukrepi dejansko izvajajo (bodisi s prilagoditvijo obstoječih monitoringov, bodisi z ločeno študijo). Pri tem gre za kompleksno multivariatno analizo, ki je ni mogoče izvesti v okviru celovitega vrednotenja PRP. Pristop namreč zahteva terensko delo z namenom analize območij ter ocene stanja habitatov in posameznih vrst. Študija mora zajeti daljše časovno obdobje (1 leto), saj je potrebno izločiti vplive slučajnih in enkratnih dogodkov (kot so npr. vplivi človeka, izredni vremenski dogodki ipd.). Pri vzpostavitvi metodologije (pa tudi interpretacije rezultatov) je potrebno upoštevati multidisciplinaren pristop, ki upošteva specifične posameznih zahtev/operacij/ukrepov. Med specifikami je potrebno jasno opredeliti, katere habitatne tipe/vrste in katera konkretna območja analiza vključuje, kakšen je pričakovani vpliv na specifične vrste (glede na to, ali gre za generaliste ali specialiste), kateri so pričakovani sekundarni vplivi (npr. preko zmanjšanja uporabe pesticidov na vodne habitatne tipe) ipd. Analiza oz. študija se mora osredotočiti na konkretna območja, kjer se izvajajo tisti ukrepi oz. zahteve, kjer je realno pričakovati pozitivne okoljske vplive. Prav tako je potrebno območja analizirati ločeno glede na raven pričakovanega vpliva (za primer glej kazalnik »Delež kmetijskih zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo biotsko raznovrstnost znotraj ukrepa KOPOP, po vrsti učinka«). Poleg tega predlagamo, da se v analizi na izbranih območjih posebej preverja še vpliv ukrepa OMD z vidika ohranjanja kmetijske krajine in s tem posebnih travniških habitatov na izbranih območjih. Posebna obravnava OMD

uporaba za potrebe vrednotenja PRP omejena. Podatki niso strukturirani na način, da bi omogočali statistično analizo (neto) vplivov PRP, saj monitoringi niso izvedeni namensko (tj. za potrebe presoje vplivov PRP). Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine je namenjen analizi trendov na nacionalni ravni, zato podatki niso reprezentativni na mikro/lokalni ravni (tj. ravni popisnih ploskev), kjer bi bilo za potrebe vrednotenja PRP potrebno izločiti številne zunanje vplive, kot so vplivi prvega stebra evropske kmetijske politike, onesnaženost iz neekmetijskih virov, naravne nesreče in katastrofe, podnebne spremembe itd. Monitoring metuljev je po drugi strani zelo ciljno usmerjen na ozko opredeljena območja in vrste, ki jih naseljujejo, in se s problematiko ukrepov PRP sploh ne ukvarja. Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 je namenjen spremljanju ohranjenosti vrst skladno s t.i. Direktivo o habitatih in Direktivo o pticah ter se učinkov oz. vplivov PRP dotika le delno, ko mestoma obravnava ciljne naravovarstvene operacije ukrepa KOPOP.	ukrepa je smotrna zlasti zato, ker je njegove vplive zaradi narave ukrepa in razširjenosti bolj smotrno obravnavati na širših sklenjenih območjih, na katerih se bodo opredelili potencialni pozitivni vplivi. V kolikor prilagojena metodologija za izračun indeksa ptic kmetijske krajine ne bo dala želenih rezultatov (tj. bolj jasnega odgovora na neposredno povezavo med ukrepi PRP in učinki na biotsko raznovrstnost), naj se razmisli o smiselnosti financiranja izdelave indeksa v okviru PRP. Kot alternativna rešitev se lahko izvede tudi delno vrednotenje prispevka prostorskih ukrepov na biotsko raznovrstnost, kot je predlagano zgoraj.
Z.2: Analiza je pokazala, da je med upravičenci PRP razširjeno prepričanje, da ukrepi oz. operacije, namenjene ohranjanju življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst, ne dosegajo namena, kar močno vpliva tudi na interes za vstop v ukrepe (zlasti KOPOP in EK).	P.2: Potrebno je dvigniti raven zavedanja glede pomena izvajanja ukrepov M10 in M11 in na ta način popularizirati ukrepa. V okviru splošnih (uvodnih) usposabljanj naj se določen del vsebin nameni konkretnim primerom dobre (in slabe) prakse pri izvajanju ukrepov (npr. težave, povezane z izpadom dohodka, trženjem pridelkov, konkretni vplivi na zemljišča in okolje, živalske in rastlinske vrste itd.).
Z.3: Vključenost v ciljne operacije VTR, MET, STE in HAB je glede na preteklo programsko obdobje sicer kaže znatno izboljšanje, a ostaja nizka (ne le glede na cilje PUN, ampak tudi glede na upravičena območja), kar je problematično, saj so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji vpliv na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih.	P.3: MKGP naj dodatno spodbuja vključevanje v ciljne naravovarstvene operacije VTR, MET, STE in HAB na način da ukrepe informiranja in ozaveščanja osredotoči na KMG, ki se nahajajo znotraj upravičenih območij (ciljno promoviranje operacij).

Z.4: Analiza ukrepov na območjih HNV temelji na ohlapni definiciji teh območij. Opredeljena so namreč na podlagi evidence dejanske rabe kmetijskih zemljišč (tj. ortofoto analiza) in ne analize dejanske vrednosti teh zemljišč z vidika habitatov, vrst in ekosistemov. Definicija tako ne upošteva lokalnih / regionalnih specifik in široke raznovrstnosti habitatnih tipov.	P.4: MKGP naj pri naslednjem vrednotenju zagotovi z vsemi deležniki s področja varstva narave in okolja usklajeno definicijo HNV (bodisi na podlagi priporočil Evropske komisije, bodisi s pomočjo lokalnih strokovnjakov s tega področja).
Z.4: Poleg podatkov o zaraščenosti in ohranjanju mejic se za oceno ohranjenosti kmetijske krajine lahko spremljajo tudi specifične operacije/zahteve krepa M10 (KOPOP), namenjene ohranjanju krajinske raznovrstnosti in krajinskih prvin kmetijske krajine.	P.4: Nabor kazalnikov za spremljanje ohranjenosti krajine naj se razširi z izračunom površin in/ali deležev le-teh znotraj površinskih ukrepov, ki prispevajo k ohranjanju krajinske raznovrstnosti in krajinskih prvin kmetijske krajine. Upoštevajo naj se naslednje površine KOPOP: - KRA_VTSA - Visokodebelni travniški sadovnjaki; - KRA_MEJ - Ohranjanje mejic; - KRA_S50 - Ohranjanje habitatov strmih travnikov; - KRA_PAST - Planinska paša s pastirjem; - KRA_ČRED - Paša po čredinkah na planini; - KRA_GRB - Grbinasti travniki.
Z.5: Iz podatkov iz vlog je pri naložbenih ukrepih razvidno, na katero prednostno področje imajo naložbe predviden sekundarni vpliv, ni pa razvidna vrsta in način tega vpliva.	P.5: Obrazci za vloge naj se razširijo z informacijo o tem, kakšna je vrsta in način sekundarnih vplivov na druga prednostna področja (pozitiven, negativen in na kakšen način se ta vpliv izraža).

4. IX. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 9: »Prednostno področje 4B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo izboljšanje upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 4B

Primarno programirani ukrepi / podukrepi¹²⁹ za kmetijstvo: M01., M02.1, M10, M11.1, M11.2, M16.2, M16.5.

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo: M08.4¹³⁰.

Ukrepi /podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 4B:

- M19.2 (v okviru PP 6B), saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.

Dodatno vidimo sekundarni učinek na prednostno področje 4B s strani dveh podukrepov:

- M03.1, saj imajo sheme kakovosti imajo v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru P4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.
- M03.2, saj informiranje potrošnikov in promocija proizvodov iz shem kakovosti prispeva k povečanemu obsegu proizvodnje in s tem tudi zavedanja o pomenu varovanja okolja.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Pri iskanju odgovora na evalvacijsko vprašanje bomo preverjali vpliv ukrepov M11 in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10¹³¹. Operacije oziroma posamezne zahteve znotraj operacij iz ukrepa M10, ki bodo predmet vrednotenja, so izbrane tudi skladno s Programom ukrepov upravljanja voda, ki je priloga Načrta upravljanja voda 2016-2021. Pri tem je ključno, da se podprta zemljišča obravnavajo kot enoten sloj, kar pomeni, da se prekrivna območja različnih navedenih ukrepov štejejo le enkrat.

Najprej bomo z merilom »Izboljšalo se je upravljanje voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi« na ravni celotne Slovenije preverili:

¹²⁹ V analizi smo upoštevali le tiste ukrepe, ki imajo pričakovan pozitiven vpliv na upravljanje voda ter ravnanje z gnojili in pesticidi. Tako smo iz analize izločili ukrep M13 ter M08. Pri ukrepu M13 se lahko vplivi pojavljajo le preko izpolnjevanja zahtev, ki izhajajo iz navzkrižne skladnosti, a je ta vpliv nemogoče izločiti, saj gre na teh zemljiščih za prepletanje z ukrepi iz I. stebra, kjer veljajo enake zahteve. Ukrep M08 smo izločili saj noben od ukrepov s področja gozdarstva ni namenjen ohranjanju gozdnih habitatnih tipov in povezanih kvalifikacijskih vrst.

¹³⁰ Ukrep je programiran, a ga ne vrednotimo v okviru tega vprašanja za vrednotenje.

¹³¹ Zahteve: POZ_KOL, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_FFSV, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NIZI, SAD_EKGN, SAD_POKT, VIN_EKGN, VIN_POKT, VIN_MEDV, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD. Operacije: Operacija 17. Ohranjanje mejic.

- doseganje ciljnih vrednosti vključenosti zemljišč z zahtevkom (kazalnik R8) in doseg ukrepov PRP na tem področju;
- uporabo gnojil in pesticidov v Sloveniji na podlagi kazalnikov, ki merijo spremembo uporabe organskih in mineralnih gnojil in pesticidov v kg/ ha KZU;
- bilanco dušika in fosforja na prispevnem območju posameznih vodnih teles;
- prispevek ukrepov usposabljanja, svetovanja in sodelovanja k zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil in pesticidov in stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda.

Ključni merili za vrednotenje zadevata izboljšanje kemijskega in ekološkega stanja površinskih voda ter kemijskega stanja podzemnih voda. V okviru teh meril bomo uporabili nabor kazalnikov za spremljanje kemijskega in ekološkega stanja voda skladno z Uredbo o stanju površinskih voda (Uradni list RS, št. 14/09, 98/10, 96/13 in 24/16) in Uredbo o stanju podzemnih voda (Uradni list RS, št. 25/09, 68/12 in 66/16).

Merila za presojo	Skupni kazalniki	Dodatni kazalniki
Izboljšalo se je upravljanje voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi	R8 / T10 - % kmetijskih zemljišč (v pogodbah o upravljanju), kjer se je izboljšalo upravljanje voda	
		Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda (glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom / glede na skupno GERK upravičeno površino/ glede na skupno površino kmetijskih zemljišč v uporabi)
		Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa ¹³² , vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10
		Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa
		Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa
		Uporaba organskih in mineralnih gnojil (N, P2O5, K2O) na ha KZU
		Uporaba pesticidov v kg / ha

¹³² Gre za prispevna območja vodnih teles površinskih voda in vodnih teles podzemnih voda.

		KZU
		Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil in pesticidov in stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda
		Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil in pesticidov in stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda
		Bilanca dušika
		Bilanca fosforja
Izboljšalo se je kemijsko stanje podzemnih voda pod zemljišči z zahtevkom		Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati (vsebnost NO ₃ >50 mg/l)
		Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti s pesticidi (vsebnost za posamezen pesticid >0,1 µg/l)
Izboljšalo se je ekološko stanje površinskih voda na zemljiščih z zahtevkom		Vsebnost nitratov v površinskih vodah (µg/L)
		Odstotek vodnih teles površinskih voda, ki ne dosega dobrega stanja zaradi pesticidov (S-metolaklor, terbutilazin, glifosat, v µg/L) ¹³³
		Skupni fosfor v površinskih vodah (v µg/L)
		Ocena ekološkega stanja (modul trofičnosti) na podlagi fitobentosa in makrofitov (Zelo dobro/ Dobro/ Zmerno/ Slabo/ Zelo slabo)
3. Uporabljene metode (a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, analiza časovne vrste, statistična analiza (Studentov T-test) <i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i>		

¹³³ Pesticide, za katere je predlagano spremljanje v okviru Okoljskega poročila (atrazin in desetil-atrazin) smo izločili, saj gre za prepovedane učinkovine.

Pri izračunu kazalnika R8 bomo uporabili enostavno metodo za izračun deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o izplačilih, statistične podatke s področja kmetijstva in statistične podatke s področja varovanja okolja (ARSO) na nacionalni ravni. Deleži bodo služili kot enostaven prikaz razširjenosti izvajanja relevantnih ukrepov PRP.

Pri analizi ukrepov PRP na kemijsko in ekološko stanje voda se bomo naslonili na analizo časovne vrste, saj le-ta ob predpostavki, da so na voljo dovolj podrobni in zanesljivi podatki, omogoča preveritev vpliva ukrepov na stanje vodnih teles.

Pri analizi porabe organskih in mineralnih gnojil bomo uporabili statistično analizo (Studentov T-test).

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Kazalnik R8 bomo izračunali skladno z metodologijo MKGP, in sicer na način, da bomo delili fizične površine, vpisane v izbrane zahteve KOPOP in EK (neto)¹³⁴ s skupno površino vseh KZU glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč¹³⁵.

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda bomo izračunali na način, da bomo delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 s skupno površino (ha) kmetijskih zemljišč z zahtevkom¹³⁶. Zaradi umestitve kazalnika v širši kontekst interpretacije, ga bomo izračunali še z uporabo dveh alternativnih denominatorjev, tj. namesto »skupne površine (ha) kmetijskih zemljišč z zahtevkom«, bomo uporabili

- skupno površino KZU glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (RABA);
- skupno površino KZU glede na podatke o zemljiščih v uporabi kmetijskih gospodarstev (GERK).¹³⁷

Vpliv PRP na kemijsko in ekološko stanje površinskih voda ter kemijsko stanje podzemnih voda bomo analizirali s pomočjo analize časovnih vrst. V analizi bomo uporabili naslednje spremenljivke:

- a. Neodvisna spremenljivka, ki odraža obseg in doseg ukrepov z načrtovanim pozitivnim učinkom na kemijsko in ekološko stanje voda:
  - Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 (površina KZU, vključenih v ukrepe / površina vseh KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa)¹³⁸.
- b. Odvisne spremenljivke analize, s katerimi merimo kemijsko in ekološko stanje

¹³⁴ Upošteva se največja površina znotraj vsake od kategorij zahtev: gnojenje (POZ_NMIN, POZ_POD, POZ_NIZI, HML_NMIN, HML_POKT, HML_NIZI, HML_KOMP, SAD_EKGN, VIN_EKGN, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, HAB_ORGG, VOD_POD), varstvo rastlin (POZ_FFSM, POZ_MEHZ, POZ_FFSV, SAD_VABE, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_VABE, VIN_KONF, VIN_MEHZ, VOD_FFSV), posevki (POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_ZEL, VOD_NEP), kolobarjenje (POZ_KOL), obdelava (POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV), oskrba (KRA_VTSA, KRA_MEJ).

¹³⁵ Šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800.

¹³⁶ Metodologija za izračun se razlikuje od izračuna kazalnika R8 v okviru letnega poročila o izvajanju PRP 2014-2020.

¹³⁷ Šifre RABA: 1100, 1150, 1160, 1161, 1170, 1180, 1181, 1190, 1191, 1192, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1320, 1600, 1610.

¹³⁸ KZU glede na vpis v GERK.

površinskih voda ter kemijsko stanje podzemnih voda:

- Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati (vsebnost $\text{NO}_3 > 50 \text{ mg/l}$)¹³⁹;
- Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti s pesticidi (vsebnost za posamezen pesticid $> 0,1 \text{ } \mu\text{g/l}$);
- Vsebnost nitratov v površinskih vodah ($\mu\text{g/L}$);
- Odstotek vodnih teles površinskih voda, ki ne dosega dobrega stanja¹⁴⁰ zaradi pesticidov (S-metolaklor, terbutilazin, glifosat, v $\mu\text{g/L}$);
- Celotni fosfor v površinskih vodah (v $\mu\text{g/L}$);
- Ocena ekološkega stanja (modul trofičnosti) na podlagi fitobentosa in makrofitov (Zelo dobro/ Dobro/ Zmerno/ Slabo/ Zelo slabo).

Enota analize je prispevno območje posameznega vodnega telesa površinskih¹⁴¹ oz. podzemnih voda¹⁴². Za oceno vpliva na vsako od odvisnih spremenljivk bomo poskušali zagotoviti ustrezne panelne podatke, tj. rezultate v daljšem časovnem obdobju po posameznih merilnih mestih (časovna vrsta), pri čemer končno vrednost predstavlja leto 2016. Analiza časovne vrste bo omogočila pregled trendov kemijskega in ekološkega stanja posameznih enot analize, pri čemer bomo posebno pozornost namenili tistim vodnim telesom, na katerih bo izračunan delež KZU, vključenih v navedene ukrepe, večji od 25%.

Pri interpretaciji rezultatov za posamezne enote analize je potrebno upoštevati metodologijo Načrta upravljanja voda, v skladu s katerim se vpliv kmetijstva na stanje vodnih teles smatra kot obremenilen, če ustreza naslednjim pogojem:

- delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa je večji od 27 %¹⁴³ (površine z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa / Kmetijske površine (glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa v ha);
- delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi¹⁴⁴, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa večji od 18 %¹⁴⁵

¹³⁹ Pri prihodnjih vrednotenjih velja razmisliti o uporabi metodološkega pristopa za izračun trendov povprečne vsebnosti nitrata ($\text{mg NO}_3/\text{L}$), v sklopu katere se preverja tudi sprememba vsebnosti nitratov po letih po razredih ($< -5 \text{ mg}$, $-5 \text{ do } -1 \text{ mg}$, $-1 \text{ do } +1 \text{ mg}$, $+1 \text{ do } +5 \text{ mg}$, $> +5 \text{ mg}$). Metodologija se uporablja sicer v okviru poročanja na podlagi 10. člena Direktiva Sveta 91/676/EEC, ki se nanaša na varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati iz kmetijskih virov za obdobje 2012 – 2015 (nitrarna direktiva).

¹⁴⁰ Tj. presežene so mejne vrednosti za posamezen pesticid.

¹⁴¹ Zaradi reprezentativnosti bomo v analizi upoštevali le prispevne površine med 100 in 1000 km². Manjše površine so problematične zaradi nezmožnosti izločitve lokalnih (mikro) vplivov, večje pa zaradi akumuliranja vplivov znotraj prispevne površine, ki jih je prav tako vse težje razločevati.

¹⁴² V analizi bomo upoštevali le tista vodna telesa podzemnih voda, ki so glede na Načrt upravljanja voda 2016-2021 v slabem kemijskem stanju (VTPodV_1002 Savinjska kotlina, VTPodV_3012 Dravska kotlina in VTPodV_4016 Murska kotlina) oz. ne bodo dosegla dobrega količinskega stanja voda (VTPodV_1003 Krška kotlina, VTPodV_3012 Dravska kotlina in VTPodV_4016 Murska kotlina).

¹⁴³ V skladu z NUV so kategorije po metodologiji Corine Land Cover, ki sodijo v intenzivno kmetijstvo, njivske površine in trajni nasadi (211, 221, 222).

¹⁴⁴ Glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdarskih zemljišč sem sodijo zemljišča s šifro rabe 1100, 1160, 1180 in 1190 (njive in vrtovi).

¹⁴⁵ Za potrebe poenostavitve ne bomo upoštevali scenarija v skladu s katerim se upošteva delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih

(površine, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa / Kmetijske površine (glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč) na prispevnem območju posameznega vodnega telesa v ha).

Pri razlagi rezultatov analize (glej odvisne spremenljivke zgoraj) bomo za posamezno enoto analize opredelili tudi, ali gre tudi v skladu z NUV za pomembno obremenitev.

Ravnanje z gnojili in hranili v kmetijstvu bomo preverjali na podlagi modela bilance dušika in fosforja na ravni celotne države. S pomočjo prostorske analize bomo izvedli intersekcijo sloja s podatki o bilanci dušika in bilanca fosforja s (a) površino KZU, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 in (b) površino vseh KZU v Sloveniji, ki niso vključene v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10. Enota analize bodo TTN5 listi. S pomočjo statistične analize (Studentov T-test) bomo primerjali podatke obeh skupin glede na bilanco dušika in fosforja¹⁴⁶.

Sekundarnih vplivov zgoraj navedenih ukrepov/ podukrepov ne moremo preverjati s kvantitativnimi metodami statističnega raziskovanja, saj ni mogoče vzpostaviti dovolj zanesljivih hipotez glede vzročnih zvez med ukrepi in upravljanjem voda. Glede na to, da ne gre za površinske ukrepe, le-teh ni mogoče neposredno povezati z območji monitoringa kakovosti voda. Za analizo sekundarnih vplivov bomo uporabili kvalitativni pristop (glej spodaj).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Obstaja tveganje, da pri izvedbi analize nasprotnih dejstev z uporabo metode DID ne bo mogoče zagotoviti ustrezne časovne vrste za območja vseh merilnih mest. Nekatera merilna mesta in nekateri parametri se namreč spremljajo intervalno (ne vsako leto), med tem ko so letni podatki na voljo le za določena merilna mesta. Manjkajoče podatke bomo poskušali zagotoviti s pomočjo interpolacije.

Podatke o kazalnikih kemijskega in ekološkega stanja površinskih voda ter kemijskega stanja podzemnih voda na prispevnih površinah oz. območjih vodonosnikov bomo zagotovili na podlagi spremljanja na nacionalnih monitoring točkah. Mreža monitoringa je koncipirana za spremljanje stanja na podlagi zahtev Vodne direktive, zato obstaja tveganje, da ne bo mogoče ekstrapolirati vpliva ukrepov PRP na ravni Slovenije. Tveganje bomo ublažili s pomočjo razprave oz. interpretacije rezultatov na fokusni skupini.

Obstaja tveganje, da bodo izračunani vplivi nezanesljivi, saj na stanje meritev vpliva vrsta zunanjih dejavnikov (npr. uporaba kemikalij pri zasneževanju, industrija, izredne vremenske razmere, turizem ipd.). Analiza časovnih vrst za posamezna prispevna oz. problematična območja namreč ne upošteva specifik lokalnih območij, zato obstaja nevarnost poenostavljanja in s tem napačne interpretacije rezultatov. Da bi zadostili zahtevam glede robustnosti in zanesljivosti podatkov, bomo ugotovitve prevrednotili v okviru fokusne skupine (glej spodaj).

(b) Kvalitativne metode: anketa med prejemniki, fokusna skupina s ključnimi deležniki na področju upravljanja voda, analiza podatkov o izvajanju ukrepov, intervjuji s predstavniki OU in PA

zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njiva in vrtovi, na neposredni prispevni površini vodnega telesa površinskih voda večji od 16 %.

¹⁴⁶ KZU glede na vpis v GERK.

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Anketa med prejemniki bo služila za pridobivanje informacij o vnosu oz. uporabi gnojil in pesticidov, pa tudi za preverbo mehkih ukrepov, za katere ni mogoče podati kvantitativne ocene (usposabljanja, svetovanja in sodelovanje). Fokusna skupina bo služila kot dopolnilna metoda za verifikacijo ugotovitev kvantitativne analize. Preverjanje sekundarnih učinkov bo utemeljeno na interpretaciji podatkov o izvajanju ukrepov (kazalniki rezultata in učinka) za relevantne operacije, kar bomo dodatno preverili s pomočjo intervjujev s predstavniki OU in PA.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Ravnanje s pesticidi in gnojili bomo preverjali z anketo med prejemniki ukrepa M11 in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10. Naslovniki bodo tisti nosilci KMG, ki hranijo relevantne podatke o analizi tal in gnojilih načrtih (seznam pripravi AKTRP). Vprašanja bomo razdelili v tri sklope, s pomočjo katerih bomo ocenili gibanje naslednjih kazalnikov:

- Uporaba organskih in mineralnih gnojil na ha KZU;
- Uporaba pesticidov na ha KZU.

Rezultate bomo uskladili z rezultati prostorske analize bilance dušika in fosforja kot pokazatelja rabe gnojil in hranil (glej kvantitativne metode zgoraj).

Z anketo med upravičenci ukrepov M10 in M11 bomo **preverjali tudi prispevek podukrepov M01.1, M02.1, M16.2 in M16.5 k izboljšanju upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi**. Oceno bomo podali na podlagi naslednjih kazalnikov:

- Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k:
  - o zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil in pesticidov in
  - o stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda.
- Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k:
  - o zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil in pesticidov in
  - o stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda.
- O12 - Število udeležencev usposabljanja (po podukrepih)
- O13 - Število upravičencev, deležnih svetovanja (po podukrepih)
- O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP) (po podukrepih)

Kvalitativne metode bomo uporabili tudi za oceno **sekundarnih učinkov**, in sicer bomo uporabili podatke o izplačilih za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4B (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva«) in prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, izmed teh pa bomo izločili operacije, katerih upravičenci so bili hkrati tudi upravičenci v ukrepov M11, M13 (v celoti) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10 (tj. ukrepov, ki so primarno programirani znotraj prednostnega področja 4B).

Za podukrepa M03.1 in M03.2 bomo sekundarni vpliv preverjali na podlagi naslednjih kazalnikov:

- število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev (kazalnik O4) in
- skupni javni izdatki (€).

V primeru podukrepa M19.2 bomo sekundarni vpliv ovrednotili kot prispevek ukrepa h prednostnemu področju 4A, ki se meri na podlagi naslednjih kazalnikov:

- 4B Skupna površina (kmetijstvo) (ha) (M19.2);
- Višina izplačanih sredstev za prednostno področje 4B (M19.2).

Rezultate o izvajanju operacij bomo ovrednotili na podlagi **intervjuja** s strokovnjaki na strani Organa upravljanja in Plačilne agencije.

Po opravljeni analizi vpliva ukrepov PRP na stanje voda bomo izvedli **fokusno skupino** s ključnimi deležniki na področju upravljanja voda¹⁴⁷. Usmerjena razprava bo namenjena interpretaciji rezultatov kvantitativne analize (izračun deležev in analiza časovnih vrst) z namenom ocene ustreznosti ugotovljenih vplivov in morebitnih specifikah posameznih merilnih mest.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri preverjanju uporabe organskih in mineralnih gnojil in pesticidov se naslanjamo na kvalitativno oceno s strani upravičencev, zato je zanesljivost ugotovitev vprašljiva. Da bi zagotovili kritično oceno ugotovitev, bomo rezultate ankete (skupno povprečje) primerjali s splošnimi statističnimi podatki na ravni RS, ki jih zagotavlja SURS.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni in programsko specifični kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (M03.1 in M03.2 ¹⁴⁸)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih kmetijskih gospodarstev (M03.1 in M03.2 ¹⁴⁹)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. dosežena površina zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo izboljšanje upravljanja voda)	210.221	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10)	110.082	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Podprto fizično območje (ha) (tj. skupna površina kmetijskih zemljišč z zahtevkom, vključenih v	378.975	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

¹⁴⁷ Strokovnjaki Agencije RS za okolje, Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Zavoda RS za varstvo narave, Kmetijskega inštituta Slovenije, Nacionalnega inštituta za javno zdravje, Direkcije RS za vode in Ministrstva za okolje in prostor, Nacionalnega inštituta za biologijo ter Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije.

¹⁴⁸ Za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4B (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva«) in ki prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, brez operacij, katerih upravičenci so hkrati tudi upravičenci ukrepov M11 in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10

¹⁴⁹ Enako kot zgoraj.

M10, M11 in M13)					
O12 – Število udeležencev usposabljanja	9.628/ 8.409 unikatnih (glej tudi prilogo SVV8-1)	/	/	/	MKGP - EVIZO
O13 – Število upravičencev, deležnih svetovanja	437	/	/	/	MKGP - EVIZO
O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP))	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R8 / T10 - % kmetijskih zemljišč (v pogodbah o upravljanju), kjer se je izboljšalo upravljanje voda	/	34,91%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (RABA)
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom (M10, M11 in M13)	/	29,05%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (GERK upravičena površina)	/	23,02%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda – glede na skupno površino KZU (RABA)	/	18,09%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; RKG (RABA)
Delež KZU na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10	/	Glej prilogo SVV9-1	/	/	AKTRP - baza upravičencev; GERK; ARSO
Delež kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa	/	Ni podatka	/	/	ARSO; MKGP (GERK)
Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih	/	Glej prilogo SVV9-1	/	/	ARSO; MKGP (GERK)

zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa					
Uporaba rastlinskih hranil (N, P2O5, K2O) na ha KZU	/	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q39 in Q40)	/	/	Anketa med upravičenci
Uporaba pesticidov v kg / ha KZU	/	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q41-Q44)	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k zmanjšani uporabi rastlinskih hranil in pesticidov in stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda	/	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q45)	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale zmanjšani uporabi rastlinskih hranil in pesticidov in stanju vodnih teles površinskih in podzemnih voda	/	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q46)	/	/	Anketa med upravičenci
Bilanca dušika	Ni podatka	/	/	/	MOP
Bilanca fosforja	Ni podatka	/	/	/	MOP
Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti z nitrati (vsebnost NO3 >50 mg/l)	/	Glej prilogo SVV9-2	/	/	ARSO
Odstotek merilnih mest podzemnih voda, ki presegajo standard kakovosti z vidika onesnaženosti s pesticidi (vsebnost za posamezen pesticid >0,1 µg/l)	/	Glej prilogo SVV9-2	/	/	ARSO
Vsebnost nitratov v površinskih vodah (mg	Glej prilogo SVV9-2	/	/	/	ARSO

NO3 P/L)					
Odstotek vodnih teles površinskih voda, ki ne dosega dobrega stanja zaradi pesticidov (S-metolaklor, terbutilazin, glifosat) ($\mu\text{g/L}$)	Glej prilogo SVV9-2	/	/	/	ARSO
Skupni fosfor v površinskih vodah (mg P/L)	Glej prilogo SVV9-2	/	/	/	ARSO
Ocena ekološkega stanja (modul trofičnosti) na podlagi fitobentosa in makrofitov	Glej prilogo SVV9-2	/	/	/	ARSO
4B Skupna površina (kmetijstvo) (ha) (M19.2)	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Višina izplačanih sredstev za prednostno področje 4B (M19.2)	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki stanja					
C18 - Kmetijska površina (KZU) ¹⁵⁰	602.208	/	/	/	RKG (RABA)
C40 – Kakovost vode	Glej prilogo SVV9-2	/	/	/	ARSO

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri vrednotenju ravnanja z gnojili v kmetijstvu ni bilo mogoče izvesti načrtovane prostorske analize na podlagi modela bilance dušika in fosforja. Iz pojasnil, ki smo jih 17.2.2017 prejeli iz Kmetijskega inštituta Slovenije (KIS) namreč izhaja, da KIS v okviru strokovnih nalog s področja okolja za Ministrstvo za okolje in prostor na letni ravni izračunava bilančni presežek P in N zgolj na nacionalni ravni. Nacionalni podatki o organski snovi v tleh v obliki uradne baze ne obstajajo. Lahko se jih sicer povzame iz pedološke karte (MKGP), kar pa pomeni, da podatki niso ažurirani in zato neprimerni za potrebe vrednotenja. Podatki o bilančnem presežku dušika in fosforja na lokalni ravni v Sloveniji uradno niso na voljo. Na KIS so sicer za potrebe razvoja modela vodne bilance v okviru poročanja po nitratni direktivi sicer modelsko izdelali bilanco dušika na ravni kmetijskega zemljišča, ki pa ne predstavlja uradne baze podatkov za Slovenijo, saj zaradi pomanjkanja podatkov na ne-GERK kmetijskih zemljiščih ni izračunana za vsa kmetijska zemljišča v Sloveniji, posledično pa ni usklajena z uradnimi nacionalnimi podatki. Zaradi uporaba tovrstnih podatkov za vrednotenje PRP na nacionalni ravni ni primerna. Iz navedenih razlogov se bomo pri vrednotenju naslonili na rezultate kvalitativne analize glede ravnanja s pesticidi in gnojili (anketa med prejemniki).

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Razširjenost ukrepov (merjena kot delež podprtih zemljišč), ki prispevajo k

¹⁵⁰ Uporabljen podatek za izračun kazalnika R8 izhaja iz metodologije, ki jo uporablja MKGP pri pripravi analize izvajanja (ne gre za podatek na dan 31.12.2016). Skupna površina KZU na dan 31.12.2016 sicer znaša 678215,715 ha (glede na podatke RABA) oz. 478235,8659 (glede na podatke o GERK upravičenih površinah).

boljšemu upravljanju voda, je sicer zadovoljiva, a je z vidika kmetijstva kot celote površinska pokritost nižja, potencialen vpliv PRP pa posledično omejen (ne le glede na vsa kmetijska zemljišča, temveč tudi v odnosu do vseh vpisanih GERK, kjer bi se ukrepi potencialno lahko izvajali). To samo po sebi ni problematično, a predstavlja izziv z vidika načina izvajanja PRP. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi).

Prav pri porabi gnojil in pesticidov so rezultati ankete pokazali, da kmetje zmanjšujejo/opuščajo uporabo, pri čemer pomembno vlogo igrata ukrepa usposabljanja (M01) in svetovanja (M02).

Zaradi kratkega obdobja izvajanja PRP ni bilo mogoče vzpostaviti dovolj dolge časovne vrste, na podlagi katere bi lahko izdelali zanesljive zaključke o trendih z vidika kazalnikov v okviru spremljanja kemijskega in ekološkega stanja voda izbranih vodnih teles. Zanesljivejšo (regresijsko) analizo na ravni posameznih merilnih mest bo mogoče izvesti ob zaključku obdobja financiranja, ko bo na voljo dovolj velika časovna vrsta za vrednotenje vplivov PRP.

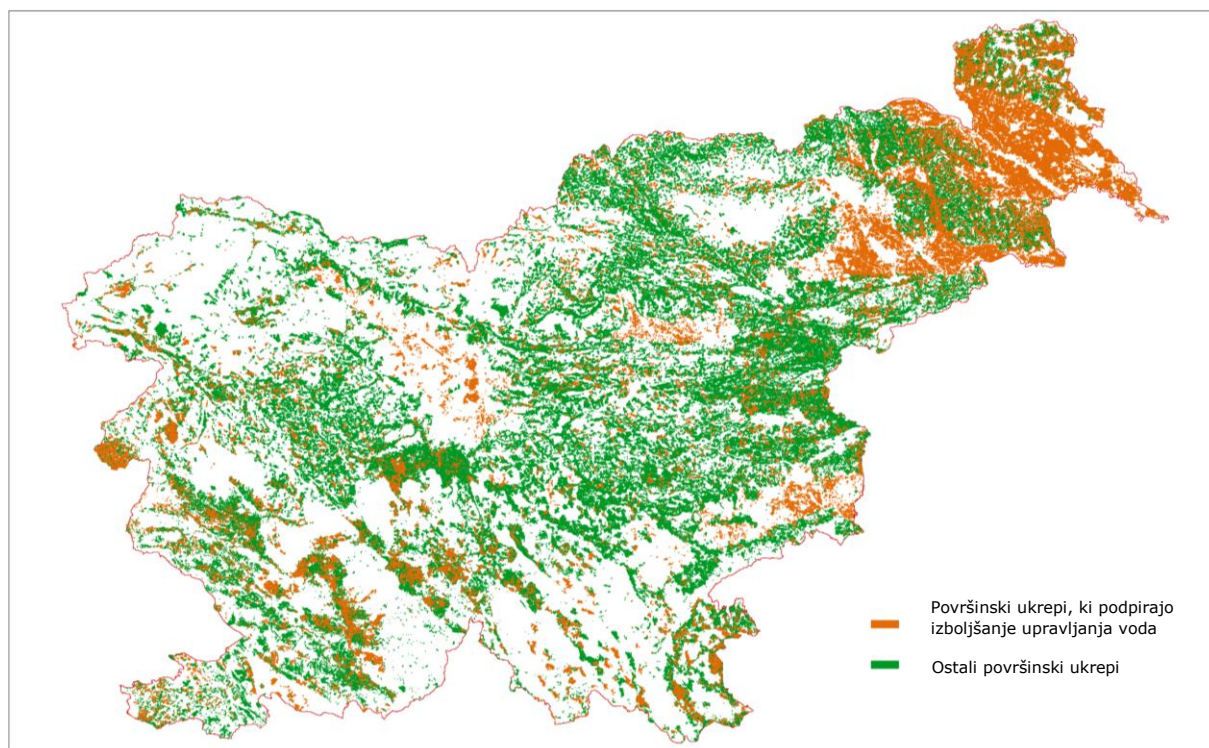
Na podlagi razpoložljivih podatkov (še) ni mogoče sklepati o dejanskih vplivih PRP. Kot preliminarno ugotovitev lahko navedemo, da je v primeru VTPodV stanje z vidika nitratne onesnaženosti ni pogojeno z deležem površinskih ukrepov, ki se izvajajo na prispevnem območju in podpirajo izboljšanje upravljanje voda. Dravska kotlina in Murska kotlina imata najvišja deleža vključenih zemljišč (46% in 65%), a podatki o odstotku merilnih mest s povprečnimi vrednostmi, ki presegajo standard kakovosti, ne kaže zakov izboljšanja. Onesnaženost s pesticidi kaže podobno sliko, saj v primeru Dravske kotline prav v obdobju izvajanja PRP (2014-2016) prihaja do preseganja vrednoti metolaklora in prometrina. Boljše stanje je v letu 2016 opazno v primeru Murske kotline, ki ima tudi najvišji delež vključenih zemljišč, a na podlagi podatkov o enem letu ni mogoče delati utemeljenih zaključkov. V primeru VTPV opazamo, da na ekološko stanje voda najbolj vpliva intenzivnost kmetijstva, sami ukrepi PRP pa (še) ne kažejo rezultatov. V obeh primerih razpoložljivi podatki o onesnaženosti s pesticidi ne omogočajo oblikovanja zanesljivih zaključkov glede vplivov PRP.

Merilo za vrednotenje: Izboljšalo se je upravljanje voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi

Podpora PRP v smislu izboljšanja upravljanja voda, vključno z ravnanjem z gnojili in pesticidi, glede na kazalnik R8 presega načrtovano ciljno vrednost. Izboljšanje upravljanja voda je podpiralo 34,91% kmetijskih zemljišč z zahtevkom, kar je 6,02 odstotnih točk več od ciljne vrednosti (28,89%).

Doseg površinskih ukrepov PRP, ki podpirajo izboljšanje upravljanje voda, merjen kot delež zemljišč z zahtevki znotraj ukrepov M10, M11 in M1), znaša 29,05%. Tovrstne površine z zahtevki sicer predstavljajo 18,09 % vseh kmetijskih zemljišč v Sloveniji (KZU glede na RABA), oziroma 23,03 % kmetijskih zemljišč, na katerih je možno takšne zahteve uveljavljati (glede na GERK). Podatki kažejo, da je razširjenost ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda (merjena kot delež podprtih zemljišč), sicer zadovoljiva, a je z vidika kmetijstva kot celote ta pokritost nižja, potencialen vpliv PRP pa posledično omejen (ne le glede na vsa kmetijska zemljišča, temveč tudi v odnosu do vseh vpisanih GERK, kjer bi se ukrepi potencialno lahko izvajali). Vse navedene podatke bo

sicer mogoče kritično ovrednotiti šele ob naslednjem vrednotenju PRP leta 2019, ko bo možna primerjava. V spodnji sliki je grafični prikaz pokritosti s površinskimi ukrepi, ki podpirajo izboljšanje upravljanja voda.

Z vidika vključenosti v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 na prispevnih površinah vodnih teles ugotavljamo, da znaša glede na vse GERK na teh vodnih telesih:

- delež KZU z zahtevkom na izbranih vodnih telesih podzemnih voda (VTPodV) med 16,6% in 65,3% (v povprečju 38,8%);
- delež KZU z zahtevkom na izbranih vodnih telesih površinskih voda (VTPV) med 4,5% in 59,5% (v povprečju 20,02%)

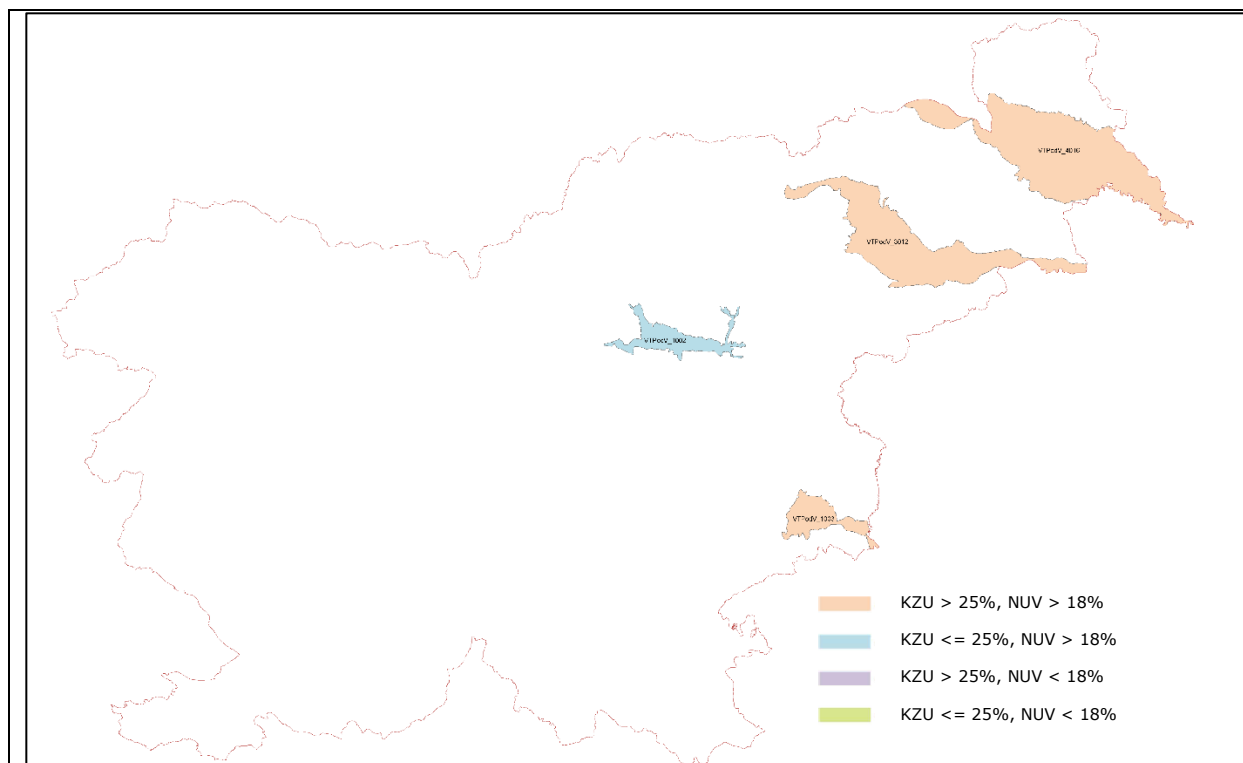
Pri tem ima 19 od 67 VTPV in 3 od 4 VTPodV delež GERK, vključenih v ukrepe, večji od 25%.

Deleža kmetijskih površin z intenzivnim kmetijstvom na prispevnem območju posameznega vodnega telesa nismo računali, saj kazalnik temelji na analizi pokrovnosti "Corine Land Cover" in je zaradi zastarelosti podatkov neprimeren za potrebe vrednotenja.

Delež površin, na katerih je v skladu s predpisom, ki ureja evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, opredeljena skupina dejanske rabe njive in vrtovi, na prispevnem območju posameznega vodnega telesa, višji od 18%¹⁵¹, izkazuje 25 od 67 VTPV in vsa 4 VTPodV.

Na spodnji sliki je razdelitev VTPodV glede na delež KZU z zahtevkom na izbranih vodnih telesih podzemnih voda in obremenitve v skladu z NUV.

¹⁵¹ Vrednosti višje od 18% v skladu z Načrtom upravljanja voda predstavljajo pomembno obremenitev vodnih teles.

Na fokusni skupini je bila sicer podana ugotovitev, da velja nabor vodnih teles vključenih v analizo nekoliko razširiti na vodna telesa, kjer so dodatno prepoznani pomembni vplivi kmetijstva oz. ciljno usmerjeni ukrepi PRP.

Rezultati ankete kažejo, da se poraba organskih in mineralnih gnojil ne povečuje. Večina anketirancev je odgovorila, da ostaja enaka (50%) oz. da se zmanjšuje (44%). N=274. Med upravičenci, ki so odgovorili, da se je poraba spremenila, jih je največ odgovorilo, da je prišlo do zmanjšanja zaradi učinkovitejših tehnik in načinov pridelave (39% anketirancev). Ostali pomembnejši razlogi za spremembo porabe so zlasti osebna odločitev ali prepričanje, sprememba proizvodnje (zmanjšanje ali povečanje) in zmanjšanje zaradi zahtev KOPOP ali EK (42% odgovorov je v kategoriji "Drugo"). N=132.

Glede na odgovore na anketni vprašalnik se pri upravičencih postopno zmanjšuje tudi poraba pesticidov (60% anketirancev). N=253. Med upravičenci, ki so odgovorili, da se je poraba spremenila, jih je največ odgovorilo, da je prišlo do zmanjšanja zaradi učinkovitejših tehnik in načinov pridelave (48% anketirancev). Ostali pomembnejši razlogi za spremembo porabe so zlasti zmanjševanje zaradi vstopa v ukrep M11 (EK) oz. zahteve KOPOP in opuščanje uporabe zaradi osebnega prepričanja oz. osveščenosti in sprememba porabe zaradi spremembe površin ali proizvodnje (42% odgovorov je v kategoriji "Drugo"). N=151. Velika večina anketirancev (89%) je odgovorila, da ne uporabljajo pripravkov, katerih uporaba je prepovedana na najožjih vodovarstvenih območjih. Med tistimi, ki pripravke uporabljajo, jih polovica porabo zmanjšuje, nihče pa ni odgovoril, da se poraba povečuje. N=291.

K zmanjšani uporabi rastlinskih hranil in FFS pomembno prispevajo tudi ukrepi PRP. Prispevek usposabljanja in svetovanja k (a) zmanjšani uporabi organskih in mineralnih gnojil ter (b) posledičnemu izboljšanju stanja vodnih teles površinskih in podzemnih voda kot pozitiven ocenjuje večina tistih, ki so se tovrstnih aktivnosti udeležili (62,3% oz.

61,6%).

Usposabljanj, ki pripevajo k ohranjanju narave ter izboljšanju upravljanja voda, se je sicer udeležilo 9.628 udeležencev (tudi več iz enega KMG, pri čemer je število različnih oz. unikatnih udeležencev 8.409). Število je precej visoko, potrebno pa ga je razumeti v luči vstopa v ukrepa M10 in M11.

Svetovanja na področju preusmeritve v ekološko kmetovanje je bilo deležnih 437 upravičencev. Podatkov o upravičencih, deležnih svetovanj v okviru ukrepa M10, ni. Vseh upravičencev ukrepov M10 in M11 je sicer 7.467 (od tega 5.523 v M10 in 3.151 v M11).

Operacije sodelovanja se še niso izvajale.

Pri vrednotenju ravnanja z gnojili v kmetijstvu ni bilo mogoče izvesti načrtovane prostorske analize na podlagi modela bilance dušika in fosforja. Iz pojasnil, ki smo jih 17.2.2017 prejeli s strani Kmetijskega inštituta Slovenije (KIS) namreč izhaja, da KIS v okviru strokovnih nalog s področja okolja za Ministrstvo za okolje in prostor na letni ravni izračunava bilančni presežek P in N zgolj na nacionalni ravni. Nacionalni podatki o organski snovi v tleh v obliki uradne baze ne obstajajo. Lahko se jih sicer povzame iz pedološke karte (MKGP), kar pa pomeni, da podatki niso ažurirani in zato neprimerni za potrebe vrednotenja.

Merilo za vrednotenje: Izboljšalo se je kemijsko stanje podzemnih voda pod zemljišči z zahtevkom

Zaradi kratkega obdobja izvajanja PRP časovna vrsta ne omogoča zanesljivih zaključkov o trendih na izbranih VTPodV. Regresijo na ravni posameznih merilnih mest bo možno izvesti ob zaključku obdobja financiranja, ko bo na voljo dovolj velika časovna vrsta za vrednotenje vplivov PRP (vsaj 10 zaporednih let).

Ugotavljamo, da z vidika nitratne onesnaženosti najslabše stanje izkazuje Dravska kotlina, kjer je vse od leta 2013 odstotek merilnih mest s povprečnimi vrednostmi, ki presegajo standard kakovosti ($>50 \text{ mg NO}_3/\text{l}$), višji od 30% in to kljub relativno visokemu deležu kmetijskih zemljišč z zahtevkom na prispevni površini (45,52%)¹⁵². Tudi v Murski kotlini, ki ima najvišji delež vključenih zemljišč (65,25%), podatki ne kaže zakov izboljšanja. Po drugi strani pomembnega izboljšanja ni niti v primeru Savinjske kotline, ki ima sicer najnižji delež zemljišč z zahtevkom (16,61%). V Krški kotlini je % merilnih mest s preseženo vrednostjo nizek oz. ničen (v letih 2015 in 2016), delež zemljišč z zahtevkom pa rahlo presega 25 % (natančneje 27,93%). Na tovrstnih razpoložljivih podatkov tako (še) ne moremo sklepati o vplivih PRP, kot preliminarно ugotovitev pa lahko navedemo, da izvajanje ukrepov PRP še ne kaže pozitivnih vplivov na kemijsko stanje podzemnih voda z vidika onesnaženosti z nitrati.

V primeru pesticidov spet najslabše stanje izkazuje Dravska kotlina, saj to vodno telo v vseh opazovanih letih izkazuje merilne postaje s preseženimi mejnimi vrednostmi prometrina, v obdobju 2014-2016 pa tudi metolaklor, pri čemer znaki izboljšanja niso opazni. Boljše stanje je v letu 2016 opazno v primeru Murske kotline, ki ima tudi najvišji delež vključenih zemljišč, a na podlagi podatkov o enem letu ni mogoče delati utemeljenih zaključkov. V primeru ostalih pesticidov se presežene mejne vrednosti pojavljajo le sporadično (izmerjene povprečne vrednosti bentazona, ki presegajo standard kakovosti, v

¹⁵² KZU (GERK), vključeni v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10.

Savinjski, Dravski in Murski kotlini). Najboljše stanje tudi z vidika FFS izkazuje Krška kotlina (če izvezemo desetil-atrazin, ki je prepovedan, v opazovanem obdobju ni bila izmerjena presežena mejna vrednost FFS). Tudi podatki o pesticidih v podzemnih vodah žal ne omogočajo sklepanja o morebitnih pozitivnih vplivih PRP, se pa zarisujejo določeni pozitivni trendi. Z vidika prihodnje analize bo zanimiva zlasti analiza vodnega telesa Dravska kotlina.

Merilo za vrednotenje: Izboljšalo se je ekološko stanje voda na zemljiščih z zahtevkom

Tudi v primeru VTPV je časovna vrsta pomanjkljiva, in sicer zaradi kratkega obdobja izvajanja PRP in manjkajočih podatkov (meritve se ne izvajajo na vseh merilnih mestih vsako leto in so močno diverzificirani).

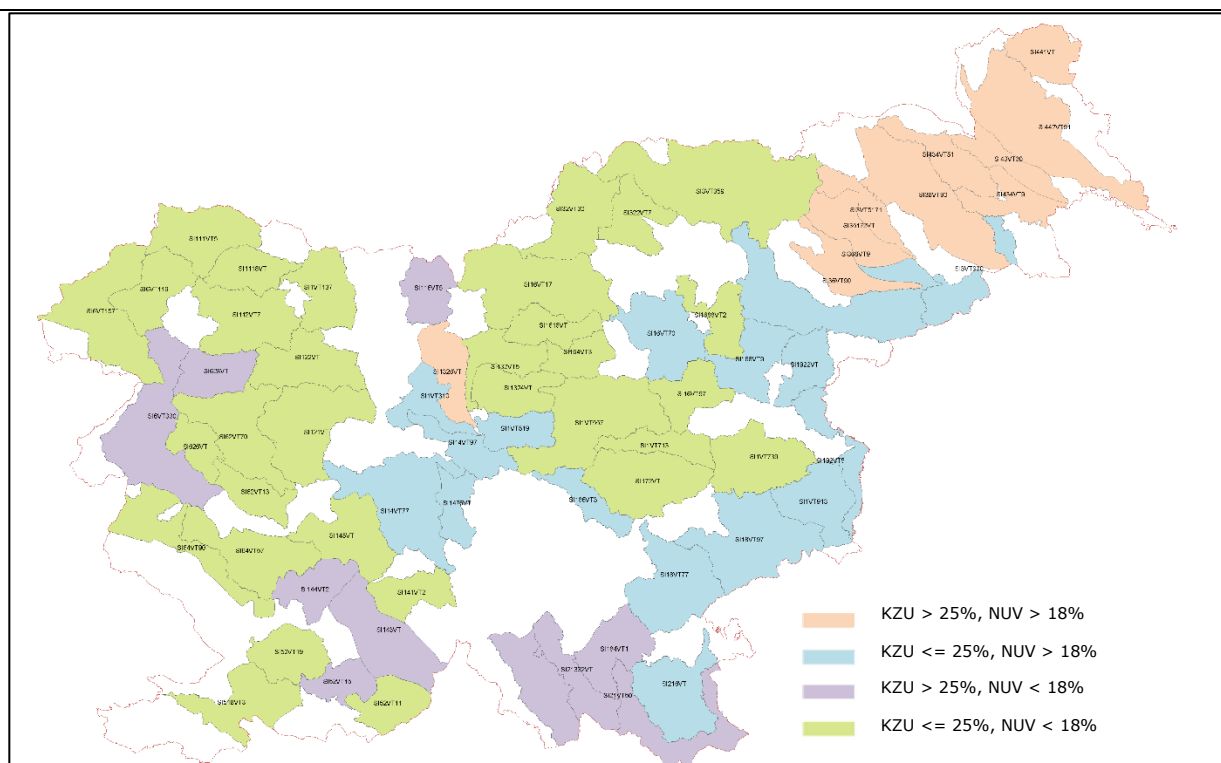
Deskriptivno analizo podatkov o ekološkem stanju za VTPV smo izvedli na način, da smo vodna telesa razdelili v štiri skupine:

- vodna telesa kjer je delež zemljišč z zahtevkom večji od 25% in kjer ne obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV;
- vodna telesa kjer je delež zemljišč z zahtevkom večji od 25% in kjer obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV¹⁵³;
- vodna telesa kjer je delež zemljišč z zahtevkom manjši od 25% in kjer ne obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV
- vodna telesa kjer je delež zemljišč z zahtevkom manjši od 25% in kjer obstajajo pomembne obremenitve glede na NUV

Umestitev izbranih VTPV v skupine glede na zgornje kriterije je prikazana v spodnji sliki.

---

¹⁵³ Teh vodnih teles je 10 in so za analizo v prihodnosti še posebej zanimiva (glej vodna telesa, ki imajo v prilogi SVV9-1 v stolpcih »Delež vključenih KZU >25%?« in »Pomembna obremenitev v skladu z NUV?« oznako DA).

Za vsako skupino vodnih teles smo pregledali stanje predhodno postavljenih kazalnikov ekološkega stanja voda, pri čemer smo upoštevali vodna telesa z zelo dobro oceno (v primeru trofičnosti, nitratov in celotnega fosforja) oz. delež vodnih teles, kjer so bile v treh opazovanih letih vsaj enkrat presežene mejne vrednosti (v primeru pesticidov). Osnovna hipoteza analize je, da večji delež zemljišč z zahtevkom pomeni tudi boljše ekološko stanje površinskih voda.

Analiza je pokazala, da izhodiščne hipoteze ne moremo potrditi ali ovreči. Vodnih teles, kjer je na prispevnih površinah več kot 25% zemljišč z zahtevkom a hkrati pomembna obremenitev, izkazujejo najslabše rezultate, med tem ko najboljše izkazujejo vodna telesa brez pomembne obremenitve, ne glede na to, kakšen je delež zemljišč z zahtevkom na prispevnih območjih. Iz navedenega sledi, da na slabše ekološko stanje voda najbolj vpliva intenzivnost kmetijstva na določenem območju, sami ukrepi PRP pa (še) ne kažejo rezultatov izboljšanja na teh območjih. Rezultati temeljijo na pomanjkljivih podatkih, a so hkrati tudi pričakovani. Izvajanje ukrepov M10 in M11 lahko vpliva na stanje vodna telesa šele v daljšem časovnem obdobju, pri čemer je zelo pomembno, kako ciljno se ti ukrepi izvajajo (npr. katere zahteve se izvajajo na priobalnih zemljiščih in katere v zaledju vodnih teles)¹⁵⁴.

Preliminarni rezultati kažejo, da se največji vpliv na izboljšanje upravljanja voda lahko doseže na območjih z večjo intenzivnostjo kmetijstva in hkrati večjo vključenostjo v ukrepe PRP, zato je na teh območjih v bodoče smiselno podrobno spremljati izvajanje

¹⁵⁴ Na fokusni skupini je bilo izpostavljeno, da imajo večji vpliv na stanje vodnih teles kmetijske površine, ki se nahajajo v neposredni bližini teh vodnih teles, česar pa PRP ne naslavlja posebej (npr. v smislu višjih izplačil ali pogojev). Poleg tega na ekološko stanje vodnih teles vpliva tudi vrsta zunanjih negativnih vplivov na ekološko stanje voda, ki jih ni mogoče izločiti, npr. regulacija vodotokov, ali pozitivnih vplivov preteklih politik (npr. postopno izginjanje atrazina zaradi prepovedi).

ukrepov in vrednotiti vplive. Bolj zanesljivo vrednotenje vplivov PRP na kakovost voda bo mogoče v poznejšem obdobju, ko bodo na voljo daljše časovne vrste, na podlagi katerih bo mogoče sklepati o določenih vplivih in trendih.

Merilo za vrednotenje: Sekundarni učinki

Podukrepa M03.1, M03.2, za katera so predvideni sekundarni učinki, se nista izvajala. Čeprav se je podukrep M19.2 do presečnega datuma uradno že začel izvajati, do izbora ali potrditve operacij, na podlagi katerih bi lahko podali oceno o sekundarnih učinkih PRP, prav tako še ni prišlo.

Intervjuja s strokovnjaki Organa upravljanja in Plačilne agencije, namenjenega verifikaciji podatkov o izvajanju nismo izvedli, ker so bili prisotni na fokusni skupini. Poleg tega je količina podatkov o izvedenih operacijah tako omejena, da dodatna verifikacija ugotovitev ni bila potrebna.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Obstoječa metodologija v večji meri zajame za analizo relevantna vodna telesa, vseeno pa bi bilo potrebno na podlagi kritične presoje seznam razširiti na nekaj dodatnih vodnih teles, kjer so dodatno prepoznani pomembni vplivi kmetijstva oz. ciljno usmerjeni ukrepi PRP.	P.1: V nabor VTPodV je ob prihodnjem vrednotenju treba vključiti še Savsko kotlino in Ljubljansko barje. Kljub temu, da je to VT v dobrem kemijskem in količinskem stanju, zaradi intenzivnosti kmetijstva tu lahko pričakujemo pomembnejše vplive PRP. V nabor VTPV je ob prihodnjem vrednotenju treba vključiti še vodna telesa kjer je več površin, na katerih so načrtovane ciljno usmerjene operacije KOPOP: - SI1668VT MPVT zadrževalnik Šmartinsko jezero - SI38VT33 VT Pesnica državna meja – zadrževalnik Perniško jezero - SI38VT34 MPVT zadrževalnik Perniško jezero - SI434VT52 MPVT zadrževalnik Gajševsko jezero - SI4426VT1 VT Kobiljanski potok povirje – državna meja - SI442VT11 VT Ledava državna meja – zadrževalnik Ledavsko jezero - SI442VT12 MPVT zadrževalnik Ledavsko jezero - SI442VT92 VT Ledava mejni odsek
Z.2: Obstoječi sistem monitoringa kakovosti voda ni namenjen vrednotenju PRP, zato je vrednotenje neposrednih vplivov PRP težavno.	P.2: Ob naslednjem vmesnem in končnem vrednotenju naj se izvede ciljno usmerjena analiza ekološkega stanja površinskih voda (kot del vrednotenja ali kot ločena projektna naloga). Z namenom stroškovne učinkovitosti se znotraj obstoječe mreže opredeli tista

	merilna mesta, ki so primerna za vrednotenje učinkov PRP. To pomeni, da se nahajajo na območjih z reprezentativnim deležem zemljišč z zahtevkom (npr. >25%) in ugotovljenimi pomembnimi obremenitvami v skladu z NUV. Po potrebi se lahko predlaga dodatna mesta in podpre monitoring ekološkega stanja, ki bo ciljno vezan na spremljanje učinkov PRP.

4. X. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 10: »Prednostno področje 4C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 4C

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo: M01.1, M02.1 M10, M11.1, M11.2, M13.1, M13.2, M13.3, M16.2, M16.5

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo: M08.4¹⁵⁵

Ukrepi /podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 4C:

- M19.2 (v okviru PP 6B), saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb

Dodatno vidimo sekundarni učinek na prednostno področje 4C s strani dveh podukrepov:

- M03.1, saj imajo sheme kakovosti imajo v svojih pravilih proizvodnje višje standarde glede varovanja okolja in posredno ter neposredno vplivajo na višjo raven zavedanja o pomenu varovanja okolja. Poseben poudarek bo namenjen ekološkemu kmetovanju, ki ima številne pozitivne učinke na ohranjanje biotske raznovrstnosti, kakovosti tal in voda. Glede na to, da je ekološko kmetovanje načrtovano v okviru P4, smo opredelili sekundarni vpliv na to prednostno nalogo.
- M03.2, saj informiranje potrošnikov in promocija proizvodov iz shem kakovosti prispeva k povečanemu obsegu proizvodnje in s tem tudi zavedanja o pomenu varovanja okolja.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Osnovna dilema pri vprašanju za vrednotenje je bila interpretacija termina »izboljšanje upravljanja tal«. V kontekstu četrte prednostne naloge se ta pojem razume v smislu ohranjanja rodovitnosti tal, v skladu s čemer je tudi pripravljena metodologija za vrednotenje.

Pri iskanju odgovora na vprašanje bomo preverjali vpliv ukrepov M11, M13 (v celoti), izbranih zahtev/operacij ukrepa M10¹⁵⁶ na preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal. Pri tem je ključno, da se podprta zemljišča obravnavajo kot enoten sloj, kar pomeni, da se prekrivna območja različnih navedenih ukrepov štejejo le enkrat.

Prispevek navedenih ukrepov k preprečevanju erozije tal in izboljšanju upravljanja tal bomo preverjali s pomočjo analize vključenosti zemljišč z zahtevkom (glede na ciljne vrednosti kazalnika R10 oz. doseg ukrepov s tovrstnim prispevkom znotraj PRP). Dodatno bomo prispevek PRP analizirali na podlagi podatkov o vsebnosti organske snovi v

¹⁵⁵ Ukrepi so programirani, a ga ne vrednotimo v okviru tega vprašanja za vrednotenje.

¹⁵⁶ Zahteve: POZ_KOL, POZ_NMIN, POZ_NIZI, POZ_POD, POZ_FFSV, POZ_MEHZ, POZ_KONZ, POZ_ZEL, POZ_NEP, HML_POKT, HML_NMIN, HML_NIZI, HML_KOMP, HML_BIOV, SAD_VABE, SAD_EKGN, SAD_MEHZ, SAD_POKT, VIN_VABE, VIN_EKGN, VIN_MEHZ, VIN_POKT, VIN_MEDV, HAB_ORGG, VTR_KOS, VOD_ZEL, VOD_FFSV, VOD_NEP, VOD_POD.

zgornjem horizontu tal, pri čemer bomo ločeno obravnavali zemljišča z intenzivno rabo in zemljišča brez obdelave. S posebnim kazalnikom bomo preverili še število in vrsto aktivnosti, namenjenih preprečevanju erozije tal ali izboljšanju upravljanja tal. Mnenje upravičencev glede vpliva ukrepov na kakovost tal bomo preverjali s pomočjo kazalnikov, ki merijo stopnjo vpliva PRP ter pozitiven prispevek ukrepov usposabljanja, svetovanja in sodelovanja.

Stopnjo ohranjanja kmetijskih zemljišč z zahtevkom bomo preverjali na podlagi dodatnih kazalnikov rezultata, in sicer bomo izračunali spremembo obsega zemljišč z zahtevkom glede na rabo (zmanjšanje oz. povečanje posameznih površin ter primerjava podatkov z ugotovitvami SWOT analize) in pa delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave.

Merila za presojo	Skupni kazalniki	Dodatni kazalniki
Preprečena je erozija tal in izboljšano upravljanje tal ter posledično izboljšana kakovost tal ¹⁵⁷	R10 / T12 - Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal	
		Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (glede na glede na skupno površino kmetijskih zemljišč z zahtevkom)
		Delež KZU na TTN5 listih, vključenih v ukrepa M11, M13 (v celoti) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10
		Vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča z intenzivno obdelavo (v %)
		Vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča brez obdelave (v %)
		Število KMG, vključenih v aktivnosti za

¹⁵⁷ Kakovost tal se primarno spremlja na podlagi vsebnosti organske snovi, vseeno pa so pomembni tudi ostali pedološki parametri, kot so suha snov, pH, skupni dušik, rastlinam dostopni fosfor in kalij, zrnastost tal (tekstura), deleži bazičnih kationov in kationska izmenjalna kapaciteta. Poleg tega je pomemben vidik tudi onesnaženost tal glede na nabor kazalcev za onesnaževala se lahko izbira iz Uredbe o mejnih, opozorilnih in kritičnih imisijskih vrednostih nevarnih snovi v tleh (med drugim bi se moral vključiti kazalnik, ki spremlja vsebnost kadmija v tleh, saj je kadmij v tleh dobro dostopen rastlinam in pogosto prisoten v gnojilih. Problem vseh navedenih kazalnikov je dostopnost podatkov in njihova prostorska določitev, zato jih bomo v okviru tega vrednotenja obravnavali le v okviru kvalitativnih metod vrednotenja (glej spodaj).

		preprečevanje erozije tal ali izboljšanje upravljanja tal, po vrsti aktivnosti
		Mnenje upravičencev glede stopnje vpliva PRP na izboljšano kakovost tal
		Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k preprečevanju erozije, izboljšanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal
		Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k preprečevanju erozije izboljšanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal
Ohranjena je površina kmetijskih zemljišč z zahtevkom		Spremembe obsega zemljišč z zahtevkom glede na rabo (v ha)
		Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, prostorska analiza podatkov GERK, analiza nasprotnih dejstev (konkretno, DID metoda)

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Pri izračunu kazalnika R10 in kazalnikov, s katerimi merimo delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave, bomo uporabili enostavno metodo za izračun deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o izplačilih in statistične podatke s področja rabe zemljišč (prostorska analiza na podlagi CLC klasifikacije). Deleži bodo služili kot enostaven prikaz razširjenosti izvajanja relevantnih ukrepov PRP ter prispevka ukrepov k ohranjanju površine KZU.

Kakovost tal, merjeno kot vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu, bomo preverjali s pomočjo statistične analize. Primerjali bomo namreč kakovost tal zemljišč z zahtevkom z zemljišči brez zahtevka, pri čemer bomo ločeno primerjali zemljišča z intenzivno rabo ter zemljišča brez obdelave.

Spremembo obsega zemljišč z zahtevkom glede na rabo bomo izračunali s pomočjo prostorske analize podatkov o zemljiščih v uporabi kmetijskih gospodarstev (GERK) za vsa zemljišča z zahtevkom.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Kazalnik R10 bomo izračunali skladno z metodologijo MKGP, in sicer na način, da bomo delili fizične površine, vpisane v izbrane zahteve KOPOP¹⁵⁸ in EK (neto) s površino vseh KZU glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč¹⁵⁹.

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal bomo izračunali na način, da bomo delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrepa M11, M13 (v celoti) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 s skupno površino (ha) kmetijskih zemljišč z zahtevkom.

Vpliv PRP na kakovost tal, merjeno kot vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal, bomo analizirali s pomočjo metode DID (*difference in differences*). V analizi bomo uporabili naslednje spremenljivke:

- Neodvisna spremenljivka, ki odraža obseg in doseg ukrepov z načrtovanim pozitivnim učinkom na kakovost tal: Delež KZU na TTN5 listih, vključenih v ukrepa M11, M13 (v celoti) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 (površina KZU, vključenih v ukrepe / površina vseh KZU na območju TTN5 listov).
- Odvisne spremenljivke analize, s katerimi merimo vsebnost organske snovi, pri čemer se rezultati razdelijo površinsko glede na kmetijsko rabo: Vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča z intenzivno obdelavo (v %) ¹⁶⁰; Vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča brez obdelave (v %) ¹⁶¹.

Metoda DID omogoča analizo vpliva na le eno odvisno spremenljivko, zato jo bomo izvedli ločeno za vsako od odvisnih spremenljivk.

Enota analize je območje list TTN5, na katerem je bil odvzet vzorec tal¹⁶². Za izračun vpliva na vsako od odvisnih spremenljivk bomo poskušali zagotoviti ustrezne panelne podatke, tj. rezultate v daljšem časovnem obdobju po posameznih lokacijah odvzema, pri čemer začetno vrednost predstavlja leto 2013, končno pa leto 2016. Morebitne manjkajoče vrednosti v časovni vrsti bomo pridobili s pomočjo interpolacije.

V kontrolno skupino bomo uvrstili tiste liste TTN5, na katerih se niso izvajali ukrepi M10, M11 in M13, torej je na teh območjih delež KZU, vključenih v ukrepa M11, M13 (v celoti),

¹⁵⁸ Upošteva se največja površina znotraj vsake od kategorij zahtev: gnojenje (POZ_NMIN, POZ_POD, POZ_NIZI, HML_NMIN, HML_POKT, HML_NIZI, HML_KOMP, SAD_EKGN, VIN_EKGN, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, HAB_ORGG, VOD_POD), varstvo rastlin (POZ_FFSM, POZ_MEHZ, POZ_FFSV, SAD_VABE, SAD_KONF, SAD_MEHZ, VIN_VABE, VIN_KONF, VIN_MEHZ, VOD_FFSV), posevki (POZ_ZEL, POZ_NEP, VOD_ZEL, VOD_NEP), kolobarjenje (POZ_KOL), obdelava (POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV), oskrba (KRA_VTSA, KRA_MEJ), planine (KRA_CRED, KRA_PAST), košnja/paša (TRZ_I_NPAS, TRZ_II_NPAS, HAB_KOS, HAB_NPAS, MET_KOS, MET_NPAS, VTR_KOS, VTR_NPAS, STE_KOS, STE_NPAS, KRA_S50, KRA_GRB) in drugo (HML_BIOV, TRZ_I_MRVA, TRZ_I_OSIL, TRZ_II_OSIL, HAB_MRVA, MET_MRVA, KRA_OGRM, KRA_VARPP, KRA_VARPA).

¹⁵⁹ Šifre RABA: 1100, 1160, 1180, 1190, 1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1300, 1321, 1800.

¹⁶⁰ Gre za kmetijsko rabo, pri kateri je intenzivno obdelan zgornji sloj tal (N) (1100 – njive in vrtovi; 1160 – hmeljišča; 1211 – vinogradi; 1221 – intenzivni sadovnjaki; 1240 – drugi trajni nasadi). Glej metodologijo za kazalnik ARSO KM17

¹⁶¹ Gre za kmetijsko rabo, pri kateri ni intenzivne obdelave tal (Z) (1222 – ekstenzivni sadovnjaki; 1230 oljčni nasadi; 1310 intenzivni travniki; 1321 – barjanski travniki; 1322 – ekstenzivni travniki; 1410 – zemljišča z zaraščanju; 1420 plantaže gozdnega drevja; 1500 – mešana raba zemljišč). Glej metodologijo za kazalnik ARSO KM17

¹⁶² TTN5 mreža listov v merilu 1 : 5.000 (TTN 5) so izdelani načrti, ki pokrivajo intenzivna kmetijska in poseljena območja. Mreža na območju celotne Slovenije obsega 2543 listov.

izbrane zahteve/operacije ukrepa M10 enak nič (0). V primeru, da kontrolne skupine na ta način ne bo mogoče vzpostaviti, bomo kontrolno skupino oblikovali na način, da bomo vanjo uvrstili tista območja, na katerih je delež vključenih KZU nižji od 50%.

Spremembo obsega zemljišč z zahtevkom glede na rabo (v ha) bomo izračunali na način, da bomo s pomočjo prostorske podatkovne zbirke o rabi kmetijskih zemljišč pogledali spremembo rabe znotraj skupne površine (ha) kmetijskih zemljišč in gozdov z zahtevkom za naslednje kategorije površin (sprememba v letu 2016 glede na stanje leta 2013): gozd in ostale poraščene površine (2000); travniki (1300-trajni, 1310-intenzivni, 1322-ekstenzivni, 1321-barjanski, 1130- začasni travniki); njive in vrtovi (1100); pozidana in sorodna zemljišča (3000); drugo (4100-barje, 4210-trstičja, 4220-ostala zamočvirjena zemljišča, 5000-suha odprta zemljišča s posebnim rastlinskim pokrovom, 6000-odprta zemljišča brez ali z nepomembnim rastlinskim pokrovom, 7000-voda); vinogradi (1211); zemljišča v zaraščanju (1410); ekstenzivni sadovnjaki (1222); mešana raba zemljišč (1500); intenzivni sadovnjaki (1221); hmeljišča (1160); oljčni nasadi (1230); manj zastopana kmetijska zemljišča (1180-trajne rastline na njivskih površinah, 1190-rastlinjak, 1212-matičnjak, 1240-ostali trajni nasadi, 1420-plantaže gozdnega drevja, 1600-neobdelana kmetijska zemljišča, 1800-kmetijsko zemljišče poraslo z gozdnim drevjem)¹⁶³. Rezultate bomo primerjali z ugotovitvami SWOT analize glede problematike krčenja obsega določenih kmetijskih površin.

Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave bomo izračunali na podlagi prostorske analize pokrovnosti tal po CLC (*Corine Land Cover*) klasifikaciji (sprememba 2013-2016 oz. za zadnji dve razpoložljivi leti). Izračunali bomo spremenjeno površino pokrovnosti iz njivskih površin in trajnih nasadov (211, 221, 222), pašnikov (231) in mešanih kmetijskih površin (242, 243) v umetne površine (111, 112, 121, 122, 123, 124, 131, 132, 133, 141, 142). Izračunane površine bomo delili s skupno površino (ha) kmetijskih zemljišč in gozdov z zahtevkom.

Sekundarnih vplivov zgoraj navedenih ukrepov/ podukrepov ne moremo preverjati s kvantitativnimi metodami statističnega raziskovanja, saj ni mogoče vzpostaviti dovolj zanesljivih hipotez glede vzročnih zvez med ukrepi in preprečevanjem erozije tal in izboljšanjem upravljanja tal. Glede na to, da ne gre za površinske ukrepe, le-teh ni mogoče neposredno povezati z območji odvzema vzorcev tal. Za analizo sekundarnih vplivov bomo uporabili kvalitativni pristop (glej spodaj).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ključno tveganje je nerazpoložljivost podatkov o kakovosti tal, merjene na podlagi vsebnosti organske snovi v tleh. Glede na metodološko pojasnilo kazalnika [KM17] - »Kakovost tal«, sistematičnega zbiranja podatkov o organski snovi v tleh v Sloveniji ni, prav tako podatki tudi niso prostorsko opredeljeni in jih zato ni mogoče uporabiti s prostorsko analizo za oceno kakovosti tal. V primeru, da statistične analize ne bo mogoče opraviti, bomo kot alternativo izvedli intervjuje s strokovnjaki s področja kakovosti tal na Kmetijskem inštitutu Slovenije, na katerem bomo deskriptivno ovrednotili vpliv površinskih ukrepov PRP.

Predlagana metodologija poleg tega v določeni meri posplošuje rezultate. Upošteva sicer specifične zemljišč z intenzivno obdelavo in zemljišč brez obdelave, ne upošteva pa heterogenosti oz. razlik med tipi tal. Za zmanjšanje tveganja napačne interpretacije rezultatov zaradi posploševanja, bomo o izsledkih razpravljali na intervjujih s strokovnjaki

¹⁶³ Metodologija povzeta po kazalniku ARSO KM10

(glej kvalitativne metode).

Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave temelji na podatkih ARSO, ki se posodablajo v večletnih intervalih (praviloma 7-letnih). Trenutno so na voljo podatki za leto 2011. V kolikor novejši podatki ne bodo na voljo, navedenega kazalnika ne bo mogoče izračunati, zato bomo pripravili kvalitativno oceno izgube površin na podlagi intervjuja s strokovnjakom ali GURS.

(b) Kvalitativne metode: anketa med prejemniki, analiza podatkov o izvajanju ukrepov, intervjuji s predstavniki OU in PA ter strokovnjaki s področja kakovosti tal

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Anketa med prejemniki bo služila za pridobivanje informacij percepciji prejemnikov sredstev glede vpliva PRP na izboljšanje kakovosti tal, pa tudi za preverbo mehkih ukrepov, za katere ni mogoče podati kvantitativne ocene (usposabljanja, svetovanja in sodelovanje). Z analizo podatkov o izvajanju bomo preverili število in vrsto aktivnosti, namenjenih preprečevanju erozije tal ali izboljšanju upravljanja tal in pa sekundarni vpliv neprogramiranih ukrepov. Preverjanje sekundarnih učinkov bo utemeljeno na interpretaciji podatkov o izvajanju ukrepov (kazalniki rezultata in učinka) za relevantne operacije, kar bomo dodatno preverili s pomočjo intervjujev s predstavniki OU in PA.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Z anketo med prejemniki sredstev iz ukrepov M11, M13 (v celoti) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10 bomo preverjali mnenje upravičencev glede stopnje vpliva PRP na izboljšano kakovost tal na zemljiščih, ki jih upravljajo, in vplivom ukrepov na izboljšanje kakovosti tal.

Anketa med upravičenci ukrepov M10, M11 in M13 bo služila tudi za preverbo prispevka ukrepov **M01.1, M02.1, M16.2 in M16.5** k preprečevanju erozije in izboljšanju upravljanja ta. Oceno bomo podali na podlagi naslednjih kazalnikov:

- Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevale k preprečevanju erozije, izboljššanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal;
- Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k preprečevanju erozije izboljššanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal;
- O12 - Število udeležencev usposabljanja (po ukrepih in skupaj);
- O13 - Število upravičencev, deležnih svetovanja (po podukrepih);
- O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP) (po podukrepih).

Število KMG, vključenih v aktivnosti za preprečevanje erozije tal ali izboljšanje upravljanja tal, po vrsti aktivnosti, bomo preverili na podlagi podatkov izplačil iz ukrepov/podukrepov M11 in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10. Aktivnost definiramo kot izvajanje določene zahteve (ali kombinacije zahtev) pri končnem upravičencu.

Kvalitativne metode bomo uporabili tudi za oceno **sekundarnih učinkov**, in sicer bomo uporabili podatke o izplačilih za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4C (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva«) in prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, izmed teh pa bomo izločili operacije, katerih upravičenci so bili hkrati tudi upravičenci v ukrepih M11, M13 (v celoti) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10 (tj. ukrepov, ki so primarno programirani znotraj prednostnega področja 4C).

Za podukrepa M03.1 in M03.2 bomo sekundarni vpliv preverjali na podlagi naslednjih kazalnikov:

- število podprtih kmetijskih gospodarstev/upravičencev (kazalnik O4) in
- skupni javni izdatki (€).

V primeru podukrepa M19.2 bomo sekundarni vpliv ovrednotili kot prispevek ukrepa h prednostnemu področju 4C, ki se meri na podlagi naslednjih kazalnikov:

- 4C Skupna površina (kmetijstvo) (ha) (M19.2);
- Višina izplačanih sredstev za prednostno področje 4C (M19.2).

Rezultate o izvajanjih bomo ovrednotili na podlagi **intervjuja** s strokovnjaki na strani Organa upravljanja in Plačilne agencije ter strokovnjaki s področja kakovosti tal s Kemijskega inštituta Slovenije. Posebna pozornost bo namenjena vprašanju možnosti za celovito vrednotenje vpliva PRP na kakovost tal skladno z opombo pri merilu »Preprečena je erozija tal in izboljšano upravljanje tal ter posledično izboljšana kakovost tal«.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri preverjanju stopnje vpliva PRP na izboljšano kakovost tal se naslanjamo na kvalitativno oceno s strani upravičencev, zato je zanesljivost ugotovitev vprašljiva. Da bi zagotovili kritično oceno ugotovitev, bomo rezultate ankete (skupno povprečje) primerjali s splošnimi statističnimi podatki na ravni RS (kazalnik [KM17] – »Kakovost tal«), ki jih zagotavlja ARSO.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (M03.1 in M03.2 ¹⁶⁴)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih kmetijskih gospodarstev ¹⁶⁵	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. dosežena površina zemljišč z zahtevkom, ki podpirajo izboljšanje upravljanja voda)	216.971	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v ukrep M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10)	378.814	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

¹⁶⁴ Za operacije, ki imajo označen prispevek k prednostnemu področju 4C (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva«) in ki prispevajo k horizontalnemu cilju »skrb za okolje«, brez operacij, katerih upravičenci so hkrati tudi upravičenci ukrepov M11, M13 (v celoti) in izbranih zahtev/operacij ukrepa M10

¹⁶⁵ Enako kot zgoraj

O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. skupna površina kmetijskih zemljišč z zahtevkom, vključenih v M10, M11 in M13)	378.975	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O12 – Število udeležencev usposabljanja (po ukrepih in skupaj)	9.628/ 8.409 unikatnih (glej tudi prilogo SVV8-1)	/	/	/	MKGP - EVIZO
O13 – Število upravičencev, deležnih svetovanj	437	/	/	/	MKGP - EVIZO
O17 - Število podprtih operacij sodelovanja (razen EIP))	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R10 / T12 - Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal	/	/	36,03%	/	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal	/	99,96% Brez OMD: 29,87%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež KZU na TTN5 listih, vključenih v ukrepa M11, M13 (v celoti) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10	/	Ni podatka	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
Vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča z intenzivno obdelavo (v %)	/	Ni podatka	/	/	
Vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča brez obdelave (v %)	/	Ni podatka	/	/	
Število KMG, vključenih v aktivnosti za preprečevanje erozije tal ali izboljšanje upravljanja tal, po vrsti aktivnosti	Glej prilogo SVV10-1	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Mnenje upravičencev glede stopnje vpliva PRP na izboljšano kakovost tal	/	Glej prilogo A- 1 (vprašanja	/	/	Anketa med upravičenci

		Q50 in Q51)			
Delež upravičencev, ki meni, da so aktivnosti usposabljanja in svetovanja v okviru PRP, pozitivno prispevala k preprečevanju erozije, izboljššanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal	/	66,50% (glej tudi prilogo A-1, vprašanje Q52)	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k preprečevanju erozije izboljššanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal	/	64,71% (glej tudi prilogo A-1, vprašanje Q53)	/	/	Anketa med upravičenci
Sprememba obsega zemljišč z zahtevkom glede na rabo (v ha)	/	Glej prilogo SVV10-2	/	/	MKGP (RABA)
Delež izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave	/	Ni podatka	/	/	
4C Skupna površina (kmetijstvo) (ha) (M19.2)	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Višina izplačanih sredstev za prednostno področje 4C (M19.2)	0	/	/	/	AKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki stanja					
C18 - Kmetijska površina (KZU) ¹⁶⁶	602.208	/	/	/	RKG (RABA)
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Deleža izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave z uporabo analize pokrovnosti tal po CLC ni bilo mogoče izračunati, saj so zadnji razpoložljivi podatki za <i>Corine Land Cover</i> za leto 2012. Novejših podatkov ni. Zaradi zastarelosti in za potrebe vrednotenja neustrezne strukture podatkov o kakovosti tal (kazalnik ARSO KM17) ni bilo mogoče izvesti statistične analize vplivov PRP na kakovost tal, merjeno kot vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal (DID metoda). Podatkov tudi nismo mogli uporabiti za potrebe verifikacije rezultatov anketnega vprašalnika v delu, ki se nanaša na mnenje upravičencev glede stopnje vpliva PRP na izboljšano kakovost tal. Za premostitev navedenih težav smo se naslonili na intervju s strokovnjaki MKGP.					

¹⁶⁶ Uporabljen podatek za izračun kazalnika R10 izhaja iz metodologije, ki jo uporablja MKGP pri pripravi analize izvajanja (ne gre za podatek na dan 31.12.2016).

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Doseg površinskih ukrepov, ki prispevajo k preprečevanju erozije izboljšanemu upravljanju in kakovosti tal, je dober, a k visokemu dosegu prispeva zlasti ukrep OMD preko ohranjanja kmetijske krajine in preprečevanja zaraščanja. Delež brez upoštevanja OMD je znatno nižji, a vseeno zadovoljiv in primerljiv z ostalimi prednostnimi področji v okviru prednostne naloge 4. Na prostorski in statistični analizi utemeljenih zaključkov o vplivu PRP sicer ni bilo mogoče oblikovati, zato je v prihodnosti za potrebe vrednotenja smiselno zagotoviti sistematično zbiranje podatkov o vzorcih tal na strani upravičencev.

Med ciljnim aktivnostmi, ki v največji meri prispevajo k preprečevanju erozije tal in izboljšanju upravljanja tal in so ob enem tudi najbolj razširjene, lahko sicer izpostavimo POZ_NMIN (Nmin analiza), POZ_KOL (petletni kolobar), EK_TTRAV (ohranitev praks in metod ekološkega kmetovanja za trajno travinje), VOD_FFSV (uporaba samo fitofarmaceutskih sredstev, ki so dovoljena na najožjih vodovarstvenih območjih), VOD_ZEL (ozelenitev njivskih površin), EK_NJIV (ohranitev praks in metod ekološkega kmetovanja za njive-poljščine) ter POZ_POD in VOD_POD (setev rastlin za podor – zeleno gnojenje). Sicer kar 81,50% vseh izvedenih aktivnosti znotraj ukrepov M10 in M11 prispeva k preprečevanju erozije tal ali izboljšanju upravljanja tal.

Mnenja udeležencev glede tega, ali PRP vpliva na izboljšanje kakovosti tal so bila močno deljena, pri čemer med pozitivnimi vplivi upravičenci vidijo zlasti nadomeščanje izpada dohodka zaradi zahtevnejših načinov kmetovanja. Precej bolj enotno je mnenje glede prispevka usposabljanj, svetovanja in sodelovanja k preprečevanju erozije, izboljšanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal, ki ga anketiranci ocenjujejo zelo pozitivno.

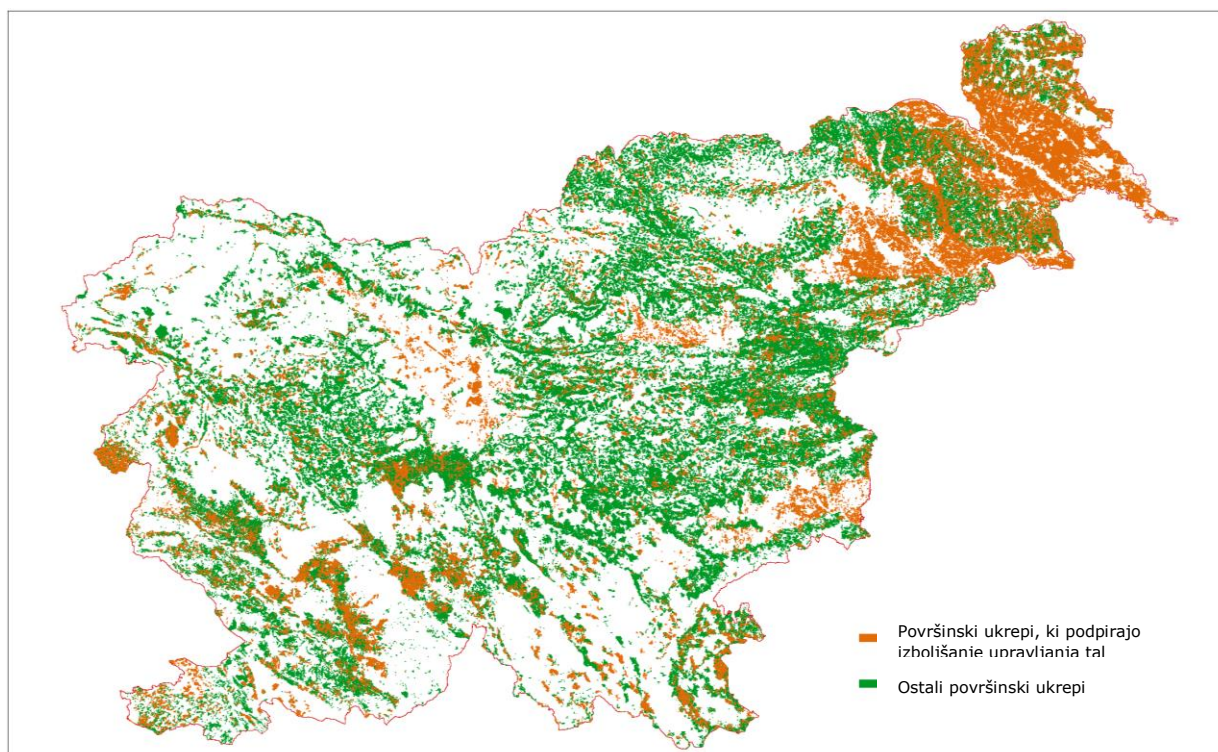
Z vidika ohranjenosti površin kmetijskih zemljišč z zahtevkom podatki o spremembi rabe kažejo skladnost z ugotovitvami iz pregleda stanja in SWOT analize. Zmanjšujejo se neobdelane površine in kmetijska zemljišča v zaraščanju, povečujejo pa se površine sadovnjakov in oljčnikov ter, nasprotno z ugotovitvami pregleda stanja, tudi površine vinogradov.

Merilo za vrednotenje: Preprečena je erozija tal in izboljšano upravljanje tal ter posledično izboljšana kakovost tal

Podpora PRP v smislu preprečevanja erozije in izboljšanja upravljanja tal glede na kazalnik R10 presega načrtovano ciljno vrednost. Izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal je podpiralo 32,14% kmetijskih zemljišč z zahtevkom, kar je 4,65 odstotnih točk več od ciljne vrednosti (31,38%).

Delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal, s katerim merimo dosežek površinskih ukrepov PRP (tj. tistih, ki so vezani na ukrepe na kmetijskih zemljiščih), znaša 99,96%. Rezultat ni presenetljiv, saj so v izračunu upoštewane celotne površine, vključene v ukrep OMD (M13), ki je najbolj razširjen površinski ukrep. Ukrep namreč spodbuja kmetovanje na določenih območjih in na ta način preprečuje zaraščanje ter prispevajo k ohranjanju kmetijske krajine in kmetijskih zemljišč. Vlogo in potencialni prispevek ukrepa smo potrdili tudi na intervjuju, kjer pa smo ugotovili tudi, da je z vidika vrednotenja in neposrednih prispevkov PRP bolj smiselno opazovati ukrepa M10 in M11. Oba ukrepa namreč bolj ciljno prispevata k boljšemu upravljanju tal preko aktivnosti ohranjanja kakovosti tal, ekstenzivnega kmetovanja in sonaravnih tehnik pridelave. Če izločimo površine, vključene v ukrep OMD

(M13), znaša delež površinskih ukrepov, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal 29,87%. V spodnji sliki je grafični prikaz pokritosti s površinskimi ukrepi, ki podpirajo izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (brez OMD).

Ugotavljamo, da površinski ukrepi v polni meri zasledujejo cilj izboljšanja kakovosti tal, a bi bilo potrebno v prihodnje analizo izvesti ločeno še za površino zemljišč z zahtevkom, vključenih v ukrepa M11 in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10, brez ukrepa M13. Na ta način bi namreč preverili tudi doseg bolj ciljno usmerjenih aktivnosti znotraj PRP.

Statistične analize vplivov PRP na kakovost tal, merjeno kot vsebnost organske snovi v zgornjem horizontu tal, s pomočjo DID metode zaradi neustrezne strukture podatkov za potrebe vrednotenja nismo izvedli. Prostorske analize vsebnosti organske snovi v zgornjem horizontu tal za zemljišča z intenzivno obdelavo oz. za zemljišča brez obdelave (odvisni spremenljivki v modelu) ni bilo mogoče izvesti, saj podatki niso prostorsko opredeljeni in dovolj ažurni¹⁶⁷. Na podlagi intervjuja ugotavljamo, da se stanje kratkoročno ne spreminja bistveno, vseeno pa so podatki za potrebe vrednotenja neustrezni in zastareli. V okviru odvzemov vzorcev in analize tal, ki se izvaja v okviru

¹⁶⁷ Podatki ARSO za leto 2007 kažejo, da so v Sloveniji tla na splošno dobro oskrbljena z organsko snovjo, saj podatki pedološke karte kažejo, da je vsebnost organske snovi na 86,2 % kmetijskih zemljišč več kakor 2 %, na 30,9 % zemljišč pa več kakor 4 %. Podobni so tudi rezultati laboratorijskih analiz 6.000 vzorcev tal, ki smo jih v sklopu kontrole rodovitnosti tal v Sloveniji analizirali na Kmetijskem inštitutu Slovenije v obdobju 2005-2007. Več kot 2 % organske snovi je vsebovalo 90,7 % vzorcev tal, več kot 4 % organske snovi pa 39,0 % vzorcev tal. Sorazmerno dobro stanje je posledica tega, da v sestavi kmetijskih zemljišč prevladujejo travnine in da njive, vrtove in trajne nasade razmeroma obilno gnojimo z živinskimi gnojili. ARSO ugotavlja, da je na zemljiščih z intenzivno obdelavo tal organske snovi v tleh manj kakor na zemljiščih, ki jih ne orjemo ali rigolamo. Vzrok gre iskati v intenzivnejši stopnji mineralizacije organske snovi na njih.

ukrepa KOPOP, upravičenci sicer zbirajo tudi podatke o vsebnosti organske snovi v tleh. Ti podatki se lahko neposredno uporabijo za preverjanje učinkov PRP na zemljiščih z zahtevkom, a se ne zbirajo na sistematičen način in zaradi različnih metod dela v različnih (sicer akreditiranih) laboratorijih niso povsem primerljivi.

Skupno število KMG, vključenih v aktivnosti za preprečevanje erozije tal ali izboljšanje upravljanja tal, je bilo v obravnavanem obdobju 47.929. Pregled vključenosti po vrsti aktivnosti je pokazal, da se je največ KMG vključevalo v:

- ukrep OMD: skupaj 46.020 KMG
- ukrep EK: skupaj 3.154 KMG
- zahtevo POZ_NMIN (Nmin analiza): skupaj 2.707 KMG
- zahtevo POZ_KOL (petletni kolobar): skupaj 2.706 KMG
- zahtevo VOD_ZEL (ozelenitev njivskih površin): skupaj 1.867 KMG
- zahtevo VOD_FFSV (uporaba samo fitofarmaceutskih sredstev, ki so dovoljena na najožjih vodovarstvenih območjih): skupaj 1.848 KMG

Razširjenost ukrepa OMD je pričakovana in ima z vidika ohranjanja kakovosti tal vpliv predvsem preko prispevka k preprečevanju zaraščanja. Celoten ukrep EK smo obravnavali skupaj, saj je v celoti namenjen sonaravnemu kmetovanju, zato je visoko število vključenih KMG prav tako pričakovano. Neposreden prispevek navedenih zahtev KOPOP smo preverili tudi na intervjuju, na podlagi česar lahko zaključimo, da ukrepa M10 in M11 glede na razširjenost zahtev pomembno prispevata k prednostnemu področju 4C. Poleg navedenih zahtev so bile na intervjuju izpostavljene še štiri zahteve, pri katerih je pričakovan pomemben vpliv na kakovost tal, pri čemer dve z vidika razširjenosti (tj. števila aktivnosti) prav tako igrata pomembno vlogo. V okviru zahtev setve rastlin za podor – zeleno gnojenje (POZ_POD in VOD_POD) je bilo namreč vključenih 566 oz. 752 KMG. V okviru preostalih zahtev, povezanih z neprezimnimi medonosnimi posevki (POZ_NEP in VOD_NEP), je bilo število aktivnosti premajhno, da bi lahko govorili o pomembnem vplivu PRP (skupaj le po 38 KMG vključenih v vsako od zahtev).

Mnenja udeležencev glede tega, ali PRP vpliva na izboljšanje kakovost tal so bila močno deljena. Slaba polovica (49%) jih meni, da pozitivno vplivajo, druga polovica (49%) pa, da ne vplivajo. 2% anketirancev meni, da ukrepi negativno vplivajo na kakovost tal.

Med odgovori glede načinov vpliva PRP so anketiranci navajali zlasti aktivnosti, namenjene izboljšanju strukture tal in preprečevanju erozije tal s pomočjo izpolnjevanja zahtev iz ukrepov M10 in M11. Med konkretnimi aktivnostmi so anketiranci najpogosteje navajali zmanjšano obremenitev z onesnaževali (FFS in umetna gnojila, tudi preko uporabe gnojilnih načrtov), zmanjševanje zapleveljenosti in preprečevanje zaraščanja ter izvajanje določenih ukrepov, ki izboljšujejo strukturo in rodovitnost tal (kolobar, košnja, ozelenitev, konzervirajoča obdelava ipd.). Številni anketiranci so vprašanje kakovosti tal in zadevnih ukrepov povezovali tudi z vprašanjem izboljšanja okolja, habitatov in biotske raznovrstnosti, kar kaže na določeno stopnjo zavedanja glede povezanosti različnih ciljev PRP v okviru prednostne naloge 4 ("Obnova, ohranjanje in izboljšanje ekosistemov, povezanih s kmetijstvom in gozdarstvom"). Pomembno je izpostaviti, da kmetje vidijo pomemben prispevek PRP zlasti z vidika dohodkovne komponente, tj. izpada dohodka zaradi stroškovno bolj zahtevnih oblik kmetovanja. Manjši del odgovorov se je nanašal še na negativne vplive PRP na kakovost tal, med katerimi so izpostavili povečano kislost in zbitost tal, povečevanje erozije, prevelik poudarek na podpori velikih kmetij in problematiko ukinjanja določenih subvencij v okviru OMD, kar ima za posledico ponovno povečevanje zaraščanja kmetijskih zemljišč. Na podlagi izsledkov intervjuja ugotavljamo, da obstaja med upravičenci določena stopnja pomanjkanja zavedanja glede namena, ciljev in rezultatov izvajanja teh ukrepov/zahtev, kar v določeni meri pojasnjuje odgovore

glede vplivov PRP v smislu izvajanja ukrepov in izplačil, ne pa konkretnih sprememb na zemljiščih (to je posebej očitno pri odgovorih, ki med vplive umeščajo izpad dohodka).

Bolj enotno mnenje so imeli anketiranci, ko so ocenjevali ukrepe usposabljanja, svetovanja in sodelovanja. 66,5% anketirancev, ki so se udeležili usposabljanj ali svetovanj, ocenjuje, da so le-ta pozitivno prispevala k preprečevanju erozije, izboljššanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal (N=103).

Usposabljanj, ki pripevajo k preprečevanju erozije tal in izboljššanju upravljanja tal, se je sicer udeležilo 9.628 udeležencev (tudi več iz enega KMG, unikatnih udeležencev je bilo 8.409). Število je precej visoko, potrebno pa ga je razumeti v luči vstopa v ukrepa M10 in M11.

Svetovanja na področju preusmeritve v ekološko kmetovanje je bilo deležnih 437 upravičencev. Podatkov o upravičencih, deležnih svetovanj v okviru ukrepa M10, ni. Vseh upravičencev ukrepov M10 in M11 je sicer 7.467 (od tega 5.523 v M10 in 3.151 v M11).

64,71% anketirancev ocenjuje, da so operacije sodelovanja pozitivno prispevale k preprečevanju erozije izboljššanemu upravljanju tal in posledično večji kakovosti tal. Gre za tiste, ki naj bi se operacij sodelovanja udeležili, pri čemer se sam ukrep M16 še ni začel izvajati. Rezultat tako lahko razumemo v luči nerazumevanja vsebine ukrepa, saj se izraz »sodelovanje« v okviru PRP lahko razume na številne načine (sodelovanje v okviru Mreže za podeželje, sodelovanje z deležniki, sodelovanje med pridelovalci itd.). Iz analize pregleda predlogov pilotnih projektov v okviru M16.2, ki jo je pripravil MKGP, sicer izhaja, da obstaja določen interes za izvajanje operacij, namenjenih izboljššanju proizvodnega potenciala tal (to je predlagalo 53 anketirancev, pri čemer je na prvem mestu povečanje produktivnosti v kmetijstvu s 155 glasovi).

Merilo za vrednotenje: Ohranjena je površina kmetijskih zemljišč z zahtevkom

Analiza spremembe rabe kmetijskih zemljišč, vključenih v ukrepa M11, M13 (v celoti) in izbrane zahteve/operacije ukrepa M10¹⁶⁸, je pokazala naslednji dve ključni ugotovitvi:

1. zmanjšanje površin kmetijskih zemljišč v zaraščanju (-799 ha), neobdelanih kmetijskih zemljišč (-534 ha) in kmetijskih zemljišč, poraslih z gozdnim drevjem (-307 ha) ter
2. povečanje površin ekstenzivnih oz. travniških sadovnjakov (+911 ha).

Druge opazne spremembe so še zmanjšanje njivskih površin (-349 ha) in rahlo povečanje površin vinogradov (+48 ha) in oljčnikov (+43 ha). V relativnem smislu je največja sprememb pri plantažah gozdnega drevja (-91,33%), vendar je zaradi majhne površine ta podatek nebitven. Tudi relativne spremembe pravzaprav kažejo na ključno spremembo v smeri zmanjševanja površin kmetijskih zemljišč v zaraščanju in neobdelanih kmetijskih zemljišč. Na intervjuju je bilo med drugim izpostavljeno, da bi na povečanje površin sadovnjakov in vinogradov vpliva tudi sprememba zahteve »gnojenje samo z gnojili, ki so dovoljena v ekološki pridelavi«, ki v okviru operacij »Vinogradništvo« (VIN_EKGN) in »Sadjarstvo« (SAD_EKGN) ni več obvezna, kar pomeni, da se je za vstop v operacijo morda odločilo več KMG.

Podatki torej kažejo, da so trendi spremembe rabe na zemljiških z zahtevkom pozitivni in v večji meri skladni z ugotovitvami iz pregleda stanja in SWOT analize. Zmanjšujejo se

¹⁶⁸ Gre torej za spremembe rabe zemljišč upravičencev sredstev in ne spremembe na nacionalni ravni.

neobdelane površine in kmetijska zemljišča v zaraščanju, povečujejo pa se površine sadovnjakov in oljčnikov ter, nasprotno z ugotovitvami pregleda stanja, tudi površine vinogradov. Zlasti slednje lahko neposredno povežemo z ukrepi PRP, saj je prva sprememba programa prinesla pomembno vsebinsko spremembo s smeri vključitve upravičenosti stroškov postavitve vinogradov.

Deleža izgubljenih zemljišč z zahtevkom zaradi pozidave z uporabo analize pokrovnosti tal po CLC ni bilo mogoče izračunati, saj so zadnji razpoložljivi podatki za *Corine Land Cover* za leto 2012. V sklepni fazi vrednotenja smo s strani MKGP prejeli metodološko pojasnilo (elektronska pošta z dne 13.4.2017) glede alternativne metode za izračun kazalnika, in sicer na podlagi podatkov RABA. Šifra 3000, ki zajema pozidana in sorodna zemljišča, lahko služi kot podlaga za izračun spremembe na zemljiščih z zahtevkom glede na podatke RABA za leti 2013 in 2016. Kazalnika v tej fazi vrednotenja ne mremo uporabiti, ker so vsa kmetijska zemljišča z zahtevkom dejansko kmetijska. Ob prihodnjih vrednotenjih bo mogoče preverjati izgubljene površine na podlagi zemljišč z zahtevkom v letu 2016.

Merilo za vrednotenje: Sekundarni učinki

Podukrepa M03.1, M03.2, za katera so predvideni sekundarni učinki, se nista izvajala. Čeprav se je podukrep M19.2 do presečnega datuma uradno že začel izvajati, do izbora ali potrditve operacij, na podlagi katerih bi lahko podali oceno o sekundarnih učinkih PRP, prav tako še ni prišlo.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Ažurni prostorski podatki o vsebnosti organske snovi na kmetijskih zemljiščih z zahtevkom niso na voljo, zato ni mogoče z zanesljivostjo presojati vplivov PRP na preprečevanje erozije tal in izboljšanje upravljanja tal.	P.1: V okviru ukrepa M10 upravičenci izvajajo analize tal in AKTRP posredujejo podatke o stanju organske snovi na njihovih zemljiščih, a ti podatki niso sistematično zbrani in analizirani. Glede na to, da se lahko s pomočjo tovrstne podatkovne zbirke vzpostavi neposredna podatkovna baza za potrebe spremljanja in vrednotenja PRP na zemljiščih z zahtevkom predlagamo, naj AKTRP vzpostavi sistematičen način zbiranja in elektronske hrambe številčnih podatkov o količini posameznega parametra (K, P in organska snov) na način, ki omogoča prostorsko analizo (tj. s podatkom o lokaciji analize oz. zadevnem GERK). MKGP mora kot pogoj za to vzpostaviti bazo analiz tal za celo Slovenijo, jasno določi pravila za izdelavo analiz tal in poenoti metodologijo in kriterije na področju izdelovanja analiz tal. Pri tem je potrebno upoštevati morebitne pravne omejitve Zakona o kmetijstvu (138. člen določa evidence, ki jih upravlja in vodi MKGP in vsebujejo osebne podatke) ter tveganje za neprimerljivost rezultatov analiz, ki jih izvajajo različni sicer akreditirani laboratoriji, a z uporabo različnih metod.

4. XI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 11: »Prednostno področje 5A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 5A

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Slovenija prednostnega področja 5A ni programirala.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 5A:

Intervencijska logika predvideva sekundarne učinke na prednostno področje 5A s strani naslednjih ukrepov oz. podukrepov:

- M01.1, saj so za boljše upravljanje voda ključna usposabljanja in prenos znanj.
- M02.1 – kot odziv na potrebo P9 je eden izmed glavnih poudarkov svetovanja, predvidenega v PRP, zmanjšanje vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda.
- M04.1, saj podukrep med drugim podpira tudi nakup namakalne opreme ter naložbe v namakalne sisteme, v shranjevanje meteorne vode in v ureditev vodnih zbiralnikov.
- M04.3, ki preko financiranja izgradnje in tehnoloških posodobitev namakalnih sistemov za več uporabnikov zasleduje cilj zmanjšanja porabe vode in s tem racionalnejšega upravljanja z vodnimi viri.
- M16.2, saj inovacije, programirane v okviru prednostnega področja 4B, prek izboljšanja upravljanja voda vplivajo tudi na njeno učinkovitejšo rabo v kmetijstvu.
- M19.2, saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.

Dodatno ima na prednostno področje 5A sekundarni učinek podukrep M04.2, ki podpira tudi naložbe v posodobitev sistemov za varčno uporabo vode, shranjevanje vode in ureditev čistilnih naprav.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za opredelitev prispevanja PRP k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu bomo uporabili dva skupna kazalnika rezultata in dva komplementarna dodatna kazalnika. Slednja se nanašata izključno na učinkovitost ukrepa M04, konkretno na naložbe v tehnološko posodobitev ter izgradnjo namakalnih sistemov (M04.1 in M04.3) in na naložbe v učinkovitejšo rabo vode na splošno (vsi podukrepi M04). Pri prvem nas zanimajo tako kmetijske površine kot število kmetijskih gospodarstev, upravičencev tega ukrepa.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Povečala se je učinkovitost rabe vode v kmetijstvu	R12 / T14 - Delež namakanega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem	
	R13 – Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri projektih s podporo programa razvoja podeželja	
		Delež kmetijskih

		gospodarstev (uporabnikov), ki je prešlo na bolj učinkovite namakalne sisteme zahvaljujoč PRP
		Delež KMG, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode

3. Uporabljene metode

Ker prednostno področje v Sloveniji ni programirano, lahko govorimo zgolj o *sekundarnih* učinkih določenih ukrepov oz. podukrepov, in sicer M01.1, M02.1, M04, M16.2 in M19.2. Sekundarne učinke bomo merili z uporabo podatkov o upravičencih, vključenih v omenjene ukrepe, za katere je bilo označeno, da projekt (oz. naložba, usposabljanje ali svetovanje) prispeva k prednostnemu področju 5A. Za merjenje sekundarnega učinka na PP 5A s strani podukrepov M04.1 in M04.3 bomo koristili kvantitativne raziskovalne metode; za merjenje sekundarnega učinka s strani preostalih ukrepov bomo koristili kvalitativne raziskovalne metode.

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, regresijska analiza

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za izračun skupnega kazalnika rezultata R12 (ciljni kazalnik T14) in obeh dodatnih kazalnikov je najprimernejši preprosti izračun vrednosti deleža. Za izračun R13 je potrebna regresijska analiza oz. ATT metoda (opisana pod skupnim vprašanjem za vrednotenje št. 4), saj nas zanima vpliv PRP na porabo vode v kmetijskih gospodarstvih (primerjava povprečij skozi čas). Ker ukrep M04 ni programiran, in posledično primerjava med prejemniki in neprejemniki ni možna, ne moremo koristiti DID metode.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

R12: Delitev površine zemljišč (v ha), ki bodo zahvaljujoč podukrepom a M04.1 in M04.3 (podpora za naložbe v izgradnjo in tehnološke posodobitve namakalnih sistemov za več uporabnikov) pridobila bolj učinkovit namakalni sistem z vsemi namakanimi zemljišči v Sloveniji (skupni kazalnik stanja C20). Za »večjo učinkovitost namakanja« uporabljamo približek v obliki tehnološko posodobljenega namakalnega sistema, saj le-ta lahko vodi do najmanj 15% nižje porabe vode.

R13: Regresija podatkov o porabi vode kmetijskih gospodarstev za namakanje na tono pridelka, glede na vrsto kmetijskega pridelka. Konkretno bi primerjali porabo vode (m³) na tono pridelka (po vrsti) na kmetijskih gospodarstvih, ki so prejeli finančno podporo v okviru podukrepov M04.1 in M04.3 (podpora za naložbe v izgradnjo in tehnološke posodobitve namakalnih sistemov za več uporabnikov), pred naložbo in po njej

Dodatni kazalnik »Delež kmetijskih gospodarstev (uporabnikov), ki je prešlo na bolj učinkovite namakalne sisteme zahvaljujoč PRP« bomo izračunali tako, da bomo delili število uporabnikov namakalnih sistemov, za katere so nosilci projektov prejeli finančno podporo v okviru podukrepov M04.1 in M04.3, s skupnim številom kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (skupni kazalnik stanja C17).

Za izračun dodatnega kazalnika »Delež KMG, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode« bomo sešteli vse upravičence, vključene v podukrepe M04.1, M04.2 in M04.3 za bolj učinkovito rabo vode. Število bomo delili s številom upravičencev,

vključenih v te podukrepe.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ker prednostno področje ni programirano je tveganje za prenizko število prijav še višje. V tem primeru robustna kalkulacija sekundarnih učinkov na opisan način ne bo mogoča in bomo koristili kvalitativne metode za vrednotenje, opisane spodaj.

(b) Kvalitativne metode: ankete, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Ker pri ukrepih M01, M02, M16 in M19 govorimo o manj oprijemljivih rezultatih pomoči iz PRP bomo njihov vpliv merili kvalitativno, konkretno prek anket upravičencem, ki so označili, da njihov projekt (ali usposabljanje ali svetovanje) vpliva na prednostno področje 5A. Za interpretacijo rezultatov kvantitativne analize – kot tudi za komentar na potencialen vpliv zgoraj navedenih ukrepov na učinkovito rabo vode v kmetijstvu v primeru prenizkega števila upravičencev – bomo koristili metodo fokusne skupine.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V anketni vprašalnik bomo vključili vprašanje, vezano na opis komponent, ki prispevajo k večjemu shranjevanju vode ali bolj učinkoviti rabi vode; komponente so lahko vezane na namakanje, na konzervirajočo obdelovalno tal ('*conservation tillage*'), na zastiranje, na ukrepe za krepitev ogljika v tleh, itd. Od strokovnjakov s tega področja nas je v okviru fokusne skupine (prisotni predstavniki MKGP, AKTRP, DRSV, NIB, ARSO, CKFF in KGZS) zanimal opis dejavnikov, ki lahko prispevajo k izgubi vode v namakalnih sistemih, kontekstualizacija vodnega sistema na kmetijstvih, opis težav, povezanih z namakalnimi sistemi, ipd. Prav tako nas zanima potencialno prispevanje navedenih ukrepov k prednostnemu področju 5A.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri vprašalniku ne pričakujemo večje nereprezentativnosti odgovorov kot posledico nenaključne populacije anketirancev, ki izpolni vprašalnik (t.i. *selection bias*). Glede na relativno ozko področje pa vendarle obstaja tveganje nereprezentativnosti zaradi premajhnega vzorca vprašanih. V tem primeru se bomo morali zanašati na razgovore s strokovnjaki.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ¹⁶⁹	4.483.161	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O2 – Skupni obseg naložb ¹⁷⁰ (v EUR)	13.652.321	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

¹⁶⁹ Vključena odobrena sredstva naložbenih ukrepov, ki imajo na prednostno področje 5A sekundarni učinek

¹⁷⁰ Gre za skupni obseg naložb v odobrenih vlogah, ki med drugimi prispevajo k temu prednostnemu področju; sredstva vključujejo tudi druge naložbe teh upravičencev, saj vrste naložb niso finančno ločene.

O4 – Število podprtih KMG	8	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R12 / T14 - Delež namakanega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R13 – Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri projektih s podporo PRP	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež kmetijskih gospodarstev, ki je prešlo na bolj učinkovite namakalne sisteme zahvaljujoč PRP	/	0,0%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina
Delež KMG, ki prejema finančno podporo v okviru PRP za učinkovitejšo rabo vode	/	5,7%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki stanja					
C17 – Kmetijska gospodarstva (kmetije)	70.063 ¹⁷¹	/	/	/	SURS
C20 – Namakana zemljišča (ha)	3.175	/	/	/	SURS, 2015
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Ker prednostno področje ni programirano, nima ciljno usmerjenih ukrepov, to je ukrepov, ki bi bili ciljno usmerjeni k bolj učinkoviti rabe vode in temu primerno načrtovana alokacija sredstev iz EKSRP. Naložbe v namakalne sisteme (podukrepa M04.1 in M04.3) in druge naložbe v učinkovitejšo rabo vode (ukrep M04.2), kot tudi usposabljanja, svetovanja in operacije v okviru ukrepa LEADER, usmerjene k ciljem tega PP, so tako predmet razpisov (v primeru M04.3) ali odločitve posameznikov; to je, OU nima zaveze k ciljnem razpisu finančnih sredstev, kot bi jo imel v primeru programiranja tega prednostnega področja in s tem fiksne alokacije sredstev EKSRP. Posledično je težje oceniti pričakovane izdatke in delež vključenih KMG v prihodnje. Do 31.12.2016 je bilo odobrena 1 naložba za posodobitev namakalnega sistema, kjer pa upravičenec (še) ni navedel površine namakanega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem, niti porabo vode pred in po naložbi. V tej fazi vrednotenja zato je skupnih kazalnikov rezultata ni možno izračunati. Dodatna težava zanesljivosti skupnih kazalnikov rezultata, izpostavljena na fokusni skupini, je, da zajameta zgolj poljedelstvo, ne pa, na primer, živinoreje, ki zahteva veliko porabo vode skozi celotno leto.					

¹⁷¹ Gre za začasni podatek SURS, uradni bodo objavljeni v juniju 2017.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Zaradi poznega začetka izvajanja ukrepov, ki imajo vpliv na prednostno področje 5A, Program razvoja podeželja (še) ni prispeval k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu. Vključenih KMG je bilo do 31.12.2016 (gledano po odobrenih vlogah) 8, a le-ti za svoje naložbe še niso dobili finančnih sredstev (izplačil), posledično pri njih raba vode še ni postala bolj učinkovita.

Slovenija sicer že v osnovi zaradi ugodnih vremenskih razmer in nižje intenzivnosti kmetijstva ni velika porabnica vode, saj z 6.084 ha zemljišč¹⁷², pripravljenih za namakanje, sodi v spodnjo tretjino v EU¹⁷³. Poleg tega so na mestu varovalke proti preveliki porabi vode v kmetijstvu, ki preprečujejo izpraznitev vodnih virov. Ker se pa poleg ciljev učinkovite rabe vode in ustrezne rabe vodnih virov zasleduje tudi odpornost kmetijstev na podnebne spremembe, je potrebno spodbuditi večjo uporabo sistemov namakanja s strani posameznih KMG in boljšo izkoriščenost velikih namakalnih sistemov (VNS)¹⁷⁴. Le-te je za zmanjšanje škodljivega vpliva na okolje (tako vode kot tudi biotsko raznovrstnost in tla) potrebno tehnološko posodobiti, kar PRP podpira v okviru podukrepov M04.1 in M04.3.

Do 31.12.2016 je bila odobrena ena naložba za posodobitev malih namakalnih sistemov (v skupni vrednosti €6.100, pri čemer je znesek sofinanciranja €2.135). Za izgradnjo namakalnih sistemov z več uporabniki do 31.12.2016 še ni bilo javnih razpisov. Povečanje učinkovitosti rabe vode (kot KZU in količina porabljene vode) iz vloge ni razvidno (gledati točko 5.).

Iz ugotovitev fokusne skupine sledi, da se pričakuje ustrezno veliko zanimanje za načrtovani javni razpis za namakalne sisteme z več uporabniki (podukrep M04.3); kot primer so strokovnjaki izpostavili osem namakalnih sistemov za več uporabnikov v pripravi v Podravju. Od teh namakalnih sistemov je nato odvisno tudi zanimanje posameznih KMG za prijavo naložb v okviru M04.1. Strokovnjaki v povezavi z izgradnjami učinkovitih namakalnih sistemov izpostavijo dve ključni težavi:

- (1) Pridobitev potrebnih dovoljenj, ki vključujejo vodno dovoljenje, odločbo o uvedbi namakalnega sistema, vodno soglasje, hidrogeološko poročilo, soglasje za gradnjo objekta oz. gradbeno dovoljenje v primeru, da gre za zahtevnejši objekt, uporabno dovoljenje ter pripravljeno presojo vplivov na okolje, praviloma traja okvirno dve leti (velja za podukrep M04.3).
- (2) V nekaterih občinah namakanje ni predvideno v občinskih prostorskih načrtih in posledično ni dovoljeno.

Prva izpostavljena ovira pomeni, da morajo nosilci projekta začeti z idejno zasnovo in pridobitvijo dovoljenj (okvirno) dve leti pred objavo javnega razpisa za financiranje tovrstnega projekta. Posledično so iz ukrepa izključeni potencialni nosilci projektov, ki nimajo dovolj svojih finančnih sredstev za financiranje objekta, in ki so manj naklonjeni tveganjem (*risk aversity*). Obenem so pa vključeni (tudi) tisti nosilci projektov, ki bi namakalni sistem izgradili tudi brez finančne pomoči – t.i. učinek mrtve teže, oz. *'deadweight loss effect'*.

V splošnem pa strokovnjaki opažajo in pričakujejo več zanimanja za namakalne sisteme iz

¹⁷² Vir: SURS 2015 – Zemljišča, pripravljena za namakanje, dejansko namakana zemljišča in količina vode porabljene za namakanje, Slovenija, letno

¹⁷³ Vir: ARSO 2016 – KM21KM12 'Namakanje kmetijskih zemljišč'

¹⁷⁴ Gledati tudi Program upravljanja velikih namakalnih sistemov za leto 2016 (SKZG)

vodnih virov (reke, jezera), manj je zanimanja za zadrževalnike, ki imajo manj negativen vpliv na okolje, a so bolj prostorsko in finančno zahtevni.

K učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu (a hkrati večji odpornosti kmetijskih gospodarstev na podnebne spremembe) prispevajo tudi okoljski ukrepi (KOPOP in ekološko kmetovanje) ter podukrep M04.2. Pri prvem k učinkovitejši rabi vode prispevajo prakse kot so mulčenje, uporaba zastirke, pašna reja, itd., a ker gre za zanemarljivo količino prihranjene vode, gledamo za namen cilja prednostnega področja 5A zgolj naložbene ukrepe. Poleg naložbe v posodobitev namakalnega sistema, omenjene zgoraj, so tu še naložbe v »Ureditev ali obnovo objektov in nakup pripadajoče opreme za oskrbo z vodo ter posodobitev sistemov za varčno uporabo vode, shranjevanje vode, ureditev greznic in čistilnih naprav, ureditev lovilcev maščob oziroma naprav za obdelavo odpadnih voda« v okviru podukrepa M04.2. Do 31.12.2016 je bilo odobrenih sedem tovrstnih naložb oz. 5,7% vseh naložb odobrenih do presečnega datuma. Njihova skupna vrednost je €13,65 mio, kar vključuje tudi preostale naložbe znotraj ene prijavnice vloge (stroški niso ločeni po ciljnih oz. vrstah naložb). Znesek sofinanciranja teh naložb s strani EKSRP in RS znaša €4,5 mio.

Do 31.12.2016 ni bilo izvedenih usposabljanj ali svetovanj, katerih glavna vsebina bi bila učinkovitejša raba vode v kmetijstvu, tudi ni bilo odobrenih operacij s tega področja v okviru ukrepa LEADER (M19.2).

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

4.XII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 12: »Prednostno področje 5B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 5B

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Slovenija prednostnega področja 5B ni programirala.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 5B:

Intervencijska logika predvideva sekundarni učinek na prednostno področje 5B s strani naslednjih štirih ukrepov oz. podukrepov:

- M01.1, saj so za učinkovitejšo rabo energije ključna usposabljanja in prenos znanj.
- M04.1, ki podpira tudi naložbe v povečanje učinkovite rabe energije, na primer nakup energetske varčnejše opreme.
- M04.2, saj bodo podprte tudi naložbe, namenjene učinkovitejši rabi energije, kot na primer posodobitev energetske učinkovitih ogrevalnih sistemov.
- M19.2, saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za opredelitev prispevanja PRP k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu in prehrabni industriji (merilo za presojo) bomo poleg skupnega kazalnika rezultata R14 merili še delež naložb v večjo energetske učinkovitost (kvantitativni kazalnik), gledali bomo pa tudi dejavnike, ki so pri upravičencih najbolj prispevali k bolj učinkoviti rabi energije (kvalitativni kazalnik).

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Povečala se je učinkovitost porabe energije v kmetijstvu in pri pridelavi hrane	R14 – Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo programa razvoja podeželja	
		Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP (ukrepa M04.1 in M04.2)
		Dejavniki, ki so najbolj vplivali na izboljšanje energetske učinkovitosti

3. Uporabljene metode

Ker prednostno področje 5B v Sloveniji ni programirano, lahko govorimo zgolj o sekundarnih učinkih določenih ukrepov, in sicer podukrepov M01.1, M04.1, M04.2 in M19.2. Sekundarne učinke bomo merili z uporabo podatkov o upravičencih, vključenih v omenjene ukrepe, za katere je bilo označeno, da projekt (oz. naložba, usposabljanje ali svetovanje) prispeva k prednostnemu področju 5B. Za merjenje sekundarnega učinka na PP 5B s strani podukrepov M04.1 in M04.2 bomo koristili kvantitativne raziskovalne metode; za merjenje sekundarnega učinka s strani preostalih dveh ukrepov bomo koristili

kvalitativne raziskovalne metode.

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, regresijska analiza

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za izračun skupnega kazalnika rezultata R14 bomo koristili regresijsko analizo oz. ATT metodo (opisano pod skupnim vprašanjem za vrednotenje št. 4), saj nas zanima vpliv PRP na porabo energije v kmetijskih gospodarstvih (primerjava povprečij skozi čas). Ker podukrepa M04.1 in M04.2 nista programirana, in posledično primerjava med prejemniki in neprejemniki ni možna, ne moremo koristiti DID metode. Za kvantitativni dodatni kazalnik je najprimernejši preprosti izračun vrednosti deleža.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Za izračun kazalnika R14 bomo uporabili podatke o naložbah za povečanje energetske učinkovitosti v okviru podukrepov M04.1 in M04.2 – konkretno bomo primerjali porabo energije (kW) pred naložbo (leto 2015) in po naložbi (leto 2017), razlike seštelj skupaj in delili s številom naložb, da dobimo povprečno izboljšanje v porabi energije na naložbo (*Average Treatment on Treated – ATT*).

Dodatni kazalnik »Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP« bomo izračunali tako, da bomo delili število prejemnikov finančne podpore za naložbo v izboljšanje energetske učinkovitosti v okviru podukrepov M04.1 in M04.2 s skupnim številom odobrenih naložb (v kmetijstvu) do presečnega datuma.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ker prednostno področje ni programirano je tveganje za prenizko število prijav še višje. V tem primeru robustna kalkulacija sekundarnih učinkov na opisan način ne bo mogoča in bomo koristili kvalitativne metode za vrednotenje, opisane spodaj.

(b) Kvalitativne metode: ankete, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Ker pri ukrepih M01 in M19 govorimo o manj oprijemljivih rezultatih pomoči iz PRP bomo njihov vpliv merili kvalitativno, konkretno prek anket upravičencem, ki so označili, da njihov projekt (ali usposabljanje) vpliva na prednostno področje 5B. Anketni vprašalnik bomo tudi koristili za kvalitativni dodatni kazalnik, saj ima le-ta metoda najširši doseg. Za interpretacijo rezultatov kvantitativne analize – kot tudi za komentar na potencialen vpliv zgoraj navedenih ukrepov na učinkovito rabo energije v kmetijstvu in pri pridelavi hrane v primeru prenizkega števila upravičencev – bomo koristili metodo fokusne skupine.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V anketni vprašalnik bomo vključili vprašanje, vezano na opis komponent projektov, ki prispevajo k bolj učinkoviti rabi energije, in vprašanje, vezane na opis *dejavnikov*, ki po njihovem mnenju najbolj vplivajo na izboljšanje energetske učinkovitosti. Dejavniki so lahko zunanji, na primer sprememba v vremenskih razmerah, ali notranji, kot na primer posodobitev grelnega sistema. Od strokovnjakov (fokusne skupine so se udeležili predstavniki ARSKTRP, MKGP, KGZS, MOP) nas poleg komentarja na rezultate kvantitativnih metod zanima kontekstualizacija energetske učinkovitosti v kmetijstvu in pri pridelavi hrane, na primer vpliv (ne)predvidenih zunanjih dejavnikov, morebitne pristranskosti rezultatov kot posledica zunanjega izvajanja določenih kmetijskih aktivnosti, ipd.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri vprašalniku ne pričakujemo večje nereprezentativnosti odgovorov kot posledico nenaključne populacije anketirancev, ki izpolni vprašalnik (t.i. *selection bias*). Glede na relativno ozko področje pa vendarle obstaja tveganje nereprezentativnosti zaradi premajhnega vzorca vprašanih. V tem primeru se bomo morali zanašati na razgovore s strokovnjaki.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ¹⁷⁵	4.689.295	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O2 / T15 – Skupni obseg naložb ¹⁷⁶ (v EUR)	14.196.885	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih KMG	8	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R14 – Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo PRP	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež naložb v povečanje učinkovitosti rabe energije zahvaljujoč PRP	/	5,7%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina
Dejavniki, ki so najbolj vplivali na izboljšanje energetske učinkovitosti	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati Q66 v prilogi A-1 in odgovor na vprašanje</i>				Anketa med upravičenci

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri prednostnem področju 5B nastopijo enake težave, povezane z neprogramiranjem področja, kot pri PP 5A (gledati točko 5, SVV 11).

Dodatno prijavitelji k naložbam niso navedli porabe energije pred in po naložbi, kar onemogoča izračun skupnega kazalnika rezultata R14; poraba energije po sicer predmet poročanja, tako da bo uporabljena v prihodnjih vrednotenjih.

Vsota naložb in javnih izdatkov tudi tukaj vključujeta celotno vsoto skupine naložb v okviru ene prijavnne vloge, saj prijavitelji finančnih sredstev niso razdelili po ciljnih naložbe ali vrsti.

Nenazadnje število podprtih kmetijskih gospodarstev vključuje zgolj tiste, vključene v

¹⁷⁵ Vključena odobrena sredstva naložbenih ukrepov, ki imajo na prednostno področje 5B sekundarni učinek

¹⁷⁶ Gre za skupni obseg naložb v odobrenih vlogah, ki med drugimi prispevajo k temu prednostnemu področju; sredstva vključujejo tudi druge naložbe teh upravičencev, saj vrste naložb niso finančno ločene.

podukrep M04.2, ne pa tudi tistih, ki so vključeni v M04.1. Pri pregledu baze podatkov o upravičencih smo namreč zaznali težavo alokacije naložb po sekundarnih učinkih. Četudi so prijavitelji lahko navedli prednostno področje, na katerega ima naložba sekundarni učinek, je med le-temi in opisom naložb opaziti nedoslednost. Kot primer, naložbe v male namakalne sisteme (predmet SVV 11) niso imele označene vpliva na prednostno področje 5A, kar lahko razumemo kot nepoznavanje vseh prednostnih področij. Na prednostno področje 5B sicer ni imela nobena naložba označenega sekundarnega učinka, četudi imajo na učinkovitejšo rabo energije lahko vpliv sodobnejša strojna in transportna oprema za prevoz živali in surovin (do presečnega datuma je bilo odobritev tovrstnih naložb kar 55). Ker se pa iz samega naziva naložbe, niti iz drugih postavk v bazi upravičencev, ne da razbrati nedvoumnega vpliva na učinkovito rabo energije, te naložbe niso vključene v obravnavo.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Zaradi nekolikšnega zamika pri izvajanju ukrepov, ki imajo vpliv na prednostno področje 5B, Program razvoja podeželja še ni prispeval k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu. Vključenih KMG je bilo do 31.12.2016 (gledano po odobrenih vlogah) 8 (5,7% od vseh odobrenih naložb), a le-ti za svoje naložbe od OU še niso dobili izplačil.

Za opredelitev bodočega in potencialnega vpliva PRP na učinkovito rabo energije v kmetijstvu se naslanjamo na ugotovitve iz fokusne skupine in anketnega vprašalnika.

Na podlagi fokusne skupine ugotavljamo, da je predvsem s strani kmetijskih podjetij pričakovati večje zanimanje za tovrstne naložbe v prihodnje, saj bo ob vse manjši skupni vrednosti finančnih sredstev PRP za financiranje naložb prispevek k horizontalnim ciljem (med njimi tudi k podnebnim spremembam) vedno bolj pomemben. Kmetije, po drugi strani, prednostno zasledujejo druge cilje, to so modernizacija ali prestrukturiranje kmetije, izboljšanje finančne uspešnosti, zavarovanje pred volatilnim zunanjim okoljem ipd., zaradi česar v okviru podukrepa M04.1 ni pričakovati večjega deleža tovrstnih naložb v prihodnje.

Vse upravičence smo v okviru spletnega anketnega vprašalnika povprašali o dejavnikih, ki po njihovem mnenju najbolj vplivajo na izboljšanje energetske učinkovitosti. Od skupaj 215 odgovorov jih je največ veljavnih vezanih na sodobnejšo in energijsko učinkovito mehanizacijo ter učinkovito rabo le-te (32 anketirancev oz. 15%). Sledijo uporaba OVE (12%), racionalna raba obstoječe mehanizacije (9%) in znanje ter informiranost (8%). Iz odgovorov sledi, da zavedanje o dejavnikih do neke mere obstaja, na podlagi česar pa ne moremo sklepati o izvajanju tovrstnih ukrepov s strani posameznih KMG.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Za opredelitev prispevanja PRP k učinkovitejši rabi energije sta ključna spremljanje in sprotne analize. Le-ti sta v okviru M04.1 zaradi (pre)splošnih opisov naložb okrnjeni.	P.1: Predlagamo, da se pri poročanju od KMG zahtevajo tudi informacije o morebitnem povečanju učinkovitosti rabe energije (kot posledica naložbe, sofinancirane s strani PRP).
Z.2: Zavedanje o dejavnikih, ki prispevajo k učinkovitejši rabi energije, do neke mere obstaja, na podlagi česar pa ne moremo sklepati o izvajanju tovrstnih ukrepov s	P.2: V naslednjem vrednotenju priporočamo, da se v vprašalnik upravičencem vključi vprašanje vezano na izvajanje ukrepov ali aktivnosti, namenjenih

strani posameznih KMG.	učinkoviti rabi energije na kmetijskih gospodarstvih, s strani posameznih KMG.

4.XIII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 13: »Prednostno področje 5C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k ponudbi in uporabi obnovljivih virov energije, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin za namene biogospodarstva?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 5C

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Slovenija prednostnega področja 5C ni programirala.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 5C:

Skladno z intervencijsko logiko naj bi k prednostnemu področju prispevalo osem ukrepov oz. podukrepov. Za enega od njih predlagamo ponovno obravnavo, kot navedeno na dnu seznama.

- M04.1, v okviru katerega so podprte tudi naložbe v spodbujanje ponudbe in uporabe obnovljivih virov energije, na primer naložbe v proizvodnji bioplina z uporabo organskih odpadkov.
- M04.2, saj bodo podprte tudi naložbe, namenjene obnovljivim virom energije in biogospodarstvu.
- M06.4, v okviru katerega so podprte tudi naložbe, namenjene pridobivanju električne in toplotne energije iz obnovljivih virov energije, na primer lesna masa, biomasa, gnoj in gnojnica, voda, veter, sonce.
- M08.6, saj s sečnjo in spravilom nastanejo sortimente, ki se lahko uporabijo kot obnovljiv vir energije.
- M16.5, v okviru katerega bodo podprti projekti, ki bodo prispevali k učinkovitejšemu upravljanju z naravnimi vrednotami.
- M19.2, saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.
- M19.3 – V okviru ukrepa je predvideno izvajanje kolektivnih okoljskih operacij.
- M04.3 – Povezava med agromelioracijami na komasacijskih območjih in PP 5C ni jasno razvidna iz opisa ukrepa, zaradi česar predlagamo njegov izvzem iz ukrepov, ki imajo na PP 5C sekundarni učinek.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

V okviru prispevanja PRP k povečanju razširjenosti obnovljivih virov energije v kmetijstvu nas zanima tako njihova ponudba (proizvod) kot tudi poraba. Za namen prve bomo merili količino proizvedene energije (skupni kazalnik rezultata R15), za merjenje druge bomo gledali višino naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov, in spremembo v rabi te energije.

Merila za presojo	Skupni kazalniki	Dodatni kazalniki
Povečala se je ponudba obnovljivih virov energije	R15 – Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti	
Povečala se je uporaba obnovljivih virov energije		Delež naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije,

		pridobljene iz obnovljivih virov, podprte s strani PRP, glede na vrsto obnovljivega vira energije
		Sprememba v rabi obnovljive energije na ha

3. Uporabljene metode

Ker prednostno področje 5C v Sloveniji ni programirano, lahko govorimo zgolj o *sekundarnih* učinkih določenih ukrepov, in sicer podukrepov M04.1, M04.2, M06.4, M08.6, M16.5 in M19.2. Sekundarne učinke bomo merili z uporabo podatkov o upravičencih, vključenih v omenjene ukrepe, za katere je bilo označeno, da projekt (oz. naložba) prispeva k prednostnemu področju 5C oz. tudi druge, če ime naložbe nakazuje določen vpliv na to prednostno področje. Kvantitativne raziskovalne metode bomo koristili za merjenje sekundarnega učinka na PP 5C s strani ukrepov M04 in M06, ki podpirata naložbe v pridobivanje energije za lastno porabo in za prodajo.

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, ATT metoda

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za izračun skupnega kazalnika rezultata R14 bomo koristili regresijsko analizo oz. ATT metodo, saj nas zanima vpliv PRP na porabo energije v kmetijskih gospodarstvih (primerjava povprečij skozi čas). Ker podukrepi M04.1, M04.2 in M06.4 niso programirani, in posledično primerjava med prejemniki in neprejemniki ni možna, ne moremo koristiti DID metode. Za oba dodatna kazalnika je najprimernejši preprosti izračun vrednosti deleža.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Za izračun skupnega kazalnika rezultata R15 bomo koristili ATT metodo: primerjali bomo proizvodnjo obnovljive energije (pretvorjeno v kg ekvivalenta nafte) pred naložbo in po njej, pri čemer upoštevamo naložbe, vezane na obnovljive vire energije v okviru podukrepov M04.1, M04.2 in M06.4. Rezultate na ravni kmetijskih gospodarstev bomo sešeli in delili s številom obravnavanih kmetijskih gospodarstev, da dobimo povprečno spremembo v proizvodnji obnovljive energije. To povprečje bomo delili s skupno proizvodnjo obnovljive energije v kmetijstvu (skupni kazalnik stanja C43), da dobimo prispevanje PRP k razširjenosti proizvodnje obnovljive energije v kmetijstvu v Sloveniji.

Dodatni kazalnik, vezan na število naložb v obnovljive energije, podprte s strani PRP, bomo izračunali tako, da bomo delili število prejemnikov finančne podpore za naložbo v obnovljive vire energije v okviru podukrepov M04.1, M04.2 in M08.6 s skupnim številom odobrenih naložb do 31.12.2016. Denominator ne bo skupno število KMG v Sloveniji (C17), saj gre za premajhen delež vključenih KMG.

Kazalnik »Sprememba v rabi obnovljive energije na ha« bomo izračunali prek primerjave na eni strani povprečne spremembe v rabi obnovljive energije (kg ekvivalenta nafte) na ha KZU pred in po naložbi in na drugi strani povprečna raba na ha v Sloveniji (skupni kazalnik stanja C44).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ker prednostno področje ni programirano je tveganje za prenizko število prijav še višje. V tem primeru robustna kalkulacija sekundarnih učinkov na opisan način ne bo mogoča in bomo koristili kvalitativne metode za vrednotenje, opisane spodaj. Dodatna težava so zastareli podatki za kazalnike stanja, kar onemogoča primerjavo med vzorčno skupino in

celotno populacijo na isti datum.

(b) Kvalitativne metode: fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za interpretacijo rezultatov kvantitativne analize – kot tudi za komentar na potencialen vpliv zgoraj navedenih ukrepov na povečanje proizvodnje in uporabe obnovljive energije v primeru prenizkega števila upravičencev – bomo koristili metodo fokusne skupine.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Od strokovnjakov (fokusne skupine so se udeležili MKGP, ARSKTRP, MOP, KGZS) nas poleg komentarja na rezultate kvantitativnih metod zanimajo morebitni negativni učinki obnovljivih virov energije in povezanih tehnologij.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ni izzivov.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ¹⁷⁷	1.493.127	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O2 / T16 – Skupni obseg naložb ¹⁷⁸ (v EUR)	5.526.423	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih KMG	5	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R15 – Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež naložb v tehnologije, ki omogočajo porabo energije, pridobljene iz obnovljivih virov, podprte s strani PRP, glede na vrsto obnovljivega vira energije	/	1,5%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina
Sprememba v rabi obnovljive energije na ha	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

¹⁷⁷ Vključena izplačana in odobrena sredstva naložbenih ukrepov, ki imajo na prednostno področje 5C sekundarni učinek

¹⁷⁸ Gre za skupni obseg naložb v odobrenih vlogah, ki med drugimi prispevajo k temu prednostnemu področju; sredstva vključujejo tudi druge naložbe teh upravičencev, saj vrste naložb niso finančno ločene.

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri vrednotenju prednostnega področja 5C se pojavijo podobne težave kot pri prednostnem področju 5B, konkretno:

- Ker ni programirano, prednostno področje 5C nima dodeljenih finančnih sredstev EKSRP za podporo projektom, naložbam ali operacijam, ki zasledujejo njegov cilj. Posledično se lahko pričakuje nižje zanimanje za tovrstne naložbe, poleg tega jih je težje predvideti.
- Prijavitelji k naložbam v proizvodnjo OVE za lastne namene niso navedli porabe energije pred in po naložbi, kar onemogoča izračun skupnega kazalnika rezultata R15; poraba energije bo tudi tu predmet poročanja, tako da bo uporabljena v prihodnjih vrednotenjih.
- Vsota naložb in javnih izdatkov vključujeta celotno vsoto skupine naložb v okviru ene prijavne vloge, saj prijavitelji finančnih sredstev niso razdelili po ciljnih naložbe ali vrsti.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Program razvoj podeželja do presečnega datuma 31.12.2016 ni prispeval k povečanju ponudbe ali uporabe obnovljivih virov energij, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin, saj iz tega področja še ni bilo izplačil končnim upravičencem. Sledi obravnavo bodočega in potencialnega vpliva PRP na prednostno področje 5C na podlagi odobrenih naložb in ugotovitev iz fokusne skupine.

Do 31.12.2016 je bilo odobrenih pet naložb, ki prispevajo k prednostnemu področju 5C. Poleg naložb v proizvodnjo OVE za lastno porabo, so tu še stroški povezani z reciklažo in uporabo odpadnih surovin ter z zmanjšanjem količine odpadkov in naložbe v obrat za uporabo stranskih proizvodov, ostankov in drugih neživilskih surovin. Skupna vrednost naložb v okviru teh prijavnih vlog je €5,5 mio, vrednost sofinanciranja s strani EKSRP oz. RS pa €1,5 mio. Pri obeh so vključene tudi druge naložbe v okviru relevantnih vlog (gledati točko 5. zgoraj).

Na fokusni skupini so udeleženci izpostavili lesno biomaso in sončne celice kot najbolj priljubljena obnovljiva vira energije med kmetijskimi gospodarstvi. Strokovnjaki so sicer dodali, da med ciljno skupino ne pričakujejo znatno večjega zanimanja za naložbe v OVE v prihodnje, saj ciljna skupina naložbe v OVE ne vidi kot donosno investicijo (naložbe za OVE za prodajo v okviru tega ukrepa niso možne), poleg tega obstaja več ovir v zunanjem okolju. Slednje vključujejo cene energije na trgu, subvencije, potrebna dovoljenja (okoljevarstveno, gradbeno, uporabno, lokacijsko) in trajanje pridobitve letih. Tako kot pri naložbah v velike namakalne sisteme (gledati SVV 11), to tudi tu nosi posledico manjšega dosega ciljne skupine, zlasti tistih potencialnih upravičencev, ki so manj naklonjeni tveganjem. Hkrati so pa vključeni (tudi) tisti nosilci projektov, ki bi v OVE investirali tudi brez finančne pomoči – t.i. učinek mrtve teže, oz. *'deadweight loss effect'*.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1/Z.2: Za naložbe v proizvodnjo OVE za lastno porabo je zanimanje relativno nizko. Zaradi visokega tveganja naložb, dolgega postopka pridobitve dovoljenj in nižje	P.1: Za lažje ciljanje povečanja obnovljivih virov energij, tudi kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah, predlagamo programiranje prednostnega področja 5C.

donosnosti, se podobno nizek interes s strani ciljne skupine pričakuje tudi v prihodnje.	P.2: Predlagamo vključitev pilotnega projekta za OVE v javni razpis za ukrep M16 (na primer, vzpostavitev bioplinarne), v primeru pomanjkanja vlog s tega področja pa javni razpis, namenjen izključno tem projektom. Tovrstni pilotni projekt bi namreč vodil do prenosa znanja in dobrih praks s tega področja, dodatno pa več partnerjev doseže večjo ekonomijo obsega in s tem potencialno višjo donosnost projekta.

4.XIV. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 14: »Prednostno področje 5D: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja prispevalo k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 5D

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Slovenija prednostnega področja 5D ni programirala.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 5D:

V okviru intervencijske logike so predvideni sekundarni učinki na prednostno področje 5D s strani naslednjih podukrepov:

- M01.1, saj k spodbujanju zmanjšanja emisij toplogrednih plinov in amonijaka prispevajo tudi izobraževanja in usposabljanja s tega področja.
- M02.1, ki predvideva tudi svetovanja iz vsebin podnebnih sprememb.
- M04.1, ki med drugim podpira tudi naložbe v izboljšanje učinkovitosti rabe živinskih gnojil in zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka (na primer, »gradnja objektov za skladiščenje živinskih gnojil, nakup in postavitve mobilnih objektov in nakup pripadajoče opreme, zatesnitev odprtih lagun za skladiščenje živinskih gnojil, nakup specialne kmetijske mehanizacije za racionalno rabo dušika, gradnja kompostarn, tehnološke posodobitve hlevov in nakup opreme za živinske izločke«¹⁷⁹).
- M10, ki preko določenih zahtev (npr. POZ_NIZI, HML_NIZI, itd.) spodbuja gnojenje z organskimi gnojili z nižjimi izpusti v zrak in cilja k večji učinkovitosti kroženja dušika v kmetijstvu, s tem pa k zmanjšanju izpustov toplogrednega didušikovega oksida in metana.
- M11, ki zaradi nižje intenzivnosti kmetovanja prispeva k blaženju podnebnih sprememb in prilagajanje nanje. To se odraža predvsem v številnih kmetijskih praksah EK, ki prispevajo k shranjevanju ogljika v tleh in s tem zmanjševanju koncentracije ogljikovega dioksida v atmosferi¹⁸⁰.
- M14, saj se z zagotavljanjem živalim prilagojene reje zmanjšuje tudi pritisk na okolje, na primer z zmanjševanjem gostote naseljenosti živali, ki je značilna za intenzivno rejo.
- M16.5, v okviru katerega bodo podprti projekti, ki bodo prispevali k učinkovitejšemu upravljanju z naravnimi vrednotami.
- M19.2, saj je varstvo okolja in ohranjanje narave eno izmed štirih tematskih področij ukrepanja, ki so ključna pri zasledovanju lokalnih razvojnih potreb.

Predlagamo, da se tudi naslednji trije ukrepi uvrstijo na seznam ukrepov s sekundarnimi učinki na PP5D:

- M04.2, ki podpira tudi naložbe v tehnologije za zmanjšanje izpustov oz. količin nevarnih snovi v okolje.
- M06.4, v okviru katerega bo finančna podpora namenjena dejavnostim, ki vključujejo rabo endogenih potencialov podeželja ter na ta način ustvarjajo temelje za vzpostavitev zelenih delovnih mest. Te dejavnosti so povezane z dodajanjem vrednosti lesu, lokalno samooskrbo in s tem povezanim skrajšanjem

¹⁷⁹ PRP 2014-2020, 2. Sprememba, str. 307

¹⁸⁰ Ekološka živinoreja ima sicer lahko na enako pridelano količino slabši vpliv na podnebje kot konvencionalna živinoreja

transportnih poti, obnovljivimi viri energije kar skupaj prispeva k zmanjšanju ogljičnega odtisa.
- M16.4, ki podpira krajše dobavne verige, ki vplivajo na manjše izpuste.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za opredelitev prispevanja PRP k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov (TGP) in amonijaka v kmetijstvu bomo uporabili eno merilo za presojo, vezano eksplicitno na vprašanje, ter osem kazalnikov za njegovo merjenje. Izmed teh osmih so štirje skupni kazalniki rezultata, ki merijo tako število glav živine in površino zemljišč, ki so predmet ukrepov za zmanjšanje emisij TGP in amonijaka, kot tudi dejansko zmanjšanje emisij, konkretno metana, dušikovega oksida in amonijaka. Dodatno k kvantitativnim rezultatom, ki jih bomo pridobili z izračunom omenjenih štirih skupnih kazalnikov rezultata, nas zanima tudi tip aktivnosti, ki po mnenju in izkušnjah prejemnikov finančne podpore iz PRP najbolj pripomorejo k zniževanju teh škodljivih emisij.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Zmanjšale so se emisije toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu	R16 / T17 – Delež GVŽ, ki jih zadevajo naložbe v živinorejo za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka	Tipi aktivnosti, ki po mnenju ciljne skupine, pripomorejo k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov
	R17 / T18 - Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka	Tipi podprtih naložb, ki so pripomogle k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov na zemljiščih, ki so vključena v pogodbah o upravljanju
	R18 – Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida	
	R19 – Zmanjšane emisije amonijaka	

3. Uporabljene metode

Ker prednostno področje 5D v Sloveniji ni programirano, lahko govorimo zgolj o *sekundarnih* učinkih določenih ukrepov, in sicer (pod)ukrepov M01.1, M04.1, M06.4, M10, M11, M14, M16.5 in M19.2. Sekundarne učinke bomo merili z uporabo podatkov o upravičencih, vključenih v omenjene ukrepe, za katere je bilo označeno, da projekt (oz. naložba, operacija ali usposabljanje) prispeva k prednostnemu področju 5D.

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, DID metoda, ATT metoda

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za pridobitev skupnih kazalnikov rezultata R16 in R17 je dovolj izračun vrednosti deležev. Za izračun R18 in R19 bomo uporabili DID metodo.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

R16: delitev števila glav živine, v povezavi z naložbami v živinorejo v luči zmanjševanja emisij toplogrednih plinov in amonijaka okviru podukrepa M04.1, s skupnim številom glav

živine v Sloveniji (skupni kazalnik stanja C21).

R17: delitev površine zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij TGP in/ali amonijaka s skupno površino kmetijskih zemljišč v Sloveniji (C18). Za pridobitev numeratorja v navedenem deležu bomo sešteli površino kmetijskih zemljišč, vključenih v ukrep M11 (katerega predpogoj je izpolnjevanje zahtev, povezanih tudi z nižjimi izpusti amonijaka in TGP v zrak) s površino kmetijskih zemljišč, vključenih v relevantne zahteve KOPOP¹⁸¹, ki niso hkrati tudi vključeni v ukrep M11.

R18 – uporaba DID metode: iz baze podatkov bomo vzeli kmetije, katerih projekt (ali operacija ali naložba) je bil na prijavnem obrazcu označen, kot da prispeva k prednostnemu področju 5D; te bojo služile kot vzorčna skupina. Kontrolna skupina bodo (velikostno in geografsko) primerljive kmetije, ki k temu prednostnemu področju ne prispevajo. Od obeh skupin se bodo zbrali vsi podatki o živinoreji (glede na vrsto živali) in gnojenju, potrebni za izračun izpustov metana in dušikovega oksida v kmetijstvu: način reje, način zbiranja živinskih gnojil, način skladiščenja gnojev in gnojnice, način obdelave hlevskega gnoja, izločanje dušika s strani živine, uporaba dušikovih gnojil, itd. Z uporabo metodologije IPCC¹⁸² bomo rezultata preračunali emisije metana in dušikovega oksida za vzorčno in kontrolno skupino v letu 2013 in v letu 2017 (vpliv PRP). Rezultat za obe skupini, ki bo seštevek emisij iz enteralne fermentacije, upravljanja z gnojem, upravljanja s kmetijsko prstjo oz. tlemi in kurjenja kmetijskih odpadkov, bomo nato pretvorili v ekvivalent ogljikovega dioksida na ha in na GVŽ. Razliko v emisijah med 2013 in 2016 za vzorčno skupino bomo primerjali z razliko za kontrolno skupino za opredelitev, ali ukrepi PRP pozitivno prispevajo k zmanjšanju emisij metana in dušikovega oksida.¹⁸³

R19 – uporaba DID metode: metoda je enaka metodi za izračun kazalnika R18. Pri kazalniku R19 ne bomo pretvarjali emisij v ekvivalent ogljikovega dioksida, pač pa bomo emisije prikazali kot tone amonijaka na ha in na GVŽ – za obe skupini in za obe obdobji merjenja (2013 in 2017).

Delež javnih izdatkov za podporo naložbam, ki so pripomogle k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov na zemljiščih, ki so vključena v pogodbah o upravljanju, znotraj vseh javnih izdatkov za ukrep M04 bomo izračunali na podlagi podatkov o izplačilih, pri čemer bomo upoštevali tiste naložbe, ki bodo kot relevantne opredeljene v okviru kazalnika »Tipi podprtih naložb, ki so pripomogle k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov na zemljiščih, ki so vključene v pogodbah o upravljanju«.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ker prednostno področje ni programirano je tveganje za prenizko število prijav za finančno podporo v okviru relevantnih operacij ali ukrepov še višje. V tem primeru robustna kalkulacija sekundarnih učinkov na opisan način ne bo mogoča in bomo koristili kvalitativne metode za vrednotenje, opisane spodaj. Robustna kalkulacija prav tako ne bo možna v primeru pomanjkanja podatkov. V primeru, da bodo podatki vzorčnih skupin (ne pa kontrolnih skupin) pri R18 in R19 zadovoljivi, bomo uporabili ATT metodo za izračun

¹⁸¹ POZ_KOL, POZ_NIZI, HML_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI, POZ_NMIN, HML_NMIN, POZ_ZEL, VOD_ZEL, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_POD, VOD_POD, SAD_EKGN, VIN_EKGN, POZ_KONZ, VIN_POKT, SAD_POKT, VIN_MEDV, HAB_ORGG, KRA_OGRM, KRA_VARPA, KRA_VARPP, KRA_CRED, KRA_PAST

¹⁸² Vir: IPCC 2006 - Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories, Volume 4: Agriculture, Forestry and Other Land Use

¹⁸³ Za konkreten primer postopka DID metode gledati opis metodologije pod skupnim vprašanjem za vrednotenje št. 8

povprečne razlike med upravičenci finančne podpore za zniževanje emisij TGP ter to primerjali s povprečnimi emisijami v kmetijstvu (kazalnika ARSO KM14 in KM13 deljeno z C18 oz. C21). Obstaja možnost zadovoljivih podatkov za vzorčno skupino za par ukrepov (na primer M04.1), a ne za preostale; v tem primeru, bomo računali sekundarni učinek teh ukrepov, za katere imamo zadostne podatke, ostale pa ovrednotili kvalitativno.

(b) Kvalitativne metode: ankete, analiza izvajanja, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Ker pri ukrepih M01, M06, M09, M16 in M19 govorimo o manj oprijemljivih rezultatih pomoči iz PRP bomo njihov vpliv merili kvalitativno, konkretno prek anket upravičencem, ki so označili, da njihov projekt (ali usposabljanje, operacija, naložba) vpliva na prednostno področje 5D. Anketni vprašalnik bomo tudi koristili za kvalitativni dodatni kazalnik, saj ima le-ta metoda najširši doseg. Za interpretacijo rezultatov kvantitativne analize – kot tudi za komentar na potencialen vpliv zgoraj navedenih ukrepov na učinkovito rabo energije v kmetijstvu in pri pridelavi hrane v primeru prenizkega števila upravičencev – bomo koristili metodo fokusne skupine.

Analizo izvajanja bomo izvedli za pridobitev podatkov o tipih naložb znotraj ukrepov M04.1 in M04.2, in sicer za tiste projekte, za katere je bilo označeno, da prispevajo k prednostnemu področju 5D.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V anketni vprašalnik bomo vključili vprašanje, vezano na opis aktivnosti, ki po njihovem mnenju pripomorejo ali so pripomogle k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov. Od strokovnjakov (ARSKTRP, ZRSVN, MKGP, MOP, KGZS, CKFF) nas poleg opisa teh aktivnosti zanima tudi interpretacija in kontekstualizacija rezultatov kvantitativnih kazalnikov ter implikacije za morebitne finančne spodbude za zniževanje emisij TGP in amonijaka v okviru PRP v prihodnje. Tipe podprtih naložb, ki so pripomogle k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov na zemljiščih, ki so vključene v pogodbah o upravljanju, bomo opredelili na podlagi podatkov o izvajanju operacij, pri čemer bomo ugotovitve uskladili z nosilcem ukrepa.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri vprašalniku ne pričakujemo večje nereprezentativnosti odgovorov kot posledico nenaključne populacije anketirancev, ki izpolni vprašalnik (t.i. *selection bias*). Glede na relativno ozko področje pa vendarle obstaja tveganje nereprezentativnosti zaradi premajhnega vzorca vprašanih. V tem primeru se bomo morali zanašati na ugotovitve fokusne skupine.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O2 – Skupni obseg naložb ¹⁸⁴ (v EUR)	76.472	0,7%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število podprtih	6.630	/	/	/	ARSKTRP - baza

¹⁸⁴ Gre za skupni obseg naložb v odobrenih vlogah, ki med drugimi prispevajo k temu prednostnemu področju; sredstva vključujejo tudi druge naložbe teh upravičencev, saj vrste naložb niso finančno ločene.

KMG					upravičencev
O6 – Površina podprtih zemljišč (ha)	244.794	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R16 / T17 – Delež GVŽ, ki jih zadevajo naložbe v živinorejo za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R17 / T18 - Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka	/	25,1%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R18 – Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R19 – Zmanjšane emisije amonijaka	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Tipi aktivnosti, ki po mnenju ciljne skupine, pripomorejo k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov	Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q67 v prilogi A-1 in odgovor na vprašanje				Anketa med upravičenci
Tipi podprtih naložb, ki so pripomogle k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov na zemljiščih, ki so vključena v pogodbah o upravljanju	Kvalitativni kazalnik – gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)				ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina
Skupni kazalniki stanja					
KZU v Sloveniji (ha)	476.862	/	/	/	SURS, 2015
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja					
Pri vrednotenju prednostnega področja 5D se pojavijo podobne težave kot pri ostalih področjih prednostne naloge 5, konkretno:					
- Ker ni programirano, prednostno področje 5D nima dodeljenih finančnih sredstev EKSRP za podporo projektom, naložbam ali operacijam, ki zasledujejo njegov cilj. Posledično se lahko pričakuje nižje zanimanje za tovrstne naložbe in operacije oz. zahteve, poleg tega jih je težje predvideti. - Do 31.12.2016 ni bilo odobrenih naložb v živinorejo za zmanjševanje emisij TGP in/ali amonijaka, kar onemogoča izračun skupnega kazalnika rezultata R16. - Kmetijska gospodarstva, vključena v ukrepa M11 in M14 ter izbrane zahteve M10,					

ne poročajo dovolj informacij (o načinu reje, načinu zbiranja živinskih gnojil, načinu skladiščenja gnojevk in gnojnice, načinu obdelave hlevskega gnoja ipd.) za izračun skupnih kazalnikov rezultata R18 in R19, oz. se le-teh ne spremlja na sistematičen način s strani OU.

- Za izračun skupnega kazalnika rezultata R17 smo sešteli GERK-e, na katerih se izvajajo izbrane zahteve KOPOP, ki prispevajo k blaženju podnebnih sprememb, in EK¹⁸⁵. Ob odsotnosti bolj napredne prostorske analize to predstavlja najboljši približek dejanski velikosti KZU, a z naslednjimi manjšimi metodološkimi pomanjkljivostmi:
  - o KMG lahko izvaja različne zahteve na različnih mestih znotraj istega GERK-a¹⁸⁶
  - o Gre za presek stanja na 31.12.2016; morebitni GERK-i, na katerih so se izvajale zahteve v letu 2015 in ne v letu 2016, tako niso vključeni.
- Vsota naložb in javnih izdatkov vključujeta celotno vsoto skupine naložb v okviru ene prijavne vloge, saj prijavitelji finančnih sredstev niso razdelili po ciljnih naložbe ali vrsti.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Program razvoja podeželja je v omejeni meri prispeval k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu, vpliv je zlasti prisoten pri načinih kmetovanja (ukrepi M10, M11 in M14), bistveno manj pri naložbah.

Cilji prednostnega področja odražajo **širše usmeritve (tudi na mednarodni ravni) k preprečevanju oz. blaženju podnebnih sprememb ter škodljivih zunanjih vplivov na zdravje ljudi in okolja**. Potrebno je celostno zasledovanje omenjenih ciljev – na vseh področjih družbe in gospodarstva, tudi v kmetijstvu. **Kmetijstvo je z 97% daleč največji vir izpustov amonijaka v Sloveniji¹⁸⁷**, poleg tega **prispeva tudi k emisijam metana, didušikovega oksida in ogljikovega dioksida**. Največ (43%) izpustov amonijaka v kmetijstvu je zaradi gnojenja z živinskimi gnojili, sledijo izpusti iz hlevov in na paši (32%). Prvi dejavnik prispeva tudi k nastanku didušikovega oksida, medtem ko sta glavna vira metana fermentacija v prebavilih domačih živali in skladiščenje živinskih gnojil¹⁸⁸. Podatki za Slovenijo kažejo zmanjšanje letnih izpustov metana, didušikovega oksida in amonijaka (z močnimi letnimi variacijami) med leti 1990 in 2015, kar gre pripisati predvsem znižanju samooskrbe s hrano in pa tudi predpisom na področju varovanja voda. Zmanjšanje izpustov TGP v Sloveniji je bilo v tem obdobju nižje od povprečja EU, zmanjšanje izpustov amonijaka pa nekoliko višje od povprečja EU.

Program razvoja podeželja spodbuja zniževanje emisij TGP in amonijaka v kmetijstvu preko ukrepov KOPOP, Dobrobit živali in Ekološko kmetijstvo ter preko naložbenih ukrepov (M04.1 in M04.2). K blaženju podnebnih sprememb preko zniževanja emisij didušikovega oksida prispevajo naslednje aktivnosti oz. zahteve ukrepa KOPOP: petletni kolobar (POZ_KOL), Nmin analiza (POZ_NMIN in HML_NMIN), gnojenje z organskimi gnojili z nizkimi izpusti v zrak (POZ_NIZI, HML_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI), setev

¹⁸⁵ Gre za unikatno število GERK-ov – maksimalna površina (v ha), na kateri se izvaja vsaj ena izmed izbranih zahtev KOPOP ali EK. Primer: na GERKu X se na 1,7 ha veliki površini izvaja POZ_KOL, na 1,7 POZ_NMIN in na 1,5 ha POZ_KONZ. Skupna površina, na kateri se izvaja KOPOP, je 1,7 ha.

¹⁸⁶ V praksi ima velika večina KMG na enem GERK-u zgolj eno operacijo, kar je razvidno iz popolnoma enake površine, namenjene posamezni zahtevi KOPOP. Delež GERK-ov, na katerih je površina posameznih zahtev različna, je 1%.

¹⁸⁷ Vir: ARSO 2015 – Izpusti amonijaka v kmetijstvu (KM13)

¹⁸⁸ Vir: ARSO 2015 - Izpusti metana in didušikovega oksida (KM14)

rastlin za podor oz. zeleno gnojenje (POZ_POD in VOD_POD), ozelenitev njivskih površin (POZ_ZEL in VOD_ZEL), neprezimni posevki (POZ_NEP in VOD_NEP), pokritost tal v medvrstnem prostoru (HML_POKT), konzervirajoča obdelava tal (POZ_KONZ), gnojenje samo z gnojili, ki so dovoljena v ekološki pridelavi (SAD_EKGN in VIN_EKGN), pokritost tal v medvrstnem prostoru z negovano ledino (SAD_POKT), pokritost tal v vinogradih z negovano ledino (VIN_POKT), pokritost tal preko zime v vinogradih, kjer medvrstni prostor ni pokrit z negovano ledino (VIN_MEDV), gnojenje samo z organskimi gnojili v omejeni količini (HAB_ORGG). K zniževanju emisij metana prispevajo varovanje črede z visokimi premičnimi varovalnimi elektroograjami in elektromrežami (KRA_OGRM), varovanje črede ob prisotnosti pastirja (KRA_VARPA), varovanje črede s pastirskimi psi (KRA_VARPP), paša po čredinkah na planini (KRA_CRED) in planinska paša s pastirjem (KRA_PAST). K zniževanjem emisij TGP in amonijaka na kmetijah prispevata tudi ukrepa Ekološko kmetijstvo (M11) in Dobrobit živali (M14). Skupaj je površin, vključenih v navedene zahteve in ukrepe, 244.794 ha, kar predstavlja 77% celotne bruto površine KZU, vključenih v ukrepe M10 in M11 (za M14 ni podatka o površinah). **Delež KZU (GERK), na katerih se izvajajo ekološko kmetijstvo in navedene zahteve KOPOP, v skupni površini KZU v Sloveniji je 25,1%** (119.519 ha od 476.862 ha). Ocenjujemo, da je izračunana vrednost relativno visoka, kar je glede na prisotne obvezne zahteve za pričakovati, vendar moč vpliva vsake posamezne zahteve ostaja vprašljiva.

Število kmetijskih gospodarstev, ki je prejelo izplačilo, vključenih v zgoraj navedene zahteve KOPOP in/ali ukrepa M11 in M14, je **6.629** (gre za unikatna KMG brez podvojitev).

K temu številu lahko prištejemo še eno kmetijsko gospodarstvo, kateremu je bila do 31.12.2016 odobrena naložba v zmanjšanje emisij TGP. Skupna vrednost te (sestavljene) naložbe je 250 tisoč EUR, pri čemer znesek sofinanciranja znaša 76 tisoč EUR. Ker pa ne gre za naložbo v živinorejo za zmanjšanje izpustov TGP/amonijaka (upravičenec je pridelovalec oljčnega olja, brez GVŽ), izračun kazalnika R16 ni mogoč. Če upoštevamo tudi zmanjšanje emisij CO₂ (naložbe, namenjene proizvodnji in porabi obnovljivih virov energije ter učinkovitejši rabi energije), je naložb 11 od 68 v okviru ukrepa M04.2, in sicer v skupni (bruto) vrednosti 5.180.962 EUR. V okviru ukrepa M04.1 je bilo do presečnega datuma odobrenih 55 naložb v novo kmetijsko mehanizacijo ter strojno in transportno opremo za prevoz živali in surovin v skupnem znesku 805.111 EUR, a se na podlagi imena naložbe samega ne da razbrati, ali gre za nakup nove opreme z nižjimi izpusti CO₂. Upravičene naložbe sicer vključujejo številne naložbe, ki bi prispevale k zmanjšanju emisij v kmetijstvu, kot na primer ureditev objektov za skladiščenje živinskih gnojil, nakup / postavitev mobilnih objektov za skladiščenje živinskih gnojil in nakup pripadajoče opreme, tehnološke posodobitve hlevov, ki zmanjšujejo stres in povečujejo zračenje ter osvetlitev, zatesnitev lagun za skladiščenje živinskih gnojil, ureditev kompostarn, nakup opreme za skladiščenje in transport živinskih izločkov ipd.

Strokovnjaki na fokusni skupini so izpostavili, da je pri oblikovanju zaključkov glede deleža naložb v zmanjšanje izpustov TGP in amonijaka potrebno upoštevati **pomanjkljivost pri časovnem zaporedju objave javnih razpisov ukrepov**. Konkretno so za izvajanje zahteve _NIZI (in s tem pridobitev finančne podpore) v okviru ukrepa M10 kmetje morali sami investirati v določeno mehanizacijo, za katero bi sicer lahko dobili finančno pomoč v okviru ukrepa M04.1, a dve leti prepozno. Na podlagi fokusne skupine dodatno ugotavljamo, da v prihodnje ni pričakovati povečanega interesa za naložbe v zmanjšanje emisij TGP in/ali amonijaka, saj za razliko od naložb v bolj učinkovito rabo energije ta investicija v strogem ekonomskem smislu ne bi bila rentabilna. **Ocenjujemo, da je za spodbujanje tovrstnih naložb in kmetijskih praks ciljna finančna podpora v okviru PRP nujna.**

Ciljno skupino smo v okviru anketnega vprašalnika povprašali o tipih aktivnosti, ki po njihovem mnenju pripomorejo k zmanjšanju emisij TGP in amonijaka. **Anketiranci so (pravilno) najpogosteje identificirali ekološko kmetovanje** kot glavno aktivnost (11%), sledijo uporaba obnovljivih virov energije in racionalnejša uporaba obstoječih strojev (7% anketirancev), nakup nove mehanizacije z manjšimi izpusti in bolj varčno porabo energije (6%) ter opustitev ali zmanjšanje živinoreje, znanje / informiranost in pravilna obdelava gnoja oz. pravilen način gnojenja z gnojevko (vsi trije identificirani med 5% anketirancev). Devet anketirancev (4%) je odgovorilo, da kmetijstvo ni problematičen vir izpustov TGP in amonijaka ali da ni načina za njihovo zmanjšanje. Iz tega ugotavljamo, da je **prenosa znanja s tega področja premalo**, četudi PRP ponuja izbirno usposabljanje z naslovom »KOPOP in podnebne spremembe«.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočilo
Z.1: K ciljem prednostnega področja 5D kljub pomenu zmanjševanja emisij na mednarodni ravni (tudi iz kmetijstva), ni ciljno usmerjen noben ukrep. Cilje je posledično težje doseči, saj nimajo dodeljenih finančnih sredstev, niti ni mehanizma za sprotno spremljanje in analizo uspešnosti.	P.1 / P.2: Zaradi njegove pomembnosti tudi v širšem kontekstu (gledati točko 6.), priporočamo programiranje prednostnega področja 5D. S tem se skladno s ciljno vrednostjo izdatkov zagotovi izvajanje ukrepov, usmerjenih k zmanjšanju emisij TGP in amonijaka, hkrati pa bolj sistematično, osredotočeno in redno spremljanje ter zasledovanje teh ciljev.
Z.2: K zmanjšanju emisij TGP in/ali amonijaka v kmetijstvu prispevajo ekološko kmetovanje, ukrep dobrobit živali, 26 zahtev KOPOP ter naložbena ukrepa M04.1 in M04.2. Prvi trije ukrepi so med upravičenci relativno pogosti, medtem ko je zanimanje za tovrstne naložbe (v primerjavi z drugimi vrstami naložb) bistveno manjše.	
Z.3: Iz odgovorov na anketni vprašalnik sledi, da je med kmetijskimi gospodarstvi (še vedno) premalo zavedanja o pomembnosti zmanjševanja emisij TGP in amonijaka v kmetijstvu in o potrebnih aktivnostih, ki bi k tema ciljema prispevale.	P.3: Z namenom večje ozaveščenosti o pomenu zmanjševanja emisij v kmetijstvu in načinih, kako kmetijska gospodarstva lahko to izvajajo, predlagamo večjo integracijo teh vsebin v (načrtovana) obvezna usposabljanja KOPOP, EK in DŽ.

4.XV. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 15: »Prednostno področje 5E: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo shranjevanje in sekvestracijo ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 5E

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Slovenija prednostnega področja 5E ni programirala.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 5E:

- M08.4, saj obnova gozdov po naravni nesreči pozitivno vpliva na večje shranjevanje ogljika iz atmosfere v gozdarstvu.
- M10 prispeva k shranjevanju ogljika na področju kmetijstva prek spodbujanja ustreznih načinov obdelave tal, paše, uporabo kolobarja
- M11, saj se pri ekološkem kmetovanju ustvari več organske snovi, zaradi česar je tudi več vezanega ogljika.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor glede prispevka PRP k podpori shranjevanja in sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu bomo uporabili en skupen kazalnik rezultata in en dodaten kazalnik, s katerima bomo presodili merili glede zvišanja stopnje shranjevanja in sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu ter glede povečanja površine kmetijskih in gozdarskih zemljišč v okrepljenih pogodbah o upravljanju, ki prispevajo k sekvestraciji ogljika. Pri dodatnem kazalniku nas kvalitativno zanimajo vrste aktivnosti, ki so pripomogle k shranjevanju in sekvestraciji ogljika na zemljiščih, ki so vključene v pogodbah o upravljanju, pri skupnem kazalniku R20 pa nas zanima delež površin kmetijskih in gozdarskih zemljišč v pogodbah o upravljanju, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (ha), pri čemer se bo v obzir vzela skupna površina vseh kmetijskih in gozdarskih zemljišč (ha).

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Zvišala se je stopnja shranjevanja in sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu		Tipi aktivnosti, ki so pripomogle k shranjevanju in sekvestraciji ogljika na zemljiščih, ki so vključene v pogodbah o upravljanju
Povečala se je površina kmetijskih in gozdarskih zemljišč v okrepljenih pogodbah o upravljanju, ki prispevajo k sekvestraciji ogljika	R20 / T19 - Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika	

3. Uporabljene metode

Ker prednostno področje v Sloveniji ni programirano, lahko govorimo zgolj o *sekundarnih* učinkih določenih ukrepov, in sicer (pod)ukrepov M10, M11 in M08.4. Sekundarne učinke

bomo merili z uporabo baze podatkov o upravičencih, vključenih v omenjene ukrepe. Za merjenje sekundarnega učinka bomo koristili kvantitativne in kvalitativne raziskovalne metode.

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za izračun skupnega kazalnika rezultata R20 (ciljni kazalnik T19) je najprimernejši preprosti izračun vrednosti deleža.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Izračunali bomo delež površin kmetijskih zemljišč v pogodbah o upravljanju, ki prispevajo k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (ha)¹⁸⁹ glede na skupno površino vseh kmetijskih zemljišč (ha)

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve na izzive

Ker prednostno področje ni programirano je tveganje za prenizko število prijav še višje. V tem primeru robustna kalkulacija sekundarnih učinkov na opisan način ne bo mogoča in bomo koristili kvalitativne metode za vrednotenje, opisane spodaj.

(b) Kvalitativne metode: fokusna skupina, anketni vprašalnik

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Ker gre pri (pod)ukrepih M10, M11 in M08.4 za manj oprijemljive rezultate pomoči iz PRP bomo njihov vpliv merili kvalitativno, konkretno prek anket upravičencem, ki so označili, da so vključeni v ukrep KOPOP in/ali EK. Za interpretacijo rezultata kvantitativne analize, odgovor na anketni vprašalnik in tudi za komentar na potencialen vpliv zgoraj navedenih ukrepov na učinkovito shranjevanje in sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu v primeru prenizkega števila upravičencev, bomo koristili metodo fokusne skupine.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V anketni vprašalnik bomo vključili vprašanje o mnenju glede zvišanja / znižanja / nespremenjenosti stopnje shranjevanja in sekvestracije ogljika v kmetijstvu in gozdarstvu ter vrste aktivnosti, ki so po mnenju upravičencev pripomogle k shranjevanju in sekvestraciji ogljika na zemljiščih, ki so vključene v pogodbah o upravljanju (npr. pogozdovanje, vzdrževanje gozdov, sekvestracija ogljika trajnimi nasadi in/ali travinjem). Od strokovnjakov (MKGP, ARSKTRP, KGZS, MOP, CKFF) nas zanima komentar na rezultate kvantitativne analize.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri vprašalniku ne pričakujemo večje nereprezentativnosti odgovorov kot posledico nenaključne populacije anketirancev, ki izpolni vprašalnik (t.i. *selection bias*). Glede na relativno ozko področje pa vendarle obstaja tveganje nereprezentativnosti zaradi premajhnega vzorca vprašanih. V tem primeru se bomo morali zanašati na razgovore s strokovnjaki.

¹⁸⁹ Ekološko kmetijstvo in zahteve POZ_KOL, POZ_POD, VOD_POD, POZ_NEP, VOD_NEP, POZ_ZEL, VOD_ZEL, HML_POKT, POZ_KONZ, SAD_POKT, VIN_POKT, VIN_MEDV, KRA_CRED in KRA_PAST

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov					
Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O6 – Površina podprtih zemljišč (ha)	160.353	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R20 / T19 - Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika	/	24,4%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Tipi aktivnosti, ki so pripomogle k shranjevanju in sekvestraciji ogljika na zemljiščih, ki so vključene v pogodbah o upravljanju	Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q68 v prilogi A-1 in odgovor na vprašanje				Fokusna skupina, anketa med upravičenci
Skupni kazalniki stanja					
KZU v Sloveniji (ha)	476.862	/	/	/	SURS, 2015
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja					
Za izračun skupnega kazalnika rezultata R17 smo sešteli GERK-e, na katerih se izvajajo izbrane zahteve KOPOP, ki prispevajo k shranjevanju ogljika v tleh, in EK. Ob odsotnosti bolj napredne prostorske analize to predstavlja najboljši približek dejanski velikosti KZU, a z naslednjimi manjšimi metodološkimi pomanjkljivostmi: - KMG lahko izvaja različne zahteve na različnih mestih znotraj istega GERK-a¹⁹⁰ - Gre za presek stanja na 31.12.2016; morebitni GERK-i, na katerih so se izvajale zahteve v letu 2015 in ne v letu 2016, tako niso vključeni. Pri analizi odgovorov na anketni vprašalnik smo opazili nerazumevanje shranjevanje ogljika in dejavnikov vpliva, zaradi česar je vzorec odgovorov relativno majhen.					
6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje					
Program razvoja podeželja skozi ukrepa M10 in M11 podpira shranjevanje in sekvestracijo ogljika v kmetijstvu; na področju gozdarstva se tovrstni ukrepi še niso izvajali.					

¹⁹⁰ V praksi ima velika večina KMG na enem GERK-u zgolj eno operacijo, kar je razvidno iz popolnoma enake površine, namenjene posamezni zahtevi KOPOP. Delež GERK-ov, na katerih je površina posameznih zahtev različna, je 1%.

Po mnenju strokovnjakov k shranjevanju ogljika v kmetijstvu prispeva ekološko kmetijstvo in naslednje zahteve KOPOP: petletni kolobar (POZ_KOL), setev rastlin za podor oz. zeleno gnojenje (POZ_POD in VOD_POD), ozelenitev njivskih površin (POZ_ZEL in VOD_ZEL), neprezimni posevki (POZ_NEP in VOD_NEP), pokritost tal v medvrstnem prostoru (HML_POKT), konzervirajoča obdelava tal (POZ_KONZ), pokritost tal v medvrstnem prostoru z negovano ledino (SAD_POKT), pokritost tal v vinogradih z negovano ledino (VIN_POKT), pokritost tal preko zime v vinogradih, kjer medvrstni prostor ni pokrit z negovano ledino (VIN_MEDV) paša po čredinkah na planini (KRA_CRED) in planinska paša s pastirjem (KRA_PAST).

Tudi med odgovori na vprašanje o načinu shranjevanja ogljika v anketnem vprašalniku najdemo največ ekološkega kmetovanja, sledita zaraščanje površin in ozelenitve ter zeleni podor. Splošno je bilo sicer poznavanje načina shranjevanja ogljika v kmetijstvu zelo slabo (skoraj polovica anketirancev je odgovorila "ne vem", kar ne vključuje vseh, ki na vprašanje niso odgovorili).

Upoštevajoč zgoraj navedene zahteve je skupna površina KZU (GERK), na katerih se izvajajo zahteve KOPOP in EK za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika, 116.315 ha, oz. 24,4% vseh KZU v Sloveniji. Delež je pričakovan, saj so tri zahteve izmed zgoraj navedenih (POZ_KOL, VOD_ZEL in HML_POKT) v svojih operacijah obvezne.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

4.XVI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 16: »Prednostno področje 6A: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij ter ustvarjanje novih delovnih mest?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 6A

Primarno programirani ukrepi / podukrepi: M06.4, M08.6, M16.2, M16.9

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 6A:

Skladno z intervencijsko logiko naj bi štirje podukrepi imeli na prednostno področje 6A sekundarni učinek. Z dvema se strinjamo, medtem ko za dva podukrepa predlagamo ponovno obravnavo; podukrepe, skupaj z obrazložitvijo, navajamo spodaj:

- M16.4, saj sodelovanje spodbuja diverzifikacijo preko usmeritve v nekmetijske dejavnosti
- M16.5 je identificiran v intervencijski logiki, a iz opisa ukrepa ne izhaja povezava z diverzifikacijo in ustvarjanjem novih delovnih mest.
- M19.2, ki spodbuja ustvarjanje novih delovnih mest na podeželju
- M19.3 - v okviru ukrepa niso predvidene kolektivne operacije, ki bi prispevale k temu prednostnemu področju, zaradi česar predlagamo odstranitev s seznama sekundarnih učinkov.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Prednostna naloga 6 se za razliko od ostalih prednostnih nalog osredotoča na podporo nekmetijskim sektorjem na podeželju in s tem pomembno prispeva k razvoju podeželja. Vprašanje za vrednotenje smo razdelili na tri vidike – ustanovitev malih podjetij, diverzifikacija malih podjetij in ustvarjanje novih delovnih mest – ki imajo po eno merilo za vrednotenje. Za merjenje prvega bomo upoštevali vrsto novo ustvarjenih podjetij in izračunali delež malih podjetij v nekmetijskih sektorjih, ustvarjenih s pomočjo podpore PRP. S ciljem opredelitve dolgoročne uspešnosti PRP bomo gledali tudi delež teh podjetij, ki še vedno posluje po petih letih, in njihovo mediano EBITDA maržo.

Za merjenje prispevanja PRP k ustvarjanju novih delovnih mest bomo poleg števila novo ustvarjenih delovnih mest (skupni kazalnik rezultata R21) gledali tudi njihov sektor in izračunali delež ohranjenih delovnih mest po petih letih. V kontekstu diverzifikacije malih podjetij na podeželju nas zanima delež KMG, ki so diverzificirali svojo dejavnost, ter vrste teh novih dejavnosti.

Ločeno bomo na podlagi podatkov o izvajanju PRP preverjali, v kolikšni meri so se upravičenci vključevali v ukrepe, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov (tako z vidika števila operacij, kot višine javnih izdatkov, namenjenih tem operacijam).

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Ustanovljena so bila mala podjetja		Delež novih malih podjetij v nekmetijskih sektorjih, ustvarjenih s pomočjo PRP
		Novo ustvarjena podjetja po sektorju
		Delež ohranjenih novo ustvarjenih

		malih podjetij po 5 letih
		Mediana EBITDA marža novo ustvarjenih malih podjetij po 5 letih
Ustvarjena so bila delovna mesta	R21 / T20 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti	
		Nova delovna mesta po sektorju (npr. gozdarstvo, turizem, druga predelava, itd.)
		Delež ohranjenih novo ustvarjenih delovnih mest po 5 letih
Mala podjetja so diverzificirala svojo gospodarsko dejavnost		Delež KMG, ki so diverzificirala svojo dejavnost s pomočjo ukrepov PRP
		Vrsta novih dejavnosti obstoječih malih podjetij ali kmetij
		Delež KMG, ki so nove dejavnosti ohranili po petih letih
Upravičenci so uspešno vključevali v ukrepe, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov ¹⁹¹		Delež števila operacij, namenjenih naložbam, podprtih preko finančnih instrumentov
		Delež načrtovanih sredstev EKSRP, namenjenih finančnim instrumentom
		Delež javnih izdatkov izplačanih za naložbe v obliki finančnih instrumentov

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: analiza nasprotnih dejstev, izračun podatkov o spremljanju

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Analiza nasprotnih dejstev je uporabna metoda za primerjanje tega, kar se je dejansko zgodilo, s tem, kar bi se zgodilo z upravičenci v odsotnosti ukrepanja. Ker pri vrednotenju PRP ni možno namensko vzpostaviti kontrolno skupino, ki bi bila sicer primerljiva s skupino upravičencev a podpore ne bi prejemale, bomo koristili kvazi-eksperimentalno metodo Difference in differences (DID) oz. Razlika v razliki.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Pri kazalnikih učinka gre za izpis oz. seštevanje podatkov iz baze upravičencev ARSKTRP. Skupni kazalnik rezultata R21 bomo vzeli iz baze podatkov upravičencev, in sicer gre za upravičence podukrepov M06.4 in M08.6, ki so morali na prijavnem obrazcu navesti tudi, ali bodo z naložbo ustvarjena nova delovna mesta, na obrazcih za poročanje pa o dejanski realizaciji. Novo ustvarjena delovna mesta bomo razdelili po spolu. Dodatno nas zanima morebitni sekundarni učinek na ustvarjanje novih delovnih mest v nekmetijskem sektorju, in sicer konkretno s strani ukrepa M19. Za bruto učinek na ustvarjanje delovnih mest bomo tako sešteli novo ustvarjena delovna mesta iz podpore podukrepov M06.4, M08.6.

¹⁹¹ Merilo za vrednotenje zadeva uporabo finančnih instrumentov znotraj celotnega PRP, torej tudi podukrepa M04.2, ki pa ni programiran v okviru prednostnega področja 6A.

in M19.2.

DID metodo bomo uporabili za opredelitev razlik med prejemniki podpore iz PRP in neprejemniki z namenom ugotovitve, ali program pozitivno vpliva na razvoj podeželja v kontekstu tega skupnega vprašanja za vrednotenje. Časovno vrsto podatkov o upravičencih (po posameznem kazalniku) bomo primerjali s kontrolno skupino tako, da bomo zagotovili primerljivost neodvisnih spremenljivk, to so vrsta dejavnosti in ekonomska velikost podjetij. Takšno analizo nasprotnih dejstev bomo uporabili za izračun naslednjih kazalnikov:

- Novo ustvarjena podjetja po sektorju – za opredelitev, ali PRP (nenamerno) spodbuja nekatere nekmetijske dejavnosti na podeželju bolj kot druge;
- Nova delovna mesta po sektorju – za ugotovitev kateri sektorji ustvarijo največ delovnih mest zahvaljujoč finančni podpori PRP;
- Mediana EBITDA marža novo ustvarjenih malih podjetij po 5 letih.

Za opredelitev prispevanja PRP k diverzifikaciji podjetij v nekmetijskih sektorjih bomo koristili podatke iz vlog, kamor so upravičenci morali navesti tudi namen, vrsto, področje in naziv naložbe.

Pri dveh dodatnih kazalnikih gre za izračun deleža upravičencev od celotne populacije podjetij:

- Delež novih malih podjetij v nekmetijskih sektorjih, ustvarjenih s pomočjo PRP;
- Delež ohranjenih novo ustvarjenih malih podjetij po 5 letih – v času T+5 let bomo primerjali novo ustvarjena podjetja v času T s tistimi, ki imajo v letu T+5 še vedno redne prilive in odlive (vir podatkov AJ PES).

Pri stopnji diverzifikacije bomo izračunali delež KMG znotraj celotne populacije KMG s pomočjo kazalnika »Delež KMG, ki so diverzificirali svojo dejavnost s pomočjo podukrepov M06.4, M16.9, M19.2«. Za te KMG bomo na podlagi podatkov iz vlog upravičencev preverili tudi vrste novih dejavnosti malih podjetij ali kmetij, po 5 letih pa se bo preveril tudi delež KMG, ki so nove dejavnosti ohranili po petih letih po prenehanju prejemanja podpore PRP.

Za zgoraj navedene kazalnike bomo računali tudi sekundarne učinke, tj. učinek neprogramiranih podukrepov v prednostnem področju 6A (M16.4 in M19.2), in sicer z uporabo podatkov iz vlog upravičencev.

Za opredelitev prispevanja PRP k večji odprtosti gozdov, tudi tistih na območjih Natura 2000, bomo uporabili dve informaciji iz ARSKTRP baze upravičencev, vzeti iz vlog upravičencev: »Ali je operacija izvedena na območju Natura 2000?« in »Dolžina (tekoči meter) izgradnje in priprave vlake«. Dolžino vlak bomo nato delili s skupno dolžino na ravni celotne Slovenije iz Poročila o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva Kmetijskega inštituta Slovenije.

Stopnjo vključevanja upravičencev v ukrepe, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov, bomo merili z naslednjimi kazalniki:

- delež števila operacij, namenjenih naložbam, podprtih preko finančnih instrumentov (delili bomo število operacij za naložbe podprtih preko Finančnih instrumentov znotraj (pod)ukrepov M04, M06.4 in M08 s skupnim številom podprtih operacij za naložbe znotraj (pod)ukrepov M04, M06.4 in M08);
- delež načrtovanih sredstev EKSRP za naložbe, namenjenih finančnim instrumentom (delili bomo načrtovani okvirni znesek EKSRP, ki prispeva k finančnim instrumentom, s skupnim načrtovanim prispevkom Unije za naložbe znotraj

(pod)ukrepov M04, M06.4 in M08);

- delež javnih izdatkov izplačanih za naložbe v obliki finančnih instrumentov (delili bomo skupne javne izdatke za naložbe, podprte preko finančnih instrumentov znotraj (pod)ukrepov M04, M06.4 in M08 , s skupnimi javnimi izdatki za naložbe znotraj (pod)ukrepov M04, M06.4 in M08).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Kot pri ostalih vprašanjih za vrednotenje tudi tu obstaja tveganje, da ne bo dovolj izplačil oz. upravičencev za izračun kazalnikov. V tem primeru bomo zaključke oblikovali na podlagi kvalitativnih analiz. Večji izziv analize nasprotnih dejstev je tudi zagotoviti dovolj veliko in primerno kontrolno skupino; v primeru, da ne bo dovolj podatkov o neupravičencih bomo izvedli analizo časovne vrste.

(b) Kvalitativne metode: ankete, polstrukturirani razgovori

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za izračun kazalnika, vezanega na število ohranjenih novih delovnih mest po petih letih, bomo uporabili ankete; zajem vseh upravičencev podpore zaradi pomanjkanja podatkov o podjetjih po koncu finančne podpore ni možna. Uporaba metode polstrukturiranih razgovorov temelji na njihovi uporabnosti za pridobivanje globine informacij ter osebnih izkušenj in mnenj.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V anketni vprašalnik, ki bo upravičencem poslan v petem letu po zadnjem izplačilu sredstev iz PRP, bomo vključili vprašanje, vezano na dolgoročno prispevanje PRP k povišanju zaposlenosti na podeželju. Konkretno nas zanima, ali so se delovna mesta, ustvarjena v letu T, ohranila tudi po petih letih po zaključku prejemanja podpore iz PRP (T+5). Vprašanje bo odprtega tipa in bo prosilo anketirance tudi za daljši komentar, zakaj menijo, da so se novo ustvarjena delovna mesta ohranila ali ne. Za diskusijo o rezultatih kvantitativnih analiz bomo angažirali strokovnjake na MKGP, nosilce ukrepov, programiranih v okviru prednostnega področja 6A in nosilce ukrepov, ki imajo na to prednostno področje sekundarne učinke. V okviru razgovorov nameravamo pridobiti sogovorčevo interpretacijo rezultatov, vezanih na prevladujoči sektor novo ustvarjenih podjetij in delovnih mest, na število novih delovnih mest in novo ustvarjenih dejavnosti, in tako dalje.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavno tveganje tovrstnega anketnega vprašalnika je nereprezentativnost odgovorov, saj lahko pričakujemo, da bo pri upravičencih, pri katerih so se ohranila novo ustvarjena delovna mesta, verjetnost, da odgovorijo, višja. S tem povezan izziv je tudi verodostojnost odgovorov; četudi neuspeh pri ohranitvi delovnih mest ni kaznovan, obstaja možnost, da se bodo anketiranci počutili ogrožene. Za blažitev navedenih tveganj bomo formulirali čim bolj nevtrarno vprašanje.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka ¹⁹²					
O1 – Skupni javni izdatki	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O1 – Skupni javni izdatki, vključno z obveznostmi preteklega programskega obdobja (v EUR)	1.292.929	/	/	/	
O2 – Skupni obseg naložb ¹⁹³	Izplačano 2007-2013: 5.023.289 Odobreno 2014-2020: 17.944.677	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O3 – Število podprtih dejavnosti/operacij	Izplačano 2007-2013: 6 Odobreno 2014-2020: 246				ARSKTRP - baza upravičencev
O4 – Število upravičencev podpore za naložbe	Izplačano 2007-2013: 6 Odobreno 2014-2020: 246	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R21 / T20 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež novih malih podjetij v nekmetijskih sektorjih, ustvarjenih s pomočjo PRP	/	0%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev; SURS
Novo ustvarjena podjetja po sektorju	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež ohranjenih novo ustvarjenih malih podjetij po 5 letih	/	Ni podatka	/	/	Anketa; AJPES
Mediana EBITDA marža novo ustvarjenih malih podjetij po 5 letih	Ni podatka	/	/	/	Baza podatkov FADN; Anketa; AJPES
Nova delovna mesta po sektorju (npr.	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev

¹⁹² Upoštevani so le programirani ukrepi M06.4, M08.6, M16.2 in M16.9.

¹⁹³ Izračunano na podlagi odobrenih vlog na dan 31.12.2016. Odobritve so bile le v okviru podukrepa M08.6.

gozdarstvo, turizem, druga predelava, itd.)					
Delež ohranjenih novo ustvarjenih delovnih mest po 5 letih	/	0%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež KMG, ki so diverzificirala svojo dejavnost s pomočjo ukrepov PRP	/	0%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Vrsta novih dejavnosti obstoječih malih podjetij ali kmetij	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež KMG, ki so nove dejavnosti ohranili po petih letih	/	0%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež števila operacij, namenjenih naložbam, podprtih preko finančnih instrumentov	/	0% (glej tudi prilogo A-1, Q60, Q89 in Q90)	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež načrtovanih sredstev EKSRP, namenjenih finančnim instrumentom	/	5,9%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Delež javnih izdatkov izplačanih za naložbe v obliki finančnih instrumentov	/	0%	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Težavo predstavljajo nezadostni podatki v bazi upravičencev (npr. v okviru podukrepa M8.6), ki ne vsebujejo podatkov o tem, ali naložbe predstavljajo podporo diverzifikaciji, torej novim dejavnostim, ali zgolj podporo obstoječim dejavnostim. Posledično na podlagi podatkov o naložbah ni mogoče presojati vpliva le-teh na diverzifikacijo, ustanavljanje in razvoj malih podjetij.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Zaradi poznega začetka izvajanja ukrepov, ki so programirani v okviru prednostnega področja 6A, stopnje podpore PRP v smislu diverzifikacije, ustanavljanja in razvoja malih podjetij ter ustvarjanja delovnih mest ni bilo mogoče vrednotiti. V okviru podukrepov M06.4, M16.2 ali M16.9 še ni bilo razpisov za programsko obdobje 2014-2020, tako da smo pri vrednotenju lahko uporabili le podatke o odobrenih naložbah v okviru podukrepa M08.6.

V obdobju vrednotenja še ni bilo **ustvarjenih novih malih podjetij** v okviru javnih razpisov PRP 2014-2020. V razpravi v okviru fokusne skupine na področju nekmetijskih dejavnosti je bilo med drugim izpostavljeno dejstvo, da prednostno področje v večji meri zadeva diverzifikacijo obstoječih in ne ustvarjanje novih malih podjetij, zato je pri

prihodnjem vrednotenju potrebno ponovno razmisliti o smotrnosti uporabe kazalnikov v okviru merila »Ustanovljena so bila mala podjetja«.

Število **ново ustvarjenih delovnih mest** s podporo ukrepov, programiranih v okviru prednostnega področja 6A¹⁹⁴, je prav tako nič. Analiza baze upravičencev za edini ukrep, v okviru katerega so bile odobrene naložbe (M08.6), je pokazala, da je pričakovano skupno število PDM glede na stanje pred in po naložbah -4. Tu ne gre podatek o dejansko ustvarjenih delovnih mestih (ta bo na voljo šele pri poročanju ob zaključku operacije), vseeno pa na podlagi razpoložljivih podatkov ocenjujemo, da v okviru odobrenih naložb ne gre pričakovati novo ustvarjenih delovnih mest v prihodnosti.

Z vidika potenciala za ustvarjanje delovnih mest po sektorjih (npr. gozdarstvo, turizem, druga predelava, itd.) lahko glede na rezultate naknadnega vrednotenja PRP za obdobje 2007-2013 sklepamo, da bo največ novih delovnih mest ustvarjenih na področju kmečkega turizma¹⁹⁵.

Tudi z vidika **diverzifikacije** še ni možno vrednotenje učinkov, saj se ukrepi še niso izvajali. V okviru fokusne skupine je bilo izpostavljeno, da je za ukrep M16.9 predviden razpis v letu 2017. V okviru ukrepa so načrtovani pilotni projekti sodelovanja s področja nekmetijskih dejavnosti na treh področjih: socialna dejavnost, zdravstveno varstvo in izobraževanje. Upravičeni stroški bodo namenjeni "preobrazbi" kmetije v ta namen (naložbe).

Ukrep M06.4 predvideva podporo novih dejavnostim na kmetijah na področju turizma (verjetno bo glede na razpravo na fokusni skupini največ zanimanja), gostinstva, proizvodnje in prodaje OVE, predelave organskih odpadkov in lesa ter socialnovarstvenih storitev. Prav socialnovarstvene storitve (vrtci, bivalne enote za ostarele in osebe s posebnimi potrebami, medgeneracijski centri) glede na dobre prakse v tujini izkazujejo velik potencial¹⁹⁶. Žal vidimo dve pomembni oviri:

- Načrtovana podpora zgolj v obliki finančnih instrumentov (tj. brez nepovratnih sredstev) lahko rezultira v manjši privlačnosti ukrepa.
- Relativno rigidni in strog zakonodajni okvir na področju socialnovarstvenih storitev lahko oteži ali upočasnjuje izvajanje tovrstnih operacij. Za področje je sicer pristojen MDDSZ, vprašanje pa se že rešuje v okviru posebne medresorske delovne skupine.

Potencialnih učinkov odobrenih naložb v okviru podukrepa M08.6 v smislu diverzifikacije v nekmetijske dejavnosti ni bilo mogoče vrednotiti. Odobrene naložbe obsegajo nakup mehanizacije in opreme za sečnjo in spravilo lesa, a iz baze upravičencev ni razvidno, ali gre pri teh naložbah za diverzifikacijo KMG, ki doslej niso izvajali gozdarskih dejavnosti, ali le za podporo obstoječim dejavnostim (v okviru podukrepa M08.6 lahko govorimo o diverzifikaciji v sektor gozdarstva le, če gre za nove in ne obstoječe dejavnosti, zato je ta podatek ključen za potrebe vrednotenja).

V obdobju 2007-2013 je bilo največ izplačil PRP za naložbe v diverzifikacijo v nekmetijske dejavnosti (ukrep 311) in ustanavljanje mikro podjetij (ukrep 312) na področju gostinstva

¹⁹⁴ Ciljni kazalnik za ukrep M06.4 je 310 novih delovnih mest, od tega 73 % pri pravnih osebah in 27 % pri fizičnih osebah. Ciljni kazalnik za ukrep M08.6 je 40 novih delovnih mest.

¹⁹⁵ V obdobju 2007-2013 je bilo sicer največ delovnih mest ustvarjenih v obrtnih dejavnostih, za katere pa finančna podpora v programskem obdobju 2014-2020 ni predvidena.

¹⁹⁶ Poleg podukrepa M06.4 bi tovrstne storitve lahko spodbujal tudi ukrep M19.

in turizma (255), sledijo obrtne dejavnosti (293), izmed katerih je bilo največ naložb na področju proizvodnje pohištva. V luči širših trendov na področju razvoja turizma v Sloveniji lahko tudi v programskem obdobju 2014-2020 pričakujemo veliko zanimanje za vzpostavitev dejavnosti turizma na kmetijah. Povprečna letna rast (t.i. *compound annual growth rate*) prenočišč na turističnih kmetijah v (najbolj priljubljenemu) mesecu avgustu je bila med letoma 2010 in 2016 9%; skupna rast je bila kar 68-odstotna.

Z vidika diverzifikacije v nekmetijske dejavnosti je bil v okviru fokusne skupine izpostavljen problem pomanjkanja znanja in veščin, ki so potrebne v tem procesu (npr. hotelirska, gostinska, socialna, pa tudi podjetniška znanja). Specifična usposabljanja na tem področju, npr. za delo z ljudmi, v okviru PRP niso načrtovana. To sicer izvajajo posamezni zavodi in zveze samoiniciativno (npr. Zveza turističnih kmetij, KGZS). Specializirani svetovalci v okviru javne službe za dopolnilne dejavnosti obstajajo, a ne v okviru posebnih podpor iz naslova PRP. Ocenjujemo, da v določenih sektorjih oz. segmentih diverzifikacije (trženje, podjetništvo, komuniciranje,...) obstaja pomanjkanje znanja in veščin, ki ga lahko premostijo ciljna usposabljanja, v okviru katerih so zelo pomembni ogledi dobrih praks.

Vključevanja v ukrepe, ki predvidevajo uporabo **finančnih instrumentov** nismo mogli vrednotiti, saj se le-ti še niso izvajali. Na podlagi analize anketnega vprašalnika med upravičenci PRP ugotavljamo, da je stopnja poznavanja povratnih oblik financiranja, torej finančnih instrumentov, med upravičenci zelo nizka (kar 82% jih je odgovorilo, da jih ne poznajo; N=610). Intervju na temo finančnih instrumentov je pokazal, da Organ upravljanja še ne izvaja aktivnosti za promoviranje in povečanje prepoznavnosti finančnih instrumentov znotraj ciljne skupine, saj je prej potrebno opredeliti ciljne skupine, področja financiranja, pogoje ipd. Ne izvajajo se niti aktivnosti splošnega ozaveščanja, kot priprava celotne populacije upravičencev na povratne oblike financiranja v prihodnji finančni perspektivi.

Izvedba finančnih instrumentov znotraj ukrepov, kjer so predvidene nepovratne in povratne oblike financiranja¹⁹⁷, je načrtovana dvofazno: najprej se bodo izvedli razpisi za nepovratna sredstva, nato pa še razpisi za preostanek sredstev, ki so načrtovana v okviru finančnih instrumentov. Izvedba ukrepa M06.4 je skladno s predhodno oceno finančnih instrumentov predvidena le v obliki jamstev¹⁹⁸.

Takšen načrt izvedbe postavlja pod vprašaj dejstvo, da se v okviru sprememb temeljne uredbe, ki opredeljuje skupne določbe za izvajanje skladov ESI (Uredba 1303/2013), načrtuje uvedba t.i. *blendinga*, tj. kombinacije povratnih in nepovratnih sredstev v okviru istih operacij. Udeleženci fokusne skupine so močno podprli uvedbo *blendinga* v okviru ukrepa M06.4, kar pa ima za posledico več sprememb:

- Potrebno je izvesti ponovno oceno finančnih instrumentov (ponovna ex-ante analiza tržnih vrzeli in potreb na področju kmetijstva z upoštevanjem spremenjenih možnosti izvajanja).
- Na podlagi ugotovitev ocene je potrebno prerazporediti sredstva in spremeniti opredelitev ukrepov, da se zagotovi možnost kombinacije povratnih in nepovratnih oblik financiranja znotraj podukrepa M06.4 (in po potrebi drugih ukrepov).

Uvedbo *blendinga* podpirajo tudi rezultati analize anketnega vprašalnika med upravičenci

¹⁹⁷ Gre za podukrepa M04.2 in M08.6 (izvajanje podukrepa M06.4 je predvideno izključno z uporabo finančnih instrumentov).

¹⁹⁸ Vir: SVRK - Predhodna ocena finančnih instrumentov v Sloveniji (povzetek).

PRP, saj anketiranci največ interesa v smislu izvajanja finančnih instrumentov izkazujejo pri kombinaciji nepovratnih in povratnih sredstev.

Z vidika področij financiranja preko finančnih instrumentov anketiranci kot najbolj primerne ocenjujejo:

- naložbe, povezane z zagonom dejavnosti za razvoj majhnih kmetij,
- naložbe v povečanje učinkovite rabe energije in spodbujanje ponudbe in uporabe obnovljivih virov energije,
- naložbe povezane z zagonom dejavnosti za mlade kmete,
- naložbe v izvajanje tehnoloških izboljšav na kmetijskem gospodarstvu lastniškega kapitala,
- naložbe v ureditev ali izgradnjo novih objektov ter nakup opreme in mehanizacije,
- naložbe za vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti, predvsem turizma.

Delež načrtovanih sredstev EKSRP, namenjenih finančnim instrumentom, znaša 5,9%¹⁹⁹, kar je zelo ambiciozno. Kazalnik kaže na pomembno stopnjo zavedanja glede pomena prilagajanja sistema financiranja na postopen prehod na povratne oblike financiranja tudi na področju kmetijstva in razvoja podeželja. Kljub temu ugotavljamo, da tako velikega obsega načrtovanih sredstev ne spremljajo aktivnosti, potrebne za izvedbo finančnih instrumentov (v času pisanja tega poročila še niso bile znane podrobnosti glede izbora izvajalca finančnih instrumentov, razpisnih pogojev, načina izvedbe, ozaveščanja in informiranja upravičencev itd.).

Sekundarnih učinkov ni bilo, saj ukrepa M16 še ni izvajal, znotraj ukrepa M19 pa še ni prišlo do izbora ali potrditve operacij.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Za določene vidike izvajanja PRP niso predvidena specializirana svetovanja ali usposabljanja, kar v določeni meri vpliva tudi na interes upravičencev za vstop v relevantne ukrepe (npr. skupine in organizacije, sheme kakovosti, diverzifikacija)	P.1: Organ upravljanja naj izvede pregled obstoječih usposabljanj in svetovalnih storitev na trgu in na tej osnovi izvajanje aktivnosti v okviru ukrepov M01 in M02 prilagodi tem razmeram in potrebam upravičencem. Pri udeležencih obstoječih usposabljanj, ki so financirana v okviru PRP (zlasti obveznih), naj se preveri interes za diverzifikacijo v nekmetijske dejavnosti. Posebno pozornost je potrebno nameniti povratnim oblikam financiranja (zlasti v okviru ukrepa M06.4), ki se ga lahko dodano promovira preko brezplačnih usposabljanj. V kolikor se nabor usposabljanj in svetovanj razširi tudi na področja, ki so programirana v okviru prednostnega področja 6A, je potrebno prilagoditi tudi strukturo PRP na način, da se ukrepa M01 in M02 programirata tudi v okviru tega prednostnega področja.

¹⁹⁹ To znaša skupaj 49.296.000 EUR.

Z.2: Relativno rigiden in strog zakonodajni okvir na področju socialnovarstvenih storitev, namenjenih diverzifikaciji v socialnovarstvene storitve lahko onemogoča izvajanje tovrstnih dopolnilnih dejavnosti.	P.2: Medresorska skupina naj čim prej pripravi predloge za uskladitev predpisov, ki bodo omogočili izvajanje socialnih ali izobraževalnih dejavnosti na kmetijah. MKGP mora pri prihodnjih razpisih nato paziti na pogoje, da se poleg dopolnilne ohrani tudi osnovna dejavnost na kmetiji.
Z.3: Potencialnih učinkov odobrenih naložb v okviru podukrepa M08.6 v smislu diverzifikacije v nekmetijske dejavnosti ni bilo mogoče vrednotiti, saj iz baze upravičencev ni razvidno, ali gre pri odobrenih naložbah za diverzifikacijo KMG, ki doslej niso izvajali gozdarskih dejavnosti, ali le podporo obstoječim dejavnostim (v okviru podukrepa M08.6 lahko govorimo o diverzifikaciji v sektor gozdarstva le, če gre za nove in ne obstoječe dejavnosti, zato je ta podatek ključen za potrebe vrednotenja).	P.3: Predlagamo, da se podatkovna zbirka baze upravičencev dopolni s podatkom o tem, ali gre pri naložbah v okviru podukrepa M08.6 za naložbe v diverzifikacijo ali naložbe v obstoječo dejavnost.
Z.4: Upravičenci slabo poznajo povratne oblike financiranja, kar lahko negativno vpliva na privlačnost ukrepov, ki predvidevajo uporabo finančnih instrumentov. To predstavlja pomembno tveganje zlasti pri naložbah, ki zadevajo posege v prostor, kjer je pravočasno obveščanje zaradi dolgotrajnih postopkov pridobivanja dovoljenj in soglasij ključno za uspeh razpisov.	P.4: Organ upravljanja naj čim prej začne upravičence ozaveščati in informirati o možnostih uporabe finančnih instrumentov (to sicer odraža tudi zahteva 16 iz PRP - »Spodbujanje uporabe finančnih instrumentov). Pravočasno in ciljno usmerjeno obveščanje je potrebno zagotoviti zlasti glede pogojev in zahtev za razpise, ki (lahko) vključujejo posege v prostor. S tem se upravičence opremi z vsemi potrebnimi informacijami za pravočasno pridobivanje dovoljenj in soglasij. Informacija naj se zagotovi vsaj eno leto pred objavo.
Z.5: Spremembe temeljne uredbe, ki opredeljuje skupne določbe za izvajanje skladov ESI (Uredba 1303/2013), bodo prinesle uvedbo t.i. <i>blendinga</i> (tj. kombinacije povratnih in nepovratnih sredstev v okviru istih operacij). To predstavlja ključno spremembo načina izvajanja finančnih instrumentov, ki za enkrat predvidevajo le jamstva. Kombinacija povratnih in nepovratnih sredstev je namreč za upravičence bistveno privlačnejša.	P.5: Organ upravljanja naj izvede preskus trga, s katerim se ugotovi, ali imajo spremenjene možnosti izvajanja finančnih instrumentov (<i>blending</i>) za posledico tudi drugačne potrebe trga. V kolikor preskus trga pokaže potrebo po spremembi predvidenega načina izvajanja finančnih instrumentov, naj Organ upravljanja izvede ponovno (delno) ocenoprouči potrebo po ponovni (delni) oceni finančnih instrumentov na področju kmetijstva in razvoja podeželja (<i>ex-ante</i> analiza), s katero se prevrednotijo tržne vrzeli, višina in področja financiranja, pa tudi način izvedbe finančnih instrumentov (zgolj jamstva, ali tudi druge oblike, kot so mikroposojila?). Na podlagi ugotovitev (in morebitne ponovne ocene finančnih instrumentov) naj Organ upravljanja izvede spremembo PRP.

4.XVII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 17: »Prednostno področje 6B: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja podprlo lokalni razvoj podeželskih območij?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 6B

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

K prednostnemu področju 6B primarno prispeva ukrep M19 'Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) (člen 35 Uredbe (EU) št. 1303/2013)' z vsemi podukrepi.

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 6B:

K prednostnemu področju bosta sekundarno prispevala tudi naslednja dva podukrepa:

- **M16.4** (v okviru PP 3A), saj preko spodbujanja kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov lahko prispeva k lokalnemu razvoju podeželja
- **M16.9**, saj bo prek spodbujanja operacij s področja socialne problematike na podeželju podukrep spodbujal doseganje zastavljenih ciljev razvoja podeželja.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje se bomo orientirali po tematskih področjih ukrepanja v okviru pobude LEADER: ustvarjanje delovnih mest, razvoj osnovnih storitev, varstvo okolja in ohranjanje narave in večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin. Za vsakega izmed štirih tematskih področij ukrepanja bomo uporabili po eno merilo za presojo z več kazalniki, ki se med drugim nanašajo na dostopnost in udeležbo, zadovoljstvo in uporabnost, trajnost in raznolikost.

V vrednotenje bomo vključili tudi oceno uspešnosti izvajanja podukrepov M19.3 in M19.4, ki bo narejena na podlagi stopnje sodelovanja med LAS in na podlagi strukture članov LAS. Dodatno nas zanima prispevek PRP k ohranjanju kulturne dediščine, kar bomo merili s številom operacij LEADER, ki zasledujejo ta cilj.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki rezultata
Struktura in delovanje LAS sta ustrezna		Struktura LAS glede na vrsto in število članov
		Stopnja sodelovanja med LAS
		Povprečna vrednost operacij posameznega LAS
Ustvarjanje delovnih mest: Ustvarjena so bila delovna mesta prek strategij lokalnega razvoja	R24 / T23 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi operacijami (LEADER)	
		Povprečno in mediano število novo ustvarjenih delovnih mest na LAS, upoštevajoč števila prebivalcev
		Število novo ustvarjenih delovnih mest v okviru posameznega LAS, po sektorju podjetja

		Delež novo ustvarjenih delovnih mest v okviru LAS, ki so ohranjena tudi po prenehanju prejemanja podpore PRP (tj. po zaključku operacije) – po petih letih
<i>Razvoj osnovnih storitev:</i> Izboljšane so storitve in lokalna infrastruktura na podeželju ter dostop do njih		Povprečno število zaključenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev
		Delež inovativnih operacij LAS od vseh inovativnih operacij v PRP
		Povprečen delež prebivalcev na LAS, ki ima korist od lokalne infrastrukture
<i>Varstvo okolja:</i> Dejavnosti/operacije so pozitivno prispevale k varstvu okolja in narave ²⁰⁰		Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje voda in tal
		Delež javnih izdatkov za dejavnosti/operacije LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje voda in tal
		Mnenje predstavnikov LAS glede prispevka dejavnosti /operacij k varstvu okolja in narave
<i>Socialna vključenost:</i> Prebivalci podeželja so se udeležili lokalnih iniciativ in so od njih imeli korist		Število udeležencev lokalnih iniciativ
		Delež žensk izmed udeležencev
		Delež udeležencev, ki sodijo med ranljive skupine izmed vseh udeležencev
		Delež prebivalcev na območju posameznega LAS, ki so zadovoljni z lokalnimi iniciativami
	R22 / T21 – Delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja	
		Delež površine ki je vključena v območje LAS
Ohranjena je kulturna dediščina na podeželskih območjih		Delež podprtih operacij (LEADER), ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju

²⁰⁰ Upoštevali bomo operacije, ki imajo opredeljen sekundarni učinek na prednostna področja 4A, 4B in 4C.

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za vse programsko specifične kvantitativne kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o lokalnih akcijskih skupinah in operacijah, ki jih zbira ARSKTRP.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Pri skupnem kazalniku rezultata R24 gre za izpis iz podatkovne baze ARSKTRP, pri čemer se kot novo delovno mesto upošteva njegova definicija iz smernic EU in MKGP. Prav tako iz podatkovne baze LAS dobimo dodatne kazalnike »Število novo ustvarjenih delovnih mest posamezne LAS, po vrsti«, »Število upravičenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ podprtih s strani SLR glede na vrsto operacije« in »Število udeležencev lokalnih iniciativ«.

Spodaj navajamo kvantitativne kazalnike z načinom njihovega izračuna. Pri vseh kazalnikih, vezanih na operacije, operacije ali dejavnosti, bomo vrednotenje izvajali na ravni zaključenih operacij.

- »Stopnja sodelovanja med LAS« je število lokalnih akcijskih skupin, ki so vključeni tudi v podukrep M19.3 (aktivnosti sodelovanje LAS), od vseh lokalnih akcijskih skupin v Sloveniji.
- »Povprečno in mediano število novo ustvarjenih delovnih mest na LAS«: povprečje dobimo s seštevanjem števila novo ustvarjenih delovnih mest v posamezni LAS (na 1000 prebivalcev te LAS) in deljenjem tega števila s številom lokalnih akcijskih skupin.
- »Delež novo ustvarjenih delovnih mest v okviru LAS, ki so ohranjeni tudi po prenehanju prejemanja podpore PRP (tj. po zaključku operacije) – po petih letih« bomo dobili z deljenjem ohranjenih delovnih mest v letu T+5 s skupnim številom novo ustvarjenih delovnih mest v letu T. Podatek bomo pridobili iz anketnega vprašalnika.
- »Povprečno število zaključenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev« dobimo s seštevanjem števila upravičenih operacij oz. iniciativ (storitev ali infrastruktura) na 1000 prebivalcev posamezne lokalne akcijske skupine s 37 (število lokalnih akcijskih skupin).
- »Delež inovativnih operacij LAS od vseh inovativnih operacij v PRP« bomo izračunali tako, da bomo število t. i. inovativnih operacij LAS delili s skupnim številom inovativnih operacij, ki so bile vključene v vsaj en ukrep PRP. Pri tem bomo upoštevali metodologijo za opredelitev inovativnih operacij, kot je opredeljena znotraj skupnega vprašanja za vrednotenje št. 1, saj še ni na voljo enotna metodologija na ravni EU (ta naj bi bila pripravljena v letu 2017).
- Skupni kazalnik rezultata R23 bomo izračunali tako, da bomo iz vlog, v katerih je bilo označeno, da operacija prispeva k prednostnemu področju 6B, vzeli število prebivalcev, ki ima koristi od izboljšanih storitev / infrastrukture. To številko bomo nato delili s skupnim številom podeželskega prebivalstva (C1).
- »Delež podprtih dejavnosti/operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje voda in tal« dobimo tako, da delimo število podprtih dejavnosti/operacij v okviru podukrepov 19.2 in 19.3, ki imajo označen sekundarni prispevek na 4ABC ("Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva (ABC)") s številom podprtih dejavnosti/operacij v okviru podukrepov 19.2 in 19.3 (kazalnik O3).
- »Delež javnih izdatkov za dejavnosti/operacije LEADER, ki podpirajo biotsko

raznoverstnost, boljše upravljanje voda in tal« so skupni javni izdatki za dejavnosti/operacije v okviru podukrepov 19.2 in 19.3, ki imajo označen sekundarni prispevek na 4ABC ("Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva (ABC)"), deljeno s skupnimi javnimi izdatki za dejavnosti/operacije v okviru podukrepov 19.2 in 19.3 (kazalnik O1).

- »Delež žensk izmed udeležencev« dobimo tako, da delimo število udeleženk s skupnim številom udeležencev.
- »Delež udeležencev, ki sodijo med ranljive skupine izmed vseh udeležencev« je število udeležencev, ki spadajo v ranljivo skupino (mladi, ženske, socialno izključeni), deljeno s skupnim številom udeležencev.
- Skupni kazalnik rezultata R22 izračunamo tako, da število prebivalcev, ki živijo na območju LAS, delimo s številom prebivalstva v Sloveniji (C1).
- »Delež površine, ki je vključena v območje LAS « je površina občin, vključenih v LAS, deljeno s skupno površino Slovenije.
- »Delež podprtih operacij (LEADER), ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju« dobimo tako, da število operacij, pri katerih je označeno, da prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju, delimo s skupnim številom operacij v okviru LEADER.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri izračunu vrednosti deležev v primeru zadostnih podatkov ne vidimo izzivov. V primeru, da do presečnega datuma 31.12.2016 še ne bo podprtih operacij, se bomo naslonili na kvalitativne ugotovitve.

(b) Kvalitativne metode: fokusna skupina, samo-evalvacija, anketni vprašalnik

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za programsko specifične kvalitativne kazalnike bomo izvedli fokusne skupine. Fokusne skupine bomo izvedli s predstavniki LAS in predstavniki OU zaradi njihove prednosti daljših diskusij med več deležniki hkrati. Od lokalnih akcijskih skupin se bo zahtevala tudi izpolnitev samo-evalvacijskega vprašalnika, na podlagi katerega lahko ocenimo njihov napredek pri zasledovanju ciljev.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Spodaj navajamo kvalitativne kazalnike z načinom njihove pridobitve:

- »Struktura LAS glede na vrsto in število članov« bomo opredelili s pomočjo fokusnih skupin s predstojniki LAS.
- Dodatni kazalnik »Mnenje predstavnikov LAS glede prispevka dejavnosti/operacij k varstvu okolja in narave« bomo prav tako dobili skozi diskusije s fokusnimi skupinami. Predmet razprave bodo med drugim: Habitatni tipi in kvalifikacijske vrste, na katere imajo dejavnosti/operacije pozitiven vpliv; vpliv dejavnosti/operacij na vnos mineralnih gnojil ter uporabo rastlinskih hranil in pesticidov; vpliv dejavnosti/operacij na stanje vodnih teles površinskih in podzemnih vode; vpliv dejavnosti/operacij na kakovost tal, vključno s preprečevanjem erozije in izboljšanjem upravljanja tal; ter morebitni negativni učinki dejavnosti/operacij na biotsko raznoverstnost ter upravljanje voda in tal.
- »Delež prebivalcev na območjih posameznih LAS, ki so zadovoljni z lokalnimi iniciativami in delovanjem lokalnih akcijskih skupin« bomo preverjali prek širših anketnih vprašalnikov upravičencem.

Metodo fokusnih skupin bomo koristili tudi za razpravo o rezultatih kvantitativne metode, njihovi interpretaciji in kontekstualizaciji ter implikacijah.

<i>iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> Izziv je predvsem udeležba na fokusnih skupinah in morebitno navzkrižje interesov, katerega bomo poskusili preprečiti prek 'preverjanja' izsledkov diskusije s strokovnjaki iz OU.					
4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov					
Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR) ²⁰¹	Izplačani: 401.663 Odobreni: 11.093.666 Skupaj: 11.495.329	/	/	/	ARSKTRP - baza izplačil
O1 – Skupni javni izdatki, vključno z obveznostmi iz preteklega programskega obdobja (v EUR)	PRP 2007-2013: 711.808 Skupaj: 12.207.137	/	/	/	ARSKTRP - baza izplačil
O2 – Skupni obseg naložb (v EUR)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O18 - Prebivalstvo, vključeno v LAS	Vsi: 2.058.821 EKS RP: 1.420.504	/	/	/	Strategije lokalnega razvoja
O19 - Število izbranih LAS-ov	37	/	/	/	Tabela za spremljanje ukrepa LEADER
O20 – Število podprtih LEADER projektov	PRP 2007-2013:19 PRP 2014-2020: 0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O21 – Število podprtih projektov sodelovanja	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O23 – Enojno število LAS-ov, vključenih v projekt sodelovanja	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R24 / T23 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

²⁰¹ Vključena izplačana in odobrena sredstva ukrepov, programiranih v prednostnem področju 6B, razdeljeno na izplačani izdatki, odobreni (a ne izplačani) izdatki in skupna vrednost javnih izdatkov. 2A.

R22 / T21 - Delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja	/	69%	/	/	Strategije lokalnega razvoja
Dodatni kazalniki rezultata					
Struktura LAS glede na vrsto in število članov	Kvalitativni kazalnik – glej odgovor spodaj				Fokusna skupina, SLR
Stopnja sodelovanja med LAS	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina
Povprečna vrednost operacij posamezne LAS	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež inovativnih operacij LAS od vseh inovativnih operacij v PRP	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Povprečno in mediano število novo ustvarjenih delovnih mest na LAS, upoštevajoč števila prebivalcev	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Število novo ustvarjenih delovnih mest v okviru posamezne LAS, po sektorju podjetja	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež novo ustvarjenih delovnih mest v okviru LAS, ki so ohranjena tudi po prenehanju prejemanja podpore PRP (t.j. po zaključku operacije)	/	Ni relevantno	/	/	Anketa (T+5 let)
Povprečno število zaključenih operacij (storitev ali infrastruktura) ali iniciativ posamezne LAS / 1000 prebivalcev	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež podprtih dejavnosti /operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

voda in tal					
Delež skupne vrednosti dejavnosti/operacij LEADER, ki podpirajo biotsko raznovrstnost, boljše upravljanje voda in tal	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Mnenje predstavnikov LAS glede prispevka dejavnosti/operacij k varstvu okolja in narave	<i>Kvalitativni kazalnik – glej odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Fokusna skupina
Število udeležencev lokalnih iniciativ	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež žensk izmed udeležencev	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež udeležencev, ki sodijo med ranljive skupine izmed vseh udeležencev	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež prebivalcev na območjih, pokritih s strani SLR, ki so zadovoljni z lokalnimi iniciativami	/	Ni relevantno	/	/	Anketa
Delež površine ki je vključena v območje LAS	/	100%	/	/	Strategije lokalnega razvoja
Delež podprtih operacij (LEADER), ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine na podeželju	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki stanja					
C1 – Prebivalstvo					SURS, 2016
Urbana območja	0	0	/	/	
Vmesna območja	1.167.030	56,5%	/	/	
Ruralna območja	897.211	43,5%	/	/	
C17 – Kmetijska gospodarstva (kmetije)	70.063 ²⁰²	/	/	/	SURS, 2016

²⁰² Gre za začasni podatek SURS, uradni bodo objavljeni v juniju 2017.

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Za odgovor na vprašanje razpolagamo zgolj s strategijami lokalnega razvoja (podukrep M19.1) in z ugotovitvami kvalitativnih raziskovalnih metod; iz naslova tega programskega obdobja (brez upoštevanja finančnih obveznosti iz PRP 2007-2013) je bila do presečnega datuma izplačana zgolj finančna podpora za pripravo SLR. Ker drugih izplačil še ni bilo, še ne moremo govoriti o vplivanju PRP na tematska področja v okviru ukrepa LEADER. Dodatno k tem, četudi so se podukrepi M19.2, M19.3 in M19.4 uradno do presečnega datuma že začeli izvajati, do izbora ali potrditve operacij, na podlagi katerih bi lahko podali oceno o bodočem vplivu PRP, še ni prišlo. Ukrep M16 – Sodelovanje se do 31.12.2016 še ni izvajal.

Na povabilo za sodelovanje pri fokusni skupini so se poleg predstavnikov OU odzvale (zgolj) tri lokalne akcijske skupine²⁰³, oz. 8% vseh LAS. Vzorec je premajhen, da bi lahko na podlagi ugotovitev oblikovali verodostojne zaključke o ukrepu LEADER v Sloveniji.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

V okviru Programa razvoja podeželja se še ni financiralo operacij za lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost²⁰⁴, zaradi česar še ne moremo govoriti o vplivu ukrepanja PRP na lokalni razvoj podeželskih območij. Na podlagi fokusne skupine lahko pričakujemo največji vpliv na razvoj osnovnih storitev in najmanjšega na varovanje okolja.

Ukrep LEADER se izvaja kot del skupnega pristopa CLLD (lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost) in je namenjen spodbujanju socialnega vključevanja, ustvarjanju in ohranjanju delovnih mest, preprečevanju diskriminacije, zmanjševanju regionalnih razvojnih razlik in gospodarskemu razvoju podprtih območij, ohranjanju narave ter varstvu okolja, kulturne dediščine, kulturne krajine in njenih elementov. Na podlagi teh ciljev so oblikovana štiri tematska področja ukrepanja iz katerih mora izhajati lokalno partnerstvo pri pripravi, strategije lokalnega razvoja (SLR):

- Ustvarjanje delovnih mest
- Razvoj osnovnih storitev
- Varstvo okolja in ohranjanje narave
- Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin.

Do 31.12.2016 je bila izplačana zgolj finančna podpora za podukrep M19.1 ('Pripravljalna podpora'). 31 lokalnih akcijskih skupin je objavilo javni poziv za prijavo operacij z rokom prijave v prvi polovici leta 2017, rok za prijavo v tem obdobju ima prav tako javni razpis za podukrep M19.3. Ker ti podukrepi v okviru M19 do presečnega datuma še niso bili izplačani, izračun večine kazalnikov, ki merijo vpliv PRP na razvoj podeželskih območij, ni mogoč. Sledi obravnava pričakovanega vpliva ukrepa LEADER na različne vidike razvoja podeželskih območij, razdeljeno po štirih tematskih področjih ukrepanja (ukrep M19.2).

²⁰³ LAS 2 Od Pohorja do Bohorja, LAS 24 Zasavje in LAS 18 Dolenjska in Bela krajina

²⁰⁴ Podprtih je bilo zgolj 19 operacij iz preteklega programskega obdobja

Upravljanje LAS

V okviru ukrepa M19.1 je 37 lokalnih akcijskih skupin iz EKRSP prejelo finančna sredstva za pripravo strategij lokalnega razvoja, in sicer v skupni višini 401.663 EUR. V programskem obdobju 2014-2020 so se vzpostavili štiri novi LAS. Na ta način je pokrito celotno območje Slovenije in vsi prebivalci, pri čemer iz EKRSP lahko prejemajo sredstva zgolj naselja, ki imajo manj kot 10.000 prebivalcev.

Povprečno število partnerjev v lokalnih akcijskih skupinah je bilo na dan oddaje SLR 69. Število članov se med lokalnimi akcijskimi skupinami sicer močno razlikuje - od 20 v LAS Med Snežnikom in Nanosom²⁰⁵, do 167 v LAS Drava. V LAS je vključenih več vrst partnerjev, delež glasovalnih pravic enega sektorja med partnerji namreč ne sme presegati 49%, pri čemer so najbolj aktivne občine in lokalna društva, vse več se vključujejo tudi podjetja.

V okviru ukrepa M19.3, ki spodbuja formalno sodelovanje med lokalnimi akcijskimi skupinami, do presečnega datuma sicer še ni bilo prijavljenih operacij, a predstavniki sodelujoči na fokusni skupini ocenjujejo sodelovanje med LAS kot zelo dobro, kar izhaja tudi iz ugotovitev ex-post vrednotenja PRP 2007-2013.

Pri upravljanju LAS vodilni partnerji vidijo največ težav z neustrezno usklajenostjo med EKRSP, ESRR in ESRR (gledati prilogo A-3, vprašanje Q45), s to težavo se namreč sooča 71% LAS. Pogosta težava je tudi premalo finančnih sredstev (58% LAS), sledi nezadostna komunikacija z organom upravljanja in drugimi pristojnimi organi (45%). Tudi iz samo-evalvacijskega vprašalnika sledi, da sodelovanje med LAS ni težava, tudi ne število usposobljenega kadra ali zanimanje za prijavo operacij s strani lokalne skupnosti.

Kar se tiče povprečne vrednosti operacij LAS, ugotavljamo, da se zgornja in spodnja mejna vrednost operacij med LAS razlikuje: v nekaterih LAS je spodnja mejna vrednost operacije 2.000 EUR, pri drugih kar osemkrat višja, podobne razlike opazimo pri razponu med zgornjimi vrednostmi operacij in (posledično) pri razponih med povprečnimi vrednostmi. LAS Dolenjske in Bele krajine, na primer, je spodnjo mejno vrednost v višini 16.000 EUR zastavil s ciljem zagotoviti večje, bolj kompleksne operacije.

Inovativnost pri večini LAS predstavlja eno izmed meril za izbor operacij, a ugotavljamo, da ima le-ta relativno široko definicijo, tj. vse operacije, ki v določenem lokalnem območju predstavljajo novost. Tako kot ostali ukrepi PRP tudi M19.2 nima fiksne in jasno opredeljene definicije »inovativnosti«.

Tematsko področje 1: Ustvarjanje delovnih mest

Večina LAS si je glede ustvarjanja delovnih mest zastavila nizke cilje (oz. si le-teh ni zadala) zaradi tveganja vračanja finančnih sredstev v primeru neuspeha. Prispevanje operacij ukrepa LEADER k ustvarjanju delovnih mest je sicer težko opredeliti, saj poleg delovnih mest, ustvarjenih neposredno s pomočjo finančne podpore EKRSP, ukrepanje LEADER lahko vodi do novih delovnih mest posredno, na primer skozi operacije usposabljanj.

²⁰⁵ Med 20 člani sta tudi dva kolektivna člana; če upoštevamo še število njihovih članov, se število članov LAS povzpne na 232

Tematsko področje 2: Razvoj osnovnih storitev

Udeleženci fokusne skupine so tematsko področje Razvoj osnovnih storitev identificirali kot najpogostejšega med do sedaj prijavljenimi operacijami. Izmed operacij, ki so bile že prijavljene na javne pozive za ukrep M19.2, tako najdemo: prenova starih vaških šol, prenova tržnice, otroška igrala in igrišča, namestitveni centri, itd.

Tematsko področje 3: Varstvo okolja

Med predstavniki LAS na fokusni skupini je bil na podlagi že prijavljenih operacij vpliv na okolje izpostavljen kot najmanj priljubljeno tematsko področje. Tudi iz samo-evalvacijskega vprašalnika sledi, da je varstvo okolja in ohranjanje narave skupaj z večjo vključenostjo mladih, žensk in drugih ranljivih skupin najmanj priljubljeno tematsko področje operacij (gledati prilogo A-3). Pri prijavljenih operacijah gre večinoma za zeleni turizem ali izgradnjo kolesarskih stez. Predstavniki LAS so izrazili potrebe po večjem prostoru za prerezporeditev finančnih sredstev iz enega tematskega področja na drugega kot odziv za nizko zanimanje s strani ciljne skupine.

Tematsko področje 4: Socialna vključenost

Od 97 anketirancev ankete, ki iniciativo CLLD/LEADER pozna, jih je 24 (27%) zadovoljnih ali zelo zadovoljnih z delom svoje lokalne akcijske skupine. Dodatnih 42 anketirancev ni niti zadovoljnih niti nezadovoljnih, iz česar lahko sklepamo, da tudi med tistimi, ki so slišali za iniciativo LEADER, ostaja velik delež, ki ne pozna konkretno financiranih operacij ali dela LAS. Udeleženci fokusne skupine pritrdijo, da je prepoznavnost pogosto težava. Pomembno vlogo imata tu animacija in lokalno obveščanje. Pri obveščanju so najpogostejši mediji lokalni radio, lokalne spletne strani oz. spletne strani občine in lokalnih društev, pomembna sta tudi Mreža za podeželje in Društvo za podeželje, nekateri LAS izdajajo tudi periodični časopis, ki predstavlja ukrep CLLD/LEADER in možnosti financiranja operacij. V povezavi s ciljem vključevanja socialno šibkejših je največ operacij pričakovati na področju usposabljanj (ali naložb, ki bodo omogočala redne delavnice oz. izobraževanja).

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Do 31.12.2016 še ni bilo odobritev operacij v okviru podukrepa M19.2. Na podlagi operacij, prijavljenih do 31.3.2017, lahko sklepamo, da je najmanj operacij pričakovati na področju varovanja okolja in največ na področju razvoja osnovnih storitev.	P.1: Predlagamo, da se kljub nizkemu zanimanju za operacije s področja okolja, ne omogoči razporejanja sredstev iz enega tematskega področja na drugo. Namesto tega priporočamo preučitev drugih možnih načinov ali orodij za spodbujanje tovrstnih operacij, na primer v obliki ciljnega javnega poziva za spodbujanje varstva okolja in predlogov konkretnih idej s strani LAS. Primer operacije: delavnice recikliranja (ali ponovne uporabe) v osnovnih šolah, učna ura – 'Zakaj je recikliranje pomembno za naše živali in rastline', natečaj za najbolj izvirno ponovno uporabo materialov / surovin na srednjih šolah ter postavitev manjših košev za recikliranje na javnih prostorih.

4.XVIII. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 18: »Prednostno področje 6C: V kolikšni meri je ukrepanje v okviru programa razvoja podeželja izboljšalo dostop do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih ter njihovo uporabo in kakovost?«

1. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju 6C

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo:

- M07.3 'Podpora širokopasovni infrastrukturi'

Ukrepi / podukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področij, ki imajo sekundarni učinek na PP 6C:

Slovenija drugih podukrepov v okviru ukrepa M07 'Osnovne storitve in obnova vasi na podeželskih območjih' ni programirala. Zaradi ozke namenske opredelitve podukrepa M07.3 v Sloveniji ni predvidenih sekundarnih učinkov.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Skupno vprašanje za vrednotenje se nanaša na izboljšanje dostopa do IKT na podeželskih območjih, hkrati pa naslavlja njihovo uporabo in kakovost. Merilo za presojo tega vprašanja se osredotoča na samo povečanje dostopa gospodinjstev na podeželskih območjih do IKT. Vprašanje se bo presodilo s skupnim kazalnikom rezultata, ki meri delež podeželskega prebivalstva, ki imajo zahvaljujoč podpori PRP izboljšan dostop do infrastrukture in storitev IKT, glede na celotno podeželsko prebivalstvo v Sloveniji (R25), ter dodatnim kazalnikom za merjenje deleža podeželskih *gospodinjstev*, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč ukrepom PRP.

Naslednji dodatni kazalnik se nanaša na delež podeželskih gospodinjstev, ki so dobila dostop do IKT zahvaljujoč PRP na ravni občine, kjer se projekt izvaja. Namreč, pogoji za upravičenost veleavajo, da so upravičenci podpore občine ali konzorciji občin ter da se mora naložba izvesti izključno na območju, kjer širokopasovna infrastruktura še ni zgrajena in kjer hkrati ni tržnega interesa za njeno gradnjo, prav tako pa mora biti izpolnjen pogoj, da se lokacija naložbe nahaja v naseljih z manj kot 5000 prebivalcev.

S pridobljeno podporo bodo upravičenci (občine) vzpostavili dostop do širokopasovnih priključkov, kar za končne uporabnike (gospodinjstva/prebivalstvo) seveda ne pomeni, da jih morajo uporabljati. Zaradi tega bomo izmerili tudi, kolikšen delež novo vzpostavljenih širokopasovnih priključkov se dejansko uporablja.

Skupno vprašanje se nanaša tudi na samo uporabo in kakovost infrastrukture in storitev IKT, zato bomo za odgovor na vprašanje uporabili še kazalnik zadovoljstva končnih uporabnikov s kakovostjo ter dostopnostjo do IKT. Eden od kazalnikov kakovosti je tudi kapaciteta samega širokopasovnega priključka, zato se bo meril delež širokopasovnih priključkov, ki omogočajo zelo visoke hitrosti (≥ 100 Mbps), izmed vseh novih širokopasovnih priključkov.

Merila za presojo	Skupni kazalniki	Dodatni kazalniki
Povečal se je dostop gospodinjstev na podeželskih območjih do IKT	R25 / T24 - % podeželskega prebivalstva, ki imajo izboljšan dostop do infrastrukture in storitev IKT	

		Delež podeželskih gospodinjstev, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč PRP
		Delež podeželskih gospodinjstev, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč PRP na občino
		Delež podeželskih gospodinjstev, ki uporabljajo nove širokopasovne priključke
		Zadovoljstvo končnih uporabnikov s kakovostjo in dostopnostjo do IKT
		Delež širokopasovnih priključkov, ki omogočajo zelo visoke hitrosti (>/= 100 Mbps)

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za vse dodatne kvantitativne kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o upravičencih ARSKTRP in podatke iz podatkovnih baz Eurostat in SURS.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Kazalniki bodo izračunani kot delež gospodinjstev/prebivalstva, ki imajo dostop do širokopasovnega priključka (podatki o upravičencih iz baze ARSKTRP) glede na število gospodinjstev/prebivalstva na področju celotne Slovenije (podatki Eurostat in SURS). Za izračun kazalnika spremembe deleža podeželskih gospodinjstev bo upoštevan podatek o dostopu do širokopasovnih priključkov pred ter po investiciji na ravni celotne Slovenije.

Ker je eden od pogojev za upravičenost, da se mora naložba izvesti izključno na območju, kjer širokopasovna infrastruktura še ni zgrajena in kjer hkrati ni tržnega interesa za njeno gradnjo, prav tako pa mora biti izpolnjen pogoj, da se mora lokacija naložbe nahajati v naseljih z manj kot 5000 prebivalcev, bo izračunala tudi pokritost z dostopi do širokopasovnih priključkov na področju občine/konzorcija občin z novimi širokopasovnimi priključki. Konkretno bomo delili število prebivalstva v občini, ki so pridobili dostop do IKT zaradi podukrepa M07.3, s celotno populacijo te občine.

Kazalnik deleža podeželskih gospodinjstev, ki uporabljajo nove širokopasovne priključke se bo izračunal kot odstotek med številom izkoriščenih novih priključkov in številom vseh na novo vzpostavljenih širokopasovnih priključkov. Izračunan bo tudi kazalnik deleža širokopasovnih priključkov, ki omogočajo zelo visoke hitrosti (>/= 100 Mbps) glede na število vseh širokopasovnih priključkov, ki so bili vzpostavljeni v okviru ukrepa M07.3.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve na izzive

Omejitev pri izračunu kvantitativnih kazalnikov je lahko slaba kvaliteta podatkov. V primeru, da ne bo možno dobiti podatka o izkoriščenosti priključkov (t.j. koliko gospodinjstev z novimi priključki se je naročilo na internet), bomo za ta kazalnik uporabili kvalitativne metode.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik*i. Razlogi za uporabo omenjenih metod*

Z namenom pridobitve povratne informacije o zadovoljstvu končnih uporabnikov s kakovostjo in dostopnostjo širokopasovnih priključkov, katerih število je lahko tudi do 5.000 glede na pogoje upravičenosti, se bo uporabil anketni vprašalnik. Anketni vprašalnik ima to prednost, da doseže najširši krog deležnikov, je časovno nezahteven (tako za nosilca raziskave kot za vprašanca), ter zaradi njegovega standardiziranega formata odgovorov omogoča najpreprostejše zbiranje podatkov.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Anketni vprašalnik bo posredovan vsakemu gospodinjstvu, kjer je bil na novo vzpostavljen širokopasovni priključek v sklopu iniciative. Namenjen bo merjenju zadovoljstva končnih uporabnikov s kakovostjo in dostopnostjo širokopasovnih priključkov.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovor za celotno populacijo, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnost in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 - Skupni javni izdatki (v EUR)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O2 - Skupni obseg naložb (v EUR)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O3 - Število podprtih operacij	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O15 - Prebivalci, deležni izboljšanih storitev / infrastrukture	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Skupni kazalniki rezultata					
R25 / T24 - Delež podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev / infrastrukture (informacijska in komunikacijska tehnologija - IKT)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež podeželskih gospodinjstev, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

PRP					
Delež podeželskih gospodinjstev, ki imajo dostop do IKT zahvaljujoč PRP na občino	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež podeželskih gospodinjstev, ki uporabljajo nove širokopasovne priključke	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Zadovoljstvo končnih uporabnikov s kakovostjo in dostopnostjo do IKT	/	Ni podatka	/	/	Anketa med koristniki
Delež širokopasovnih priključkov, ki omogočajo zelo visoke hitrosti (>= 100 Mbps)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Do 31.12.2016 se edini ukrep, vezan na to prednostno področje, še ni izvajal. Zaradi vsebinskega prekrivanja z drugimi skladi in instrumenti EU (ESRR, Evropski sklad za strateške naložbe, Instrument za povezovanje Evrope) in posledične soodvisnosti med resorji, je namreč izvajanje nekoliko zamaknjeno. Posledično izračun kazalnikov ni bil mogoč.					
6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje Program razvoja podeželja še ni ukrepal na področju izboljšanja dostopa do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na podeželskih območjih. Strategija Evropa 2020 in Načrt razvoja širokopasovnih omrežij naslednje generacije do leta 2020 poudarjata pomen uvedbe širokopasovnih povezav za spodbujanje družbene vključenosti in konkurenčnosti. Prednostno področje zatorej zasleduje cilj izboljšanja dostopa do širokopasovnega omrežja elektronskih komunikacij, konkretno naseljem z manj kot 5.000 prebivalci. Cilji, ki jih Program razvoja podeželja zasleduje s podukrepom M07.3, so: 10 mio EUR javnih izdatkov za 10 podprtih operacij za naložbe v širokopasovno infrastrukturo in zagotavljanje širokopasovnega dostopa ter 35.000 prebivalcev, ki je zahvaljujoč tem operacijam deležnih nove ali izboljšane infrastrukture IKT. Ukrep M07 se še ni izvajal, niti ne predvideva javnega razpisa v letu 2017.					
7. Zaključki in priporočila					
Zaključki			Priporočila		
N/A			N/A		

4.XIX. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 19: »V kolikšni meri so sinergije med prednostnimi nalogami in prednostnimi področji povečale učinkovitost programa razvoja podeželja?«

1. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za opredelitev sinergij med prednostnimi področji in nalogami ter vpliv tega na učinkovitost PRP bomo uporabili eno merilo za presojo, za njegovo merjenje pa 21 od 25 skupnih kazalnikov rezultata in dva krovna dodatna kazalnika. Prvi dodatni kazalnik se nanaša na sekundarne učinke skupnih kazalnikov rezultata, katere bomo s ciljem identifikacija učinkov ukrepov na druga prednostna področja, v okviru katerih niso programirani, ločili od primarnih učinkov, kot opisano v metodologiji spodaj. V okviru drugega dodatnega kazalnika bomo opredelili interakcije med ukrepi, in sicer na podlagi razgovorov in fokusnih skupin z upravičenci.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Podprti ukrepi PRP so si komplementarni na način, da ima njihova interakcija sinergijske učinke	R1 – Delež kmetijskih gospodarstev s podporo programa razvoja podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)	
	R2 – Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot (prednostno področje 2A)	
	R3 – Delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom/naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja (prednostno področje 2B)	
	R4 – Delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (prednostno področje 3A)	
	R7 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin (prednostno področje 4A)	
	R8 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda (prednostno področje 4B)	
	R10 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (prednostno področje 4C)	
	R12 – Delež namakanega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem (prednostno področje 5A)	
	R13 – Povečanje učinkovite rabe vode v	

	kmetijstvu pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5A)	
	R14 – Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5B)	
	R15 – Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti (prednostno področje 5C)	
	R16 – Delež GVŽ (glava velike živine), ki jih zadevajo naložbe v živinorejo za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D)	
	R17 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D)	
	R18 – Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida (prednostno področje 5D)	
	R19 – Zmanjšane emisije amonijaka (prednostno področje 5D)	
	R20 – Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prispevanje k sekvstraciji in shranjevanju ogljika (prednostno področje 5E)	
	R21 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)	
	R22 – Delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B)	
	R23 – Delež podeželskega prebivalstva, deležnega izboljšanih storitev/infrastrukture (prednostno področje 6B)	
	R24 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER) (prednostno področje 6B)	
	R25 – Delež podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev /infrastrukture (informacijska in komunikacijska tehnologija – IKT) (prednostno področje 6C)	
		Sekundarni učinki ukrepov PRP na prednostna področja, v katerih niso programirani (R ^s 1-R ^s 25)

		Pozitivne in negativne interakcije med podprtimi ukrepi v PRP (kvalitativni kazalnik)
2. Uporabljene metode Za opredelitev vpliva sinergij na uspešnost oz. učinkovitost izvajanja PRP bomo uporabili triangularen pristop, začeniši s kvalitativnim pregledom teoretičnih primarnih, sekundarnih in transverzalnih učinkov, nato izračun skupnih kazalnikov rezultata 1-25, razdeljeno na primarne in sekundarne učinke; zaključili bomo s pogovori s strokovnjaki in upravičenci za preverbo rezultatov iz prve in druge faze postopka. Faza 1: Teorija sprememb V prvotni oceni primarnih, sekundarnih in transverzalnih učinkov smo identificirali več virov sinergij, kot prikazano spodaj. Argumentacija za določitev kateri ukrepi vplivajo na katera prednostna področja, znotraj katerih niso programirani, je navedena pri vsakem skupnem vprašanju za vrednotenje ločeno (za prikaz primarno programiranih ukrepov in sekundarnih učinkov po prednostnih področjih gledati poglavje 3.A). Identificirani so bili tudi transverzalni učinki med prednostnimi področji, ilustrirano v spodnji tabeli. Pri večini transverzalnih učinkov gre za pozitiven vpliv enega prednostnega področja na drugega, drugače je pri medsebojni interakciji prednostnih področij 2A in 4A, kjer ni jasno ali je vpliv pozitiven ali negativen. Prednostno področje 2A sicer cilja k pozitivnem učinku na biotsko raznovrstnost, a je ta lahko učinek naložb v okviru PP 2A tudi negativen, kot opisano v ex-post vrednotenju. Dejanski učinek naložb na biotsko raznovrstnost bo možno opredeliti na podlagi informacij o posameznem projektu in razgovori s strokovnjaki (<i>gledati tudi specifično vprašanje za vrednotenje št. 2</i>). V nadaljevanju prve faze bodo bolj natančno opredeljeni tudi transverzalni učinki med ukrepi. Teoretične transverzalne učinke bomo ovrednotili na podlagi kvalitativnih analiz.		

Sekundarni učinki: opredelitev morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem																	
Prednostna naloga	Prednostno področje	Ukrep	PN2		PN3		PN4			PN5					PN6		
			2A	2B	3A	3B	4A	4B	4C	5A	5B	5C	5D	5E	6A	6B	6C
			M01 M04 M06 M16	M01 M06	M01 M02 M03 M04 M09 M14 M16		M01 M02 M10 M11 M13 M16 M08								M06 M08 M16	M19	M07
PN2	PP2A	M01															
		M04															
		M06															
		M16															
	PP2B	M01															
		M06															
PN3	PP3A	M01															
		M02															
		M03															
		M04															
		M09															
		M14															
PN4	KMETIJSTVO: PP4ABC	M01															
		M02															
		M10															
		M11															
		M13															
	GOZDARSTVO PP4ABC	M08															
PN6	PP6A	M06															
		M08															
		M16															
	PP6B	M19															
	PP6C	M07															

	programirano prednostno področje
	pozitivni transverzalni učinki (sinergije)
	negativni transverzalni učinki
	nejasni transverzalni učinki - možen je tako negativen kot tudi pozitiven vpliv enega prednostnega področja na drugega
	ni transverzalnega učinka

Faza 2: Kvantitativne metode: vse kvantitativne metode, opisane pod skupnimi vprašanji za vrednotenje 1-18 za izračun skupnih kazalnikov rezultata

Prispevanje ukrepov k rezultatom R1-R25 bomo razdelili na primarne in sekundarne učinke. Primarni učinki so neposredni učinki s strani programiranih ukrepov, medtem ko so sekundarni učinki rezultat ukrepov, ki pod določeno prednostno področje niso programirani, je bil pa na podlagi njihovega opisa, financiranih operacij in ciljev v okviru teorije sprememb (Faza 1) identificiran učinek na to prednostno področje. Pri sekundarnih učinkih gre sicer v veliki meri za ukrepe, ki ne morejo biti kvantificirani, kot na primer usposabljanje, svetovanje in sodelovanje. V okviru te faze bomo zato gledali tiste ukrepe, ki imajo lahko kvantitativni (oprijemljivi) učinek na prednostno področje, to so predvsem naložbeni ukrepi (M04, M06 in M08) in površinski ukrepi (M10, M11 in M13).

Faza 3: Kvalitativne metode: fokusne skupine, razgovori

V tretji fazi bomo rezultate teoretičnega dela analize in kvantitativnih kazalnikov preverili s strokovnjaki v okviru razgovorov in z izbranimi upravičenci v okviru fokusnih skupin. Pri slednjem bomo izbrali okvirno 20 od tistih upravičencev, ki je vključenih v največ različnih ukrepov; s tem bomo dobili boljše in globlje razumevanje medsebojnih učinkov različnih ukrepov (sinergij), hkrati je izbrana metoda bistveno manj časovno in stroškovno

zahtevna, kot če bi izbrali širši krog upravičencev. Od upravičencev nas tako zanima, kakšne medsebojne interakcije različnih ukrepov so oni opazili, ali jim je vključitev v en ukrep pomagala pri začetku izvajanja drugega ukrepa (na primer, vpliv naložb v okolju prijazno mehanizacijo na izvajanje zahtev v okviru KOPOP), ali so usposabljanja, svetovanja in/ali sodelovanja pozitivno vplivala na izvajanje kmetijskih dejavnosti, predvsem tistih, povezanih z ekološkim in okolju prijaznim kmetovanjem, in tako dalje.

V okviru razgovorov s strokovnjaki se bomo pogovarjali o izsledkih fokusnih skupin in rezultatih kvantitativne analize, pa tudi o teoretičnih sinergijskih učinkih samih. Zanima nas interpretacije rezultatov, izkušnje iz preteklosti in preteklega programskega obdobja, razlogih za morebitne diskrepance med teorijo in prakso, implikacijami za PRP in financirane operacije (ali projekti, naložbe, usposabljanja), in tako dalje.

3. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalnik rezultata					
R1 – Delež kmetijskih gospodarstev s podporo programa razvoja podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A)	/	0,1%	73	/	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS (2016)
R2 – Sprememba kmetijske proizvodnje na podprtih kmetijah/letno število delovnih enot (prednostno področje 2A)	/	0	0	0	ARSKTRP - baza upravičencev
R3 – Delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom /naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja (prednostno področje 2B)	/	0,79%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R4 – Delež kmetijskih gospodarstev, ki prejemajo podporo za sodelovanje v shemah kakovosti, na lokalnih trgih in v kratkih dobavnih verigah ter skupinah/organizacijah proizvajalcev (prednostno področje 3A)	/	/	0	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R7 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so	/	38,53%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev,

bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin (prednostno področje 4A)					MKGP (RABA)
R8 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda (prednostno področje 4B)	/	34,91%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev; MKGP (RABA)
R10 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (prednostno področje 4C)	/	36,03%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, SURS
R12 – Delež namakanega zemljišča, ki bo prešlo na učinkovitejši namakalni sistem (prednostno področje 5A)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R13 – Povečanje učinkovite rabe vode v kmetijstvu pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5A)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R14 – Povečanje učinkovite rabe energije v kmetijstvu in pri predelavi hrane pri projektih s podporo programa razvoja podeželja (prednostno področje 5B)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R15 – Energija iz obnovljivih virov, proizvedena s podprtimi projekti (prednostno področje 5C)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R16 – Delež GVŽ (glava velike živine), ki jih zadevajo naložbe v živinorejo za zmanjševanje emisij	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D)					
R17 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D)	/	25,1%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R18 – Zmanjšane emisije metana in dušikovega oksida (prednostno področje 5D)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R19 – Zmanjšane emisije amonijaka (prednostno področje 5D)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R20 – Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (prednostno področje 5E)	/	24,4%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
R21 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (prednostno področje 6A)	0	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
R22 – Delež podeželskega prebivalstva, zajetega v strategijah lokalnega razvoja (prednostno področje 6B)	/	69%	/	/	Tabela za spremljanje ukrepa Leader
R24 – Delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti (LEADER) (prednostno področje 6B)	0	/	/	/	Strategije lokalnega razvoja
R25 – Delež podeželskega prebivalstva, deležnega novih ali izboljšanih storitev /infrastrukture (informacijska in komunikacijska tehnologija – IKT) (prednostno področje 6C)	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

4. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Ključna težava pri iskanju odgovora na vprašanje za vrednotenje je pozen začetek izvajanja večine ukrepov PRP. Posledično so učinki določenih ukrepov zanemarljivi ali celo nični (glej skupne kazalnike rezultata R1, R2, R3, R4, R12, R13, R14, R15, R16, R18, R19, R21, R22, R24 in R25), kar pomeni, da med njimi v obdobju vrednotenja ni bilo možnosti za ustvarjanje sinergij.

5. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Pri odgovoru na vprašanje za vrednotenje se naslanjamo na tiste kazalnike rezultata, ki so utemeljeni na dejanskih učinkih PRP v obdobju 2014-2020 (izplačila za tranzicijske ukrepe torej niso upoštevana), in sicer:

- R1 – Delež kmetijskih gospodarstev s podporo programa razvoja podeželja za naložbe v prestrukturiranje ali posodabljanje (prednostno področje 2A): 0,1% (oz. 73 KMG);
- R3 – Delež kmetijskih gospodarstev s poslovnim razvojnim načrtom /naložbami za mlade kmete, podprtimi s programom razvoja podeželja (prednostno področje 2B): 0,79%;
- R7 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za podpiranje biotske raznovrstnosti in/ali krajin (prednostno področje 4A): 38,53%;
- R8 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja voda (prednostno področje 4B): 34,91%;
- R10 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za izboljšanje upravljanja tal in/ali preprečevanje erozije tal (prednostno področje 4C): 36,03%;
- R17 – Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov in/ali amonijaka (prednostno področje 5D): 77%;
- R20 – Delež kmetijskih in gozdnih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prispevanje k sekvestraciji in shranjevanju ogljika (prednostno področje 5E): 44,5%;

Iz nabora skupnih kazalnikov rezultata je razvidno, da je največ učinkov in rezultatov povezanih z izvajanjem površinskih ukrepov (M10, M11 in M13), katerih učinki so predvideni zlasti na izgled kmetijske krajine in okolje (tj. biotsko raznovrstnost, vode in tla, pa tudi podnebje). Analiza pozitivnih in negativnih interakcij med podprtimi ukrepi v PRP (tj. tistimi, ki so se dejansko izvajali), navajamo v nadaljevanju:

- Potencialne pozitivne sinergije so med naložbenimi ukrepi (zlasti M04) in ukrepi, ki spodbujajo okolju in podnebu prijazne kmetijske prakse (ukrepa M10 in M11). Naložbe omogočajo, olajšujejo ali dopolnjujejo izvajanje zahtev navedenih ukrepov, npr. nabava mrež proti toči služi prilagajanju na podnebne spremembe, nakup strojev za konzervacijsko obdelavo tal (brez oranja) prispeva k izvajanju ukrepa KOPOP itd. Podatki za zanesljive zaključke so pomanjkljivi, saj opisi naložb niso dovolj podrobni, število odobrenih operacij pa je majhno.
- Sinergije med M10, M11 in M14 v smislu sonaravne, biodinamične živinoreje.
- Ugotavljamo tudi, da obstaja tveganje za negativne (ali vsaj odsotnost pozitivnih) interakcij med ukrepom M13 ter ukrepoma M10 in M11. Negativni učinki se lahko kažejo v obliki izpodrivanja, saj prejemanje finančne podpore v okviru ukrepa OMD lahko zmanjšuje motivacijo za vstop v ukrepa KOPOP in EK.
- Sinergije že obstajajo znotraj zahtev ukrepa M10 (aktivnosti, ki prispevajo k vsem

trem prednostnim področjem hkrati, npr. kolobar, analiza tal itd.).

Poleg tega ugotavljamo določene sinergijske učinke za ukrepe, ki se niso izvajali:

- M16 podpira oz. dopolnjuje vse ukrepe, zato ima velik potencial za sinergijske učinke. Tudi faza načrtovanja izvedbe ukrepa je dobro zastavljena, saj je utemeljen na pregleda predlogov pilotnih projektov po ciljih PRP, s čimer se zagotavlja prispevek k tistim, ki imajo največji potencial za uspeh.
- M19 ima zaradi širine operacij, ki jih strategije lokalnega razvoja spodbujajo, potencialni vpliv na skoraj vse ukrepe PRP.
- Med ukrepoma M03 in M11 obstaja velik potencial za sinergije, saj ukrep na področju shem kakovosti omogoča financiranje certificiranja ekološke kmetije, ukrep ekološkega kmetovanja pa tovrstne prakse. Žal se v tem programskem obdobju zaradi časovne neusklajenosti te sinergije med ukrepoma ne bodo ustvarile.
- M01 in M02 imata potencial za sinergijske učinke na nekmetijske dejavnosti preko spodbujanja mehkih veščin (delo z ljudmi, komunikacija, jeziki itd.).
- Sinergije med M03 in M09 se kažejo pri povezovanju proizvajalcev v shemah kakovosti za skupni nastop na trgu in s tem večjo pogajalsko močjo tovrstnih povezav.
- Sinergije med M06.1 (mladi kmetje) in drugimi ukrepi, zlasti M11 (npr. preko vzpostavitve poslovnega načrta ekološke kmetije).

Dodatnega kazalnika rezultata »Sekundarni učinki ukrepov PRP na prednostna področja, v katerih niso programirani (R^s1-R^s25)« nismo računali, saj na podlagi razpoložljivih podatkov in šibkih primarnih učinkov številnih ukrepov izračun ni smiseln.

6. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

4.XX. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 20: »V kolikšni meri je tehnična pomoč prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013?«

1. Dejavnosti tehnične pomoči

Tehnična pomoč podpira celotno izvajanje PRP, njegovo spremljanje in vrednotenje. Konkretno so v skladu s 59. členom Uredbe (EU) št. 1303/2013 v tehnično pomoč vključene naslednje aktivnosti:

- Dejavnosti podpore izvajanju PRP: priprava, upravljanje, spremljanje, vrednotenje, obveščanje in komuniciranje, mreženje, reševanje sporov ter nadzor in revizija
- Zmanjšanje administrativnih bremen na upravičence, vključno z omogočanjem elektronske izmenjave podatkov
- Krepitev zmogljivosti organov držav članic, partnerjev in končnih prejemnikov za upravljanje in uporabo PRP

Upoštevajoč navedenega so za učinkovito in uspešno izvajanje PRP potrebni ustrezno število, struktura in izobrazba kadrov, primerni mehanizmi za sodelovanje med organi, ki so odgovorni za izvajanje in/ali upravljanje PRP, ustrezen IT sistem, ukrepi za zmanjšanje administrativnega bremena ter obveščanje, promocija in mreženje.

Aktivnosti mreženja in obveščanja, ki tudi vključujejo dejavnosti namenjene krepitvi zmogljivosti partnerjev, se izvajajo v okviru Mreže za podeželje in se vrednotijo v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 21. Za ostale naloge tehnične pomoči smo oblikovali merila in kazalnike, s katerimi bomo ovrednotili prispevanje tehnične pomoči k ciljem navedenih zgoraj.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za vse cilje tehnične pomoči razen nalog v pristojnosti Mreže za podeželje, ki bodo vrednotene v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 21, smo oblikovali po eno merilo za presojo. V okviru ustreznosti sodelovanja organov nas zanimata predvsem organ upravljanja in plačilna agencija.

Ustreznost kadrov za doseganje ciljev PRP bomo ocenili na podlagi števila in zmogljivosti obstoječih kadrov ter stopnje njihove fluktuacije; slednje namreč za Organ upravljanja predstavlja veliko tveganje za zamik izvajanja PRP in je po predhodnih razgovorih s strokovnjaki sodeč tovrstne zamike že povzročal.

Ali je IT sistem ustrezen za doseganje ciljev ali ne, se bo merilo preko stopnje digitaliziranosti procesov in zadovoljstva uporabnikov, medtem ko bomo ustreznosti ukrepov za zmanjšanje administrativnih bremen merili prek vrste sprejetih ukrepov, dolžine prijavnega postopka in zadovoljstva upravičencev.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Sodelovanje organov je ustrezno za doseganje ciljev		Obojestransko zadovoljstvo s sodelovanjem in komuniciranjem med OU in plačilno agencijo
Kadrovske zmogljivosti so ustrezne za		Delež kadrov vključenih v izvajanje aktivnosti PRP, ki so

doseganje ciljev (število in usposobljenost)		financirani iz sredstev tehnične pomoči
		Stopnja fluktuacije kadrov
		Stopnja fluktuacije kadrov s ključnimi znanji
		Delež realizacije akcijskega načrta kadrov
		Število izvedenih usposabljanj ali izobraževanj
		Realizacija načrta usposabljanj
		Stopnja zadovoljstva z izvedenimi usposabljanji in izobraževanji
		Stopnja zadovoljstva z ustreznostjo izbranih vsebin izobraževanj ali usposabljanj
IT sistem je ustrezen za doseganje ciljev		Stopnja digitaliziranosti procesa od objave javnega razpisa do zbiranja vlog, izplačil in spremljanja.
		Zadovoljstvo zaposlenih na OU in plačilni agenciji z IT sistemom
Sprejeti so bili ustrezni ukrepi za zmanjšanje administrativnih bremen za upravičence		Dolžina prijavnega postopka
		Število in vrsta sprejetih ukrepov za zmanjšanje administrativnih bremen za upravičence
		Zadovoljstvo končnih upravičencev z dolžino postopka in jasnostjo navodil

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za vse dodatne kvantitativne kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o izplačilih, podatke o kadrih na MKGP in ARSKTRP in podatke o usposabljanjih.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Spodaj navajamo kvantitativne kazalnike z načinom njihovega izračuna:

- »Delež kadrov vključenih v izvajanje aktivnosti PRP, ki so financirani iz sredstev tehnične pomoči« – pridobimo z deljenjem števila kadrov, ki so financirani iz tehnične pomoči, s številom vseh kadrov, ki so vključeni v izvajanje in/ali upravljanje PRP.
- »Stopnja fluktuacije kadrov« – število odhodov kadrov financiranih iz tehnične pomoči kot delež vseh kadrov financiranih iz TP na začetku koledarskega leta. Podatke in komentar bomo pridobili prek razgovorov s kadrovskima službama MKGP in ARSKTRP.
- »Stopnja fluktuacije kadrov s ključnimi znanji« - izračunan na enak način kot zgornji kazalnik, le da se numerator nanaša izključno na ključne kadre, t.j. tiste kadre, ki imajo specifična znanja, na primer o finančnih instrumentih ali o dobrobiti živali.
- »Delež realizacije akcijskega načrta kadrov« - dejansko število zaposlitev iz

sredstev tehnične pomoči kot delež vseh načrtovanih zaposlitev iz sredstev TP.

- »Realizacija načrta usposabljanj« - število izvedenih usposabljanj kot delež vseh načrtovanih usposabljanj.
- »Delež izplačanih sredstev tehnične pomoči, namenjen krepitvi zmogljivosti partnerjev« - izračunan prek delitve vrednosti (v EUR) sredstev TP, namenjenih krepitvi zmogljivosti partnerjev, z vsemi izplačili tehnične pomoči.
- »Delež izplačanih sredstev tehnične pomoči, namenjen krepitvi zmogljivosti končnih prejemnikov« - izračunan prek delitve vrednosti (v EUR) sredstev TP, namenjenih krepitvi zmogljivosti končnih prejemnikov, z vsemi izplačili tehnične pomoči.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri izračunu vrednosti deležev ne vidimo izzivov.

(b) Kvalitativne metode: ankete, razgovori

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za dodatne kvalitativne kazalnike bomo uporabili anketni vprašalnik in metodo polstrukturiranega razgovora. Prvi doseže največje število vprašancev, v tem primeru zaposlenih iz naslova tehnične pomoči, partnerjev in končnih upravičencev PRP, medtem ko razgovori s strokovnjaki omogočijo bolj temeljito razumevanje prispevanja tehnične pomoči k ciljem.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Spodaj navajamo kvalitativne kazalnike z obrazložitvijo in načinom merjenja:

- »Obojestransko zadovoljstvo s sodelovanjem med OU in plačilno agencijo« - zanima nas subjektivno mnenje obeh strani o uspešnosti komuniciranja, izmenjavi podatkov, odzivnosti sogovornikov, medosebnih odnosih, frekvenci in načinu komuniciranja, ipd. V ta namen bomo anketni vprašalnik posredovali vsem zaposlenim na OU, katerih plače so financirane iz sredstev tehnične pomoči
- »Stopnja zadovoljstva z izvedenimi usposabljanji in izobraževanji« in »Stopnja zadovoljstva z ustreznostjo izbranih vsebin izobraževanj ali usposabljanj« - zaposleni iz tehnične pomoči se lahko udeležijo številnih usposabljanj, tudi tistih, namenjenih celotnemu Ministrstvu. Za ugotovitev stopnje zadovoljstva z vsebino izvedenih usposabljanj in relevantnosti dotedanjih usposabljanj bomo koristili anketni vprašalnik zaposlenim iz tehnične pomoči.
- »Stopnja digitaliziranosti procesa od objave javnega razpisa do zbiranja vlog, izplačil in spremljanja« - prek razgovorov bomo opredelili število korakov v procesu, ki so tudi v digitalni obliki, pri čemer bomo kot ločene korake upoštevali pripravo javnega razpisa, objavo in komunikacija javnega razpisa, zbiranje prijav oz. vlog, preverjanje prijav in izbor, odobritev, izplačilo, spremljanje, ipd.
- »Zadovoljstvo zaposlenih na MKGP in ARSKTRP z IT sistemom« - ali so uporabniki zadovoljni z učinkovitostjo, odzivnostjo, uporabniško izkušnjo, primernostjo (ipd.) IT sistemov bomo prav tako poizvedeli preko anketnih vprašalnikov zaposlenim iz tehnične pomoči.
- »Dolžina prijavnega postopka« - v okviru razgovorov s strokovnjaki bomo opredelili okvirno dolžino prijavnega postopka in le-to s pomočjo strokovnjakov s tega področja tudi ovrednotili.
- »Število in vrsta sprejetih ukrepov za zmanjšanje administrativnih bremen za upravičence« - ukrepi, sprejeti za zmanjšanja administrativnih bremen za upravičence, so navedeni v PRP, na razgovorih bomo preverili njihovo uspešnost.
- »Zadovoljstvo končnih upravičencev z dolžino postopka in jasnostjo navodil« - vprašanje bo vključeno v anketo končnim upravičencem ukrepov.

Za boljše razumevanje kadrov in usposabljanj bomo izvedli intervju s kadrovsko službo MKGP.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Četudi se pri anketah pogosto pojavlja tveganje prenizke odzivnosti, od zaposlenih iz tehnične pomoči, katerim bo večino vprašanj v okviru tega vprašanja za vrednotenje naslovljeno, pričakujemo visoko odzivnost. Tveganje neverodostojnosti ali neuporabljivosti izsledkov kot rezultat navzkrižja interesov intervjuvancev bomo blažili prek izvedbe večjega števila razgovorov z različnimi deležniki.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalnik učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR)	4.953.187	/	/	/	Dokumentacija MKGP
Dodatni kazalnik rezultata					
Obojestransko zadovoljstvo s sodelovanjem in komuniciranjem med OU in plačilno agencijo	<i>Kvalitativen kazalnik: gledati odgovor v točki 6. in prilogo A-1</i>				Anketa med zaposlenimi OU in PA
Delež kadrov vključenih v izvajanje aktivnosti PRP, ki so financirani iz sredstev tehnične pomoči	/	100%	/	/	Dokument »Podatki TP« (MKGP)
Stopnja fluktuacije kadrov ²⁰⁶	/	MKGP: 11% AKTRP: 2%	/	/	Dokument »Podatki TP« (MKGP)
Stopnja fluktuacije kadrov s ključnimi znanji	/	/	/	/	Elektronsko sporočilo MKGP z dne 7.3.2017
Delež realizacije akcijskega načrta kadrov	/	98%	/	/	Dokument »Podatki TP« (MKGP), Akcijski načrt kadrov
Število izvedenih usposabljanj ali izobraževanj	37	/	/	/	Dokument »Podatki TP« (MKGP)
Realizacija načrta usposabljanj	/	75%	/	/	Dokument »Podatki TP« (MKGP)
Stopnja zadovoljstva z izvedenimi	/	89%	/	/	Anketa med zaposlenimi

²⁰⁶ Fluktuacija 2016 = odhodi / povprečno število kadrov 2016 * 100. Primer MKGP: 5 / 45,5 * 100 = 11%

usposabljanji in izobraževanji					OU in PA
Stopnja zadovoljstva z ustreznostjo izbranih vsebin izobraževanj ali usposabljanj	/	79%	/	/	Anketa med zaposlenimi OU in PA
Stopnja digitaliziranosti procesa od objave javnega razpisa do zbiranja vlog, izplačil in spremljanja.	Opisni kazalnik – gledati točko 6.				Elektronsko sporočilo ARSKTRP z dne 13.4.2017
Zadovoljstvo zaposlenih na OU in plačilni agenciji z IT sistemom	/	MKGP: 47% AKTRP: 51% / 66%	/	/	Anketa med zaposlenimi OU in PA
Dolžina prijavnega postopka	Opisni kazalnik – gledati točko 6.				Elektronsko sporočilo ARSKTRP z dne 13.4.2017
Število in vrsta sprejetih ukrepov za zmanjšanje administrativnih bremen za upravičence	Opisni kazalnik – gledati točko 6.				Program razvoja podeželja 2014-2020
Zadovoljstvo končnih upravičencev z dolžino postopka in jasnostjo navodil	/	34-55%	/	/	Anketa med upravičenci
5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Posebnih težav nismo zaznali.					
6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje Ocenjujemo, da je tehnična pomoč, skupaj z Mrežo za podeželje, pomembno prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 59 Uredbe (EU) št. 1303/2013 in člena 51(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013. Sistem tehnične pomoči je na Organu upravljanja dobro vzpostavljen, glavni prostor za izboljšavo vidimo v ukrepih za izboljšanje IT sistema in nadaljnjem zmanjševanju administrativnih bremen za upravičence. Vlogo Organa upravljanja v Sloveniji opravlja Direktorat za kmetijstvo na MKGP; ARSKTRP, ki sicer deluje tudi kot plačilna agencija, dodatno opravlja določene naloge OU. Zaradi medsebojne odvisnosti in potrebnih interakcij (tudi na dnevni ravni) med obema organoma, so dobri odnosi ključni. Zaposlene iz tehnične pomoči na MKGP in AKTRP smo zato v anketnem vprašalniku (gledati prilogo A-4) povprašali o njihovem zadovoljstvu s številnimi vidiki sodelovanja. Nekoliko manj kot polovica (30 od 62 oz.48 %) anketirancev je zadovoljnih s komunikacijo med AKTRP in MKGP (odgovor "zelo zadovoljen" ali "zadovoljen" na vprašanje "Kako zadovoljni ste s spodnjimi vidiki sodelovanja med AKTRP					

in MKGP?"). Nadaljnjih 31% anketirancev z načinom komuniciranja ni niti zadovoljnih niti nezadovoljnih. S komunikacijo so opazno bolj zadovoljni zaposleni AKTRP (20 od 31) kot zaposleni MKGP (10 od 31). Podobno diskrepanco opazimo tudi pri medosebnih odnosih na splošno: na AKTRP je s tem vidikom sodelovanja zadovoljnih 22 anketirancev (nobeden ni označil nezadovoljstva), na MKGP je zadovoljnih zgolj 9 od 31 anketirancev, kar 8 jih je nezadovoljnih. Z izmenjavo podatkov so prav tako manj zadovoljni na MKGP kot na AKTRP - 8 od 30 v primerjavi z 2 od 32. Z odzivnostjo sogovornikov z druge institucije so anketiranci relativno zadovoljni (52% je zadovoljnih, 10% je nezadovoljnih), kar se ne razlikuje bistveno med AKTRP in MKGP.

Veliko bolj so zaposleni, ki delajo na PRP, zadovoljni z izvedenimi usposabljanji. V letih 2015 in 2016 je bilo izvedenih 37 usposabljanj (od tega 26 samo za zaposlene MKGP, 5 samo za zaposlene AKTRP in 6 za zaposlene obeh organov), katerih se je udeležilo (bruto) 198 javnih uslužbencev. Na vprašanje "Kako relevantna so se vam zdela izvedena usposabljanja, upoštevajoč vaše potrebe za uspešno upravljanje ali izvajanje PRP" je večina anketirancev, ki se so se usposabljanj udeležili, odgovorila pozitivno (89%). Izraženo zadovoljstvo se med AKTRP in MKGP ne razlikuje pomembno.

Poleg usposabljanj so za zagotovitev zadostnih kadrovskih zmogljivosti za doseganje ciljev pomembni tudi drugi ukrepi, predvsem namenjeni ključnim kadrom oz. kadrom s ključnimi znanji. Za motiviranje in zadrževanje ključnih kadrov sta odgovorni kadrovski službi na MKGP in AKTRP. Ključni kadri so formalno tisti, ki zasedajo vodilna mesta (za te so organizirana posebna usposabljanja in izobraževanja), neformalno pa je pomembnih kadrov veliko več. Ugotavljamo, da četudi MKGP ima seznam ključnih kadrov, nima jasno opredeljenih »ključnih znanj«, to je znanj, ki so na novo potrebna za to programsko obdobje (dobrobit živali, finančni instrumenti), znanj, ki zahtevajo specifične izkušnje ali izobrazbo, znanj, pri katerih uvedba traja dlje itd.

Fluktuacije ključnih kadrov (to je, kadrov na vodstvenih položajih) v letih 2015-2016 ni bilo, je pa iz MKGP v letih 2015 in 2016 odšlo 12 kadrov, iz AKTRP pa 15 (od tega 14 v letu 2015). Z 98% realizacijo akcijskega načrta kadrov je zaposlenih tako na MKGP kot na AKTRP skoraj toliko, kot načrtovano.

Manj kot z usposabljanji so zaposleni na PRP zadovoljni z IT sistemom. Iz ankete zaposlenim iz tehnične pomoči je razvidno, da je na MKGP malo manj kot polovica (47 %) zaposlenih zadovoljna z IT podporo za spremljanje, upravljanje in izvajanje PRP (nezadovoljnih je 13%). Na AKTRP je z aplikacijo za zahteve/vloge zadovoljnih malo več kot polovica; konkretno, je največ (66 %) zadovoljnih s primernostjo vsebin in modulov, najmanj (51 %) pa s hitrostjo delovanja in odzivnostjo. Podobno ocenjujejo aplikacijo za investicijske ukrepe (gledati odgovore Q6 in Q7 v prilogi A-4).

Skladno s členom 27 (1) Uredbe (EU) št. 1303/2013 je OU implementiral vrsto ukrepov za zmanjšanje administrativnega bremena za upravičence. Med njimi sodijo poenotenje terminologije ter pogojev in obveznosti za upravičence med različnimi predpisi in izvedbenimi akti, zmanjšanje obsega podatkov, ki se jih zahteva od upravičencev, jasnejša navodila, več informiranja in elektronska izmenjava podatkov. Tudi proces sam je za večino ukrepov digitaliziran v celoti. Kljub tovrstnim prizadevanjem je veliko upravičencev v anketi (gledati prilogo A-1) pri več ukrepih izpostavilo nezadovoljstvo z "birokracijo" in obsegom potrebne papirologije. Končne upravičence smo vprašali tudi, kako zadovoljni so s posameznimi vidiki dela MKGP in AKTRP. Ugotavljamo, da je več kot polovica zadovoljna z jasnostjo navodil (53%), z odzivnostjo zaposlenih (54 oz. 55%) in z načinom izvedbe kontrol na kraju samem (55%). Najmanj je zadovoljnih z dolžino postopka do izplačil (34%, nezadovoljnih je 38%). Dolžina postopka se od ukrepa do

ukrepa močno razlikuje in traja med pol leta in letom in pol. Predvsem za upravičence, ki so vključeni v naložbene ukrepe, to predstavlja pomembno tveganje.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Približno polovica zaposlenih na PRP je s komuniciranjem med AKTRP in MKGP zadovoljna; na strani slednjega je zadovoljna zgolj tretjina.	P.1: Preuči naj se možnost direktnega dostopa baz podatkov AKTRP s strani zaposlenih na MKGP za hitrejši prenos podatkov iz enega organa na drugega. Kadrovske službe naj hkrati pri svojih zaposlenih bolj podrobno preučita stanje (ne)zadovoljstva in dejavnike, ki nanj vplivajo.
Z.2: Koristniki podpore PRP so v povprečju relativno zadovoljni z jasnostjo navodil in odzivnostjo zaposlenih, bistveno manj z dolžino postopka do izplačil.	P.2: Predlagamo analizo stanja procesov in odstranitev ozkih grl za skrajšanje postopkov.

4.XXI. Skupno vprašanje za vrednotenje št. 21: »V kolikšni meri je nacionalna mreža za podeželje prispevala k uresničevanju ciljev iz člena 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013?«

1. Intervencijska logika Mreže za podeželje

Mreža za podeželje zasleduje štiri skupne splošne cilje, opredeljene v Členu 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013, in en nacionalni splošni cilj (cilj e.);

- (a) Večja vključenost zainteresiranih strani v izvajanje razvoja podeželja
- (b) Kakovostnejše izvajanje programov razvoja podeželja
- (c) Obveščanje širše javnosti in potencialnih upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja
- (d) Spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih
- (e) Spodbujanje prenosa znanja in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih.

Za vsako od treh potreb Mreže, identificiranih na podlagi SWOT analize za Slovenijo, sta v akcijskem načrtu Mreže opredeljena po dva splošna cilja, za vsak splošni cilj ena ali dva specifična cilja. Specifični cilji se zasledujejo prek enega ali več operativnih ciljev, oziroma aktivnosti, ki se delijo v tri glavne kategorije: komunikacijske aktivnosti; aktivnosti usposabljanja, sodelovanja in povezovanja; ter druge podporne aktivnosti. V okviru teh treh sklopov aktivnosti Mreža izvaja vse dejavnosti, navedene v Členu 54(3) Uredbe (EU) št. 1305/2013. Opisana intervencijska logika za slovensko nacionalno Mrežo za podeželje je prikazana v Sliki 2 v Prilogi.

Ocenjujemo, da je intervencijska logika ustrezna, saj so operativni cilji (tj. aktivnosti) pravilno zastavljeni za doseganje učinkov in prispevanje k specifičnim ciljem; specifični cilji so pravilno opredeljeni za doseganje rezultatov in prispevanje k splošnim ciljem, ki bodo pa prispevali k boljšemu izvajanju PRP. Obenem je intervencijska logika slovenske Mreže skladna s cilji EU in prevzema vse pristojnosti, opredeljene v Členu 54 Uredbe (EU) št. 1305/2013.

2. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Vprašanje za vrednotenje se neposredno nanaša na cilje predmeta vrednotenja, tj. Mreže za podeželje, zaradi česar vprašanje ocenjujemo kot jasno in ustrezno. Za odgovor bo uporabljenih šest meril za presojo, od njih se štirje nanašajo na skupne splošne cilje mreže za podeželje, eden na nacionalni cilj Mreže ter eden na izvajanje Mreže samo. Pri slednjem uporabljamo dva dodatna kazalnika za merjenje učinkovitosti Mreže, in sicer delež izdatkov za Mrežo v skupnih izdatkih za tehnično pomoč ter ustreznost strukture in organizacije. Skupnih kazalnikov rezultata pri tem vprašanju ni.

Za merjenje prvega cilja Mreže, tj. večje vključenosti zainteresiranih strani v izvajanje PRP, uporabljamo tri dodatne kazalnike: sprememba v številu članov Mreže, sprememba v številu partnerjev (po tipu) sodelujočih pri izvajanju PRP preko aktivnosti Mreže (tudi preko LAS) ter število izvedenih aktivnosti na pobudo partnerjev in članov mreže.

Za merjenje izboljšanja kakovosti izvajanja PRP bo uporabljen kazalnik, ki gleda ozaveščanje o vrednotenju PRP, kazalnik, ki se nanaša na število sprememb PRP, narejenih na podlagi rezultatov vrednotenja in priporočil tematskih skupin, organiziranih s strani Mreže za podeželje in kazalnik, ki spremlja prispevek mreže k izboljšanju kakovosti izvajanja PRP.

Uspešnost dejavnosti obveščanja se bo merila prek petih kazalnikov – eden, ki gleda ali je Mreža (sploh) ključen vir informacij o PRP, trije merijo prepoznavnost Mreže PRP in posameznih ukrepov, možnosti financiranja in programa samega ter en kazalnik, ki meri ustreznost izbranih načinov in vsebin komuniciranja.

Spodbujanje inovacij bomo preverjali z uporabo kvalitativnega kazalnika za merjenje zadovoljstva uporabnikov z njimi.

Nenazadnje se bo merilo, ki se nanaša na nacionalni cilj Mreže, tj. okrepitev prenosa znanja in sodelovanja, merilo prek dveh kazalnikov: prvi meri prispevanje Mreže k projektom sodelovanja, drugi število mednarodnih projektov sodelovanja. Dodatno bomo preverili še, kako je mreža nudila podporo ukrepu 1 in 16.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Dodatni kazalniki
Mreža za podeželje ima ustrezno organizacijo in finančno podporo		Delež javnih izdatkov za vzpostavitev in delovanje Mreže v skupnih izdatkih za tehnično pomoč
		Ustreznost strukture in organizacije dela Mreže
Zaradi dejavnosti nacionalnih mrež za podeželje je v izvajanje PRP vključeno večje število in več vrst zainteresiranih strani		Sprememba v številu članov Mreže
		Število partnerjev Mreže
		Število izvedenih aktivnosti na pobudo partnerjev in članov Mreže
Zaradi dejavnosti nacionalne mreže za podeželje se je izboljšala kakovost izvajanja PRP: - Boljša zmogljivost upravičencev PRP - Boljša ozaveščenost o vrednotenju - Spoznanja na podlagi vrednotenja se upoštevajo pri izvajanju PRP		Število sprememb PRP glede na rezultate vrednotenja in priporočil tematskih delovnih skupin, organiziranih s strani Mreže
		Število članov Mreže, ki meni, da zahvaljujoč Mreži vedo več o vrednotenju PRP
		Prispevek mreže k izboljšanju kakovosti izvajanja PRP
Zaradi dejavnosti nacionalne mreže za podeželje so širša javnost in potencialni upravičenci seznanjeni s politiko razvoja podeželja in možnostmi financiranja		Ključen vir informacij o razvoju podeželja za (potencialne) upravičence
		Prepoznavnost Mreže in njenih vsebin (delež anketirancev)
		Prepoznavnost PRP in EKSRP (delež anketirancev)
		Poznavanje možnosti financiranja s strani PRP zahvaljujoč Mreži
		Ustreznost izbranih načinov in vsebin komuniciranja po ukrepu PRP

Nacionalna mreža za podeželje spodbuja inovacije v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih		Zadovoljstvo uporabnikov z uporabnostjo izvedenih inovativnih projektov, praks, primerov (spodbujenih s strani Mreže)
Okrepljena sta prenos znanja in sodelovanje v kmetijstvu, proizvodnji hrane in na podeželskih območjih		Odstotek projektov sodelovanja spodbujenih preko Mreže izmed vseh projektov podprtih s strani PRP
		Število primerov oziroma projektov sodelovanja na <i>mednarodni</i> ravni (z drugimi nacionalnimi mrežami za podeželje ali drugimi organizacijami)
		Podpora Mreže pri ukrepu M01 – Usposabljanje
		Podpora Mreže pri ukrepu M16 – Sodelovanje

3. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: analiza podatkov o spremljanju

Spodaj opisana metoda, razlogi za njeno uporabo in izzivi veljajo tudi za specifično vprašanje za vrednotenje št. 6, katere predmet so prav tako aktivnosti Mreže za podeželje.

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za kazalnike stanja in kazalnike učinka je najprimernejša uporaba analize podatkov o spremljanju. Ti podatki nam sicer prikažejo številčno stanje (uporabnikov, udeležencev na dogodkih, itd.) ob začetku in koncu obdobja spremljanja, s čimer nam tudi pokažejo učinek dejavnosti Mreže, a nam ne dajo zadostnega vpogleda v njeno izvajanje, zaradi česar za oblikovanje samostojnih zaključkov ali priporočil niso primerni.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Gre za preproste izračune kazalnikov: ali izpis iz baze dejavnosti Mreže, ali izračun spremembe spremenljivke prek formule $x = N_{2016} - N_{2014}$, kot na primer za izračun spremembe števila članov Mreže.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna omejitev kvantitativnih metod je ločitev vpliva Mreže (npr. koliko udeležencev več je bilo zgolj zahvaljujoč dejavnostim Mreže – nevarnost precenjevanja vpliva Mreže) in vzpostavitev vpliva Mreže na neupravičence (npr. učinek ozaveščanja – nevarnost podcenjevanja vpliva Mreže). Dodatno so pri Mreži ključni mehki dejavniki, kot sta zadovoljstvo in prepoznavnost, zaradi česa kazalniki učinka niso dovolj za oblikovanje zaključkov.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik, intervjuji

Razlogi za uporabo kvalitativnih metod, njihov opis in izzivi se nanašajo tako na skupno vprašanje za vrednotenje št. 21 kot tudi na specifično vprašanje za vrednotenje št. 6. Ker se teme med seboj prekrivajo oz. so si komplementarne, se bodo odgovori na kazalnike obeh vprašanj iskali hkrati, tj. prek skupnih vprašalnikov, skupnih razgovorov in skupnih

fokusnih skupin.

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za oblikovanje zaključkov o učinkovitosti Mreže in predlogov za njen nadaljnji razvoj bodo najbolj primerne različne vrste kvalitativnih metod, saj njeni cilji v središče postavljajo uporabnika – tj. upravičence, potencialne upravičence, ekonomske in socialne partnerje in preostale zainteresirane strani. Da bodo izsledki raziskave čim bolj celoviti in pokrivali čim širši krog uporabnikov, bomo koristili dve vrsti kvalitativnih metod, in sicer anketo in (strukturirani) intervju. Anketni vprašalnik ima to prednost, da doseže najširši krog deležnikov, je časovno nezahteven (tako za nosilca raziskave kot za vprašanca), ter omogoča najpreprostejše zbiranje podatkov zahvaljujoč njegovemu standardiziranemu formatu odgovorov. Uporaba metode razgovorov temelji na njihovi uporabnosti za pridobivanje globine informacij ter osebnih izkušenj in mnenj.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Anketni vprašalnik bo poslan članom baze Mreže in prejemnikom finančne podpore iz PRP preko e-pošte ter članom partnerjev v usmerjevalni skupini prek njihovih adrem. Namenjen bo predvsem merjenju prepoznavnosti in poznavanja PRP, Mreže in možnosti financiranja (doseg obveščevalnih aktivnosti Mreže) ter zadovoljstva uporabnikov z dejavnosti Mreže; meril bo tudi mnenje o posameznih orodij Mreže za komuniciranje, usposabljanje in spodbujanje sodelovanja, kar je predmet specifičnega vprašanja za vrednotenje št. 6. Vprašalnik za partnerje v usmerjevalni skupini bo poleg zadovoljstva z dejavnosti in orodji Mreže gledal tudi posamezne izkušnje in priporočila za Mrežo.

Strukturirani intervju bo opravljen s predstavnikom podporne enote Mreže. Namen razgovora bo ugotoviti prispevek Mreže k uspešnem izvajanju ukrepov M01 in M16 in izboljšanju izvajanja PRP (npr. preko organiziranja delavnic, seminarjev, razprav, izdaje navodil in priročnikov ipd.) ter interpretirati rezultate ankete.

Za razumevanje izkušenj in mnenj partnerjev v usmerjevalni skupini bodo izvedene fokusne skupine. Ena fokusna skupina bo izvedena tudi za kmetijske svetovalce

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovor za celotno populacijo, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnost in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

4. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O24 - Število tematskih in analitskih izmenjav, vzpostavljenih s podporo Mreže za podeželje	14	/	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
O26 - Število aktivnosti Evropske mreže za	10	/	/	/	MKGP – baza dejavnosti

podeželje, v katerih je sodelovala Mreža za podeželje					Mreže
Dodatni kazalniki rezultata					
Delež javnih izdatkov za vzpostavitev in delovanje Mreže v skupnih izdatkih za tehnično pomoč	/	8,7%	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
Ustreznost strukture in organizacije dela Mreže	/	68%	/	/	Anketa med člani Mreže
Sprememba v številu članov Mreže	768	+46,7%	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
Število partnerjev Mreže	18	/	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
Število izvedenih aktivnosti na pobudo partnerjev in članov Mreže	13	48,1%	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
Število članov Mreže, ki meni, da zahvaljujoč Mreži vedo več o vrednotenju PRP	56	77%	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
Prispevek mreže k izboljšanju kakovosti izvajanja PRP	Kvalitativni kazalnik – gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)				Intervju
Ključni vir informacij o razvoju podeželja za (potencialne) upravičence	Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q2 v prilogi A-2				Anketa med člani Mreže
Prepoznavnost Mreže in njenih vsebin (delež anketirancev)	/	63%	/	/	Anketa med člani Mreže
Prepoznavnost PRP in EKSRP (delež anketirancev)					Anketa med člani Mreže
PRP	/	77%	/	/	
EKSRP	/	65%	/	/	
Poznavanje možnosti financiranja s strani PRP zahvaljujoč Mreži	/	82-96%	/	/	Anketa med člani Mreže
Ustreznost izbranih načinov in vsebin komuniciranja po ukrepu PRP	/	13-21%	/	/	Anketa med člani Mreže
Zadovoljstvo uporabnikov z uporabnostjo izvedenih inovativnih projektov, praks, primerov (spodbujenih s strani Mreže)	/	69%	/	/	Anketa med člani Mreže
Odstotek projektov	/	0	/	/	Anketa med

sodelovanja spodbujenih preko Mreže izmed vseh projektov podprtih s strani PRP					člani Mreže
Število primerov oziroma projektov sodelovanja na mednarodni ravni (z drugimi nacionalnimi mrežami za podeželje ali drugimi organizacijami)	18	/	/	/	MKGP – baza dejavnosti Mreže
Podpora Mreže pri ukrepu M01 – Usposabljanje	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Intervju
Podpora Mreže pri ukrepu M16 – Sodelovanje	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Intervju

5. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Za več kot polovico kazalnikov smo uporabili metodo ankete, konkretno anketnega vprašalnika, ki je bila poslana vsem članom baze Mreže za podeželje. S tem smo zajeli 242 anketirancev, od tega jih je bilo zgolj 41 (17%) končnih upravičencev ukrepov PRP, ki so pa ena izmed glavnih ciljnih skupin aktivnosti Mreže. Posplošitev njihovih odgovorov na celotno populacijo bi vodila do nezanesljivih ugotovitev.

6. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Ocenjujemo, da je nacionalna mreža za podeželje pomembno prispevala k uresničevanju ciljev iz Člena 54(2) Uredbe (EU) št. 1305/2013. Sledi obravnava prispevka Mreže po posameznem cilju omenjenega člena.

(a) Večja vključenost zainteresiranih strani v izvajanje razvoja podeželja

Od začetka programskega obdobja 2014-2020 se je v bazo Mreže vključilo 768 novih članov, kar predstavlja pomembno povečanje. Vključevanje zainteresiranih strani pa ne pomeni zgolj enostransko komunikacijo, pač pa dvostransko sodelovanje. Mreža je tako do konca 2016 izvedla 13 aktivnosti na podlagi pobud članov ali partnerjev, kar predstavlja malo manj kot polovico vseh pobud, pri čemer so dodatne 3 aktivnosti predvidene za 2017, pri šestih je pa pobudnik odstopil od ideje.

(b) Kakovostnejše izvajanje Programa razvoja podeželja

K kakovostnemu izvajanju PRP Mreža prispeva predvsem preko priprave gradiv o izvajanju ukrepov (tudi tehnoloških navodil) ter preko informiranja upravičencev o njihovih obveznostih za minimiziranje stopnje napak. Stopnje napak po operacijah in ukrepih spremlja projektna skupina, Mreža nato sodeluje pri ciljnem obveščanju o potrebnih ukrepih za zmanjšanje napak s strani upravičencev. Sistematičnega spremljanja uspešnosti tovrstnih ukrepov Mreže ni.

(c) Obveščanje širše javnosti in potencialnih upravičencev o politiki razvoja podeželja in možnostih financiranja

Mreža prek svojih dejavnosti zasleduje cilj ustrezne informiranosti najširšega kroga potencialnih upravičencev o možnostih financiranja, da le-ti lahko sprejmejo informirano odločitev o vstopu ali nevstopu v ukrepe PRP. Zato smo člane baze Mreže povprašali o poznavanju možnosti financiranja v PRP in o njihovem glavnem viru za te informacije, ter o poznavanju EKSRP in Mreže. Iz rezultatov ankete sledi,

da 77% anketirancev pozna PRP »zelo dobro« ali »dobro«, dodatnih 22% je zanj slišalo. Doseg je s tem zelo močen, so pa anketiranci vsi člani baze Mreže, od katerih se pričakuje boljše poznavanje (*»selection bias«*). Najpogostejši navedeni vir informacij o razvoju podeželja je spletna stran Programa razvoja podeželja, katero upravlja in ureja Mreža za podeželje (93% anketirancev jo je uporabilo vsaj enkrat). Uradni spletni strani sledijo spletna stran MKGP, drugi spletni viri in časopisi (v tem vrstnem redu). Poznavanje možnosti financiranja PRP se giblje med 82% in 96%, odvisno od ukrepa, pri čemer je ukrep M11 (Ekološko kmetovanje) najbolj poznan, M16 (Sodelovanje) pa najmanj, kar ne preseneča glede na to, da se do 31.12.2016 še ni izvajal.

Sama Mreža in EKSRP sta manj poznana med člani baze Mreže – 63% anketirancev pozna Mrežo »zelo dobro« ali »dobro«, podobno velja za EKSRP (65%). Nekoliko slabše poznavanje Mreže samo po sebi ni slabo, saj so cilji Mreže poznavanje PRP ne prepoznavnost medija Mreže samega. Med vsemi prebivalci (ne zgolj člani Mreže ali zaposlenimi na kmetijskih gospodarstvih) Skupno kmetijsko politiko Evropske unije pozna 83% Slovencev, od tega je 12% seznanjenih s podrobnostmi²⁰⁷. Poznavanje SKP v Sloveniji je s tem višje kot povprečje EU; v 28 državah EU pozna SKP 69% prebivalcev, največ (95%) na Švedskem in najmanj (47%) v Italiji. V primerjavi z letom 2013 je v letu 2015 tri odstotne točke več Slovencev poznalo SKP, kar kaže na sicer ustrezno učinkovanje instrumentov za osveščanje prebivalcev o SKP (med njimi tudi Mreže za podeželje), a bi bil napredek glede na večjo rast zavedanja v drugih državah članicah lahko boljši. Dvajset držav EU je namreč beležilo rast poznavanja SKP večjo od 4% (največ, za 15 odstotnih točk, na Finskem).

V povezavi z ustreznostjo izbranega načina komuniciranja in vsebin ugotavljamo, da med 79% in 87% anketirancev nekaj pogrša (bodisi dodaten način informiranja, bodisi dodatne vsebine). Najbolj so člani baze Mreže zadovoljni z informacijami povezanimi z dobrobitjo živali (ukrep M14) in ukrepom OMD (M13), medtem ko tudi tukaj največ informacij pogršajo s področja sodelovanja (M16). Največ anketiranci pogršajo tehničnih informacij in navodil ter ozaveščanja na splošno, manj pa dogodkov in publikacij. Dogodkov se največ pogrša pri ukrepu Leader (17%), sledita Sodelovanje in Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev (14% oz. 13%). Publikacije anketiranci pogršajo predvsem za Ekološko kmetijstvo (11%).

(d) Spodbujanje inovacij v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih

Za opredelitev prispevanja Mreža k spodbujanju inovacij smo v anketni vprašalnik vključili vprašanje o zadovoljstvu z inovativnimi projekti. Petnajst anketirancev je označilo, da so sodelovali pri inovativnem projektu, pri čemer gre za nekoliko širšo, subjektivno interpretacijo »inovativnosti« - poleg povezovanja ekoloških pridelovalcev s prodajalci in projekta Interreg so tu še ekološka pridelava sama in lokalna samooskrba s hrano. Izmed teh petnajstih je devet anketirancev označilo, da so z uporabnostjo tega projekta zadovoljni, eden pa da ni zadovoljen.

(e) Spodbujanje prenosa znanja in sodelovanja v kmetijstvu, proizvodnji hrane, gozdarstvu in na podeželskih območjih.

Prispevanje Mreže k temu cilju smo razdelili na tri komponente, in sicer podpora pri ukrepu M01 (usposabljanja), podpora pri ukrepu M16 (projekti sodelovanja) in sodelovanje (izmenjave, dejavnosti Evropske mreže za podeželje) v okviru Mreže

²⁰⁷ Vir: European Commission (2016): Special Barometer 440 Europeans, Agriculture and the CAP

same. Projektov sodelovanja v okviru M16 do presečnega datuma še ni bilo, je pa Mreža organizirala dve delavnici za izmenjavo idej in povezovanje zainteresiranih strani, za katero je bilo izraženo veliko zanimanje. Kot podporo ukrepu M01 lahko omenimo informiranje ciljne skupine o prihajajočih usposabljanjih ter objavo gradiv. Dodatno Mreža organizira 'svoje' delavnice (tj. izven ukrepa M01) – za lokalne akcijske skupine, za spremljanje in vrednotenje ter o javnih razpisih. Nacionalna mreža za podeželje tudi sodeluje pri dejavnostih Evropske mreže za podeželje (do 31.12.2016 je bilo tovrstnih sodelovanj 10) ter pri analitskih in tematskih izmenjavah (teh je bilo do presečnega datuma 14).

Nenazadnje je za zagotovitev pozitivnega prispevanja k ciljem tudi v prihodnje pomembna ustrežna organizacija, struktura delovanja in finančna sredstva. Strukturo in organizacijo dela Mreže 68% anketirancev ocenjuje kot »zelo ustrežno« ali »ustrezno«. Med pripombami tistih, ki so podali negativni odgovor, najdemo željo po bolj pogostih stikih med člani in po večji transparentnosti pri oblikovanju vsebin, potrebo po večjem vključevanju občinskih uprav, zasebnih svetovalcev in nevladnih organizacij na področju okolja, ter vsebine s področja financ, knjigovodstva, poslovanja in okolja.

7. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Mreža za podeželje v zadostni meri izpolnjuje svojo vlogo, to je zasledovanje ciljev EU (Člen 54(2), Uredba 1305/2013). Spremljanje izvajanja dejavnosti Mreže je pregledno in učinkovito ter omogoča izvedbo vrednotenja in načrtovanje prihodnjih aktivnosti.	N/A
Z.2: Mreža je sodeč po prepoznavnosti Programa razvoja podeželja in možnostih financiranja pri informiranju članov baze Mreže uspešna.	P.2: V prihodnjem vrednotenju naj se prepoznavnost ukrepov PRP pregleda (tudi) pri upravičencih, ki niso člani baze Mreže.

5. Programsko specifična vprašanja za vrednotenje

5.I. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 1: »Ali prihaja do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Okoljsko poročilo za PRP 2014-2020²⁰⁸ kot enega od omilitvenih ukrepov v okviru KOPOP predlaga zagotovitev podrobnejše analize vključevanja v KOPOP do leta 2017 in učinkov vključevanja v KOPOP do leta 2019 v obdobju sprotne vrednotenja in razširjenega letnega poročila o napredku leta 2017 in 2019. V primeru, da bi prihajalo do izpodrivanja med posameznimi operacijami ukrepa KOPOP, bi bilo treba preveriti uspešnost pristopa z operacijami in dosežkov mehkega pogojevanja ter ustrezno prilagoditi način izvajanja ukrepa KOPOP. Dodana vrednost takšnega pristopa je zagotavljanje ustreznega razmerja med plačili za različne operacije pri kmetih, ki vstopajo v ukrep, in posledično preprečevanja takšnega kombiniranja operacij, ki zmanjšujejo učinek ciljev na področju ohranjanja biotske raznovrstnosti. Dejanski učinek za upravičence finančno privlačnejših operacij v primerjavi z drugimi, finančno manj privlačnimi, pa je lahko drugačen od izhodiščnih predpostavk ukrepa KOPOP, zato ga je treba redno spremljati in primerno ukrepati.

Izkušnje iz programskega obdobja 2007-2013 kažejo, da so se kmetje raje odločali za tiste podukrepe KOP (ekvivalent operacijam ukrepa KOPOP) in njihove kombinacije, **ki prinašajo najvišja plačila, te pa ne prinašajo nujno tudi največjih pozitivnih vplivov na ohranjanje vrst in habitatnih tipov ali pa celo izničujejo drug drugega.**

Splošnejši operaciji znotraj ukrepa KOPOP sta **Trajno travinje I** in **Trajno travinje II**, katerih izvajanje je možno na celotnem območju izvajanja PRP. Upravičenci, katerih površine ležijo na ekološko pomembnih območjih **posebnih traviščnih habitatov, traviščnih habitatov metuljev in steljnikov, območij pojavljanja ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov**, se lahko v ti dve operaciji vključijo le, če se istočasno vključijo tudi v izvajanje ene izmed operacij, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti (ali katero od operacij »Posebni traviščni habitat«, »Traviščni habitat metuljev«, »Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov«, »Steljniki«) z najmanj 20% površin trajnega travinja, ki ležijo znotraj ekološko pomembnih območij (t. i. »pravilo 20% NTR«). Gre za **mehanizem mehkega pogojevanja**, saj mora posamezno kmetijsko gospodarstvo, katerega travinje leži tudi na območjih, pomembnih z vidika biotske raznovrstnosti, poleg želene operacije ukrepa KOPOP hkrati na določenem deležu ali obsegu teh površin izvajati tudi eno izmed operacij, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Operaciji Trajno travinje I in Trajno travinje II bosta po mnenju avtorjev Okoljskega poročila za PRP 2014-2020 pripomogli k ohranjanju traviščnih kvalifikacijskih habitatov in kvalifikacijskih vrst, vezanih nanje, vendar v manjši meri kot nekatere bolj ciljne operacije (HAB, MET, VTR, STE). Glede na izkušnje iz preteklega programskega obdobja pa je lahko izvajanje teh dveh operacij bolj privlačno od naravovarstveno ciljno naravnanih operacij,

²⁰⁸ Vir: Oikos (2015): Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014-2020

zato lahko pride do **negativnega vpliva učinka izpodrivanja, posledično pa manjšega izvajanja ciljnih naravovarstvenih operacij in torej manjšega vpliva ukrepa KOPOP kot celote**. Pripravljavci Okoljskega poročila za PRP 2014-2020 ocenjujejo, da je možnost za to zmanjšana s ustrezno višino plačil in s pristopom mehkega pogojevanja.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

- M10 (Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila)

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Eden od zaključkov Okoljskega poročila za PRP 2014-2020 je bil, da je lahko glede na izkušnje iz predhodnega programskega obdobja izvajanje nekaterih operacij v sklopu ukrepa KOPOP bolj privlačno od drugih, zato lahko pride do negativnega vpliva »učinka izpodrivanja«, posledično pa manjšega izvajanja določenih operacij in torej manjšega vpliva ukrepa KOPOP kot celote.

Z odgovorom na programsko specifično vprašanje bomo s kazalnikoma o deležu površin, vključenih v posamezne operacije, ugotovili, ali dejansko prihaja do »izpodrivanja« učinkov posameznih operacij in torej manjšega vpliva ukrepa KOPOP kot celote. Pri tem se bomo osredotočili na ekološko pomembna območja posebnih traviščnih habitatov, traviščnih habitatov metuljev in steljnikov ter območja pojavljanja ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov (HAB, MET, STE in VTR) in preverili, kakšen je delež površin teh območij, ki so vključena v operaciji Trajno travinje I in Trajno Travinje II ter delež teh območij, ki so vključena v ciljne operacije, pomembne za ohranjanje biotske raznovrstnosti (Posebni traviščni habitat - operacija 7, Traviščni habitat metuljev - operacija 8 in Steljnikov - operacija 10 ter Habitat ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov - operacija 9).

Ker nas zanima tudi vpliv zgoraj opisanega mehkega pogojevanja, bomo učinek le-tega preverili s preverjanjem mnenja med upravičenci glede privlačnosti posameznih operacij, pri čemer nas bo zanimalo tudi zakaj so se upravičenci vključili v določeno operacijo oziroma kombinacijo operacij (ugodnejša finančna podpora, milejše zahteve, mehko pogojevanje,...).

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Prihaja do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP		Delež podprtih zemljišč z operacijama Trajno travinje I in Trajno Travinje II znotraj ekološko pomembnih območij
		Delež podprtih zemljišč z operacijami Posebni traviščni habitat, Traviščni habitat metuljev, Habitat ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Steljniki, znotraj ekološko pomembnih območij

Mehko pogojevanje učinkovito omejuje izpodrivanje učinkov in vplivov posameznih operacij ukrepa KOPOP		Mnenje upravičencev glede privlačnosti posameznih operacij in vzrokov za vključevanje v njih
4. Uporabljene metode a. Kvantitativne metode: prostorska analiza, izračun deležev <i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> Za izračun programsko specifičnih kvantitativnih kazalnikov bomo uporabili enostavno metodo za izračun deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o podprtem fizičnem območju (ha) in skupni površini ekološko pomembnih območij. <i>a. Opis metod za izračun kazalnikov</i> Delež podprtih zemljišč z operacijama Trajno travinje I in Trajno Travinje II znotraj ekološko pomembnih območij bomo izračunali na način, da bomo delili podprto fizično območje (ha) znotraj operacij Trajno travinje I in Trajno Travinje II s skupno površino ekološko pomembnih področij (HAB, MET, STE in VTR). Delež podprtih zemljišč z operacijami Posebni traviščni habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Steljniki, znotraj ekološko pomembnih območij bomo izračunali na način, da bomo delili podprto fizično območje (ha) znotraj operacij Posebni traviščni habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Steljniki s skupno površino ekološko pomembnih območij (HAB, MET, STE in VTR). Na podlagi izračunanih deležev bomo lahko podali oceno glede morebitnih učinkov izpodrivanja. Pri tem bomo izhajali iz ničelne hipoteze, da je delež ciljnih operacij (Posebni traviščni habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Steljniki) znotraj ekološko pomembnih področij večji. Hipoteza temelji na predpostavki, da se kmetje, ki upravljajo s travniškimi površinami znotraj ekološko pomembnih območij prvenstveno odločajo za operacije z višjimi plačili in večjim učinkom na stanje habitatnih tipov, kar pomeni, da do medsebojnega »izpodrivanja« učinkov in vplivov ne prihaja. Pri primerjavi oz. interpretaciji obeh deležev je potrebno ustrezno upoštevati, da se lahko upravičenci, katerih površine ležijo na ekološko pomembnih območjih posebnih traviščnih habitatov, traviščnih habitatov metuljev in steljnikov ter območjih pojavljanja ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, vključijo v operacijo Trajno travinje I in operacijo Trajno travinje II le, če se istočasno vključijo tudi v izvajanje vsaj ene izmed operacij, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti (ali 7 ali 8 ali 9 ali 10) z najmanj 20 % površin trajnega travinja, ki ležijo znotraj prej omenjenih območjih. <i>b. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> Ob predpostavki, da so podatki o površini z izbranimi operaciji podprtimi območji (ha) in o površini ekološko pomembnih območij (GERK) na voljo, ne vidimo izzivov pri uporabi opisanih metod. b. Kvalitativne metode: anketa med prejemniki <i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> S kvantitativnimi metodami bomo pridobili le podatek o deležih z operacijami podprtih		

površin, na podlagi katerih bomo lahko sklepali o možnih učinkih izpodrivanja, ne bomo pa pridobili odgovora na vprašanje, zakaj se upravičenci vključujejo v ukrepe na tak način. Za ugotavljanje morebitnih vzrokov »izpodrivanja« med operacijami bomo uporabili anketo med prejemniki, katerih površine ležijo na ekološko pomembnih območjih posebnih travniških habitatov, travniških habitatov metuljev in stelnikov ter območjih pojavljanja ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in so se vključili v vsaj eno od opazovanih operacij.

a. Opis metod za izračun kazalnikov

Za opredelitev mnenja upravičencev glede privlačnosti posameznih operacij in vzrokov za vključevanje v njih bomo uporabili anketni vprašalnik. Vprašalnik bo namenjen prejemnikom, katerih KZU ležijo na ekološko pomembnih območjih, tj. posebnih travniških habitatih, travniških habitatih metuljev, habitatih ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in stelnikov ter so se vključili v vsaj eno od šestih obravnavanih operacij. S pomočjo odgovorov bomo identificirali, v katere operacije so se vključili posamezni upravičenci ter kaj je razlog za izbrano kombinacijo operacij.

b. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovor za celotno populacijo, saj so praviloma tisti, ki na vprašalnike odgovorijo, bolj aktivno vključeni od tistih, ki ne. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnosti in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v operaciji Trajno travinje I in Trajno travinje II)	7.521	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Podprto fizično območje (ha) (tj. površina podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v operacije HAB, MET, STE in VTR)	5.216 ²⁰⁹	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Delež podprtih zemljišč z	/	1,11%	/	/	ARSKTRP - baza

²⁰⁹ Pri izračunu numeratorja so upoštevani vhodni grafični podatki AKTRP, pri čemer se mejna območja GERK včasih nahajajo izven kontrolnih območij. Zaradi navedenega razloga prihaja do razlike med izračunano površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstvene operacije (HAB, MET, VTR in STE) - 5.032,46 ha in numeratorjem - 5.215,79 ha. V prvem primeru je površina izračunana na podlagi intersekcije kontrolnih slojev in podatkov o izvajanju ukrepov.

operacijama Trajno travinje I in Trajno Travinje II znotraj ekološko pomembnih območij					upravičencev
Delež podprtih zemljišč z operacijami Posebni traviščni habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Stelniki, znotraj ekološko pomembnih območij	/	0,77%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Mnenje upravičencev glede privlačnosti posameznih operacij in vzrokov za vključevanje v njih	Glej prilogo A-1 (Q33-Q35)	/	/	/	Anketa med upravičenci

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Izbrana kazalnika, namenjena primerjavi deležev splošnih in ciljnih operacij, sta se izkazala kot manj ustrezna, zato smo za potrebe vrednotenja uporabili absolutne vrednosti površin podprtega fizičnega območja.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Prostorska analiza vključenosti v oba tipa operacij (splošni, tj. Trajno travinje I in Trajno travinje II, in ciljne, to so HAB, MET, VTR in STE) ni pokazala učinkov izpodrivanja. Temu pritrjuje tudi (na sicer majhni populaciji anketirancev) utemeljena analiza anketnega vprašalnika, ki kaže na zavedanje in prepoznavanje pomena ciljanih operacij s strani upravičencev, ki imajo zemljišča na ekološko pomembnih območjih.

Znotraj ekološko pomembnih območij znaša delež območij, podprtih z operacijama Trajno travinje I in Trajno travinje II, 1,11%, delež območij, podprtih s ciljnim operacijami HAB, MET, VTR in STE pa 0,77%. Delež podprtih območij s splošnimi operacijama je pričakovano višji, vendar razlika med deležema ne omogoča sklepanja o učinkih izpodrivanja.

Ugotavljamo, da primerjava deležev znotraj široko definiranih območij ni primeren način za ugotavljanje učinkov izpodrivanja, saj so široko definirana območja (kontrolni sloji znotraj RKG) precej širša od dejanskih območij izvajanja.

Bolj smotrna je primerjava površin v absolutnem smislu (podatek iz numeratorjev obeh zgoraj izračunanih deležev). Podprto fizično območje znotraj splošnejših operacij Trajno travinje I in Trajno travinje II znaša 7.521 ha, znotraj ciljnih operacij HAB, MET, STE in VTR pa 5.216 ha. Podatki tako sicer kažejo, da obstaja nekoliko večji interes za vpis splošnejših operacij, a iz izračuna razmerja med vključenimi površinami znotraj ekološko pomembnih območij (59:41 v prid splošnejših operacij) izhaja, da vključenost v ciljne operacije pomembno presega minimalni prag kot je opredeljen v okviru mehkega pogojevanja (20%). O učinkih izpodrivanja zato ne moremo govoriti.

Med 21 anketiranci, ki so odgovorili, da so vključeni v ciljne naravovarstvene operacije

(HAB, MET, STE, VTR), je večina (16) takšnih, ki so hkrati vključeni tudi v splošni operaciji. Tistih, ki so vključeni izključno v ciljne operacije je relativno malo (le 5) (N=88). Takšni rezultati so pričakovani, saj se ciljne operacije lahko izvajajo na omejenih ekološko pomembnih območjih, na katerih upravičenci praviloma kombinirajo obe vrsti operacij.

Med 21 anketiranci, ki so odgovorili, da so vključeni v ciljne naravovarstvene operacije, jih večina (13) vstop utemeljuje z višjo finančno podporo, med tem ko so vstop zgolj zaradi mehkega pogojevanja izpostavili le trije anketiranci. Med drugimi odgovori sta dva izpostavila še pomen zavedanja ohranjanja habitatov in biotske raznovrstnosti preko izvajanja zahtev teh ciljnih operacij²¹⁰.

Pri ključnem vprašanju, s katerim smo neposredno preverjali privlačnost obeh tipov operacij, je razvidno, da je mnenje upravičencev ciljnih naravovarstvenih operacij deljeno; polovica od 9 anketirancev jih daje prednost splošnim operacijam, polovica pa ciljnim. Med vsemi anketiranci, ki so izjavili, da so vključeni bodisi v splošni, bodisi v ciljne operacije (N=75), sicer močno prevladuje naklonjenost splošnim operacijam (tako meni 85% anketirancev), kar kaže na nekoliko višjo stopnjo zavedanja glede pomena ciljnih naravovarstvenih operacij med upravičenci, katerih zemljišča se nahajajo znotraj ekološko pomembnih območij. To je sicer razumljivo, saj se operaciji Trajno travinje I in Trajno travinje II lahko izvajata na širših območjih in sta zato tudi bolje prepoznani v splošni populaciji upravičencev.

Kljub večji privlačnosti splošnejših operacij v širši populaciji upravičencev rezultati ankete kažejo, da se upravičenci ciljnih operacij zavedajo pomena le-teh z vidika ohranjanja habitatov in biotske raznovrstnosti. Na podlagi rezultatov ankete o učinkih izpodrivanja ne moremo govoriti.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

²¹⁰ Vzorec je sicer izjemno majhen, zato je rezultate potrebno razumeti le kot ilustrativni prikaz ne pa odraz dejanskega mnenja upravičencev. Specifične ciljne skupine upravičencev je namreč s splošno anketo težko doseči.

5.II. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 2: »V kolikšni meri naložbe v osnovna sredstva vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe?

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Skladno z opisom ukrepa 4 (»Naložbe v osnovna sredstva) in opredelitvijo morebitnih prispevkov ukrepov/podukrepov za razvoj podeželja, ki so načrtovani v okviru določenega prednostnega področja, k drugim prednostnim področjem/ciljem, naložbe prispevajo tudi k večji okoljski učinkovitosti in prestrukturiranju v smeri trajnostno naravnega modela v kmetijstvu, katerega del je tudi izvajanje kmetijskih praks, ki ohranjajo habitatne tipe v dobrem stanju in s tem prispevajo k biotski raznovrstnosti.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo : M04.1 in M04.3

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Pri iskanju odgovora na evalvacijsko vprašanje bomo uporabili eno merilo za presojo, in sicer »Naložbe v osnovna sredstva podpirajo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti«. V okviru merila bomo uporabili dva kazalnika, ki merita doseg in obseg ukrepa na področju obnove, ohranjanja in izboljšanja biotske raznovrstnosti (delež števila naložb v osnovna sredstva, ki vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe ter delež obsega naložb v osnovna sredstva, ki vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe) in dva kazalnika, ki omogočata kvalitativno oceno vpliva naložb (po vrstah vpliva in vrstah naložb).

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Naložbe v osnovna sredstva podpirajo obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti		Delež podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva, ki pozitivno/negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe
		Delež obsega naložb v osnovna sredstva, ki pozitivno/negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe
		Vpliv naložb v osnovna sredstva na stanje biotske raznovrstnosti, po vrstah vpliva
		Vpliv naložb v osnovna sredstva na stanje biotske raznovrstnosti, po vrstah naložb

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Z izračunom vrednosti deležev bomo na podlagi podatkov o izplačilih oz. izvajanju operacij ocenili razširjenost izvajanja ukrepa M04.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Delež podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva, ki pozitivno /negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe bomo izračunali tako, da bomo delili število podprtih gospodarstev z naložbami v kmetijska gospodarstva v okviru podukrepov M04.1 in M04.3, ki imajo označen prispevek h prednostnemu področju 4 A (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva (4A)«) s celotnim številom podprtih gospodarstev z naložbami v kmetijska gospodarstva v okviru podukrepov M04.1 in M04.3.

Delež obsega naložb v osnovna sredstva, ki pozitivno/negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe bomo izračunali tako, da bomo delili skupni obseg naložb (javna + zasebna sredstva) v okviru podukrepov M04.1 in M04.3, ki imajo označen prispevek h prednostnemu področju 4A (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva (4A)«), s celotnim skupnim obsegom naložb javna + zasebna sredstva).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Nismo identificirali posebnih izzivov.

(b) Kvalitativne metode: analiza izvajanja, teorija sprememb, intervju

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Na podlagi analize izvajanja bomo pregledali dokumentacijo za operacije z izplačili, ki imajo ki imajo označen prispevek h prednostnemu področju 4 A (»Ostala prednostna področja, h katerim operacija prispeva (4A)«). Vsebinska analiza operacij bo služila kot osnova za intervju z nosilcem ukrepa 4 na OU. Rezultate bomo z uporabo teorije sprememb primerjali z ugotovitvami naknadnega vrednotenja in poskušali ovrednotiti srednje- in dolgoročni vpliv naložb na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V okviru analize izvajanja bomo pregledali vse operacije znotraj podukrepov M04.1 in M04.3 ter za le te izdelali deskriptivni pregled možnih vplivov naložb na stanje biotske raznovrstnosti²¹¹ na podlagi naslednjih kazalnikov rezultata:

- vpliv naložb (pozitiven/ nevtralen/ negativen) v osnovna sredstva na stanje biotske raznovrstnosti, po vrstah vpliva²¹²;
- vpliv naložb (pozitiven/ nevtralen/ negativen) v osnovna sredstva na stanje biotske raznovrstnosti, po vrstah naložb;
- naložbe na območjih Natura 2000²¹³.

Pri tem bomo izhajali iz osnovnih podatkov o naložbah, kot so:

- namen naložb (naložbe v izvajanje tehnoloških izboljšav na področju higiene, varovanja okolja in varnosti pri delu ter znižanju stroškov pridelave; naložbe v izvajanje pridelave ekoloških in drugih proizvodov iz shem kakovosti; naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev na zahteve kmetovanja na gorskih območjih; naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev podnebnim spremembam; naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev na področju zaščite rejnih živali; naložbe v povečanje učinkovite rabe energije (URE) in spodbujanje ponudbe in uporabe obnovljivih virov energije (OVE) za lastne

²¹¹ Dejanskih vplivov z uporabo deskriptivne metode ni mogoče ovrednotiti, saj ni mogoče oceniti dejanske rabe kupljene mehanizacije in opreme.

²¹² Vrste vpliva so deskriptivne kategorije pričakovanega vpliva naložb, npr. naložbe v izgradnjo gozdnih cest in vlak negativen vpliv na gozdne habitatne tipe zaradi povečanja odprtosti gozdov.

²¹³ S pomočjo prostorske analize bomo glede na lokacijo naložb preverili, ali znotraj območja Natura 200 prihaja do zgoščevanja.

- potrebe kmetijskega gospodarstva; naložbe v izboljšanje učinkovitosti rabe živinskih gnojil in zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in amonijaka);
- uporabljena tehnologija (način obdelave tal: oranje, minimalna obdelava);
- vrsta naložbe znotraj operacije gradnja in rekonstrukcija gozdnih cest in vlak (gozdne ceste, gozdne vlake).

V skladu z navodili naročnika mora odgovor na vprašanje temeljiti na rezultatih analize vplivov naložb v osnovna sredstva v okviru naknadnega vrednotenja PRP 2007–2013 in podatkih o vključevanju v ukrep. Analiza PRP 2007–2013 je pomembna, ker se učinki pokažejo s časovnim zamikom in tako lahko poda pomembne informacije o vplivih in možnih prilagoditvah izvajanja. Iz poročila naknadnega vrednotenja izhaja, da sta naložbena ukrepa, katerih smiselno nadaljevanje predstavlja ukrep 4 »Naložbe v osnovna sredstva«, naslednja:

- Ukrep 121: Posodabljanje kmetijskih gospodarstev (usmerjen v naložbe v lastno primarno pridelavo kmetijskih proizvodov z namenom povečanja konkurenčnosti z uvedbo novih ali boljših tehnologij in proizvodov, kar v okviru obdobja 2014-2020 sodi v okvir podukrepa 4.1 'Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva');
- Ukrep 122: Povečanje gospodarske vrednosti gozdov (namenjen nakup nove mehanizacije in nove opreme za sečnjo in spravilo lesa ali z naložbami v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest in gozdnih vlak ter pripravo gozdnih vlak, kar v okviru obdobja 2014-2020 sodi v okvir podukrepa 4.3 'Podpora za naložbe v infrastrukturo, povezano z razvojem, posodabljanjem ali prilagoditvijo kmetijstva in gozdarstva' – operacija ' Ureditev gozdne infrastrukture'²¹⁴⁾

V okviru teorije sprememb bomo tako primerjali izsledke vrednotenja glede izvajanja PRP v obdobju 2007-2013 (naknadno vrednotenje) in ugotovitve analize izvajanja PRP v obdobju 2014-2020 ter na ta način poskušali ovrednotiti srednje- in dolgoročni vpliv naložb na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe. Ugotovitve glede možnega vpliva naložb bomo dodatno podkrepili z intervjujem z nosilcem ukrepa M04.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Vprašljiva je zanesljivost in primerljivost podatkov naknadnega vrednotenja, saj gre za drugačno strukturo in način izvajanja programa. V primeru, da podatki naknadnega vrednotenja ne bodo uporabni, bomo analizo utemljili zgolj na analizi izvajanja PRP v obdobju 2014-2020.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Delež podprtih gospodarstev z naložbami v osnovna sredstva, ki pozitivno/negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe	/	Vse operacije z vplivom na 4A: 28,77% Operacije na	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

²¹⁴ In podukrepa 8.4 'Podpora za odpravo škode v gozdovih zaradi gozdnih požarov ter naravnih nesreč in katastrofičnih dogodkov', ki pa ni namenjen naložbam, zato ga tu ne upoštevamo.

		Natura 2000: 2,74% 215			
Delež obsega naložb v osnovna sredstva, ki pozitivno/negativno vplivajo na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe	/	Vse operacij e z vplivom na 4A: 42,13% Operacij e na Natura 2000: 17,86% 216	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Vpliv naložb v osnovna sredstva na stanje biotske raznovrstnosti, po vrstah vpliva	Glej odgovor na vprašanje za vrednotenje	/	/	/	Intervju
Vpliv naložb v osnovna sredstva na stanje biotske raznovrstnosti, po vrstah naložb	Glej odgovor na vprašanje za vrednotenje	/	/	/	Intervju

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Ključni izziv je pozen začetek izvajanja PRP in posledično majhen obseg naložb, ki so bile vključene v analizo (izplačil še ni bilo, zato smo upoštevali odobrene naložbe). Težavo predstavlja tudi nabor podatkov v bazi upravičencev, ki ne vključujejo dovolj podrobnega opisa naložbe, sekundarnih vplivov in povezave med naložbo in tremi horizontalnimi cilji (okolje, inovacije in podnebne spremembe).

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Zaradi poznega začetka izvajanja izplačil še ni bilo, število odobrenih naložb v osnovna sredstva s potencialnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti pa je tako majhno, da o vplivih PRP na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe ne moremo govoriti. Kljub temu ugotavljamo, da je v smislu obsega pomemben delež naložb namenjen izvajanju kmetijskih praks, ki ugodno vplivajo na stanje habitatov in kvalifikacijskih vrst.

V obravnavanem obdobju je bilo odobrenih naložb s potencialno pozitivnim vplivom na

²¹⁵ Glede na to, da do 31.12.2016 še ni bilo izplačil iz ukrepa M04, smo kazalnik izračunali na podlagi podatkov o odobrenih operacijah (tj. tistih, ki imajo datum odločbe do konca leta 2016). Izračun se sicer nanaša le na podukrep M04.1, saj v okviru podukrepa M04.3 še ni bilo odobrenih operacij.

²¹⁶ Pri izračunu smo upoštevali celotno predvideno vrednost naložbe (odobrena sredstva + lastna soudeležba). Glede na to, da do 31.12.2016 še ni bilo izplačil iz ukrepa M04, smo kazalnik izračunali na podlagi odobrenih operacij (tj. tistih, ki imajo datum odločbe do konca leta 2016). Izračun se sicer nanaša le na podukrep M04.1, saj v okviru podukrepa M04.3 še ni bilo odobrenih operacij.

kvalifikacijske vrste in habitatne tipe 21 oz. 28,77% vseh odobrenih naložb²¹⁷. V smislu obsega naložb so te naložbe predstavljale 42,13% vseh odobrenih naložb, kar kaže na to, da gre za zahtevnejše naložbe, ki so med drugim povezane tudi z izvajanjem ukrepov M10 in M11 (vsi upravičenci so hkrati vključeni tudi v izvajanje ukrepa M11, dobra polovica oz. 11 od 21 pa tudi v izbrane zahteve ukrepa M10²¹⁸).

Če se omejimo le na območja Natura 2000, kjer je prikazovani vpliv največji, sta naložbi le dve²¹⁹ (oz. 2,74 %), ki po obsegu predstavljata 17,86% vseh naložb. Kljub majhnemu številu naložb na območjih Natura 2000 so le-te vrednostno večje (gre za zahtevne naložbe), zato so pričakovani tudi večji pozitivni vplivi.

Ne glede na navedeno je potrebno opozoriti, da izračun temelji na zelo omejenem številu ter pomanjkljivih podatkih o opisu naložb v bazi upravičencev. Le-ta namreč ne vključuje podatkov o predvidenih sekundarnih vplivih teh naložb na prednostno področje 4A.

Na podlagi razpoložljivih podatkov o odobrenih naložbah ugotavljamo, da v bazi upravičencev ni dovolj podatkov za sklepanje o vplivu naložb po vrstah vpliva in vrstah naložb na prednostno področje 4A. Ugotovimo lahko le, ali gre za naložbe ekoloških kmetij in ali se naložbe izvajajo na območjih Natura 2000. Stroškovni pregled posameznih naložb sicer prikazuje podrobno razčlenitev naložbe, a na podlagi teg podatkov ni mogoče zanesljivo sklepati o pozitivnih ali negativnih vplivih, saj so le-ti odvisni od načina uporabe.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Podatki o spremljanju operacij v okviru ukrepa M04 v bazi upravičencev so za potrebe vrednotenja nezadostni in ne omogočajo vsebinske presoje operacij, potencialnih sekundarnih pozitivnih (ali negativnih) učinkov le-teh in morebitnih vplivov na horizontalne cilje.	Med podatkovna polja v okviru ukrepa M04 naj se doda vsebinska opredelitev sekundarnih vplivov.

²¹⁷ Kot ugotavljamo že v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 8, naložbe obsegajo nakup mehanizacije, pripravo poslovnih načrtov in postavitev nasadov.

²¹⁸ Zahteve ukrepa M10, ki imajo predviden pozitiven vpliv na stanje habitatov in kvalifikacijskih vrst, so opredeljene v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 8 (prednostno področje 4A).

²¹⁹ Gre za naložbe, pri katerih je že v vlogi opredeljeno, da se izvajajo na območjih Nature 2000. Obe naložbi se nanašata na nakup nove kmetijske mehanizacije (mulčerji, podrahljalniki, oprema za namakanje, stroji za obdelavo tal in setev, škropilnice, sejalnice, vinogradniški stroji itd.), in vključujeta tudi pripravo poslovnih načrtov. Ena naložba vključuje tudi postavitev orehovega nasada.

5.III. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 3: »V kolikšni meri so se upravičenci vključevali v ukrepe PRP 2014–2020, povezane z gozdarstvom in kakšno je bilo izvajanje teh ukrepov (vpliv ukrepov na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov)?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Nabor ukrepov na področju gozdarstva naslavlja vrsto vprašanj, povezanih s funkcioniranjem gozdno-lesne verige, med drugim ureditev gozdne infrastrukture (tj. gozdnih prometnic), obnovo gozdov po naravnih nesrečah, nakup mehanizacije, krepitev nekmetijskih dejavnosti, povezanih z gozdarstvom, ter krepitev tržnih povezav na področju gozdno-lesnih proizvodov. Vprašanje obravnava dva pomembna vidika podpore na področju gozdarstva. Najprej se osredotoča na doseg in obseg ukrepov na področju gozdarstva, nato pa še vpliv le-teh na stanje biotske raznovrstnosti v gozdovih, merjene kot stanje gozdnih habitatnih tipov in izbranih kvalifikacijskih vrst v njih.

Predlagamo spremembo sintakse drugega dela vprašanja z namenom večje jasnosti, tako da bi se programsko specifično vprašanje za vrednotenje št. 3 glasilo: »V kolikšni meri so se upravičenci vključevali v ukrepe PRP 2014–2020, povezane z gozdarstvom, in **kakšen vpliv je imelo izvajanje teh ukrepov** na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov?« Ocenjujemo namreč, da je dikcija »kakšno je bilo izvajanje teh ukrepov« preširoka in omogoča preveč prosto tolmačenje pri izbiri pristopa za vrednotenje.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo:

- M04.3, saj ena od predvidenih operacij zadeva ureditev gozdne infrastrukture.
- M06.4, saj lahko nekmetijske dejavnosti, povezane z dodajanjem vrednosti lesu in obnovljivimi viri energije, posredno okrepijo izkoriščanje gozdov.
- M08.4, saj ukrep obsega operacije za odpravo škode in obnovo gozdov po naravni nesreči ter ureditev gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov.
- M08.6, saj ukrep obsega naložbe v nakup nove mehanizacije in opreme za sečnjo in spravilo lesa ter naložbe v pred industrijsko predelavo lesa.
- M09 'Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev', saj ukrep podpira organizacije, namenjene krepitvi tržnih povezav na področju gozdno-lesnih proizvodov.

Programirani ukrepi / podukrepi za gozdarstvo, ki imajo učinek na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov (PP 4A):

- M04.3, saj podukrep podpira naložbe v gradnjo in rekonstrukcijo gozdnih cest ter gradnjo, rekonstrukcijo in pripravo gozdnih vlak. Namen naložb je doseganje optimalne odprtosti gozdov, ki olajša gospodarjenje z gozdov, kar pa ima lahko negativne vplive na stanje gozdnih habitatnih tipov (sekundarni učinek).
- M08.4, saj ukrep obsega operacije za odpravo škode in obnovo gozdov po naravni nesreči ter ureditev gozdnih vlak, potrebnih za izvedbo sanacije gozdov (primarno programiran ukrep).

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Pri iskanju odgovora na evalvacijsko vprašanje bomo preverjali smotrnost nabora in

namena ukrepov na področju gozdarstva (kazalnik »koristnost ukrepov na področju gozdarstva«) in stopnjo vključevanja upravičencev na področju gozdarstva (preko deleža javnih izdatkov, podprtih gospodarstev/upravičencev in površino podprtega fizičnega območja gozdov).

Vpliv ukrepov na stanje biotske raznovrstnosti bomo ovrednotili zgolj na podlagi posegov v gozd, namenjenih povečanju odprtosti gozdov (izgradnja gozdnih cest in vlak), saj ukrepi, namenjeni izboljšanju gozdnih habitatnih tipov in ohranjanju biotske raznovrstnosti v gozdovih niso programirani.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Nabor in namen ukrepov na področju gozdarstva je za upravičence koristen		Koristnost ukrepov na področju gozdarstva, usmerjenih v naložbe (infrastruktura in oprema), razvoj nekmetijskih dejavnosti, odpravo škode in podpora skupinam in organizacijam proizvajalcem
Vključevanje upravičencev v ukrepe na področju gozdarstva je zadovoljivo		Stopnja realizacije za ukrep M08
		Delež podprtih gospodarstev/ upravičencev, vključenih v ukrepe na področju gozdarstva
		Površina podprtega fizičnega območja kot delež celotne površine gozdov v Sloveniji
Povečala se je odprtost gozdov, s čimer se je hkrati poslabšalo stanje gozdnih habitatnih tipov		Razmerje med dolžino gozdnih cest in vlak, sofinanciranih iz PRP, v primerjavi s celotno dolžino novograjenih gozdnih cest in vlak
		Razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak v območjih Natura 2000 v primerjavi s celotno dolžino novograjenih cest in vlak v območjih Natura 2000

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Z izračunom vrednosti deležev oz. razmerij bomo na podlagi podatkov o izplačilih oz. izvajanju operacij ocenili doseg in obseg ukrepov na področju gozdarstva.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Stopnja realizacije za ukrep M08 bomo izračunali tako, da bomo delili izplačane skupne javne izdatke za ukrep M08 (kazalnik O1) s skupnim načrtovanim letnim prispevkom PRP za ukrep M08.

Delež podprtih gospodarstev/upravičencev, vključenih v ukrepe na področju gozdarstva bomo izračunali na način, da bomo število podprtih gospodarstev /upravičencev, vključenih v ukrepe/podukrepe na področju gozdarstva (M04.3, M06.4, M08.4, M08.6, M09) (kazalnik O4)²²⁰ delili s skupnim številom podprtih gospodarstev/upravičencev, vključenih v ukrepe/podukrepe M04.3, M06.4, M08.4, M08.6, M09 (kazalnik O4).

²²⁰ Število podprtih gospodarstev/upravičencev znotraj podukrepa M04.3 bomo identificirali glede na vrsto naložbe (gozdne ceste, gozdne vlake), znotraj podukrepa M06.4 glede na površino gozdov, ki so predmet ukrepov, znotraj ukrepa M08 vsa vključena gospodarstva oz. upravičence, znotraj ukrepa

Površina podprtega fizičnega območja kot delež celotne površine gozdov v Sloveniji bomo izračunali tako, da bomo podprto fizično območje (ha) gozdov znotraj ukrepov M04.3, M06.4 in M08.4 (kazalnik O6)²²¹ delili z gozdom in drugimi gozdnimi površinami v Sloveniji (kazalnik C.9).

Razmerje med dolžino gozdnih cest in vlak, sofinanciranih iz PRP, v primerjavi s celotno dolžino novograjenih gozdnih cest in vlak in razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak v območjih Natura 2000 v primerjavi s celotno dolžino novograjenih cest in vlak v območjih Natura 2000 bomo izračunali na podlagi podatkov iz AKTRP baze upravičencev, natančneje iz naslednjih podatkovnih polj iz prijavnih obrazcev: »Ali je operacija izvedena na območju Natura 2000?« in »Dolžina (tekoči meter) izgradnje in priprave vlake«. Dolžino vlak bomo nato delili s skupno dolžino novograjenih gozdnih cest in vlak na ravni celotne Slovenije oz. v območjih Natura 2000 iz Poročila o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva Kmetijskega inštituta Slovenije.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive
Nismo identificirali posebnih izzivov.

(b) Kvalitativne metode: anketa med prejemniki, analiza podatkov o izvajanju, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Anketa med prejemniki bo služila za pridobivanje mnenj prejemnikov sredstev glede koristnosti nabora in namena ukrepov na področju gozdarstva. Vpliv ukrepov PRP na področju gozdarstva na biotsko raznovrstnost bomo preverjali s pomočjo fokusne skupine s ključnimi deležniki na področju biotske raznovrstnosti. Kot predpripravo na fokusno skupino bomo uporabili analizo podatkov o izvajanju ukrepov, s pomočjo katere bomo pregledali vrste naložb na področju gozdarstva.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

S pomočjo ankete bomo med upravičenci ukrepov M04.3, M06.4, M08.4, M08.6 in M09 preverjali koristnost ukrepov na področju gozdarstva, usmerjenih v naložbe (infrastruktura in oprema), razvoj nekmetijskih dejavnosti, odpravo škode in podporo skupinam in organizacijam proizvajalcem, in sicer ločeno za vsako od navedenih kategorij. Pri upravičencih bomo iskali tudi morebitne pripombe ali predloge za izboljšanje ukrepov.

V okviru analize izvajanja bomo pregledali vse operacije znotraj podukrepov M04.3 in M08.4 ter za le te izdelali deskriptivni pregled naslednjih kazalnikov učinka:

- Vrsta naložbe (gozdne ceste, gozdne vlake) (4.3);
- Dolžina (tekoči meter) izgradnje ceste ali vlake (od tega v območju Natura 2000 po šifrah (4.3);
- Površina saniranega gozda (ha) / Površina saniranega gozda (ha) na območju NATURA 2000 (8.4);
- Dolžina (tekoči meter) izgradnje in priprave vlake (8.4);
- Vrsta dela (sadnja, gozdna higiena, ...) po šifrah (8.4).

M09 pa glede na prevladujočo kategorijo proizvoda za katero se povezujejo skupine in organizacije proizvajalcev.

²²¹ Kazalnik "trenutno in planirano stanje po naložbi: gozd (ha)" za podukrepa 4.3 & 6.4 ter "površina saniranega gozda (ha)" za podukrep 8.4.

Analiza izvajanja bo služila kot podlaga za izvedbo fokusne skupine s ključnimi deležniki na področju biotske raznovrstnosti²²², ki bo namenjena kvalitativnemu vrednotenju vplivov operacij na dva osrednja kazalnika rezultata:

- Stanje habitatov na zemljiščih z zahtevkom, značilnih za gozdne ekosisteme;
- Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za gozdne ekosisteme²²³.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pomanjkanje prostorskih podatkov o stanju gozdnih habitatnih tipov in relevantnih kvalifikacijskih vrst onemogoča uporabo kvantitativnih metod vrednotenja, medtem ko izbrane kvalitativne metode vrednotenja do neke mere onemogočajo oceno neposrednih vplivov ukrepov PRP na biotsko raznovrstnost (individualna mnenja in sodbe, kanalizirani preko razprave na fokusni skupini). Da bi to tveganje ublažili, si bomo prizadevali zagotoviti kar se da široko zasedbo udeležencev fokusne skupine, ki bo zajemala tako upravičence, kot naročnika, strokovne službe in ostalo zainteresirano javnost.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Koristnost ukrepov na področju gozdarstva, usmerjenih v naložbe (infrastruktura in oprema), razvoj nekmetijskih dejavnosti, odpravo škode in podporo skupinam in organizacijam proizvajalcem	/	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q54-Q56)	/	/	Anketa med upravičenci
Stopnja realizacije za ukrep M08	/	0%	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP
Delež podprtih gospodarstev/ upravičencev, vključenih v ukrepe na področju gozdarstva	/	100%	/	/	AKTRP – baza upravičencev
Površina podprtega fizičnega območja kot delež celotne površine gozdov v Sloveniji	/	0%	/	/	AKTRP - baza upravičencev; MKGP (GERK)
Razmerje med dolžino	/	0	/	/	AKTRP - baza

²²² Strokovnjaki Agencije RS za okolje, Agencije za kmetijske trge in razvoj podeželja, Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Nacionalnega inštituta za biologijo, Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Društva za proučevanje in ohranjanje metuljev Slovenije, Zavoda RS za varstvo narave in Ministrstva za okolje in prostor, Zavoda za gozdove Slovenije, predstavniki upravičencev.

²²³ Med drugim bo fokusna skupina namenjena razpravi o stanju različnih gozdnih habitatnih tipov po regijah in vrstah, ki živijo v njih (npr. ogrožene vrste ptic, populacija rjavega medveda, populacija divjadi ipd.).

gozdnih cest in vlak, sofinanciranih iz PRP, v primerjavi s celotno dolžino novograjenih gozdnih cest in vlak					upravičencev; KIS
Razmerje med dolžino sofinanciranih gozdnih cest in vlak v območjih Natura 2000 v primerjavi s celotno dolžino novograjenih cest in vlak v območjih Natura 2000	/	0	/	/	AKTRP - baza upravičencev; KIS
Skupni kazalniki stanja					
C29 – Gozd in druge gozdne površine v Sloveniji (ha)	391.513	/	/	/	SURS (GERK)
6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Težav ni bilo.					
7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje Merilo za vrednotenje: Nabor in namen ukrepov na področju gozdarstva je za upravičence koristen Anketiranci vse ukrepe na področju gozdarstva ocenjujejo kot koristne, pri čemer najboljše rezultate (tj. združen delež tistih, ki so odgovorili, da je ukrep »koristen« ali »zelo koristen«) dosegajo podukrepi M04.3 (naložbe v gozdno infrastrukturo kot koristne ocenjuje 94% anketirancev), M08.6 (naložbe v predindustrijsko predelavo lesa kot koristne ocenjuje 92% anketirancev) in M08.6 (naložbe v nakup nove mehanizacije in opreme za sečnjo in spravilo lesa kot koristne ocenjuje 91% anketirancev). Nekoliko slabši rezultat sta dosegla le podukrepa M06.4 (naložbe v razvoj nekmetijskih dejavnosti znotraj gozdno-lesne verige kot koristne ocenjuje 84% anketirancev) in M09 (ustanavljanje skupin in organizacij proizvajalcev na področju gozdarstva kot koristno ocenjuje 74% anketirancev. Pri rezultatih je potrebno opozoriti, da je vzorec anketirancev, ki so odgovarjali, zelo majhen (N<50) ²²⁴ , zato rezultatov ni mogoče posploševati na celotno populacijo upravičencev. Anketiranci so navedli tudi nekaj predlogov za izboljšanje ukrepov PRP na področju gozdarstva, ki so v glavnem usmerjeni v izboljšanje postopkov izvajanja PRP na strani Organa upravljanja in Plačilne agencije, med drugim zmanjšanje administrativne zahtevnosti in poenostavitev razpisne dokumentacije, več strokovnosti pri pripravi razpisov, pravočasno obveščanje s strani svetovalnih služb in več izobraževanj. Poleg tega je med predlogi tudi nekaj vsebinskih, ki so v glavnem povezani z vprašanjem financiranja ukrepov: višji delež podpore oz. sofinanciranja, zlasti za gozdne prometnice, več razpisov za manjše kmetije in več sredstev za nakup mehanizacije in opreme, ki povečuje varnost pri delu v gozdovih.					

²²⁴ Na vprašanja so odgovarjali le anketiranci, ki so izjavili, da so bili vključeni v ukrepe, povezane z gozdarstvom.

Na vprašanje, kateri ukrepi PRP na področju gozdarstva so za anketirance privlačnejši, je med odgovori mogoče izpostaviti zlasti nakup mehanizacije in opreme, izgradnjo gozdne infrastrukture, izobraževanje ter zasaditev oz. obnovo gozda.

Merilo za vrednotenje: Vključevanje upravičencev v ukrepe na področju gozdarstva je zadovoljivo

Ker v obdobju vrednotenja izplačil iz ukrepa M08 še ni bilo, je bila stopnja realizacije tega ukrepa 0% (izplačila, ki so se vršila, so vezana na tranzicijske ukrepe iz prejšnjega programskega obdobja).

Delež podprtih gospodarstev/upravičencev, vključenih v ukrepe na področju gozdarstva je trenutno 100%. Glede na to, da do 31.12.2016 še ni bilo izplačil iz relevantnih ukrepov, smo delež izračunali na podlagi odobrenih operacij (tj. tistih, ki imajo datum odločbe do konca leta 2016). Izračun se tako nanaša le na podukrep M08.6, ki je namenjen izključno gozdarstvu (vse naložbe so namenjene nakupu mehanizacije za sečnjo in spravilo lesa), zato rezultat ni presenetljiv. Kazalnik, ki pravzaprav meri delež naložbenih ukrepov, namenjenih gozdarstvu, bo bolj relevanten ob naslednjem vrednotenju, ko bo bolj jasno izražen delež upravičencev na področju gozdarstva znotraj vseh ukrepov, v okviru katerih je tovrstne operacije sploh možno financirati.

Prostorske analize podprtih zemljišč glede na celotno površino gozdov nismo izvedli, ker se ukrepi še niso izvajali.

Merilo za vrednotenje: Povečala se je odprtost gozdov, s čimer se je hkrati poslabšalo stanje gozdnih habitatnih tipov

Odprtosti gozdov nismo analizirali, ker naložb v izgradnjo gozdnih cest in vlak še ni bilo. Iz istega razloga vpliv gozdarskih ukrepov PRP na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov ni bil predmet razprave v okviru fokusne skupine na področju biotske raznovrstnosti.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

5.IV. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 4: »V kolikšni meri so se upravičenci vključevali v ukrepe PRP 2014–2020 Sodelovanje in LEADER (vpliv ukrepov na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov)?«

Vpliv ukrepa CLLD/Leader (M19) na okolje (biotsko raznovrstnost, vode in tla) vrednotimo v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 17, in sicer z uporabo posebnega merila za vrednotenje »Projekti ali operacije so pozitivno prispevale k varstvu okolja in narave«. Iz analize (gledati SVV 17) sledijo naslednje ugotovitve:

- Čeprav se je podukrep M19.2 do presečnega datuma uradno že začel izvajati, do izbora ali potrditve operacij še ni prišlo, zato še ne moremo govoriti o podprtih operacijah ali vključenih upravičencih.
- Predstavniki lokalnih akcijskih skupin so na fokusni skupini izpostavili tematsko področje Varovanje okolja kot najmanj priljubljenega med že prejetimi prijavljenimi operacijami.
- Predlagamo, da se zaradi nizkega zanimanja za projekte s področja okolja preuči druge možne načine ali orodja za spodbujanje tovrstnih operacij, na primer v obliki ciljnega javnega poziva za spodbujanje varstva okolja in predlogov konkretnih idej s strani LAS (gledati P.2 v SVV 17).

Vpliv ukrepa Sodelovanje (M16) na okolje vrednotimo v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 2 v okviru merila »Izvedene so bile aktivnosti sodelovanja med kmetijstvom, proizvodnjo hrane in gozdarstvom, ter R&R z namenom izboljšanja okoljskega upravljanja in učinkovitosti«. Iz analize (gledati SVV 2) sledijo naslednje ugotovitve:

- Ukrepi M16 se do 31.12.2016 prav tako še ni izvajal, zaradi česar še ne moremo govoriti o podprtih operacijah ali vključenih upravičencih.
- Na podlagi odzivov na javni poziv MKGP 'Poziv za izraz interesa za izvajanje projektov v okviru ukrepa Sodelovanje PRP 2014-2020' ugotavljamo, da so cilji, ki so namenjeni varovanju okolja, med prijavljenimi projekti nekoliko manj priljubljeni od povprečja. Nekoliko bolj priljubljena sta ohranjanje kmetovanja na območjih z naravnimi in drugimi proizvodnimi omejitvami in spodbujanje ekološkega kmetijstva (prisotna v 47,3% oz. 39,5% projektih), nekoliko manj pa bolj eksplicitni cilji ohranjanja narave, to so Zmanjšanje negativnih vplivov kmetijstva na kakovost površinskih in podzemnih voda (31,7% projektov), Ohranjanje in/ali izboljšanje stanja biotske raznovrstnosti na habitatih, vezanih na kmetijsko krajino in kmetijsko biodiverziteti (31,2%) in Ohranjanje oziroma izboljšanje proizvodnega potenciala tal (25,9%).

5.V. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 5: »V kolikšni meri je PRP 2014–2020 dosegel okoljske cilje, opredeljene v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Večina okoljskih ciljev, opredeljenih v Okoljskem poročilu za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020, bo vrednotena v okviru drugih vprašanj za vrednotenje:

a) Tema 1 : **Biotska raznovrstnost, živalstvo in rastlinstvo:**

- Cilj 1: Ohranjeni, izboljšani in obnovljeni ekosistemi kmetijske krajine – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 8;
- Cilj 2: Ohranjeni gozdni ekosistemi – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 8 in programsko specifičnem vprašanju za vrednotenje št. 3;

b) Tema 2: **Tla:**

- Cilj 3: Ohranjanje pridelovalnega potenciala zemljišč za kmetijsko rabo – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 10;

c) Tema 3: **Vode:**

- Cilj 4: Dobro kemijsko stanje površinskih in podzemnih voda – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 9;
- Cilj 5: Dobro ekološko stanje površinskih voda – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 9;
- Cilj 6: Dobro količinsko stanje površinskih in podzemnih voda – obravnavano v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 9 in 11²²⁵.

Tema 4: **Kulturna dediščina** (Cilj 7: Ohranjene lastnosti objektov in območij kulturne dediščine) v okviru ostalih vprašanj za vrednotenje ni obravnavana.

Tema 5: **Prebivalstvo in zdravje ljudi obsega dva cilja:**

- Cilj 8: Izboljšano fizično in mentalno zdravje;
- Cilj 9: Izboljšana dostopnost proizvodov in storitev (lokalno proizvedena kakovostna hrana, infrastruktura, proizvodi, storitve).

Ocenjujemo, da pri cilju št. 8 ne gre za področja, h katerim bi primarno prispevali programirani ukrepi, ampak za bolj daljnosežne in sekundarne (oz. terciarne vplive), ki niso predmet tega vrednotenja (npr. pridelava in predelava visokokakovostne hrane varuje zdravje ljudi). Pri cilju št. 9 gre za vprašanja, povezana z lokalnim razvojem, ki jih pokriva skupno vprašanje za vrednotenje št. 17.

Upoštevajoč zgornje, **bo pod tem vprašanjem za vrednotenje predstavljen vidik vrednotenja, povezan z ohranjanjem kulturne dediščine.** Ostali okoljski cilji bodo obravnavani v okviru drugih vprašanj za vrednotenje. Odgovor in zaključki bodo v celoti predstavljeni tudi pod tem skupnim vprašanjem za vrednotenje (točka 7. in 8.).

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Programirani ukrepi / podukrepi, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (naložbe):

²²⁵ V skladu z Vodno direktivo se količinsko stanje vrednoti samo za podzemne vode.

- M04.1, saj bo posebna pozornost namenjena obnovi gospodarskih poslopij, ki so pod zaščito kulturne dediščine.
- M04.2, saj bo posebna pozornost namenjena obnovi gospodarskih poslopij za namene predelave ali trženja kmetijskih proizvodov, ki so pod zaščito kulturne dediščine.
- M06.4, saj bodo z uporabo finančnih instrumentov med drugim podprte nekmetijske dejavnosti v povezavi z naravno in kulturno dediščino ter tradicionalnimi znanji (npr. preko obnove gospodarskih poslopij, ki so pod zaščito kulturne dediščine).

Programirani ukrepi / podukrepi, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (površinski ukrepi):

- M10, saj določene operacije (npr. 13 – Grbinasti travniki, 15 – Planinska paša in 18 – Reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje) prispevajo k ohranjanju redkega fenomena naravne in kulturne dediščine.
- M11, saj ukrep prispeva k ohranjanju kulturne kmetijske krajine.
- M13, saj ukrep med drugim namenjen vzdrževanju krajine s spodbujanjem upravljanja zemljišč kljub težkim razmeram kmetovanja ter vzdrževanju kulturne krajine kot turističnega potenciala in prostora za rekreacijo.

Programirani ukrepi / podukrepi, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (LEADER):

- M19, saj ukrep prispeva k reševanju lokalnih potreb, med drugim varovanju kulturne dediščine in njenih elementov.

Ocenjujemo, da prispevek »mehkih« vsebin (M01 – Izobraževanje, M02 – svetovanje in M16 – sodelovanje) ne glede na ugotovitve Okoljskega poročila preveč daljnosežen, da bi ga bilo mogoče zanesljivo ovrednotiti. Sami ukrepi namreč niso primarno programirani na način, da bi prispevali k ohranjanju kulturne dediščine.

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Pri iskanju odgovora na evalvacijsko vprašanje bomo uporabili dve merili za presojo. Prvo merilo se nanaša na prispevek naložb PRP k ohranjanju kulturne dediščine. V okviru merila bomo uporabili:

- dva kazalnika, ki merita dosežek in obseg ukrepa na področju ohranjanja kulturne dediščine (delež števila naložb v programiranih ukrepih/podukrepih in projektov (LEADER), v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, ter delež obsega naložb v programiranih ukrepih/podukrepih in projektov (LEADER), v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine);
- dva kazalnika, ki omogočata kvalitativno oceno vpliva naložb (po vrstah vpliva in vrstah naložb).

Drugo merilo za presojo zadeva prispevek PRP k ohranjanju kulturne krajine, kar bomo preverjali s kazalnikom, ki meri delež kmetijskih površin, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13, pri čemer izhajamo iz predpostavke, da vsi našteti ukrepi prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine. Pri tem je ključno, da se podprta zemljišča obravnavajo kot enoten sloj, kar pomeni, da se prekrivna območja različnih navedenih ukrepov štejejo le enkrat.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Naložbe v okviru PRP prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine		Delež števila podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine
		Delež obsega naložb, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine
		Vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah vpliva
		Vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah naložb
PRP prispeva k ohranjanju kulturne krajine		Delež kmetijskih površin, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13

4. Uporabljene metode

a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, prostorska analiza

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za izračun programsko specifičnih kvantitativnih kazalnikov bomo uporabili enostavno metodo za izračun deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o naložbah in projektih, za katere je označeno, da se nanašajo na poseg v objekt kulturne dediščine in so vključeni v ukrepe/podukrepe, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (naložbe) oz. ohranjanju kulturne krajine (površinski ukrepi). Pri površinskih ukrepih bomo podprto fizično območje izračunali na podlagi prostorske analize.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Delež števila podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine bomo izračunali na način, da bomo delili število podprtih dejavnosti/operacij znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino (»Ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino?«) s skupnim številom podprtih dejavnosti/operacij znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4 in M19.

Delež obsega naložb, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine bomo izračunali tako, da bomo delili skupni obseg naložb znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino (»Ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino?«), s celotnim skupnim obsegom naložb znotraj ukrepov M04.1, M04.2, M06.4 in M19.

Delež kmetijskih površin, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13 bomo izračunali na način, da bomo delili podprto fizično območje (ha) (tj. skupna površina kmetijskih zemljišč z zahtevkom, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13) s skupno površino KZU (ha) glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (RABA). Pri tem kazalniku je pomembno upoštevati načelo enkratnega štetja.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Ob predpostavki, da so podatki o posegu naložb/projektov v objekte kulturne dediščine na voljo (vloga upravičenca), ne vidimo izzivov pri uporabi opisanih metod.

(b) Kvalitativne metode: analiza izvajanja, teorija sprememb

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Na podlagi analize izvajanja bomo pregledali dokumentacijo za naložbe / projekte / operacije z izplačili, za katere je označeno, da se nanašajo na poseg v objekt kulturne dediščine. Rezultate bomo z uporabo teorije sprememb primerjali z ugotovitvami naknadnega vrednotenja in poskušali ovrednotiti srednje- in dolgoročni vpliv naložb na ohranjanje kulturne dediščine.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V okviru analize izvajanja bomo pregledali vse dejavnosti/operacije znotraj ukrepov/podukrepov M04.1, M04.2, M06.4, M10, M11, M13 in M19, ki prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine (»Ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino?«) oz. ohranjanju kulturne krajine, ter za le-te izdelali deskriptivni pregled naslednjih dveh kazalnikov rezultata:

- vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah vpliva;
- vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah naložb.

Pri tem bomo upoštevali naslednje ugotovitve Okoljskega poročila:

- Potencialni vpliv na enote kulturne dediščine je v veliki meri odvisen od umeščanja ureditev (posegov) v prostor in načina izvajanja ureditev. Glede na to, da PRP ni prostorsko določen (ni natančno vnaprej določena lokacija izvajanja posameznih ukrepov ali aktivnosti iz naslova programa) lahko potencialne vplive opredelimo na t.i. strateški ravni. V primeru, da se PRP ne bo izvajal na mestu ali v bližini kulturne dediščine ni pričakovati neposrednih negativnih vplivov. Vplivi, ki lahko nastanejo zaradi izvajanja programa so lahko pozitivni ali negativni. Pozitivne vplive lahko opredelimo za tiste ukrepe, v okviru katerih se bodo izvajale aktivnosti, ki bodo prispevale k ohranitvi pomembnih vrednot in lastnosti objektov in območij kulturne dediščine ter njihovi aktivni vključitvi v okviru drugih sektorjev in dejavnosti.
- PRP neposredno ne opredeljuje posegov, ki bi zmanjšali oziroma ogrožali dostopnost, razvojni potencial in lastnosti objektov ter območij kulturne dediščine. V programu je mogoče razbrati pomen ohranjanja kulturne dediščine, toda PRP dopušča in predvideva tudi investicije v obliki posegov v prostor. Izvajanje posegov v prostoru pa lahko potencialno predstavlja tudi nevarnost za ogrožanje lastnosti in stanja kulturne dediščine, v primeru da bi se ti zvedli v nasprotju z varstvenimi zahtevami.
- Negativne vplive lahko opredelimo v primerih, ko se izvedba aktivnosti posameznih ukrepov, ki jih opredeljuje PRP, nanašajo na izvedbo investicij, ureditev ali posegov na območjih kulturne dediščine ali v njihovi bližini. V primeru neustreznega načrtovanja in izvedbe lahko pride do neustrezno negativnih vplivov na lastnosti enot kulturne dediščine, vendar je take vplive možno preprečiti v postopkih pridobitve gradbenega dovoljenja. Potencialni negativni vpliv obstaja, če se zaradi izvajanja aktivnosti z namenom posodobitve stanja, ki lahko zaradi narave posega (npr. nov objekt in infrastruktura) ali načina izvajanja (dodatna dejavnost) vpliva na vidne kakovosti in pomembne naravne strukturne prvine kulturne krajine. Negativni vpliv je možen, če so ukrepi neustrezno izvedeni. To velja zlasti za spremembe zemljiške strukture, izvedbo hidromelioracij, gradnjo infrastrukture in objektov, kadar se ti izvajajo v območjih varstva kulturne dediščine. Neustrezno izvajanje lahko povzroča ogroženost lastnosti ter zmanjša prezentiranost kulturne dediščine ter vplivajo na njeno dostopnost.

V okviru **teorije sprememb** bomo tako z uporabo deskriptivne analize izbranih operacij ovrednotiti srednje- in dolgoročni vpliv naložb na ohranjanje kulturne dediščine in kulturne krajine.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Posebnih izzivov niso identificirali.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O2 - Skupni obseg naložb (M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O3 - Število podprtih dejavnosti/operacij (M04.1, M04.2, M06.4 in M19, v okviru katerih so možni posegi v kulturno dediščino)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Podprto fizično območje (ha) (M10, M11 in M13)	0	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Delež števila podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine	/	0%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež obsega naložb, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine	/	0%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah vpliva	Ni podatka	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Vpliv podprtih dejavnosti/operacij, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, po vrstah naložb	Ni podatka	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež kmetijskih površin, vključenih v ukrepe M10, M11 in M13	/	62,27 %	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri pripravi odgovora na vprašanje za vrednotenje nismo zaznali posebnih težav.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Tema 1: Biotska raznovrstnost, živalstvo in rastlinstvo

Cilj 1: Ohranjeni, izboljšani in obnovljeni ekosistemi kmetijske krajine

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika doseganja ciljnih vrednosti vključenih površin v izbrane zahteve/operacije oz. razširjenosti površinskih ukrepov (nekoliko manjša je, če se omejimo le na območja HNV, večja pa, če se omejimo na območja OMD). Dobra pokritost z okoljevarstvenimi in naravovarstvenimi ukrepi pa še ne pomeni, da so pozitivni učinki na habitatne tipe in vrste, ki te habitate naseljujejo, enakomerni in enako pomembni. Če pogledamo podatke o specifičnih operacijah oz. zahtevah ukrepa KOPOP, ki je ključni ukrep na področju biotske raznovrstnosti, opazimo, da je vključenost v ciljne naravovarstvene operacije zelo nizka (tako v smislu deleža znotraj ukrepa, kot tudi doseganja ciljev Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih. Tudi vključenost v ostale aktivnosti s pričakovanim neposrednim učinkom na biotsko raznovrstnost je nizka, med tem ko prevladujejo površine, na katerih se izvajajo ukrepi s pričakovanim posrednim učinkom na stanje biotske raznovrstnosti (zlasti preko spremembe obstoječih kmetijskih praks na področju okoljevarstva).

Cilj 2: Ohranjeni gozdni ekosistemi

Vplivov PRP na gozdne ekosisteme, bodisi negativnega (preko povečanja odprtosti gozdov) bodisi pozitivnega (preko sanacije in obnove gozdov po nesrečah) nismo vrednotili, ker se površinski ukrepi v gozdovih še niso izvajali.

Tema 2: Tla

Cilj 3: Ohranjanje pridelovalnega potenciala zemljišč za kmetijsko rabo

Doseg površinskih ukrepov, ki prispevajo k preprečevanju erozij in izboljšanemu upravljanju in kakovosti tal, je dober, a k izračunanemu deležu prispeva zlasti ukrep OMD preko ohranjanja kmetijske krajine in preprečevanja zaraščanja. Delež brez upoštevanja OMD je znatno nižji, a vseeno zadovoljiv in primerljiv z ostalimi prednostnimi področji v okviru prednostne naloge 4. Na prostorski in statistični analizi utemeljenih zaključkov o vplivu PRP sicer ni bilo mogoče oblikovati, zato je v prihodnosti za potrebe vrednotenja smiselno zagotoviti sistematično zbiranje podatkov o vzorcih tal na strani upravičencev. 81,50% vseh izvedenih aktivnosti znotraj ukrepov M10 in M11 sicer prispeva k preprečevanju erozije tal ali izboljšanju upravljanja tal. Z vidika ohranjenosti površin kmetijskih zemljišč z zahtevkom podatki o spremembi rabe kažejo skladnost z ugotovitvami iz pregleda stanja in SWOT analize. Zmanjšujejo se neobdelane površine in kmetijska zemljišča v zaraščanju, povečujejo pa se površine sadovnjakov in oljčnikov ter, nasprotno z ugotovitvami pregleda stanja, tudi površine vinogradov.

Tema 3: Vode

Cilj 4: Dobro kemijsko stanje površinskih in podzemnih voda

Zaradi kratkega obdobja izvajanja PRP časovna vrsta ne omogoča zanesljivih zaključkov o trendih na izbranih VTPodV. Ne glede na to ugotavljamo, da z vidika nitratne onesnaženosti najslabše stanje izkazuje Dravska kotlina, kjer je vse od leta 2013 odstotek merilnih mest s povprečnimi vrednostmi, ki presegajo standard kakovosti (>50 mg NO_3/l), višji od 30% in to kljub relativno visokemu deležu kmetijskih zemljišč z zahtevkom na prispevni površini (45,52%). Tudi v Murski kotlini, ki ima najvišji delež vključenih zemljišč (65,25%), podatki ne kaže zakov izboljšanja. V primeru pesticidov spet najslabše stanje izkazuje Dravska kotlina, saj to vodno telo v vseh opazovanih letih izkazuje merilne postaje s preseženimi mejnimi vrednostmi prometrina, v obdobju 2014-2016 pa tudi metolaklor, pri čemer znaki izboljšanja niso opazni. Boljše stanje je v letu 2016 opazno v primeru Murske kotline, ki ima tudi najvišji delež vključenih zemljišč, a na podlagi podatkov o enem letu ni mogoče delati utemeljenih zaključkov. .

Prav pri porabi gnojil in pesticidov so rezultati ankete pokazali, da kmetje zmanjšujejo ali opuščajo njihovo uporabo, pri čemer pomembno vlogo igrata ukrepa usposabljanja (M01) in svetovanja (M02).

Cilj 5: Dobro ekološko stanje površinskih voda

Tudi v primeru VTPV je časovna vrsta pomanjkljiva, in sicer zaradi kratkega obdobja izvajanja PRP in manjkajočih podatkov (meritve se ne izvajajo na vseh merilnih mestih vsako leto in so močno diverzificirani). Analiza, izvedena na podlagi razvrščanja vodnih teles v skupine glede na delež zemljišč z zahtevkom in obremenitve v skladu z metodologijo NUV pa je pokazala, da izhodiščne hipoteze – tj. da večji delež zemljišč z zahtevkom pomeni tudi boljše ekološko stanje površinskih voda – ne moremo potrditi ali ovreči. Vodnih teles, kjer je na prispevnih površinah več kot 25% zemljišč z zahtevkom a hkrati pomembna obremenitev, izkazujejo najslabše rezultate, medtem ko najboljše izkazujejo vodna telesa brez pomembne obremenitve, ne glede na to, kakšen je delež zemljišč z zahtevkom na prispevnih območjih. Iz navedenega sledi, da na ekološko stanje voda najbolj vpliva intenzivnost kmetijstva na določenem območju, sami ukrepi PRP pa (še) ne kažejo rezultatov izboljšanja na teh območjih. Rezultati temeljijo na pomanjkljivih podatkih, a so hkrati tudi pričakovani. Izvajanje ukrepov M10 in M11 lahko vpliva na stanje vodna telesa šele v daljšem časovnem obdobju, pri čemer je zelo pomembno, kako ciljno se ti ukrepi izvajajo (npr. katere zahteve se izvajajo v bližini nabrežij in katere v zaledju vodnih teles)²²⁶.

Cilj 6: Dobro količinsko stanje površinskih in podzemnih voda

Vpliv PRP na količinsko stanje voda smo obravnavali v okviru fokusne skupine za področje učinkovite rabe vode v kmetijstvu. Iz razprave sledi, da Slovenija zaradi ugodnih vremenskih razmer in nižje intenzivnosti kmetijstva ni velika porabnica vode, saj z 6.084 ha zemljišč, pripravljenih za namakanje, sodi v spodnjo tretjino držav članic EU glede na

²²⁶ Na fokusni skupini je bilo izpostavljeno, da imajo večji vpliv na stanje vodnih teles kmetijske površine, ki se nahajajo v neposredni bližini teh vodnih teles, česar pa PRP ne naslavlja posebej (npr. v smislu višjih izplačil ali pogojev). Poleg tega na ekološko stanje vodnih teles vpliva tudi vrsta zunanjih negativnih vplivov na ekološko stanje voda, ki jih ni mogoče izločiti, npr. regulacija vodotokov, ali pozitivnih vplivov preteklih politik (npr. postopno izginjanje atrazina zaradi prepovedi).

namakane površine. Poleg tega so na mestu varovalke proti preveliki porabi vode v kmetijstvu, ki preprečujejo izpraznitev vodnih virov. Sicer zaradi nekolikošnega zamika pri izvajanju ukrepov, ki imajo vpliv na prednostno področje 5A, PRP (še) ni prispeval k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu. Vključenih KMG je bilo do 31.12.2016 (gledano po odobrenih vlogah) 8, a le-ti za svoje naložbe še niso dobili finančnih sredstev (izplačil), posledično ne moremo govoriti o vplivu PRP.

Tema 4: Kulturna dediščina

Cilj 7: Ohranjene lastnosti objektov in območij kulturne dediščine

V obdobju vrednotenja se naložbe, v okviru katerih so možni posegi v objekte kulturne dediščine, niso izvajale, posledično tudi nismo izvedli analize na podlagi teorije sprememb. Poleg tega smo na podlagi analize baze upravičencev ugotovili, da le-ta razen spremljanja podatka o tem, ali podprti projekt predstavlja poseg v kulturno dediščino, ne vključuje podrobnejših podatkov o opisu dediščine in povezanosti naložbe s slednjo. Ta podatek bo v prihodnje potreben za vrednotenje vrst naložb in vpliva le-teh na kulturno dediščino (bodisi pozitivnega, bodisi negativnega).

Edini ugotovljeni rezultat se nanaša na površinske ukrepe (M10, M11 in M13), ki so se izvajali na 62,27% KZU glede na evidenco dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč. Ukrepi (zlasti ukrep OMD) prispevajo k ohranjanju kmetijske krajine preko ohranjanja naravne in kulturne dediščine, kmetijske krajine ter upravljanja zemljišč kljub težkim razmeram kmetovanja. Delež vključenosti površin je visok, kar je tudi posledica poznavanja ukrepov s strani upravičencev.

Tema 5: Prebivalstvo in zdravje ljudi

Cilj 8: Izboljšano fizično in mentalno zdravje

Cilja v okviru vprašanja za vrednotenje nismo obravnavali.

Cilj 9: Izboljšana dostopnost proizvodov in storitev (lokalno proizvedena kakovostna hrana, infrastruktura, proizvodi, storitve)

Cilj se zasleduje predvsem skozi CLLD/Leader (M19), znotraj katerega pa do izbora oz. potrditve konkretnih operacij še ni prišlo, zaradi česar (še) ne moremo govoriti o morebitnem pozitivnem vplivu Programa razvoja podeželja. Iz ugotovitev fokusne skupine sledi, da se v tem programskem obdobju pričakuje največ operacij prav iz tega področja – razvoj osnovnih storitev in infrastrukture.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Podatki o spremljanju operacij v bazi AKTRP so pomanjkljivi, saj se izvajanje operacij, ki so povezane s kulturno dediščino, ne spremlja tudi vsebinsko (torej na kakšen način je ta povezava relevantna).	P.1: Pri ukrepu M04 naj se doda tudi kratek opis, za kakšno vrsto kulturne dediščine gre in kako je le-ta povezana z izvajanjem operacije.

5.VI. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 6: »V kolikšni meri določeno komunikacijsko orodje vpliva na izvajanje ukrepov oziroma prepoznavnost programa razvoja podeželja (ter s tem tudi EKSRP) oziroma je za upravičence/prejemnike orodje ustrezno?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Programsko specifično vprašanje za vrednotenje se nanaša na delovanje Mreže za podeželje in vsebinsko dopolnjuje skupno vprašanje za vrednotenje št. 21, ki meri prispevanje Mreže k uresničevanju ciljev iz Člena 54 Uredbe (EU) št. 1305/2013. Programsko specifično vprašanje je potrebno, saj omenjeno SVV ne obravnava posameznih vrst orodij za komuniciranje ter njihove ustreznosti in koristnosti. Takšna analiza je potrebna za ugotovitev ustreznosti izvajanja Mreže – tj. ali izbor orodij za komuniciranje in njihova vsebina prispevata k ciljem PRP – in njene stroškovne učinkovitosti. Slednje je potrebno za opredelitev morebitnih stroškov aktivnosti, ki so glede na rezultate ali učinke teh aktivnosti neupravičeni, in s tem razvoj priporočil za prerazporejanje finančnih sredstev v druge aktivnosti.

Z namenom večje jasnosti predlagamo preoblikovanje vprašanja v »V kolikšni meri določeno komunikacijsko orodje prispeva k prepoznavnosti PRP (ter s tem EKSRP), dopolnjuje izvajanje ukrepov in/ali je za upravičence oz. prejemnike ustrezno?«.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Vprašanje se nanaša na tehnično pomoč, konkretno na Mrežo za podeželje, zaradi česar nima ukrepov, ki bi k njemu prispevali.

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na vprašanje bomo uporabili štiri merila za presojo, pri čemer se dve merili nanašata na publikacije (eno na poznavanje in eno na njihovo koristnost), eden na dogodke in eno na spletno obveščanje. Pri publikacijah bomo merili relevantnost in zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP; prek kazalnikov o poznavanju izbranih brošur, navodil in obvestil, bomo pa opredelili njihovo (stroškovno) upravičenost in uspešnost distribucije.

Za merilo za presojo uspešnosti izvedenih dogodkov (sodelovanje na sejnih, razstava projektov PRP, tržnica pridelovalcev PRP, delavnice, predstavitve javnih razpisov, itd.) bomo uporabili tri kazalnike rezultata (relevantnost in zadostnost vsebin na dogodkih, ustreznost promocijskega materiala).

Nenazadnje bomo merili tudi učinkovitost elektronskih orodij za komuniciranje, razdeljenih na spletno stran PRP, elektronske novice PRePlet in družabne medije. Pri vseh treh bomo merili tako prepoznavnost kot njihovo uporabnost.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Upravičenci poznajo publikacije, namenjene ukrepom, v katere so		Poznavanje obstoja publikacij za izvajanje ukrepov PRP
		Ekonomska upravičenost in smotrnost

vključeni		tiska brošure Odločitev za ekološko kmetovanje
		Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Program razvoja podeželja 2014-2020
		Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska obvestil KOPOP - Vstop v ukrep KOPOP in EK - za potencialne upravičence
		Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila 2015-2020
		Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska Tehnoloških navodil - travinje I in travinje II
		Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Praktični vodnik za ljudi, ki bogatijo varovana območja in ohranjajo dediščino
Publikacije so bile za končne upravičence koristne		Uporabnost publikacij (1): relevantnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP
		Uporabnost publikacij (2): zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP
Dogodki so prispevali k prepoznavnosti PRP		Uporabnost dogodkov (1): relevantnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP
		Uporabnost dogodkov (2): zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP
		Uporabnost promocijskega materiala na dogodkih
Vsebina in način spletnega obveščanja sta prispevala k prepoznavnosti PRP in informiranosti upravičencev oz. prejemnikov orodja		Prepoznavnost spletne strani – delež (potencialnih) upravičencev, ki je seznanjeno z obstojem spletne strani
		Uporabnost spletne strani (1): relevantnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP
		Uporabnost spletne strani (2): zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP
		Prepoznavnost družabnih medijev oz. prisotnosti PRP na družabnih medijih Facebook in Twitter
		Uporabnost vsebin na družabnih medijih
		Stopnja zadovoljstva z elektronskimi novicami PrePlet
4. Uporabljene metode		
(a) Kvantitativne metode: analiza podatkov o spremljanju, analiza stroškov in koristi		

Analiza podatkov o spremljanju, razlogi za njeno uporabo in izzivi so opisani v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 21. Utemeljitev uporabe analize stroškov in koristi, skupaj z njenim opisom in izzivi, so opisani spodaj.

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Analizo stroškov in koristi bomo uporabili za izračun ekonomske upravičenosti določenih gradiv, izbranih s strani Podporne enote Mreže. Izbira omenjene metode temelji na njeni uporabnosti za nadaljnje odločitve, povezane z izbiro vsebin gradiv in odločitvijo, ali se izbrano gradivo izda zgolj v elektronski ali tudi v tiskani obliki.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Pri vseh šestih kazalnikih, vezanih na ekonomsko upravičenost določenega gradiva, bomo za opredelitev koristi teh gradiv uporabili rezultate o njihovem poznavanju s strani upravičencev in drugih deležnikov (navedenih pri vsakem kazalniku ločeno), pridobljenih iz rezultatov anketnega vprašalnika. Pri dosegu gradiva bomo upoštevali tudi načrtovan dosež; izračunali bomo »koeficient uspešnosti distribucije«, in sicer z deljenjem števila anketirancev, ki gradivo pozna, s številom upravičencev, ki bi gradivo morali poznati (tj. tistih, katerim je bilo gradivo namenjeno), upoštevajoč odzivnost na vprašalnike.

Za opredelitev stroškov bomo navedenim stroškom posameznega gradiva (grafično oblikovanje, tisk, itd.) dodali približek stroška njegove izdelave s strani zaposlenih na OU (strošek enega FTE²²⁷ pomnoženo s številom FTE). Koristi in stroške posameznega gradiva bomo primerjali med sabo tako, da bomo obe števili združili v en indeks, in sicer z izračunom (teoretičnega) stroška na 100-procentno uspešnost distribucije gradiva.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glede na to, da so za opredelitev ekonomske upravičenosti izdelave in tiska določene brošure poleg stroškov izdelave in deleža ciljne skupine, ki je brošuro prebralo, pomembni številni drugi dejavniki (od razpoložljivih nadomestil z enako vsebino na trgu, do koristnosti posamezne brošure za kmetovanje, velikosti ciljne skupine itd.), kvantitativno ovrednotenje teh kazalnikov verjetno ne bo mogoče. V tem primeru bomo na kazalnike odgovorili opisno.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik, intervju

Vse navedene kvalitativne metode, skupaj z njihovim opisom, razlogi za uporabo in izzivi, so opisane v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 21.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Poznavanje obstoja publikacij za izvajanje ukrepov PRP	/	72%	/	/	Anketa med člani Mreže
Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Odločitev za	Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q24 v prilogi A-2 ter odgovor na vprašanje (točka 6.)				Anketa med člani Mreže, MKGP – baza dejavnosti

²²⁷ Full Time Equivalent = ekvivalent polnega delovnega časa

ekološko kmetovanje					Mreže, intervju
Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Program razvoja podeželja 2014-2020	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q24 v prilogi A-2 ter odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Anketa med člani Mreže, MKGP – baza dejavnosti Mreže, intervju
Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska obvestil KOPOP - Vstop v ukrep KOPOP in EK - za potencialne upravičence	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q24 v prilogi A-2 ter odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Anketa med člani Mreže, MKGP – baza dejavnosti Mreže, intervju
Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila 2015-2020	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q24 v prilogi A-2 ter odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Anketa med člani Mreže, MKGP – baza dejavnosti Mreže, intervju
Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska Tehnoloških navodil - travinje I in travinje II	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q24 v prilogi A-2 ter odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Anketa med člani Mreže, MKGP – baza dejavnosti Mreže, intervju
Ekonomska upravičenost in smotrnost tiska brošure Praktični vodnik za ljudi, ki bogatijo varovana območja in ohranjajo dediščino	<i>Kvalitativni kazalnik – gledati vprašanje Q26 v prilogi A-2 ter odgovor na vprašanje (točka 6.)</i>				Anketa med člani Mreže, MKGP – baza dejavnosti Mreže, intervju
Uporabnost publikacij (1): relevantnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP	/	77%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost publikacij (2): zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP	/	72%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost dogodkov (1): relevantnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP	/	82%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost dogodkov (2): zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP	/	70%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost promocijskega materiala na dogodkih	/	62-65%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost spletne strani (1): relevantnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP	/	84%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost spletne strani (2): zadostnost vsebin za upravičence za izvajanje ukrepov PRP	/	82%	/	/	Anketa med člani Mreže

Prepoznavnost spletne strani – delež (potencialnih) upravičencev, ki je seznanjeno z obstojem spletne strani	/	91%	/	/	Anketa med člani Mreže
Prepoznavnost družabnih medijev oz. prisotnosti PRP na družabnih medijih Facebook in Twitter	/	60%	/	/	Anketa med člani Mreže
Uporabnost vsebin na družabnih medijih	/	44-47%	/	/	Anketa med člani Mreže
Stopnja zadovoljstva z elektronskimi novicami PrePlet	/	87%	/	/	Anketa med člani Mreže

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri analizi vrednosti kazalnikov, pridobljenih iz odgovorov na anketni vprašalnik, nastopi enaka težava kot pri skupnem vprašanju za vrednotenje št. 21, namreč, da smo z anketo zajeli zgolj 41 končnih upravičencev ukrepov PRP, kar je premalo za oblikovanje zaključkov o celotni populaciji. Dodatno je glede na njihovo članstvo v bazi Mreže za podeželje pričakovati, da bodo anketiranci bolj seznanjeni z mediji za informiranje, uporabljenimi s strani Mreže, kot povprečje v populaciji (t.i. »*selection bias*«).

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Mreža za podeželje za doseg svojih ciljev (gledati SVV št. 21) razpolaga z več komunikacijskimi orodji, katera smo za namen vrednotenja razdelili v tri skupine: publikacije (priprava in izdaja), dogodki (izvedba ali udeležba) in spletni mediji, konkretno spletna stran, elektronske novice in družabni mediji. Sledi obravnavanje njihove prepoznavnosti in ustreznosti.

Publikacije

Za publikacije, vezane na PRP, je slišalo 72% anketirancev, od tega jih je 45% le-te tudi koristilo. V splošnem anketiranci publikacije ocenjujejo kot uporabne – 77% anketirancev je označilo, da so uradne publikacije in gradiva o Programu razvoja podeželja relevantna za izvajanje ukrepov PRP, medtem ko jih 72% ocenjuje, da so vsebine zadostne za ta namen.

Pri analizi ekonomske upravičenosti tiska izbranih šestih gradiv ugotavljamo naslednje:

- *Odločitev za ekološko kmetijstvo* je v primerjavi z ostalimi izbranimi gradivi manj stroškovno zahtevna. Glede na to, da je večina bralcev (7 od 12) gradivo prebrala v tiskani obliki, ter upoštevajoč dejstva, da gre za relativno kratko in prebavljivo brošuro, ocenjujemo, da je tisk smiseln. Odprto vprašanje ostaja, ali brošura dosega ciljno skupino – v primeru, da so ciljna skupina tisti, ki razmišljajo o ekološkem kmetovanju, je trenutna distribucije zadostna. V nasprotnem primeru, to je v primeru, da je ciljna skupina širša in zajema tudi tiste, ki bi se lahko odločili za ekološko kmetijstvo (tu govorimo predvsem o upravičencih ukrepa KOPOP, ki izvajajo naravi bolj prijazno kmetovanje), je potrebna širša distribucija, na primer na obveznih usposabljanjih ukrepa M10 (KOPOP).
- *Program razvoja podeželja 2014-2020 (brošura)* je zaradi široke ciljne skupine in

posledično velikega tiska zahtevala višje stroške (z €8.370 neposrednimi stroški je to največ v skupini obravnavanih gradiv). Natisnjenih je bilo dvakrat več izvodov, kot je bilo distribuiranih, saj zaradi sprememb PRP brošura ni več v celoti uporabna. Glede na cilj brošure, to je obveščanje vseh potencialnih upravičencev o ukrepih, v katere se lahko vključujejo, ocenjujemo, da je tisk sam po sebi smotrni, a je potrebno načrtovanje števila tiskanih gradiv na letni ravni in ne za celotno programsko obdobje.

- *Vstop v ukrep KOPOP in EK (obvestila)* je bil v fizični obliki poslan na dom potencialnim upravičencem ukrepov, zaradi česar je bila distribucija bolj stroškovno zahtevna, branost in prepoznavnost gradiva pa pričakovano višja – 72% je brošuro prebralo, dodatnih 17% je zanjo slišalo. Na intervjuju je predstavnik podporne enote Mreže izpostavil, da gre sicer za dražji a ponekod potreben pristop, zlasti ko je potrebno doseči ciljno skupino, ki je računalniško pogosto slabo pismena. Dejanske vključitve prejemnikov obvestila v ukrep M10 se ne spremlja.
- *Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila 2015-2020* ima med obravnavanimi najboljšo branost glede na vrednost – s cca. €1.500 je bilo doseženih 68% ciljne skupine. Visoko poznavanje gre verjetno pripisati obveznim usposabljanjem KOPOP, na katerih se gradivo tudi omeni. Kot pomembno dopolnilo usposabljanjem je gradivo smiselno; ocenjujemo, da je v luči nizkih stroškov smotrni tudi njegov tisk.
- *Tehnološka navodila – travinje I in travinje II* - priprava je časovno zelo zahtevna, medtem ko je ciljna skupina relativno ozka. Glede na to, da je KOPOP med upravičenci prepoznan kot zahteven ukrep z velikim tveganjem za napake, in da se le-te med kontrolami pogosto tudi pojavijo, so navodila smotrna.
- *Praktični vodnik za ljudi, ki bogatijo varovana območja in ohranjajo dediščino* je po izjavi predstavnika podporne enote Mreže s strani nekaterih prepoznan kot primer dobre prakse povezovanje različnih institucij s področja urejanja prostora; nizko prepoznavanje (56% ciljne skupine za gradivo ni slišalo) pa pripisuje temu, da gradivo nima dovolj aktivnega skrbnika, zaradi česar tudi ni dovolj promocije. Dodatno ugotavljamo, da se slabšo prepoznavnost gradiva lahko pripiše tudi neujemanju med njegovim naslovom in vsebino (gre za navodila v primeru odločitve za poseg v prostor). Priprava gradiva je smiselna, a je potrebna bolj ciljna distribucija.

Dogodki

Večina (82%) anketirancev vsebine na dogodkih ocenjuje kot relevantne, 70% pa kot zadostne za izvajanje ukrepov PRP. Na podlagi tega ugotavljamo, da so dogodki pomembna aktivnost, še posebej za doseganje tistih potencialnih upravičencev, ki še niso vključeni v katerikoli ukrep PRP.

Spletni mediji

Prepoznavnost uradne spletne strani PRP – tj. delež anketirancev, ki je seznanjeno z njenim obstojem – je pri 91% relativno visoka, a naj opozorimo, da gre za anketirance, ki glede na članstvo v bazi Mreže za podeželje sami bolj aktivno iščejo informacije. Uporabnost spletne strani je prav tako dobro ocenjena s strani anketirancev – 84% ocenjuje vsebine kot relevantne, 82% pa kot zadostne. Tudi z elektronskimi novicami PRePlet so prejemniki zadovoljni (87%). Med predlogi za izboljšave so anketiranci navedli nepreglednost in zastarelo obliko ter potrebo po dodatnih vsebinah (o specifičnih vrstah pridelave). Na podlagi intervjuja ugotavljamo, da Mreža že ustvarja sinergije na področju informiranja, konkretno preko obveščanja o usposabljanjih, organiziranih izven PRP (npr. KGZS). Po drugi strani, so anketiranci manj seznanjeni z družabnimi mediji (prisotnostjo

Mreže na strani Facebook) – 60% je za to komunikacijsko orodje Mreže že slišalo, uporabljalo ga je zgolj 20%.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Člani baze Mreže njena komunikacijska orodja v večini poznajo in ocenjujejo kot uporabna	P.1 Za analizo uporabnosti (zadostnosti in relevantnosti) gradiv med širšim krogom upravičencev brez morebitne pristranskosti vzorca bodo najboljši vir informacij obvezna usposabljanja (KOPOP, EK, DŽ) – za te ukrepe je največ publikacij, poleg tega so na njih prisotni vsi obvezniki teh ukrepov in lahko odgovorijo na vprašanja kot so mnenje o gradivih, kaj pogrešajo, ali potrebujejo tiskano verzijo itd.
Z.2: Odločitev za tisk publikacij za upravičence ne upošteva vseh potrebnih parametrov.	P.2: Priporočamo sistematični pristop k odločitvi za pripravo gradiva in odločitvi za njegov tisk, pri čemer dejavniki odločitve vključujejo namen gradiva, njegovo ciljno skupino (velikost in značilnosti), predvidene stroški priprave (neposredni in posredni), tiska in distribucije, obdobje relevantnosti ipd.
Z.3: Mreža pri svojem obveščanju v določeni meri vključuje tudi dejavnosti in informacije drugih deležnikov, kot je KGZS, a obenem opažamo, da upravičenci še vedno pogrešajo določene vsebine (gradiva ali usposabljanja), ki jih ponuja KGZS (gledati SVV 3).	P.3: Predlagamo bolj celostno vključevanje aktivnosti drugih institucij (na primer, KGZS), ki so povezana z ukrepi PRP, v obveščanje upravičencev PRP.

5.VII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 7: »V kolikšni meri je izvajanje svetovanja v okviru podukrepa 2.1 »Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja« vplivalo na zadovoljstvo uporabnikov z opravljeno storitvijo?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje zasleduje cilj zagotavljanja visokokakovostnega nivoja storitev svetovanja v okviru PRP, in sicer prek pridobitve povratnih informacij neposredno s strani upravičencev. Vprašanje je za učinkovito izvajanje PRP potrebno, predlagamo pa poenostavljanje dikcije vprašanja, na primer v »V kolikšni meri so bili uporabniki zadovoljni z opravljeno storitvijo svetovanja v okviru podukrepa 2.1. 'Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja'?«.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Primarno programirani ukrepi / podukrepi:

Vprašanje se nanaša neposredno na ukrep M02.1 (Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja).

Ukrepi programirani v okviru drugih prednostnih področjih, ki imajo na vprašanje sekundarni učinek:

Na vprašanje bodo vplivali predvsem ukrepi, ki zahtevajo uporabo storitev svetovanja kot predpogoj ali pogoj za pridobitev finančne podpore, to so M10, M11 in M14.

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Ker gre za relativno eksplicitno in ozko opredeljeno vprašanje za vrednotenje, bomo koristili eno merilo za presojo z ločenim kazalnikom glede na ukrep, s katerim je svetovalna storitev povezana.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Uporabniki so zadovoljni z opravljeno storitvijo svetovanja		Delež uporabnikov svetovanja v okviru ukrepa M10, ki so s storitvijo zadovoljni
		Delež uporabnikov svetovanja v okviru ukrepa M11, ki so s storitvijo zadovoljni
		Delež uporabnikov svetovanja v okviru ukrepa M14, ki so s storitvijo zadovoljni
		Delež uporabnikov svetovanja v okviru preostalih ukrepov, ki so s storitvijo zadovoljni

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: skupno vprašanje za vrednotenje ne zahteva kvantitativnih metod vrednotenja

(b) Kvalitativne metode: anketa

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za ugotovitev zadovoljstva posameznikov bomo uporabili ankete, poslane uporabnikom po pošti in po elektronski pošti, saj le-te dosežejo najširši krog deležnikov in so hkrati časovno nezahtevne.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Anketni vprašalnik bo poslan celotnemu vzorcu kmetijskih gospodarstev, deležnih svetovanj v obdobju 2014-2016, tj. približno 4.300 uporabnikov. Vprašanja se bodo med drugim nanašala na vrsto prejetega svetovanja (tj. ukrep, v okviru katerega je bilo svetovanje obvezno, program svetovanja), jasnost predstavljenih vsebin, uporabnost novih znanj in splošno oceno zadovoljstva z izvedenim svetovanjem.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve na izzive

Glavno tveganje je nizka stopnja odzivnosti na vprašalnike in posledično nezanesljivost kazalnika. V primeru stopnje odzivnosti nad 10% bomo rezultate lahko posplošili na celotno populacijo prejemnikov.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Delež uporabnikov svetovanja v okviru ukrepa M10, ki so s storitvijo zadovoljni	/	67%	/	/	Anketa med upravičenci
Delež uporabnikov svetovanja v okviru ukrepa M11, ki so s storitvijo zadovoljni	/	83%	/	/	Anketa med upravičenci
Delež uporabnikov svetovanja v okviru ukrepa M14, ki so s storitvijo zadovoljni	/	85%	/	/	Anketa med upravičenci
Delež uporabnikov svetovanja v okviru preostalih ukrepov, ki so s storitvijo zadovoljni	/	72,6%	/	/	Anketa med upravičenci

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Na vprašalnik je odgovorilo 200 upravičencev, kar ocenjujemo kot zadostno število. Manj zanesljive so ugotovitve o kakovosti svetovanj, ki niso bila izvedena v okviru ukrepov M10, M11, M14, saj je bilo teh odgovorov zgolj 51.

Pri vprašanjih, vezanih na posamezne dejavnike oz. vidike zadovoljstva s svetovanji anketirancev, vprašanja niso ločena po posameznem ukrepu. Tako tisti, ki so vključeni, na primer, tako v ukrep M10 kot tudi M11, odgovarjajo o splošnem zadovoljstvu s svetovanjem na obeh področjih. Zaradi tega lahko pride do nekolikšne diskrepance med povprečnim zadovoljstvom in zadovoljstvom, ko je le-ta razbit po posameznih vidikih.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Ugotavljamo, da so uporabniki storitev svetovanja v okviru ukrepa M02 'Podpora za pomoč pri uporabi storitev svetovanja' v splošnem zadovoljni z opravljeno storitvijo.

Ukrep M10: Na podlagi rezultatov ankete upravičencem sodeč vidimo, da je 67% udeležencev svetovanj z le-temi zadovoljnih (odgovor "zelo zadovoljen" ali "zadovoljen" na vprašanje "Kako zadovoljni ste z vsebino svetovanja glede na spodaj opredeljena področja?"), med tem ko je 8 % nezadovoljnih. Upravičenci so bili najbolj zadovoljni s strokovnostjo svetovalca (79% zadovoljnih), najmanj pa z obsegom vsebin (11% nezadovoljnih).

Ukrep M11: Raven zadovoljstva je pri upravičencih ukrepa M11 nekoliko višja, in sicer je bilo s svetovanji zadovoljnih 83% na vzorcu 51 upravičencev, nezadovoljna pa zgolj 2%. Tudi pri ekološkem kmetovanju je bilo največ (72%) zadovoljnih s strokovnostjo svetovalcev. Največ (11%) je nezadovoljnih z razumljivostjo uporabljenih izrazov.

Ukrep M14: Najbolj zadovoljni z usposabljanji so bili upravičenci ukrepa M14 - 85% zadovoljnih in 1% nezadovoljnih (vzorec: 83 upravičencev). Strokovnost svetovalca je tudi pri upravičencih ukrepa M14 najbolj pozitivno ocenjena, sledita zanimivost vsebin (69%) in jasnost ključnih sporočil (68%). Najslabše so upravičenci ocenili uporabnost znanj (53% zadovoljnih) in obseg vsebin (55% zadovoljnih).

Ostali ukrepi: V povprečju (glede na dejavnike kakovosti svetovanja) so bili preostali upravičenci svetovanja z njim zadovoljni - 72,6% udeležencev je bilo s svetovanji zadovoljnih, 3% pa nezadovoljnih. Najbolje so upravičenci ocenili strokovnost svetovalca (88 % zadovoljnih), ostali vidiki (uporabnost gradiva, uporabnost novo pridobljenih znanj, zanimivost vsebin, trajanje in obseg svetovanja ter jasnost ključnih sporočil in izrazov) so približno enako visoko ocenjeni.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: V splošnem so uporabniki storitev svetovanja Programa razvoja podeželja zadovoljni z opravljeno storitvijo. Najbolj so zadovoljni s kakovostjo in strokovnostjo svetovalca.	P.1: Za v prihodnje predlagamo, da se vprašalnike o zadovoljstvu z uporabljenimi storitvijo uporabnikom razdeli po svetovanju samem (le-ti pa lahko odgovore pošljejo tudi po pošti), saj se bo le tako lahko povežalo uporabnika, ukrep, vsebino svetovanja, svetovalca z rezultati kontrol na kraju samem.

5.VIII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 8: »V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal enakost moških in žensk ter nediskriminacijo?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Pri vseh evropskih strukturnih in investicijskih skladih Evropska unija med drugim zasleduje načelo enakosti med spoloma. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje št. 8 je bilo oblikovalno s ciljem opredelitve upoštevanja tega načela s strani PRP.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

V PRP je največ poudarka zagotavljanju nediskriminacije danega v okviru ukrepa M19 – Podpora za lokalni razvoj v okviru pobude LEADER.

Socialno vključenost, vključno z zaposlitvijo žensk, spodbuja tudi ukrep M06.4 - Podpora za naložbe v vzpostavitev in razvoj nekmetijskih dejavnosti; konkretno bo omenjeni vidik socialne vključenosti upoštevan pri razporeditvi sredstev upravičencem. Drugi ukrepi načela enakosti med spoloma ne omenjajo eksplicitno.

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na vprašanje za vrednotenje bomo uporabili eno merilo za presojo, ki se nanaša neposredno na enakost moških in žensk. S kazalniki nameravamo opredeliti različne vidike in prisotnosti morebitne diskriminacije oz. spodbujanja nediskriminacije, vključno z zaposlenostjo žensk, vključenostjo žensk v ukrepe PRP in število aktivnosti v okviru pobude LEADER.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Ukrepi in aktivnosti PRP so sledili načelu preprečevanja diskriminacije in enakosti med spoloma		Delež žensk med upravičenci ukrepov PRP
		Delež žensk, zaposlenih v okviru tehnične pomoči
		Delež novo ustvarjenih delovnih mest, zasedenih s strani žensk
		Delež operacij v okviru LSR, ki spodbujajo enakost med spoloma

4. Uporabljene metode

a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za vse programsko specifične kvantitativne kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o upravičencih in podatke o kadrih na Organu upravljanja in ARSKTRP.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Spodaj navajamo kvantitativne kazalnike z načinom njihovega izračuna:

- »Delež žensk med upravičenci ukrepov PRP« – seštevek vseh žensk, upravičenk ukrepov programa, deljeno s skupnim številom upravičencev programa (odobrena sredstva). Rezultat bomo primerjali z deležem žensk v celotni populaciji v

kmetijskem sektorju.

- »Delež žensk, zaposlenih v okviru tehnične pomoči« – število žensk, zaposlenih iz sredstev tehnične pomoči, kot delež vseh zaposlenih iz sredstev TP.
- »Delež novo ustvarjenih delovnih mest, zasedenih s strani žensk« - število novo ustvarjenih delovnih mest v okviru ukrepov M06.4 in M08.6 (iz prednostnega področja 6A), katere so zasedle ženske, deljeno s skupnim številom novih delovnih mest, ustvarjenih v okviru navedenih dveh ukrepov.
- »Delež operacij v okviru LSR, ki spodbujajo enakost med spoloma« - število (odobrenih) operacij, ki dosežejo vsaj 50% možnih točk pri merilu, vezanem na spodbujanje enakosti moških in žensk, deljeno s skupnim številom odobrenih operacij.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Pri izračunu vrednosti deležev ne vidimo izzivov.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalnik rezultata					
Delež žensk med upravičenci ukrepov PRP	/	12,4-24,7%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež žensk, zaposlenih v okviru tehnične pomoči	/	61,7%	/	/	Dokument »Podatki TP« (MKGP)
Delež novo ustvarjenih delovnih mest, zasedenih s strani žensk	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Delež operacij v okviru LSR, ki spodbujajo enakost med spoloma	/	0	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Za izračun deleža žensk med upravičenci ukrepov PRP smo uporabili podatke o ukrepih M01, M04.1, M06.1 in M08.6. Pri ostalih ukrepih podatke o spolu nosilca kmetijskega gospodarstva oz. upravičenca ukrepa ni naveden. Pri ukrepu M01 gre za približek, vzet iz anket udeležencem usposabljanj, saj v bazi podatkov EVIZO prav tako ni označen spol udeleženca.

Pri izračunu deleža novo ustvarjenih delovnih mest, zasedenih s strani žensk, smo se naslonili na podatke iz ukrepov M04.2 in M08.6. Pri ukrepu M06.1 nova delovna mesta niso predvidena, pri ukrepu M04.1 je pa po podatkih sodeč (razlika med »PO_ST_ZENSK« in »PRED_ST_ZENSK«) predvideno število žensk po naložbi za 9 nižje od stanja pred naložbo, zaradi česar predvidevamo, da gre za pomoto (»kriva« je ena naložba in sicer za »Stroške postavitve oziroma obnove sadovnjakov in oljčnikov vključno s postavitvijo jagodišč«. Pri ukrepih M10, M11, M13 in M14 prav tako ni podatka o delovnih mestih, medtem ko se ostali ukrepi še niso izvajali. Pri ukrepih M04.2 in M08.6 gre za predvideno število novih delovnih mest, saj na tem področju še ni bilo izplačil, zaradi česar izračuna ne navajamo v tabeli kazalnikov, pač pa zgolj opisno v odgovoru.

Čeprav se je podukrep M19.2 do presečnega datuma uradno že začel izvajati, do izbora ali

potrditve operacij še ni prišlo, kar onemogoča izračun kazalnika »Delež operacij v okviru LSR, ki spodbujajo enakost med spoloma«.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Ugotavljamo, da Program razvoja podeželja ne diskriminira med moškimi in ženskami. Delež žensk, vključenih v PRP, je sicer veliko nižji od deleža moških, kar je pa skladno s povprečnim deležem nosilk kmetijskih gospodarstev v Sloveniji. Ocenjujemo tudi, da PRP ne *spodbuja* enakosti med moškimi in ženskami v kmetijstvu, saj nima ukrepov, ki bi prispevali k večji vključenosti žensk v upravljanje kmetijskih gospodarstev.

Za izračun prvega kazalnika smo omejeni na ukrepe M01, M04.1, M06.1 in M08.6, ki se izvajajo (v primeru naložb se tu šteje odobritev do 31.12.2016), in kjer je na voljo podatek o spolu prijavitelja. Delež žensk upravičenk ukrepov navajamo spodaj, skupaj s primerjavo na povprečni delež nosilk kmetijskih gospodarstev v Sloveniji (22,8%)²²⁸.

- *Ukrep M01:* podatka o spolu udeleženca usposabljanj ni, tako da vzamemo približek iz odgovorov na ankete. Malo manj kot četrtnina (24,7%) udeležencev usposabljanj je ženskega spola, kar je nekoliko več kot delež nosilk KMG v Sloveniji. Rezultat je razumljiv, če upoštevamo, da se je usposabljanj lahko udeležilo več članov enega kmetijskega gospodarstva.
- *Ukrep M04.1:* število žensk, prijaviteljic naložb, ki so bile odobrene do 31.12.2016, je 11. Če izvzamemo KMG, ki niso označili spola upravičenca, to predstavlja 20% vseh upravičencev, vključenih v ukrep (11 od 55), kar je nekoliko manj od povprečja.
- *Ukrep M06.1:* delež žensk, mladih nosilk KMG, je 19,6%, kar je prav tako manj kot delež nosilk KMG v Sloveniji na splošno.
- *Ukrep M08.6:* pri tem ukrepu je delež žensk bistveno nižji - 12,4% - kar je glede na manjšo prisotnost žensk v gozdarstvu kot v kmetijstvu v mejah normale.

Medtem ko je delež nosilk kmetijskih gospodarstev v Sloveniji 22,8-odstoten, je delež drugih delovno aktivnih družinskih članic na družinskih kmetijah pomembno višji - 57,4%. Delež žensk izmed vseh aktivnih članic na družinskih kmetijah je 45%. Poleg tega se delež žensk, nosilk kmetijskih gospodarstev, manjša - v letu 2000 je 27% žensk vodilo kmetijo, kar je 4 odstotne točke več kot v letu 2013. Iz tega gre sklepati, da je v družinah na področju kmetijstva (še vedno in še bolj) prisotna diskriminacija, saj so moški veliko bolj pogosto upravitelji kmetije, ženske pa bolj pogosto druge aktivne članice. PRP kljub temu spodbuja večjo vključenost žensk zgolj na področju nekmetijskih dejavnosti (M06.4 in M19.2).

Delež predvidenih novo ustvarjenih mest, zasedenih s strani žensk, je prav tako nižji za ukrep M08.6 (3 od 58), pri ukrepu M04.2 je ta delež 33% (16 od 48). Glede na to, da se izplačila še niso izvajala, tudi morebitna nova delovna mesta (še) niso posledica ukrepanja Programa razvoja podeželja.

Za razliko od gozdarstva in vodenja kmetijskih gospodarstev, kjer opazimo bistveno večji delež moških, je v samem upravljanju in izvajanju Programa razvoja podeželja vključenih

²²⁸ Vir: SURS (2013): 'Družinska delovna sila po spolu in povprečni starosti, po kohezijskih regijah, Slovenija, po letih'

več žensk. Konkretno je iz tehnične pomoči žensk med zaposlenimi 34 od 50 (68%) na MKGP in 24 od 44 (55%) na AKTRP.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Na podlagi dostopnih podatkov o deležu žensk med upravičenci ukrepov PRP ocenjujemo, PRP ne diskriminira proti enemu ali drugemu spolu.	P.1: Z namenom doseganja horizontalnega cilja EU spodbujanja enakosti in nediskriminacije bi moral OU spremljati podatek o spolu za vse ukrepe. Priporočamo ali obvezno vprašanje o spolu upravičenca (moški / ženski / brez odgovora) za vsa bodoča javna naročila in razpise, ali dopolnitev baze podatkov za spremljanje s podatkom o spolu na podlagi EMŠO številke.
Z.2: Ženske kmetice so manj pogosto nosilke kmetijskih gospodarstev od moških; ta neenakost skozi PRP ni naslovljena.	P.2: Priporočamo, da MKGP preuči, kako ženske nosilke kmetijskih gospodarstev prispevajo k ciljem Programa razvoja podeželja, predvsem k horizontalnim ciljem okolja, podnebnih sprememb in inovativnosti, ter na podlagi tega oblikuje akcijski načrt za spodbujanje enakosti med spoloma v kmetijstvu. Predpogoj za tovrstno analizo so popolni in pregledni podatki o spolu upravičencev po ukrepu (gledati priporočilo P.1 zgoraj).

5.IX. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 9: »V kolikšni meri je PRP 2014–2020 spodbujal trajnostni razvoj?«

Po našem mnenju je vprašanje prispevka k trajnostnemu razvoju preširoko, da bi ga samostojno obravnavali v okviru vrednotenja. Trajnostni razvoj kot tak vsebuje tri komponente, in sicer okoljsko (varovanje okolja), ekonomsko (skladna gospodarska rast) in socialno (družbena enakost in socialna pravičnost). Gre za kompleksen in dvoumen koncept, za katerega je potrebna najprej jasna opredelitev²²⁹ pred samim začetkom vrednotenja, opredelitev pa je predmet širše družbene in strokovne razprave. Cilji trajnostnega razvoja OZN, kot globalno priznan okvir za izvajanje trajnostnih javnih politik, denimo obsega 17 ciljev, katere kmetijstvo in gozdarstvo (zlasti pa PRP) neposredno ali posredno zadevata le delno.

Konec koncev je vprašanje trajnostnega razvoja v samem PRP opredeljeno v omejenem smislu, tj. preko predvidenih rezultatov ukrepov (varovanje okolja, učinkovita raba virov, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje ter ohranjanje biotske raznovrstnosti preko inovativnih pristopov, bodisi z novimi tehnologijami, praksami ali postopki), in pa posredno v okviru poglavja 14, ki govori o dopolnjevanju in skladnosti PRP z drugimi instrumenti Unije, zlasti evropskimi strukturnimi in investicijskimi skladi in prvim stebrom, vključno z zeleno komponento, ter drugimi instrumenti skupne kmetijske politike. Upoštevajoč takšno (ožjo) opredelitev trajnostnega razvoja ugotavljamo, da na programsko specifično vprašanje za vrednotenje lahko zadovoljivo odgovorimo v okviru ostalih vprašanj za vrednotenje, zato na tem mestu podajamo povzetke odgovorov glede na različne vidike trajnostnega razvoja.

Varovanje okolja in ohranjanje biotske raznovrstnosti

Področje obravnava skupna vprašanja za vrednotenje št. 8, 9 in 10 ter programsko specifična vprašanja za vrednotenje št. 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 13.

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika doseganja ciljnih vrednosti vključenih površin v izbrane zahteve/operacije oz. razširjenosti površinskih ukrepov (nekoliko manjša je, če se omejimo le na območja HNV, večja pa, če se omejimo na območja OMD). Dobra pokritost z okoljevarstvenimi in naravovarstvenimi ukrepi pa še ne pomeni, da so pozitivni učinki na habitatne tipe in vrste, ki te habitate naseljujejo, enakomerni in enako pomembni. Če pogledamo podatke o specifičnih operacijah oz. zahtevah ukrepa KOPOP, ki je ključni ukrep na področju biotske raznovrstnosti, opazimo, da je vključenost v ciljne naravovarstvene operacije zelo nizka (tako v smislu deleža znotraj ukrepa, kot tudi doseganja ciljev Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih. Tudi vključenost v ostale aktivnosti s pričakovanim neposrednim učinkom na biotsko raznovrstnost je nizka, med tem ko prevladujejo površine, na katerih se izvajajo ukrepi s pričakovanim posrednim učinkom na stanje biotske raznovrstnosti (zlasti preko spremembe obstoječih kmetijskih praks na področju okoljevarstva). Ne glede na to ugotavljamo, da:

- splošne naravovarstvene operacije, kot sta Trajno travinje I in Trajno travinje II, ne izpodrivajo ciljnih;
- je v obdobju vrednotenja (2014-2016) opazno povečanje prispevka PRP k izboljšanju stanja habitatov na zemljiščih z zahtevkom, značilnih za ekosisteme

²²⁹ Vir: Kos, Drago. 2004. Tri ravni trajnostnega razvoja.

kmetijske krajine, ne moremo pa (še) potrditi pozitivnih vplivov na stanje kvalifikacijskih vrst.

Vplivov PRP na gozdne ekosisteme, bodisi negativnih (preko povečanja odprtosti gozdov) bodisi pozitivnih (preko sanacije in obnove gozdov po nesrečah) nismo vrednotili, ker se površinski ukrepi v gozdovih še niso izvajali.

Vpliv naložb na kvalifikacijske vrste in habitatne tipe je bil izredno majhen, saj ima le 2,74 % odobrenih naložb ima potencialno pozitiven vpliv. Odstotek je sicer zelo nizek, ob enem pa izračun temelji na zelo omejenem številu (2 od 73 naložb) ter pomanjkljivih podatkih o opisu naložb v bazi upravičencev. V okviru ukrepa M19 (LEADER) ni bilo odobrenih naložb, zato vplivov na okolje in biotsko raznovrstnost ni bilo.

Zadovoljiva je tudi razširjenost ukrepov (merjena kot delež podprtih zemljišč), ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda, a je z vidika kmetijstva kot celote površinska pokritost nižja, potencialen vpliv PRP pa posledično omejen (ne le glede na vsa kmetijska zemljišča, temveč tudi v odnosu do vseh vpisanih GERK, kjer bi se ukrepi potencialno lahko izvajali). To samo po sebi ni problematično, a predstavlja izziv z vidika načina izvajanja PRP. Ukrepi (zlasti KOPOP) namreč niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi).

Analiza anketnega vprašalnika med upravičenci ukrepov PRP je med drugim pokazala, da obstaja visoka stopnja zavedanja glede pomena ohranjanja okolja, a določen dvom v dejanski uspeh izvajanja ukrepov PRP. Med upravičenci so tudi velike razlike, ko gre za vprašanje konkretnih habitatov oz. vrst, kar kaže na to, da ne posedujejo v zadostni meri konkretnih znanj, ki bi jim služila kot podlaga za odločanje o načinih kmetovanja na svojih zemljiščih. Med anketiranimi upravičenci se jih večina zaveda nevarnosti negativnih vplivov uporabe gnojil in pesticidov na okolje, vendar je zaskrbljujoče dejstvo, da jih skoraj polovica te nevarnosti ne prepozna, kljub temu da gre za onesnaževala, ki izvirajo skoraj izključno iz kmetijske dejavnosti. Bolj enotno je zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost tal. Pri tem se rezultati za skupino upravičencev ukrepa M10 ne razlikujejo bistveno.

Z vidika vedenja (tj. posedovanja znanja in praktičnih izkušenj o kmetijskih praksah usmerjenih v ohranjanje okolja in trajnostnega kmetovanja) so rezultati analiz anketnega vprašalnika spodbudni, pri čemer so upravičenci ukrepa M10 še nekoliko bolj seznanjeni od splošne populacije upravičencev, kar kaže na pomembno dodano vrednost ukrepa M10 pri spodbujanju in izvajanju okoljsko sprejemljiv(ejš)ih kmetijskih praks.

Učinkovita raba virov

Področje obravnavajo skupna vprašanja za vrednotenje št. 11, 12, 13.

Slovenija zaradi ugodnih vremenskih razmer in nižje intenzivnosti kmetijstva ni velika porabnica vode, saj z 6.084 ha zemljišč, pripravljenih za namakanje, sodi v spodnjo tretjino držav članic EU glede na namakane površine. Poleg tega so na mestu varovalke proti preveliki porabi vode v kmetijstvu, ki preprečujejo izpraznitev vodnih virov. Sicer zaradi nekoličnega zamika pri izvajanju ukrepov, ki imajo vpliv na prednostno področje 5A, PRP (še) ni prispeval k učinkovitejši rabi vode v kmetijstvu. Vključenih KMG je bilo do 31.12.2016 (gledano po odobrenih vlogah) 8, a le-ti za svoje naložbe še niso dobili finančnih sredstev (izplačil), posledično pri njih raba vode še ni postala bolj učinkovita.

Zaradi nekolikšnega zamika pri izvajanju ukrepov, ki imajo vpliv na prednostno področje 5B, PRP prav tako še ni prispeval k učinkovitejši rabi energije v kmetijstvu. Vključenih KMG je bilo do 31.12.2016 (gledano po odobrenih vlogah) 8 (5,7% od vseh odobrenih naložb), a leti za svoje naložbe od OU še niso dobili izplačil. Do presečnega datuma Program ni prispeval niti k povečanju ponudbe ali uporabe obnovljivih virov energij, stranskih proizvodov, odpadkov, ostankov in drugih neživilskih surovin, saj iz tega področja še ni bilo izplačil končnim upravičencem. Za naložbe v proizvodnjo OVE za lastno porabo je zanimanje relativno nizko. Zaradi visokega tveganja naložb, dolgega postopka pridobitve dovoljenj in nižje donosnosti, se podobno nizek interes s strani ciljne skupine pričakuje tudi v prihodnje.

Blažitev podnebnih sprememb

Področje obravnavata skupni vprašanji za vrednotenje 14 in 15.

Program razvoja podeželja je v omejeni meri prispeval k zmanjševanju emisij toplogrednih plinov in amonijaka v kmetijstvu, vpliv je zlasti prisoten pri načinih kmetovanja (ukrepi M10, M11 in M14), bistveno manj pri naložbah. To je tudi posledica dejstva, da k ciljem prednostnega področja 5D kljub pomenu zmanjševanja emisij na mednarodni ravni (tudi iz kmetijstva), ni ciljno usmerjen noben ukrep. Cilje je posledično težje doseči, saj nimajo »svojih« finančnih sredstev, niti ni mehanizma za sprotno spremljanje in analizo uspešnosti, med samimi upravičenci pa je zaznati tudi pomanjkanje znanja o pomembnosti zmanjševanja emisij TGP in amonijaka v kmetijstvu in o potrebnih aktivnostih, ki bi k temu ciljema prispevale.

Pozitivne vplive PRP na blaženje podnebnih sprememb sta imela ukrepa M10 in M11, in sicer preko zahtev, ki prispevajo k shranjevanju in sekvenciaciji ogljika v kmetijstvu; na področju gozdarstva se tovrstni ukrepi še niso izvajali.

Prilagajanje na podnebne spremembe

Področje obravnava programsko specifično vprašanje za vrednotenje št. 12.

Ključni ukrep PRP – M10 – ima (omejen) pozitiven vpliv na prilagajanje in blaženje učinkov podnebnih sprememb v kmetijstvu. Program razvoja podeželja k tem ciljem prispeva tudi preko ukrepa M11 ter ukrepov M04.1, M04.2 in M04.3. Ugotavljamo, da ima PRP skozi te tri ukrepe, posredno tudi skozi ukrep M01, pomemben vpliv, ki se na področju naložb lahko še poveča. Zaradi podnebnih sprememb so pojavi kot suša, poplave, pozeba, žled, nevihte s točo in ožigi vse bolj pogosti. Ker je pa kmetijska proizvodnja, ter s tem povezani ekonomska uspešnost kmetij in samooskrba s hrano, neposredno odvisna od vremenskih razmer, je ključno tako zmanjšanje emisij TGP in amonijaka (obravnavano v okviru SVV 14) kot tudi prilagajanje na podnebne spremembe. Za obvladovanje tveganj, povezanih z neugodnimi vremenskimi pojavi, lahko kmetijska gospodarstva izvajajo agrotehnične ukrepe (kolobar, izbira primerni sort rastlin in prilagodljivih pasem živali, način obdelave tal ipd.) in/ali naložbene ukrepe (v namakalne sisteme, mreže proti toči). Dodatno k blažitvi teh tveganj prispeva še večje znanje in informiranost nosilcev kmetijske dejavnosti, tehnološka prilagoditev kmetijskih gospodarstev in razvoj sodobnih tehnologij in praks.

Inovacije oz. inovativni pristopi, prakse ali postopki

Področje obravnavajo skupna vprašanja za vrednotenje 1, 2 in 17.

Ocenjujemo, da imajo ukrepi PRP na inovacije omejen vpliv, saj se ključni ukrepi, namenjeni krepitvi povezav me kmetijstvom in raziskavami oz. inovacijami, bodisi niso še izvajali (ukrep M16), bodisi še ni prišlo do izbora ali potrditve operacij (podukrepa M19.2 in M19.3). K inovacijam tako prispevajo zlasti usposabljanja, nekoliko manjši prispevek je opaziti na področju naložb. Do 31.12.2016 je bilo namreč odobrenih 31 naložb, ki naj bi prispevale k horizontalnemu cilju »inovacije«, od tega 2 v ukrepu M04.1 in 29 v okviru ukrepa M04.2. Ker pa nobena izmed 187 odobrenih naložb v okviru M08.6 ni prispevala k temu horizontalnemu cilju, je delež inovativnih naložb izmed vseh odobrenih naložb 9,5%. Ob upoštevanju zgolj naložb v okviru ukrepa M04, je delež višji, in sicer 22%.

V okviru pobude LEADER (ukrep M19) sicer inovativnost pri večini LAS predstavlja eno izmed meril za izbor projektov, a ugotavljamo, da ima le-ta relativno široko definicijo, tj. vse operacije, ki v določenem lokalnem območju predstavljajo novost. Tako kot ostali ukrepi PRP tudi M19.2 nima fiksne in jasno opredeljene definicije »inovativnosti«.

5.X. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 10: »Kakšen je vpliv izvajanja operacij Posebni traviščni habitati, Traviščni habitati metuljev, Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov in Steljniki v okviru ukrepa 10 na ohranjanje biotske raznovrstnosti na območjih, na katerih se te operacije izvajajo?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Glede na Poročilo o stanju ohranjenosti vrst in habitatnih tipov po 17. členu Direktive o habitatih za leto 2013 v Sloveniji so habitatni tipi travišč v slabem stanju ohranjenosti. V dobrem stanju jih je 28 %, v slabem stanju ohranjenosti pa 47 % habitatnih tipov travišč. Intenzifikacija kmetijstva na eni in opuščanje rabe na drugi strani sta glavna dejavnika, ki vplivata na stanje ohranjenosti traviščnih habitatnih tipov. Zaradi intenzifikacije kmetijstva se zmanjšuje populacija značilnih ptic kmetijske krajine, saj so le-te odvisne od ekstenzivnih oblik kmetovanja.

Ker je biotska raznovrstnost ena ključnih obravnavanih tem znotraj PRP, ohranjanje le-te pa eno od prednostnih področij ukrepanja, želimo s programsko-specifičnim vprašanjem za vrednotenje ugotoviti, kakšen je vpliv posameznih operacij na ohranjanje biotske raznovrstnosti in sicer glede določenih operacij, povezanih s travinjem, metulji in pticami.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo: M10

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Pri iskanju odgovora na evalvacijsko vprašanje bomo preverjali vpliv izbranih operacij ukrepa M10²³⁰ na stanje biotske raznovrstnosti na zemljiščih z zahtevkom. Pri tem je ključno, da se podprta zemljišča obravnavajo kot enoten sloj, kar pomeni, da se prekrivna območja različnih navedenih ukrepov štejejo le enkrat.

Vpliv ukrepa bomo preverili agregirano, tj. na ravni celotne Slovenije. Na ta način bomo lahko z razpoložljivimi kazalniki preverili splošen vpliv operacij na stanje biotske raznovrstnosti.

Razširjenost in doseg izbranih operacij ukrepa M10 z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti bomo preverjali na podlagi deleža površinskih ukrepov, namenjenih ciljnim naravovarstvenim operacijam. Vplive na dejansko stanje biotske raznovrstnosti bomo preverjali na podlagi podatkov o razpoložljivih monitoringih, ki spremljajo stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča), ki ga bomo merili na podlagi razpoložljivih monitoringov kvalifikacijskih vrst (zlasti indeksa ptic kmetijske krajine in števila osebkov izbranih vrst metuljev).

Oba kazalnika namreč hkrati omogočata preverjanje stanja habitatov, ki je pogoj za dobro

²³⁰ Operacije: 7. Posebni traviščni habitati, 8. Traviščni habitati metuljev, 9. Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov, 10. Steljniki.

stanje kvalifikacijskih vrst, in dejanskih rezultatov monitoringov izbranih kvalifikacijskih vrst.		
Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Biotska raznovrstnost na zemljiščih z zahtevkom ²³¹ je bila obnovljena, ohranjena in okrepljena	Delež površin, vključenih v ciljne naravovarstvene operacije	
		Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča)
4. Uporabljene metode (a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev, prostorska analiza <i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> Pri izračunu bomo uporabili enostavno metodo za izračun deležev, pri čemer bomo uporabili podatke pridobljene s prostorsko analizo ukrepa M10. Delež bo služil kot enostaven prikaz razširjenosti izvajanja relevantnih zahtev ukrepa M10. <i>ii. Opis metod za izračun kazalnikov</i> Delež površin, vključenih v ciljne naravovarstvene operacije bomo izračunali na način, da bomo delili površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih izbrane operacije ukrepa M10 (HAB, MET, STE in VTR) s skupno upravičeno površino ciljnih naravovarstvenih operacij. Kazalnik je namenjen merjenju prispevka PRP k izboljšanju stanja travniških habitatov. <i>iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> (b) Kvalitativne metode: teorija sprememb <i>i. Razlogi za uporabo omenjenih metod</i> S pomočjo teorije sprememb bomo na podlagi rezultatov razpoložljivih monitoringov preverjali vpliv PRP na stanje izbranih kvalifikacijskih vrst. <i>ii. Opis metod za izračun kazalnikov</i> Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča) bomo preverjali na podlagi rezultatov: - monitoringa splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine; - monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016; - monitoringa izbranih ciljnih vrst metuljev v letu 2016. <i>iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive</i> Izbrani monitoringi niso namensko vzpostavljeni za potrebe vrednotenja PRP, zato je njihova uporaba omejena.		

²³¹ 'Zemljišče z zahtevkom' označuje kmetijska zemljišča, ki so predmet ukrepov M10, M11 in M13.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov					
Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
Podprto fizično območje (ha) (tj. površina zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v vključenih izbrane operacije ukrepa M10)	5.216	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Podprto fizično območje (ha) (površina območij VTR, MET, STE in HAB, na katerih so vpisani GERK s šifro 1300)	63.502	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev ²³²
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Delež površin, vključenih v ciljne naravovarstvene operacije	/	Leto 2014: 2,31% Leto 2016: 8,21%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Stanje izbranih kvalifikacijskih vrst, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine (travišča)	/	Glej odgovor na evalvacijsko vprašanje	/	/	MKGP (monitoringi)
6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Uporaba monitoringov za potrebe vrednotenja PRP je omejena, saj monitoringi niso izvedeni namensko (tj. za potrebe presoje vplivov PRP). Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine je namenjen analizi trendov na nacionalni ravni, zato podatki niso reprezentativni na mikro/lokalni ravni (tj. ravni popisnih ploskev), kjer bi bilo za potrebe vrednotenja PRP potrebno izločiti številne zunanje vplive, kot so vplivi prvega stebra evropske kmetijske politike, onesnaženost iz neekmetijskih virov, naravne nesreče in katastrofe, podnebne spremembe itd. Monitoring metuljev je po drugi strani zelo ciljno usmerjen na ozko opredeljena območja in vrste, ki jih naseljujejo, in se s problematiko ukrepov PRP sploh ne ukvarja. Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 je namenjen spremljanju ohranjenosti vrst skladno s t.i. Direktivo o habitatih in Direktivo o pticah ter se učinkov oz. vplivov PRP dotika le delno, ko mestoma obravnava ciljne naravovarstvene operacije ukrepa KOPOP.					
V primeru izračuna indeksa ptic kmetijske krajine je sicer analiza vplivov PRP na podlagi					

²³² Pri izračunu numeratorja so upoštevani vhodni grafični podatki AKTRP, pri čemer se mejna območja GERK včasih nahajajo izven kontrolnih območij. Zaradi navedenega razloga prihaja do razlike med izračunano površino podprtih zemljišč (ha) z zahtevkom, vključenih v naravovarstvene operacije (HAB, MET, VTR in STE) - 5.032,46 ha in numeratorjem - 5.215,79 ha. V prvem primeru je površina izračunana na podlagi intersekcije kontrolnih slojev in podatkov o izvajanju ukrepov.

vgrajena načrtovana. V ta namen se opisuje dodatnih 30 transektov, na katerih je vpisanih nad 40 % površin, kjer se izvajata ukrepa KOPOP oziroma EK, a se je popis prvič izvajal šele leta 2016.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

V obdobju vrednotenja (2014-2016) je opazno povečanje prispevka PRP k izboljšanju stanja habitatov na zemljiščih z zahtevkom, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine. Delež površin, vključenih v ciljne naravovarstvene operacije (HAB, MET, VTR in STE), s katerimi merimo doseg ciljno usmerjenih naravovarstvenih površinskih ukrepov, na dan 31.12.2016 znaša 8,21%, kar je za 5,9 odstotnih točk več, kot leta 2014, ko je ta delež znašal 2,31%²³³. Doseg naravovarstvenih operacij ukrepa M10 znotraj površinskih ukrepov se tako povečuje.

To je pomembno zlasti zaradi pomena ciljnih naravovarstvenih operacij za ohranjanje biotske raznovrstnosti na upravičenih območjih. Na podlagi pregleda poročil treh ključnih monitoringov namreč ugotavljamo, da ciljne naravovarstvene operacije pomembno prispevajo k izboljšanju stanja habitatov in vrst. Problem tako predstavlja predvsem še vedno relativno majhna privlačnost teh ukrepov pri kmetih in posledično nizek delež vključenih upravičenih površin (vključenost denimo še vedno močno zaostaja za ciljnimi vrednostmi, ki jih je postavila Vlada RS v PUN - glej skupno vprašanje za vrednotenje št. 8). Trend povečevanja vključenih površin glede na preteklo obdobje financiranja (2007-2013) je tako ključen za doseganje pozitivnih učinkov operacij.

Poročilo o rezultatih monitoringa splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine in monitoringa izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 tako izpostavlja pozitiven vpliv ukrepa KOPOP na populacije ptic, a je vpisanih površin premalo. Na splošno kaže indeks ptic kmetijske krajine po predhodnem 25% upadu iz 2014 v 2015 znake izboljšanja (3,6% izboljšanje glede na leto 2015), a enkratna medletna rast še ne pomeni tudi obrata trendov. Koscu prijazne operacije KOPOP (zlasti VTR in STE) so verjetno učinkovite, a je vpis premajhen, saj niso dovolj finančno stimulatивne.

Monitoring metuljev kaže zelo kritično stanje nekaterih vrst na izbranih območjih (denimo veliki mravljiščar v Halozah, strašničin in temni mravljiščar na območju Slovenskih goric, rdeči apolon na območju Julijskih Alp in trnovskega gozda ter barjanski okarček na območju Koprskih Brd), med tem ko se v primeru določenih območij stanje izboljšuje oz. ostaja stabilno (npr. strašničin in temni mravljiščar na območju Goričkega, strašničin mravljiščar na območju Nanoščice in barjanski okarček na Krasu). Monitoring ne odgovarja neposredno na vprašanje vpliva PRP na stanje habitatov in vrst in tudi ne izpostavlja problematike izvajanja ciljnih naravovarstvenih operacij. Tega problema se delno dotika poročilo projekta LJUBA, ki kaže na kritično populacijo barjanskega okarčka na Ljubljanskem barju. Poročilo kot enega ključnih predlaganih ukrepov za izboljšanje stanja navaja prav izvajanje naravovarstvenih zahtev operacije STE, ta operacija pa dosega najnižji delež vključenosti upravičenih površin (zgolj 5,96% vseh upravičenih GERK - glej skupno vprašanje za vrednotenje št. 8).

Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016 je prav tako nakazal pozitivne učinke PRP, zlasti prispevek operacij STE in VTR k ohranjanju

²³³ V tem primeru gre za ukrepe iz prejšnjega programskega obdobja, a z vidika zahtev popolnoma primerljive operacije.

kosca na Ljubljanskem barju. Ob enem poročilo izpostavlja problem, da z vidika vpisa operaciji za kmete nista dovolj privlačni, zato je tudi njuno izvajanje zelo omejeno. Slab vpis v operacijo HAB (natančneje zahtevo HAB_KOS) tudi ne omogoča bistvenega izboljšanja stanja populacije črnočelega srakoperja na območjih Natura 2000 za ptice.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

5.XI. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 11: »Kakšen je vpliv ukrepa 10 (operacija 14 Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri) na ohranjanje reje živali (ohranjanje travinja) in zagotavljanje sobivanja z zvermi (zmanjšanje škode, ki jo na rejnih živalih povzročijo zveri – medved, volk)?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje ja namenjeno oceni učinkov izbrane operacije znotraj ukrepa 10 na pojavnost škodnih primerov na pašnikih in ugotovitev vplivov ukrepa na sobivanje domačih živali ter zveri. Prek pridobitve povratnih informacij neposredno s strani upravičencev in teorije sprememb bomo prišli do razumevanja, kako uspešen je ukrep 10 – operacija 14 Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Programirani ukrepi / podukrepi: M10, operacije 14 (Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri).

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na vprašanje za vrednotenje bomo uporabili eno merilo za presojo, ki se nanaša na operacijo PRP, namenjeno ohranjanju reje domačih živali in sobivanju le-teh z zvermi. Za to merilo bomo uporabili pet kazalnikov, s katerimi bomo merili vpliv operacije na število škodnih primerov na pašnikih, pogostost pojavljanja zveri v bližini pašnikov in ohranjanje reje živali. Preverili bomo tudi, katere aktivnosti so po mnenju upravičencev najučinkovitejše pri preprečevanju škodnih primerov na pašnikih in kakšna je učinkovitost posameznih zahtev operacije, tj. različnih oblik varovanja črede.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Ukrepi in aktivnosti PRP pripomogli k ohranjanju reje domačih živali in sobivanju z zvermi		Vpliv operacije na število škodnih primerov na pašnikih
		Vpliv operacije na sobivanje domačih živali in zveri
		Najučinkovitejše aktivnosti pri preprečevanju škodnih primerov na pašnikih
		Učinkovitost oblik varovanja črede
		Vpliv operacije na ohranjanje reje živali

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode

Skupno vprašanje za vrednotenje ne zahteva kvantitativnih metod vrednotenja.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik, teorija sprememb

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Anketni vprašalnik bo omogočil vrednotenje vplivov operacije 14 na sobivanje domačih

živali z zvermi, ter tudi vplive na ohranjanje reje živali v prihodnosti. Teorija sprememb bo omogočila primerjavo trendov kazalnikov NB06 ter NB07 s podatki pridobljenimi v preko vprašalnikov, ter nam pomagala razločevati med mnenji upravičencev ter empiričnimi podatki na ravni celotne Slovenije.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Anketni vprašalnik bo poslan celotnemu vzorcu upravičencev operacije 14. Metoda je bila izbrana zaradi dostopa do upravičencev ter časovne in stroškovne učinkovitosti.

S pomočjo teorije sprememb bomo primerjali ugotovitve iz analize vprašalnikov s podatki ARSO, natančneje s kazalnikoma [NB06], ki prikazuje stanje v populaciji rjavega medveda (vključujoč z beleženjem škod, ki jih je medved povzročil na premoženju) ter [NB07], ki prikazuje časovni pregled nastanka škode in število škodnih dogodkov (za katere je bilo odobreno izplačilo odškodnine iz proračuna RS).

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Niso identificirali posebnih izzivov.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Vpliv operacije 14 na število škodnih primerov na pašnikih	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q58, Q59)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Vpliv operacije na sobivanje domačih živali in zveri	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q26)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Najučinkovitejše aktivnosti pri preprečevanju škodnih primerov na pašnikih	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q61)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Učinkovitost oblik varovanja črede	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q62)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Vpliv operacije na ohranjanje reje živali	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q63)	/	/	/	Anketa med upravičenci

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Operacija se je že izvajala, a je število upravičencev zelo majhno (skupaj je bilo v zahteve KRA_OGRM, KRA_VARPA in KRA_VARPP vključenih 40 upravičencev). Posledično je bilo tudi število anketirancev v anketi zelo omejeno - le trije so odgovorili, da so bili vključeni v izvajanje operacije 14. Podatkov za presojo vpliva operacije 14 je tako v tej fazi premalo.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Zaradi izjemno majhnega števila anketirancev, ki so izjavili, da so bili vključeni v izvajanje operacije »Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri«, na vprašanje za vrednotenje ne moremo podati zanesljivega odgovora. Vprašanje je namreč utemeljeno

zgolj na analizi anketnega vprašalnika, v okviru katerega pa so na relevantna vprašanja odgovarjali le 3 anketiranci.

Glede na podatke kazalnika ARSO [NB06] – Število škodnih primerov, ki jih je povzročil rjavi medved je med letoma 2014 in 2015 prišlo do upada (s 519 na 339), a zmanjšanje ni del trenda, saj podatki močno variirajo med leti (od 57 leta 1995 do 817 leta 2005). Kazalnik ARSO [NB07] – Odškodnine za škodo, ki jo povzročijo živali zavarovanih vrst kaže, da skupno število škodnih dogodkov upada (s 628 v letu 2015 je to število najnižje doslej), med njimi pa ves čas močno prednjačijo škodni primeri, ki jih povzročita rjavi medved in volk na drobnici.

Iz prejetih odgovorov je sicer razvidno, da upravičenci ne pripisujejo pretiranega vpliva PRP na te dogodke. Dva od treh anketirancev ocenjujeta, da je škodnih primerov na pašnikih, ki jih povzročajo zveri, vse več. Eden od njiju je celo ocenil, da je večje število škodnih primerov posledica izvajanja PRP, med tem ko upravičenec, ki meni, da je škodnih primerov manj, te spremembe ne pripisuje izvajanju PRP. Na sobivanje po mnenju anketirancev najboljše vpliva nakup elektroograj, ki jih tudi sicer vidijo kot najbolj učinkovit način za varovanje črede in preprečevanje škodnih primerov na pašnikih. En anketiranec ocenjuje, da operacije bistveno pripomore k odločitvi za ohranjanje reje, med tem ko dva menita nasprotno.

Glede na obstoječe splošne trende in ob hkratnem financiranju v okviru operacije 14 lahko pričakujemo nadaljnje pozitivne trende v smeri sobivanja živali in zveri. Dejanske rezultate bo mogoče ponovno preveriti z anketnim vprašalnikom med prejemniki sredstev v okviru vrednotenja leta 2019, ko pričakujemo tudi večji odziv upravičencev, ki so bili vključeni v to operacijo.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
N/A	N/A

5.XII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 12: »Kakšen je vpliv ukrepa 10 na prilagajanje in blaženje učinkov podnebnih sprememb v kmetijstvu?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Eden izmed treh horizontalnih ciljev, ki ga zasleduje PRP, je tudi blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje. Ocena in vrednotenje učinkovitosti blaženja podnebnih sprememb zahvaljujoč ukrepom PRP sta pokrita v okviru skupnih vprašanj za vrednotenje 12-15. Po drugi strani skupna vprašanja za vrednotenje ne iščejo v zadostni meri analize prispevanja PRP k *prilagajanju* na učinke podnebnih sprememb, četudi več operacij (eksplicitno) to spodbuja²³⁴. Za opredelitev uspešnosti horizontalnega cilja, vezanega na blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje, je torej tovrstna analiza ključna.

Glavni ukrep, ki cilja k prilagajanju na podnebne spremembe, je ukrep M10 – Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila. Dodatno k prilagajanju na podnebne spremembe lahko prispeva ukrep M11 – Ekološko kmetovanja, saj vključuje pridelavo na lokalne razmere prilagojene sorte kmetijskih rastlin. Ker so avtohtone in tradicionalne sorte kmetijskih rastlin bolj prilagojene specifičnim okoljskim razmeram, so namreč primerne tudi na območjih kjer je tveganje za zmanjšanje kakovosti in količine pridelka zaradi podnebnih sprememb (vse pogostejše pojavljanje vse bolj ekstremnih vremenskih dogodkov) vse večje. V določeni meri pa prek financiranja naložb, ki so namenjene prilagajanju na podnebne spremembe, ta cilj zasledujejo tudi vsi podukrepi ukrepa M04 – konkretno se lahko pridobi finančno pomoč za nakup in postavitev mrež proti toči, ureditev trajnih nasadov, ki so tolerantnejši na sušo, za specialno mehanizacijo, postavitev namakalnih sistemov ipd. Da bo obravnava prispevanja PRP k prilagajanju na podnebne spremembe čim bolj celovita, predlagamo, da se v vprašanje samo vključi tudi ukrepe M11 in M04 (M04.1, M04.2 in M04.3). Predlagamo torej preoblikovanje vprašanja v »Kakšen je vpliv ukrepov 4, 10 in 11 na prilagajanje podnebnim spremembam in blaženje učinkov podnebnih sprememb v kmetijstvu?«.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Kot navedeno zgoraj k blaženju učinkov podnebnih sprememb prispevajo M10, M11 in M04. Prvi zasleduje ta cilj prek naslednjih zahtev: GEN_PAS, GEN_SOR, POZ_KOL, POZ_FFSM, SAD_VABE, VIN_VABE in SAD_KONF. Nekatere izmed teh operacij imajo namreč učinek izboljšanja vodnega režima v tleh in/ali zadrževanje vlage v tleh – oboje deluje kot zavarovalni mehanizem proti vplivu suše. Drugi učinki omenjenih operacij vključujejo zaščito rastlin pred ekstremnimi temperaturami, varovanje tal pred škodljivimi vplivi vremena, zaščita pred vodno in vetrno erozijo in zmanjševanje drugih negativnih naravnih vplivov.

Sekundarno učinek imajo usposabljanja (ukrep M01).

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za opredelitev prispevanja PRP k prilagajanju kmetijskih gospodarstev na podnebne spremembe bomo uporabili eno merilo za presojo, katerega bomo merili prek petih programsko specifičnih kazalnikov rezultata: trije izmed njih se nanašajo na ukrep M10 in so vezani na površino in število upravičencev (kvantitativna kazalnika) ter na zaznan

²³⁴ Edino prednostno področje, ki zasleduje ta cilj, je 5A, a to ni njegov primarni namen.

učinek izvajanja teh zahtev (kvalitativni kazalnik). Prav tako bomo izračunali število in učinek naložb, namenjenih blaženju učinkov podnebnih sprememb, oba vezana na ukrep M04. Prispevanje ukrepa M11 bomo merili prek anketnega vprašalnika upravičencem, vezanega na pridelavo avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
PRP pozitivno prispeva k prilagajanju kmetijskih gospodarstev na podnebne spremembe		Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prilagajanje na podnebne spremembe
		Delež upravičencev ukrepov M10 in M11, ki so vključeni v (vsaj eno) zahtevo za prilagajanje na podnebne spremembe
		Učinek izvajanja zahtev ukrepa M10, namenjenih prilagajanju podnebnim spremembam
		Delež kmetijskih gospodarstev z naložbami, namenjenih prilagajanju podnebnim spremembam
		Učinek naložb, namenjenih prilagajanju podnebnim spremembam
		Delež ekoloških kmetovalcev, ki prideluje avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov
		Delež ekoloških kmetovalcev, ki prideluje zgolj avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za vse kvantitativne programsko specifične kazalnike je najprimernejši izračun vrednosti deležev, pri čemer bomo uporabili podatke o upravičencih iz podatkovnih baz ARSKTRP. Bolj napredne statistične analize pri tem vprašanju niso možne, saj nas zanima predvsem dejanski učinek naložb ali dejavnosti, namenjenih prilagajanju podnebnim spremembam, kar je odvisno od njihovega pojava (predvsem v obliki ekstremnim vremenskih razmer), to pa je najbolj merljivo s strani upravičencev samih.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Spodaj navajamo kvantitativne kazalnike z načinom njihovega izračuna:

- »Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prilagajanje na podnebne spremembe« – delitev KZU zahtev, ki prispevajo k prilagajanju na podnebne spremembe, z vsemi KZU v M10 in M11.
- »Delež upravičencev ukrepov M10 in M11, ki so vključeni v (vsaj eno) zahtevo za prilagajanje na podnebne spremembe« – število upravičencev, katerim je bila odobrena zahteva v okviru M10 in M11 za prilagajanje na podnebne spremembe, deljeno s skupnim (neto) številom upravičencev ukrepa KOPOP in Ekološko kmetijstvo.
- »Delež kmetijskih gospodarstev z naložbami, namenjenih prilagajanju podnebnim spremembam« - deljenje števila kmetijskih gospodarstev, katerim so bile tovrstne naložbe v okviru ukrepa M04, z vsemi odobrenimi naložbami do 31.12.2016.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive
Pri izračunu vrednosti deležev ne vidimo izzivov.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik, fokusna skupina

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za ugotovitev učinkov naložb in/ali dejavnosti, ki so predmet tega vprašanja, bomo izvedli razgovore (za kontekstualizacijo prilagajanja na podnebne spremembe v kmetijstvu) in anketni vprašalnik (za vpogled v učinke, zaznane s strani upravičencev). Anketni vprašalnik bo namenjen tudi opredelitvi deleža kmetijskih gospodarstev, vključenih v ukrep M11, ki prideluje (zgolj) avtohtone in tradicionalne vrste pridelkov.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Razgovore bomo vodili s strokovnjaki iz Kmetijskega inštituta Slovenije in OU (nosilec in strokovnjaki ukrepa M10). V širši anketni vprašalnik upravičencem bomo upravičence povprašali po prispevanju naložbe oz. načina kmetovanja k blaženju učinkov podnebnih sprememb, na primer, če so te naložbe ali način kmetovanja že blažile učinke ekstremnih vremenskih razmer kot so suša, toča, pozeba in sunkovit veter.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Največji izziv pri vprašalniku predstavlja odzivnost, še posebej upoštevajoč nižjega števila upravičencev zaradi specifičnosti vprašanja. V tem primeru se bomo zanašali na mnenje strokovnjakov o prispevanju operacij in naložb, opisanih zgoraj, k blaženju učinkov podnebnih sprememb.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalnik učinka					
O4 – Število podprtih KMG	6.520	/	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
O6 - Površina podprtih zemljišč (ha)	71.711	35,1%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Delež kmetijskih zemljišč, za katera so bile sklenjene pogodbe o upravljanju za prilagajanje na podnebne spremembe	/	35,1%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev, fokusna skupina
Delež upravičencev ukrepov M10 in M11, ki so vključeni v (vsaj eno) zahtevo za prilagajanje na podnebne spremembe	/	87,3%	/	/	ARSKTRP - baza upravičencev
Učinek izvajanja zahtev ukrepa M10, namenjenih prilagajanju podnebnih spremembam	Kvalitativen kazalnik – gledati Q65 v prilogi A-1 in odgovor na vprašanje (točka 7.)				Anketa med upravičenci
Delež kmetijskih	/	6,4%	/	/	ARSKTRP - baza

gospodarstev z naložbami, namenjenih prilagajanju podnebnim spremembam					upravičencev
Učinek naložb, namenjenih prilagajanju podnebnih spremembam	/	0	/	/	Anketa med upravičenci
Delež ekoloških kmetovalcev, ki prideluje avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov	/	55%	/	/	Anketa med upravičenci
Delež ekoloških kmetovalcev, ki prideluje <i>zgoľj</i> avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov	/	11%	/	/	Anketa med upravičenci

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Pri deležu kmetijskih zemljišč gre za bruto vrednost – tj. seštevek vseh površin, na katerih se izvajajo identificirane zahteve oz. ukrepi (vključeno je podvajanje površin), deljeno s seštevkom vseh površin vseh zahtev v okviru M10 in M11. V izračunano vrednost površin niso vključene površine, na katerih se izvaja zahteva GEN_PAS (reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje), saj kmetijsko gospodarstvo pri tej zahtevi vključene površine ne poroča.

Na anketno vprašanje, vezano na učinek izvajanja ukrepa M10, je odgovorilo 17 anketirancev, kar je premalo za oblikovanje sklepov o celotni populaciji.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Ocenjujemo, da ima ukrep M10 (omejen) pozitiven vpliv na prilagajanje in blaženje učinkov podnebnih sprememb v kmetijstvu. Program razvoja podeželja k tem ciljem prispeva tudi preko ukrepa M11 ter podukrepov M04.1, M04.2 in M04.3. Ugotavljamo, da ima PRP skozi te tri ukrepe, posredno tudi skozi ukrep M01, pomemben vpliv, ki se na področju naložb lahko še poveča.

Zaradi podnebnih sprememb so pojavi kot so suša, poplave, pozeba, žled, nevihte s točo in ožigi vse bolj pogosti. Ker je pa kmetijska proizvodnja, ter s tem povezani ekonomska uspešnost kmetij in samooskrba s hrano, neposredno odvisna od vremenskih razmer, je ključno tako zmanjšanje emisij TGP in amonijaka (obravnavano v okviru SVV 14) kot tudi prilagajanje na podnebne spremembe. Za obvladovanje tveganj, povezanih z neugodnimi vremenskimi pojavi, lahko kmetijska gospodarstva izvajajo agrotehnične ukrepe (kolobar, izbira primerni sort rastlin in prilagodljivih pasem živali, način obdelave tal ipd.) in/ali naložbene ukrepe (v namakalne sisteme, mreže proti toči). Dodatno k blažitvi teh tveganj prispeva še večje znanje in informiranost nosilcev kmetijske dejavnosti, tehnološka prilagoditev kmetijskih gospodarstev in razvoj sodobnih tehnologij in praks.

Agrotehnični ukrepi

K prilagajanju na podnebne spremembe vplivajo naslednje zahteve ukrepa M10: reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje (GEN_PAS), pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin (GEN_SOR), petletni kolobar (POZ_KOL), uporaba

protiinsektne mreže (POZ_FFMS), uporaba feromonskih in lepljivih vab za potrebe spremljanja škodljivih organizmov (SAD_VABE in VIN_VABE) ter uporaba metode konfuzije in dezorientacije (SAD_KONF). Površina kmetijskih zemljišč v uporabi, na katerih se te zahteve izvajajo, je 71.711 ha, kar predstavlja 25,8% vseh bruto površin, vključenih v ukrep KOPOP. Če upoštevamo še upravičence ukrepa M11 (ki niso vključeni tudi v KOPOP), ki tudi prispeva k blaženju učinkov podnebnih sprememb, je ta površina bruto **111.514 ha, oz. 35,1% površin v ukrepih M10 in M11**. K tem prispevata zlasti ekološko kmetovanje (na 41.849 ha površine) in zahteva Petletni kolobar v okviru KOPOP (na 62.885 ha površine), medtem ko zanimanja za protiinsektne mreže še ni bilo, malo priljubljeni sta tudi zahtevi operacije Sadjarstvo.

Število KMG, ki izvaja aktivnosti (zahteve v okviru KOPOP), namenjene prilagajanju na podnebne spremembe, je 3.938, kar predstavlja 71,3 % vseh kmetijskih gospodarstev, vključenih v ta ukrep. Ob upoštevanju ukrepa Ekološko kmetovanje, je **število KMG 6.520** oz. 87,3 % vključenih v M10 ali M11. Gre za relativno visok delež, kar glede na majhno število zahtev odraža visoko zanimanje za tovrstno zavarovanje proti zunanjim tveganjem s strani kmetijskih gospodarstev. Naj omenimo, da so tri zahteve (POZ_KOL, VIN_VABE in SAD_VABE) v svojih operacijah (poljedelstvo in zelenjadarstvo, sadjarstvo in vinogradništvo) obvezne, kar prav tako vpliva na njihovo razširjenost.

Kmetijska gospodarstva, ki so v anketnem vprašalniku označila, da izvajajo zahteve namenjene prilagajanju podnebnim spremembam, smo povprašali o njihovi oceni uspešnosti izvajanja tovrstnih zahtev. Vseh 17 anketirancev je odgovorilo, da so bile tovrstne aktivnosti uspešne pri zasledovanju cilja. Na podlagi tega ugotavljamo, da se večina izvajalcev relevantnih zahtev ne zaveda, da le-te prispevajo (tudi) k prilagajanju na podnebne spremembe (vseh anketirancev, vključenih v M10 ali 11, je 431), med tistimi, ki pa se, je opaziti visoko zadovoljstvo z njihovo uspešnostjo.

V anketnem vprašalniku smo upravičence ukrepa M11 vprašali tudi, ali pridelujejo avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov. Izbira tovrstnih sort namreč ravno tako prispeva k blaženju učinkov podnebnih sprememb, saj so na lokalno podnebje najbolj prilagojene. 55% (67 od 122) anketirancev je odgovorilo, da prideluje tudi avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov, 11% jih je odgovorilo, da prideluje zgolj tovrstne pridelke.

Naložbeni ukrepi

Vsi podukrepi ukrepa M04 podpirajo naložbe v boljše prilagajanje na podnebne spremembe. Do 31.12.2016 je bilo odobrenih **9 tovrstnih naložb od 141 (6,4%)**, in sicer:

- Postavitev mrež proti toči (1) in ureditev malih namakalnih sistemov (1) v okviru podukrepa M04.1
- Ureditev ali obnova objektov in nakup pripadajoče opreme za oskrbo z vodo ter posodobitev sistemov za varčno uporabo vode, shranjevanje vode, ureditev greznic in čistilnih naprav, ureditev lovilcev maščob oziroma naprav za obdelavo odpadnih voda (7)
- V okviru M04.3, ki podpira naložbe v namakalne sisteme za več uporabnikov, do presečnega datuma še ni bilo odobritev.

Na podlagi fokusne skupine ugotavljamo, da je brez dodatnih spodbud s strani OU pričakovati konstanten delež KMG, vključenih v tovrstne naložbe. V primeru objave predvidenega javnega razpisa za namakalne sisteme za več uporabnikov (podukrep M04.3), lahko pričakujemo manjše povečanje vključenih KMG. Naj dodamo, da je MKGP v

juniju 2016 objavil razpis (4.javni razpis) 'Podpora za naložbe kmetijskih gospodarstev, namenjene prilagoditvi na podnebne spremembe' - do roka 10.10.2016 so prejeli 36 prijav z 2,93 mio EUR vrednostjo zaprosenih sredstev (10 mio EUR je bilo razpoložljivih). Odobritev še ni bilo, je pa število prijav bistveno nižje kot pri drugih javnih razpisih – javni razpis 'Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva za leto 2016, za naložbe namenjene prilagoditvi na podnebne spremembe in naložbe za izvajanje tehnoloških izboljšav ter znižanju stroškov pridelave' je imel 337 prijav, javni razpis 'Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva za leto 2016, za naložbe namenjene izvajanju tehnoloških izboljšav na področju higiene, varovanja okolja in varnosti pri delu ter znižanju stroškov pridelave' pa 341. **Zanimanja med KMG za tovrstne naložbe je torej relativno malo.** Dodatne naložbe, ki bi prispevale k obvladovanju tveganj v kmetijstvu zaradi podnebnih sprememb, so še uporaba odpadnih voda, zaščita pred pozebo, protivetrni pasovi.

Ker na področju naložb še ni bilo izplačil, (še) ne moremo opredeliti njihove uspešnosti.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Izvajanje aktivnosti (EK, izbrane zahteve KOPOP), ki prispevajo k blaženju učinkov podnebnih sprememb, je relativno razširjeno. Hkrati iz odgovorov na anketo izhaja, da se večina vključenih v te zahteve tega učinka ne zaveda.	P.1: Predlagamo širše informiranje potencialnih upravičencev (tudi tistih, ki so vključeni zgolj v OMD) o pomenu izvajanja ukrepov za prilagajanje na podnebne spremembe in o podpori (finančni in drugi), ki jo pri tem nudi PRP. Obveščanje lahko poteka v okviru usposabljanj KOPOP, in pa tudi širše s pomočjo Mreže za podeželje.
Z.2: Zanimanja med KMG za naložbe, namenjene prilagajanju na podnebne spremembe, je relativno malo.	P.2: Predlagamo, da preko ciljno usmerjenih javnih razpisov OU še naprej aktivno spodbuja naložbe, namenjene prilagajanju na podnebne spremembe.

5.XIII. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 13: »Koliko in na kakšen način je ukrep 10 prispeval k zavedanju in vedenju o pomenu ohranjanja okolja (biotska raznovrstnost, vode, tla) in trajnostnega kmetovanja?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Programsko specifično vprašanje za vrednotenje je za učinkovito izvajanje PRP pomembno, saj so trajnostno kmetovanje, ohranjanje biotske raznovrstnosti, ter ohranjanje kakovosti tal in vode bistvenega pomena za zagotavljanje dolgoročne in trajne ohranitve naravnega okolja. Zavedanje in vedenje o pomenu ohranjanja okolja pa je predpogoj za preusmerjanje kmetijskih gospodarstev v sonaraven način gospodarjenja z zemljišči, ki zmanjšuje vplive kmetovanja na okolje, prispeva k blaženju in prilagajanju podnebnim spremembam ter zagotavlja izvajanje družbeno pomembnih storitev in neblagovnih javnih dobrin.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Primarno programirani ukrepi / podukrepi za kmetijstvo: M10

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na vprašanje bomo uporabili dve merili za presojo, pri čemer se eno nanaša na zavedanje pomena ohranjanja okolja ter trajnostnega kmetovanja, drugo pa se nanaša na to, da kakšna je stopnja vedenja upravičencev glede kmetijskih praks, usmerjenih v ohranjanje okolja in trajnostnega kmetovanja. Programsko specifičnih kazalnikov rezultata je petnajst, med katerimi se jih sedem nanaša na zavedanje in pet na vedenje.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Upravičenci se zavedajo pomena ohranjanja okolja in trajnostnega kmetovanja		Zavedanje glede pomena ohranitve habitatov ogroženih rastlinskih in živalskih vrst
		Zavedanje glede vplivov ohranjanja habitatov na stanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst
		Delež upravičencev, katerih zemljišče ali gozd predstavlja naravni habitat za ogrožene rastlinske ali živalske vrste
		Vrste ogroženih živali ali rastlin na zemljiščih ali gozdovih v upravljanju upravičencev, ki predstavljajo naravni habitat za ogrožene rastlinske ali živalske vrste
		Zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost voda (kemijsko in ekološko stanje)
		Zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost tal
		Vpliv ukrepa 10 k boljšemu upravljanju z okoljem in trajnostnemu kmetijstvu

Upravičenci posedujejo zadostno vedenje, potrebno za izvajanje kmetijskih praks, usmerjenih v ohranjanje okolja in trajnostnega kmetovanja		Delež upravičencev, ki na zemljiščih oz. gozdovih v upravljanju uporablja naravi prijazne načine upravljanja ali obdelave, ki prispevajo k aktivnemu varovanju okolja in biotske raznovrstnosti
		Delež upravičencev, ki meni da je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev na njihovih zemljiščih oz. gozdovih
		Možni načini, na katere je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev
		Delež upravičencev, ki meni, da je mogoče dodatno zmanjšati negativni vpliv kmetijstva na erozijo in kakovost tal
		Možni načini, na katere je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv kmetijstva na erozijo in kakovost tal

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode

Skupno vprašanje za vrednotenje ne zahteva kvantitativnih metod vrednotenja.

(b) Kvalitativne metode: anketni vprašalnik, polstrukturirani intervjuji

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Anketni vprašalnik je najboljši način za preverjanje stopnje vedenja in zavedanja glede pomena ohranjanja okolja in trajnostnega kmetovanja, saj na ta način lahko dosežemo najširši vzorec upravičencev. Polstrukturirani intervjuji so namenjeni verifikaciji in interpretaciji analize anketnega vprašalnika.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Anketni vprašalnik bo poslan vsem upravičencem in bo omogočil primerjavo mnenj upravičencev ukrepa M10 z ostalimi upravičenci z vidika:

- zavedanja o pomenu varovanja okolja in vpliva ukrepa 10 in
- vedenja upravičencev glede konkretnih aktivnosti oz. kmetijskih praks, usmerjenih v varovanje okolja in trajnostno kmetovanje.

Rezultate anketnega vprašalnika bomo dodatno preverili s pomočjo polstrukturiranih intervjujev s predstavniki OU.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Posebnih izzivov niso identificirali.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Programsko specifični kazalniki rezultata					
Zavedanje glede pomena ohranitve habitatov	Glej prilogo A-1 (vprašanja)	/	/	/	Anketa med upravičenci

ogroženih rastlinskih in živalskih vrst	Q20)				
Zavedanje glede vplivov ohranjanja habitatov na stanje ogroženih rastlinskih in živalskih vrst	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q21)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, katerih zemljišče ali gozd predstavlja naravni habitat za ogrožene rastlinske ali živalske vrste	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q22)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Vrste ogroženih živali ali rastlin na zemljiščih ali gozdovih v upravljanju upravičencev, ki predstavljajo naravni habitat za ogrožene rastlinske ali živalske vrste	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q23)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost voda (kemijsko in ekološko stanje)	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q36, Q37, Q38)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost tal	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q47)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Vpliv ukrepa 10 k boljšemu upravljanju z okoljem in trajnostnemu kmetijstvu	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q18)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki na zemljiščih oz. gozdovih v upravljanju uporablja naravi prijazne načine upravljanja ali obdelave, ki prispevajo k aktivnemu varovanju okolja in biotske raznovrstnosti	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q19)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni da je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev na njihovih zemljiščih oz. gozdovih	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q39-Q44)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Možni načini, na katere je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev	Glej prilogo A-1 (vprašanja Q38)	/	/	/	Anketa med upravičenci
Delež upravičencev, ki meni, da je mogoče	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q48)	/	/	/	Anketa med upravičenci

dodatno zmanjšati negativni vpliv kmetijstva na erozijo in kakovost tal					
Možni načini, na katere je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv kmetijstva na erozijo in kakovost tal	Glej prilogo A-1 (vprašanje Q49)	/	/	/	Anketa med upravičenci
6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja Pri pripravi odgovora na vprašanje za vrednotenje nismo zaznali posebnih težav.					
7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje Med upravičenci PRP obstaja visoka stopnja zavedanja glede pomena ohranjanja okolja, a hkrati določen dvom v dejanski uspeh izvajanja ukrepov PRP. Med upravičenci so tudi velike razlike, ko gre za vprašanje konkretnih habitatov oz. vrst, kar kaže na to, da ne posedujejo v zadostni meri konkretnih znanj, ki bi jim služila kot podlaga za odločanje o načinih kmetovanja na svojih zemljiščih. Med anketiranimi upravičenci se jih večina zaveda nevarnosti negativnih vplivov uporabe gnojil in pesticidov na okolje, vendar je zaskrbljujoče dejstvo, da jih skoraj polovica te nevarnosti ne prepozna, kljub temu da gre za onesnaževala, ki izvirajo skoraj izključno iz kmetijske dejavnosti. Bolj enotno je zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost tal. Pri tem se rezultati za skupino upravičencev ukrepa M10 ne razlikujejo bistveno. Z vidika vedenja (tj. posedovanja znanja in praktičnih izkušenj o kmetijskih praksah usmerjenih v ohranjanje okolja in trajnostnega kmetovanja) so rezultati analiz anketnega vprašalnika spodbudni, pri čemer so upravičenci ukrepa M10 še nekoliko bolj seznanjeni od splošne populacije upravičencev, kar kaže na pomembno dodano vrednost ukrepa M10 pri spodbujanju in izvajanju okoljsko sprejemljiv(ejš)ih kmetijskih praks. Zavedanje glede pomena ohranjanja okolja in trajnostnega kmetovanja Pomembnost ohranjanja življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst je izrazilo 94% anketirancev (59% jih meni, da je to zelo pomembno) (N=573), hkrati pa jih kar 57% meni, da ukrepi oz. operacije, namenjene ohranjanju življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst, ne dosegajo namena. Med celotno skupino anketirancev in tistih, ki so označili, da so upravičenci ukrepa M10, ni razlike v odgovorih. Ugotavljamo, da je zavedanja glede pomena ohranitve habitatov v povezavi s stanjem ogroženih rastlinskih in živalskih vrst zadovoljivo. Nekoliko problematična pa je skepsa med anketiranci glede tega, ali ukrepi oz. operacije, namenjene ohranjanju življenjskega prostora rastlinskih in živalskih vrst, dosegajo svoj namen, kar velja tudi za skupino upravičencev ukrepa M10 (glej priporočilo v okviru skupnega vprašanja za vrednotenje št. 8). 35% anketirancev (34%v primeru upravičencev ukrepa M10) je odgovorilo, da kmetijsko zemljišče ali gozd s katerim upravljajo, predstavlja naravni habitat za ogrožene rastlinske ali živalske vrste. Tudi v primeru upravičencev ukrepa M10 pa opažamo veliko raznolikost v razumevanju te problematike. Pomemben del anketirancev je zelo jasno navedel vrste, ki so v Sloveniji ogrožene in zaščitene (zlasti zaščitene vrste ptic in metuljev, vidra ipd.), določeni anketiranci so izpostavili tudi pomen ohranjanja habitatov kot predpogoja za					

ohranjanje biotske raznovrstnosti (gozdni rob, barje, travinje). Večji del odgovorov upravičencev ukrepa M10 je prav tako zajemal navajanje splošnih kategorij (razredov ali redov) živali, kot so divjad, ptice, metulji, žuželke oz. vrst, ki v Sloveniji ne veljajo za ogrožene (veverica, jež ipd.). Zanimivo je, da so v okviru tega vprašanja določeni anketiranci izpostavili tudi problematiko ohranjanja avtohtonih vrst rastlin (jablane, ajda, lucerna krma, divja orhideja, idrijski jeglič,...) in živali (krškopoljski prašič, bovška ovca, belokranjska pramenka itd.). Rezultati kažejo, da tudi med upravičenci ukrepa M10 obstaja določena stopnja zavedanja glede pomena ohranjanja habitatov in vrst, vendar upravičenci ne posedujejo v zadostni meri konkretnih znanj glede tega, za katere vrste gre in kakšni so primerni načini za ohranjanje teh vrst.

Glede vplivov kmetijstva na kakovost voda več anketirancev meni, da je ta vpliv pozitiven (36%) kot negativen (35%), med tem ko jih 30% meni, da vpliva ni. Rezultat pri upravičencih ukrepa M10 ni dosti drugačen; 37% jih vidi pozitiven vpliv, 34% negativnega, 28% anketirancev pa meni, da tega vpliva ni. N=538. Dobra polovica anketirancev (52%) sicer meni, da ima uporaba gnojil in pesticidov lahko negativen vpliv na okolje, a pri tem ne gre spregledati zaskrbljujočega dejstva, da jih kar 48% teh vplivov ne vidi in da med upravičenci ukrepa M10 ti odstotki niso bistveno drugačni (53% vs. 47%). N=492.

Pomemben delež anketirancev (60%) se zaveda nevarnosti negativnih vplivov intenzivnega kmetijstva na kakovost tal (29% jih je odgovorilo, da je ta vpliv rahlo negativen, 31% pa, da je zelo negativen). N=528. Rezultati so popolnoma primerljivi v skupini anketirancev, ki so izjavili, da so upravičenci ukrepa M10.

Večina (63%) anketirancev, ki so izjavili, da so upravičenci ukrepa M10 (KOPOP), meni, da ta ukrep pomembno prispeva k boljšemu upravljanju z okoljem in trajnostnemu kmetijstvu (17% jih meni, da zelo pomembno vpliva, 46% pa, da pomembno vpliva). Nekoliko zaskrbljujoč je podatek, da 17% upravičencev ocenjuje, da ukrep tovrstnih pozitivnih vplivov nima. Ukrep je torej na splošno dobro prepoznan kot pomembno orodje za spodbujanje kmetijskih praks, namenjenim ohranjanju okolja in trajnostnega kmetovanja, a vsi upravičenci še niso prepoznali njegovih dejanskih vplivov. N=226.

Vedenje, potrebno za izvajanje kmetijskih praks, usmerjenih v ohranjanje okolja in trajnostnega kmetovanja

83% anketirancev je odgovorilo, da na zemljiščih oz. gozdovih v upravljanju uporablja naravi prijazne načine upravljanja ali obdelave, ki prispevajo k aktivnemu varovanju okolja in biotske raznovrstnosti. N=450. Ta delež je med upravičenci KOPOP še nekoliko višji, in sicer 90%. N=200. To kaže na visoko stopnjo vedenja, ki je potrebno za izvajanje kmetijskih praks, usmerjenih v ohranjanje okolja in trajnostnega kmetovanja. Višji odstotek med upravičenci M10 ni presenetljiv, saj ti upravičenci tovrstne prakse izvajajo v okviru zahtev KOPOP.

Deleža upravičencev, ki meni da je možno dodatno zmanjšati negativni vpliv uporabe gnojil in fitofarmacevtskih sredstev na njihovih zemljiščih oz. gozdovih, nismo preverjali na podlagi ločenega vprašanja, na podlagi razpoložljivih podatkov pa ocenjujemo, da ti načini obstajajo, saj so anketiranci na splošno ocenili, da se poraba organskih in mineralnih gnojil ne povečuje. Večina anketirancev je odgovorila, da ostaja enaka (50%) oz. da se zmanjšuje (44%). N=274. Tudi poraba pesticidov se pri upravičencih zmanjšuje (60% anketirancev). N=253.

Med načini za zmanjšanje porabe gnojil in fitofarmacevtskih anketiranci izpostavljajo

zmanjšanje uporabe s pomočjo:

- omejevanja živinoreje,
- prepovedi in omejitve uporabe ter priprave ustreznih predpisov, ki to urejajo,
- informiranja in ozaveščanja kmetov,
- izvajanja kmetijskih praks v skladu z zahtevami KOPOP in EK (ozelenitev, kolobar, omejitve kot veljajo na VVO, mehanska obdelava ipd.),
- zaščita izpiranja hlevskega gnoja v času nevegetacije,
- spodbujanja gnojenja z naravnimi gnojili in uporabo ekoloških škropiv,
- nadzora prodaje gnojil in fitofarmacevtskih sredstev (omejena prodaja količin glede na površine sonaravnega kmetijstva),
- cenovne politike za pridelke, pridelane na sonaraven način (pridelki iz biodinamičnega kmetijstva cenovno ne morejo konkurirati intenzivnemu kmetijstvu),
- nadomeščanja izpada prihodka zaradi nižjih hektarskih donosov (izpad bi morali financirati tudi vsi, ki imamo korist od čistih voda),
- spremljanja rezultatov analize tal pri odločanju o uporabi gnojil,
- upoštevanja vremenskih napovedi pri uporabi in
- smotrne izbire kultur.

81% anketirancev meni, da je mogoče dodatno zmanjšati negativni vpliv kmetijstva na erozijo in kakovost tal. N=350. Ta delež je med upravičenci KOPOP še nekoliko višji, in sicer 86 %. N=156. Rezultati kažejo, da upravičenci (zlasti v okviru ukrepa M10) vedo, na kakšen način oz. z uporabo kakšnih kmetijskih praks se lahko zagotavlja optimalna kakovost tal.

Med ukrepi, s katerimi se bistveno zmanjšuje vpliv kmetijstva na erozijo in kakovost tal, so anketiranci najpogosteje navajali izvajanje zahtevka ukrepov KOPOP in EK (kolobar, dosevky, mejice, konzervirajoča obdelava tal, ozelenitev, zastiranje tal, organsko gnojenje, gnojenje po gnojilnih načrtih, neuporaba fitofarmacevtskih sredstev, mulčenje, terasiranje, znižanje obtežbe, zeleno gnojenje, čas košnje oz. obdelave itd.), kar kaže na pomen PRP z vidika zagotavljanja kakovost tal. Poleg tega so med možnimi rešitvami anketiranci navajali še:

- ekstenzivno kmetovanje in uporaba klasičnih metod kmetovanja;
- sankcioniranje kmetov, ki ne sledijo smernicam in navodilom;
- smotrna raba zemljišč, ki ustrezajo naravnim pogojem (npr. ekološko raznolika polja ob potokih, sprememba njiv v travnike, trajni nasadi itd.);
- manj intenzivna predsetvena obdelava tal;
- kompostiranje;
- ozaveščanje, svetovanje in izobraževanje za kmete;
- povečevanje obdelovalnih površin in komasacije, melioracije;
- zagotavljanje kulturne pestrosti in izbor primernih kultur;
- smotrna uporaba mehanizacije (minimalna uporaba težkih strojev);
- opustitev govedoreje, spodbujanje kozjereje;
- izgradnja protivetrnih pasov, ki preprečujejo vetrno erozijo;
- "počitek" njivskih površin vsaka tri leta;
- ustrezno število živali v čredinkah na paši;
- uporaba sodobnih tehnologij in praks v kmetijstvu.

Pri interpretaciji rezultatov anketnega vprašalnika nismo izvedli načrtovanega intervjuja, saj so bila različni vidiki tega vprašanja obravnavani v okviru fokusnih skupin na področju biotske raznovrstnosti in upravljanja voda, na katerih so bili prisotni tudi predstavniki Organa upravljanja.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Zavedanje glede nevarnosti negativnih vplivov kmetijstva na kakovost voda in okolje je na splošno nizka. Možno je celo, da so odgovori rezultat defenzivne drža kmetov, ki so neprestano soočeni s pritiski glede negativnih vplivov na okolje.	P.1: Med ukrepi usposabljanja in svetovanja naj se več pozornosti nameni razlagi povezave med kmetijstvom in okoljem z uporabo zelo konkretnih primerov (npr. kemijsko stanje podzemnih voda v različnih regijah, vsebnost pesticidov, vpliv na življenje in zdravje ljudi in živali itd.).

5.XIV. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 14: »Kakšen je skupen vpliv izvajanja ukrepov 10 in 11 (ukrep ekološko kmetovanje) na biotsko raznovrstnost, vode, tla in podnebne spremembe (prilagajanje in blaženje)?«

Ocenjujemo, da na specifično vprašanje za vrednotenje že odgovarjajo skupna vprašanja za vrednotenje 8, 9, 10 (vpliv na biotsko raznovrstnost, vode in tla) in 12-15 (vpliv na blaženje podnebnih sprememb) ter programsko specifično vprašanje 12 (vpliv na prilagajanje podnebnim spremembam). Vrednotenje vpliva ukrepov 10 in 11 na biotsko raznovrstnost, vode, tla in podnebne spremembe bo skladno s tem predstavljeno v okviru teh vprašanj za vrednotenje, medtem ko bodo odgovor in zaključki predstavljeni tudi v okviru tega programsko-specifičnega vprašanja za vrednotenje. V nadaljevanju podajamo povzetek odgovorov na navedena vprašanja za vrednotenje.

Vpliv ukrepov 10 in 11 na biotsko raznovrstnost

Vključenost kmetijskih zemljišč v ukrepe s potencialno pozitivnim vplivom na obnovo, ohranjanje in izboljšanje biotske raznovrstnosti je zadovoljiva, če jo obravnavamo z vidika doseganja ciljnih vrednosti vključenih površin v izbrane zahteve/operacije oz. razširjenosti površinskih ukrepov (nekoliko manjša je, če se omejimo le na območja HNV, večja pa, če se omejimo na območja OMD). Dobra pokritost z okoljevarstvenimi in naravovarstvenimi ukrepi pa še ne pomeni, da so pozitivni učinki na habitatne tipe in vrste, ki te habitate naseljujejo, enakomerni in enako pomembni. Če pogledamo podatke o specifičnih operacijah oz. zahtevah ukrepa KOPOP, ki je ključni ukrep na področju biotske raznovrstnosti, opazimo, da je vključenost v ciljne naravovarstvene operacije zelo nizka (tako v smislu deleža znotraj ukrepa, kot tudi doseganja ciljev Vlade RS v PUN). To je problematično zlasti zato, ker so prav te operacije tiste, pri katerih lahko pričakujemo največji učinek na stanje biotske raznovrstnosti na kmetijskih zemljiščih. Tudi vključenost v ostale aktivnosti s pričakovanim neposrednim učinkom na biotsko raznovrstnost je nizka, med tem ko prevladujejo površine, na katerih se izvajajo ukrepi s pričakovanim posrednim učinkom na stanje biotske raznovrstnosti (zlasti preko spremembe obstoječih kmetijskih praks na področju okoljevarstva). Ne glede na to ugotavljamo, da:

- splošne naravovarstvene operacije, kot sta Trajno travinje I in Trajno travinje II, ne izpodrivajo ciljnih;
- je v obdobju vrednotenja (2014-2016) opazno povečanje prispevka PRP k izboljšanju stanja habitatov na zemljiščih z zahtevkom, značilnih za ekosisteme kmetijske krajine, ne moremo pa (še) potrditi pozitivnih vplivov na stanje kvalifikacijskih vrst .

Vpliv ukrepov 10 in 11 na vode

Razširjenost ukrepov M10 in M11 z vidika prispevka k boljšemu upravljanju voda je zadovoljiva, vendar je z vidika kmetijstva kot celote površinska pokritost nizka (ne le glede na vsa kmetijska zemljišča, temveč tudi v odnosu do vseh vpisanih GERK, kjer bi se ukrepi potencialno lahko izvajali). To samo po sebi ni problematično, a predstavlja izziv z vidika načina izvajanja PRP. Ukrepi (zlasti KOPOP) niso ozko ciljno usmerjeni (npr. v primeru VTPV na GERK ob nabrežjih rek ali obalah jezer), zato se pomembni vplivi lahko le na račun maksimalne vključenosti v ukrepe (tj. razširjenostjo površinskih ukrepov, ki prispevajo k boljšemu upravljanju voda ter ravnanju z gnojili in pesticidi).

Vpliv ukrepov 10 in 11 na tla

Doseg površinskih ukrepov, ki prispevajo k preprečevanju erozije izboljššanemu upravljanju in kakovosti tal, je dober, a k temu bistveno prispeva zlasti ukrep OMD preko ohranjanja kmetijske krajine in preprečevanja zaraščanja. Delež brez upoštevanja OMD (torej le znotraj ukrepov M10 in M11) je znatno nižji, a vseeno zadovoljiv in primerljiv z ostalimi prednostnimi področji v okviru prednostne naloge 4. Na prostorski in statistični analizi utemeljenih zaključkov o vplivu PRP sicer ni bilo mogoče oblikovati, zato je v prihodnosti za potrebe vrednotenja smiselno zagotoviti sistematično zbiranje podatkov o vzorcih tal na strani upravičencev.

Vpliv ukrepov 10 in 11 na podnebne spremembe

Poleg celotnega ukrepa M11 na blaženje vplivov na podnebne spremembe preko zniževanje emisij TGP in amonijaka v kmetijstvu vplivajo naslednje zahteve ukrepa M10: petletni kolobar (POZ_KOL), Nmin analiza (POZ_NMIN in HML_NMIN), gnojenje z organskimi gnojili z nizkimi izpusti v zrak (POZ_NIZI, HML_NIZI, TRZ_I_NIZI, TRZ_II_NIZI), setev rastlin za podor oz. zeleno gnojenje (POZ_POD in VOD_POD), ozelenitev njivskih površin (POZ_ZEL in VOD_ZEL), neprezimni posevki (POZ_NEP in VOD_NEP), pokritost tal v medvrstnem prostoru (HML_POKT), konzervirajoča obdelava tal (POZ_KONZ), gnojenje samo z gnojili, ki so dovoljena v ekološki pridelavi (SAD_EKGN in VIN_EKGN), pokritost tal v medvrstnem prostoru z negovano ledino (SAD_POKT), pokritost tal v vinogradih z negovano ledino (VIN_POKT), pokritost tal preko zime v vinogradih, kjer medvrstni prostor ni pokrit z negovano ledino (VIN_MEDV), gnojenje samo z organskimi gnojili v omejeni količini (HAB_ORGG). K zniževanju emisij metana prispevajo varovanje črede z visokimi premičnimi varovalnimi elektroograjami in elektromrežami (KRA_OGRM), varovanje črede ob prisotnosti pastirja (KRA_VARPA), varovanje črede s pastirskimi psi (KRA_VARPP), paša po čredinkah na planini (KRA_CRED) in planinska paša s pastirjem (KRA_PAST). Delež KZU (GERK), na katerih se izvajajo ekološko kmetijstvo in navedene zahteve KOPOP, v skupni površini KZU v Sloveniji je 25,1% (119.519 ha od 476.862 ha). Ocenjujemo, da je izračunana vrednost relativno visoka, kar je glede na prisotne obvezne zahteve za pričakovati, vendar moč vpliva vsake posamezne zahteve ostaja vprašljiva.

K prilagajanju na podnebne spremembe vplivajo naslednje zahteve ukrepa M10: reja lokalnih pasem, ki jim grozi prenehanje reje (GEN_PAS), pridelava avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin (GEN_SOR), petletni kolobar (POZ_KOL), uporaba protiinsektnih mrež (POZ_FFSM), uporaba feromonskih in lepljivih vab za potrebe spremljanja škodljivih organizmov (SAD_VABE in VIN_VABE) ter uporaba metode konfuzije in dezorientacije (SAD_KONF). Površina kmetijskih zemljišč v uporabi, na katerih se te zahteve izvajajo, je 71.711 ha, kar predstavlja 25,8% vseh bruto površin, vključenih v ukrep KOPOP. Če upoštevamo še upravičence ukrepa M11 (ki niso vključeni tudi v KOPOP), ki tudi prispeva k blaženju učinkov podnebnih sprememb, je ta površina 111.514 ha, oz. 35,1% površin v ukrepov M10 in M11.

Kmetijska gospodarstva, ki so v anketnem vprašalniku označila, da izvajajo zahteve namenjene prilagajanju podnebnim spremembam, smo povprašali o njihovi oceni uspešnosti izvajanje tovrstnih zahtev. Vseh 17 anketirancev je odgovorilo, da so bile tovrstne aktivnosti uspešne pri zasledovanju cilja. Na podlagi tega ugotavljamo, da se večina izvajalcev relevantnih zahtev ne zaveda, da le-te prispevajo (tudi) k prilagajanju na podnebne spremembe (vseh anketirancev, vključenih v M10 ali 11, je 431), med tistimi, ki pa se, je opaziti visoko zadovoljstvo z njihovo uspešnostjo.

V anketnem vprašalniku smo upravičence ukrepa M11 vprašali tudi, ali pridelujejo avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov. Izbira tovrstnih sort namreč ravno tako prispeva k blaženju učinkov podnebnih sprememb, saj so na lokalno podnebje najbolj prilagojene. 55% (67 od 122) anketirancev je odgovorilo, da prideluje tudi avtohtone in tradicionalne vrste kmetijskih pridelkov, 11% jih je odgovorilo, da prideluje zgolj tovrstne pridelke.

5.XV. Programsko-specifično vprašanje za vrednotenje 15: »V kolikšni meri je ukrepanje v okviru podukrepa 6.1 prispevalo k znižanju stopnje brezposelnosti mladih v starostnem obdobju 18–40 let in v starostnem obdobju 18–29 let?«

1. Argumentacija za izbiro programsko specifičnega vprašanja za vrednotenje

Mladi med 15. in 29. letom starosti so postali v času gospodarske krize ena izmed najbolj ranljivih skupin prebivalstva, saj so zaradi zaostrenih razmer na trgu dela težko prišli do prve zaposlitve in s tem potrebnih izkušenj, s katerimi bi bili zanimivi za delodajalce. Mlade v tem starostnem obdobju naslavlja program Jamstvo za mlade, ki predstavlja zbir ukrepov države, ki pripomorejo k doseganju cilja jamstva za mlade. Cilj je hitra aktivacija mladih, ki po šolanju stopijo na trg dela.

Tudi PRP naslavlja mlajše prebivalstvo in sicer z namenom izboljšanja starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev. Ta nudi podporo za mlade kmete v starostnem obdobju od 18-40 let, saj je povprečna starost nosilca kmetijskega gospodarstva leta 2013 znašala 56 let in se od leta 2000 ni bistveno spremenila.

V oktobru 2016 je bila po podatkih ZRSZ stopnja registrirane brezposelnosti 10,5 kar predstavlja okoli 97 tisoč ljudi, od tega 22% v starostnem obdobju do 29 let, ter skupno 45% v starostnem obdobju do 39 let. Stopnja registrirane brezposelnosti je odstotni delež registriranih brezposelnih oseb med aktivnim prebivalstvom, pri čemer se za delovno sposobno prebivalstvo štejejo vse osebe, stare 15 let in več. Iz tega razloga bo kazalnik prikazoval analizo podatkov za osebe, starejše od 15 let.

Poleg izboljšanja starostne strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev bi naj uspešno ukrepanje v okviru PRP znižalo tudi stopnjo brezposelnosti mladih.

2. Ukrepi, ki prispevajo k prednostnemu področju

Primarno prispeva k obravnavanemu vprašanju podukrep **M06.1**, ki zasleduje cilj večjega zaposlovanja mladih v kmetijstvu in generacijske pomladitve.

3. Povezava med merili presoje, skupnimi in dodatnimi kazalniki rezultata, uporabljenimi za odgovor na skupno vprašanje za vrednotenje

Za odgovor na programsko specifično vprašanje glede vpliva PRP, natančneje podukrepa 6.1, na znižanje stopnje brezposelnosti mladih smo postavili merilo, da se je le-ta za mlade v starostnih obdobjih 18-40 let in 18-29 let znižala. S kvalitativnimi metodami bomo izračunali odstotek znižanja stopnje brezposelnosti mladih (ločeno 18-40 let in 18-29 let) glede na registrirano brezposelnost v izbranih starostnih skupinah na presečni datum pred pričetkom izvajanja PRP. Vpliv PRP bo identificiran na način, da se bo za izračun vzelo število novo ustvarjenih delovnih mest v sklopu podprtih projektov. K odgovoru bo prispeval tudi izračun deleža mladih kmetov, katerih zaposlitveni status je bil pred zaposlitvijo (na s podprtim projektom novo ustvarjeno delovno mesto) brezposelni glede na vse zaposlitve na nova delovna mesta, ki so bila ustvarjena s podprtimi projekti.

Merila za presojo	Skupni kazalniki rezultata	Programsko specifični kazalniki rezultata
Stopnja brezposelnosti mladih v starostnem		% znižanja stopnje brezposelnosti mladih v starostnem obdobju 15-40

obdobju 15–40 let in v starostnem obdobju 15–29 let se je znižala zahvaljujoč PRP.		let, ki so na sklopu A ²³⁵ prejeli odločbo o pravici do sredstev in so se na prevzeti kmetiji zaposlili v roku 9 mesecev po prejemu odločbe o pravici do sredstev
		% znižanja stopnje brezposelnosti mladih v starostnem obdobju 15-29 let, ki so na sklopu A prejeli odločbo o pravici do sredstev in so se na prevzeti kmetiji zaposlili v roku 9 mesecev po prejemu odločbe o pravici do sredstev
		% mladih kmetov, ki so bili pred pričetkom opravljanja kmetijske dejavnosti brezposelni

4. Uporabljene metode

(a) Kvantitativne metode: izračun vrednosti deležev

i. Razlogi za uporabo omenjenih metod

Za programsko specifične kazalnike je najprimernejša uporaba analize podatkov o spremljanju; bolj napredne (kvantitativne) statistične metode niso potrebne.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

Ker je stopnja registrirane brezposelnosti (vir podatkov ZRSZ) dinamičen podatek, ki se spreminja na mesečni ravni (prijave/odjave iz registra brezposelnih oseb) se bo kot začetni podatek o stopnji brezposelnosti vzel podatek s presečnega datuma pred pričetkom izvajanja PRP in sicer podatek o stopnji registrirane brezposelnosti iz decembra 2013 (stopnja registrirane brezposelnosti je bila takrat 13,5). ZRSZ vodi podatke o registriranih brezposelnih osebah po sledečih starostnih razredih: 15-24 let, 25-29 let, 30-39 let itd., saj se kot delovno sposobno prebivalstvo štejejo vse osebe od 15 let navzgor. Iz tega razloga bo kazalnik prikazoval analizo podatkov za osebe, starejše od 15 let. Za prvi kazalnik bodo sešteti podatki prvih treh starostnih razredov (15-39 let), za izračun drugega pa prvih dveh starostnih razredov (15-29 let). Ker je težko ločiti vpliv PRP na morebitno znižanje stopnje registrirane brezposelnosti od vpliva drugih programov spodbujanja zaposlitev oziroma sprememb na trgu dela, se bo za izračun znižanja stopnje registrirane brezposelnosti upošteval podatek o upravičencih, ki so na sklopu A prejeli odločbo o pravici do sredstev in so se na prevzeti kmetiji zaposlili v roku 9 mesecev po prejemu odločbe o pravici do sredstev, in sicer za starostni obdobje od 18–29 let oziroma 18–39 let. Tako bo izračunano za koliko se stopnja registrirane brezposelnosti zniža v izbranih starostnih razredih z zaposlitvami mladih na delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna omejitev kvantitativnih metod je ločitev vpliva PRP od vpliva ostalih dejavnikov (drugi programi za spodbujanje zaposlitve mladih, spremembe na trgu dela). Prav tako je lahko omejitev povezana z zbranimi podatki, v primeru, da iz zbranih podatkov ne bo možno izluščiti starost osebe, ki se je zaposlila na novo ustvarjeno delovno mesto in njenega statusa pred to zaposlitvijo. Za ugotavljanje vpliva bomo zato dodatno uporabili kvalitativne metode (anketni vprašalnik).

²³⁵ Gre za upravičence z zaposlitvijo na prevzeti kmetiji.

(b) Kvalitativne metode: anketa*i. Razlogi za uporabo omenjenih metod*

Programsko specifično vprašanje naslavlja problem brezposelnih mladih v dveh delno prekrivajočih se starostnih obdobjih. Za odgovor na vprašanje je potrebno identificirati število oseb v izbranih starostnih skupinah, ki so se zaposlili na nova delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti in ki so bili pred pričetkom opravljanja kmetijske dejavnosti brezposelni. Te osebe lahko identificiramo samo s pomočjo anketnega vprašalnika.

ii. Opis metod za izračun kazalnikov

V okviru anketnega vprašalnika bomo vprašali o zaposlenih, ki so bili zaposleni na delovna mesta, ustvarjena s podprtimi projekti – njihovo starost in statusu zaposlitve pred to zaposlitvijo (brezposelnost, samozaposlitev, zaposlitev). Nato bomo izračunali delež teh identificiranih oseb glede na vse zaposlene osebe, ki so se zaposlile na novih delovnih mestih, ki so bila ustvarjena s podprtimi projekti.

iii. Izzivi pri uporabi opisanih metod in rešitve za izzive

Glavna izziva anketnih vprašalnikov sta stopnja odzivnosti in nereprezentativnost odgovorov za celotno populacijo. Dodatna šibkost vprašalnikov je tveganje, da vprašani ne razume vprašanja. Za blažitev tveganja nerazumevanja vprašanj bodo vprašanja karseda jasna in navodila za izpolnitev enostavna. Stopnjo odzivnosti in s tem večji vzorec, na katerem lahko oblikujemo zaključke, bomo poskušali povečati prek pravočasne priprave in pošiljanja vprašalnikov in prek čim širše distribucije.

5. Kvantitativna vrednost kazalnikov in viri podatkov

Kazalnik	Absolutna vrednost	Delež	Bruto vrednost	Neto vrednost	Viri podatkov in informacij
Skupni kazalniki učinka					
O1 – Skupni javni izdatki (v EUR)	20.914.200	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
O4 – Število podprtih gospodarstev	551	/	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
Programsko specifični kazalniki rezultata					
% znižanja stopnje brezposelnosti mladih v starostnem obdobju 15-40 let, ki so na sklopu A prejeli odločbo o pravici do sredstev in so se na prevzeti kmetiji zaposlili v roku 9 mesecev po prejemu odločbe o pravici do sredstev	/	Ni podatka	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev
% znižanja stopnje brezposelnosti mladih v starostnem obdobju 15-29 let, ki so na sklopu A prejeli odločbo o pravici do sredstev in so se na prevzeti kmetiji zaposlili v	/	Ni podatka	/	/	ARSKTRP – baza upravičencev

roku 9 mesecev po prejemu odločbe o pravici do sredstev					
% mladih kmetov, ki so bili pred pričetkom opravljanja kmetijske dejavnosti brezposelni	/	20%	/	/	Anketa med upravičenci (2017)
Skupni kazalnik stanja					
C7 – Stopnja brezposelnosti (mladi med 15-39 let)					SURs, 2013-2016
2013	61.546	17,7%	/	/	
2016	44.351	12,7%	/	/	

6. Težave, ki vplivajo na verodostojnost in zanesljivost ugotovitev ocenjevanja

Glavna težava pri izračunu kazalnikov je pomanjkanje podatka o zaposlitvenem statusu upravičenca pred vstopom v podukrep M06.1. Za izračun zadnjega kazalnika smo zato uporabili kvalitativno metodo (anketni vprašalnik), a je vzorec relativno majhen – na vprašanje je odgovorilo 85 anketirancev (tisti, ki so označili, da so vključeni v ta ukrep), kar vpliva na zanesljivost generalizacije na celotno prebivalstvo mladih nosilcev KMG.

Pri naložbenih ukrepih podatek o morebitnih novih delovnih mestih (razlika med številom PDM pred in po naložbi) ni razdeljen glede na starostno skupino na novo zaposlenega, še manj na njegov zaposlitveni status pred zaposlitvijo. Pri ukrepu M19 do 31.12.2016 ni bilo novo ustvarjenih delovnih mest.

7. Odgovor na vprašanje za vrednotenje

Na vprašanje, ali je ukrepanje v okviru PRP prispevalo k znižanju stopnje brezposelnosti mladih, na podlagi razpoložljivih podatkov ne moremo odgovoriti (gledati točko 6.). Na podlagi ankete lahko sklepamo, da je bila okvirno petina mladih nosilcev KMG, vključena v ukrep M06.1, pred vstopom vanj brezposelnih – 17 anketirancev od 85 je na s tem povezano vprašanje v anketi odgovorilo pritrdilno.

Pri opredelitvi prispevanja PRP k znižanju brezposelnosti mladih je potrebno upoštevati splošno gospodarsko in družbeno stanje v Sloveniji. Stopnja registrirane brezposelnosti mladih, starih med 15 in 39 let, je namreč med let 2013 in 2016 padla za kar 28% (z 61.546 na 44.351). Stopnja brezposelnosti se je tako znižala za pet odstotnih točk z 17,7% na 12,7%, več mladih je tudi vključenih v trg delovne sile. Takšno pomembno znižanje stopnje brezposelnosti mladih v Sloveniji ima lahko na zaposlovanje mladih v kmetijskem sektorju več učinkov, tudi nasprotujočih si. Po eni strani je več zaposlitvenih možnosti v mestih oz. v drugih sektorjih, kar lahko negativno vpliva na odločitev mladih za prevzem ali vzpostavitev kmetijskega gospodarstva. Po drugi strani pa rast stopnje zaposlenosti, skupaj z gospodarsko rastjo v splošnem, pozitivno vpliva na (potrošniško) povpraševanje, kar lahko vodi do povečane kmetijske proizvodnje in s tem večjo privlačnostjo kmetijskega poklica.

Glede na to, da PRP zasleduje cilj generacijske pomladitve v kmetijstvu ob sočasnem povečanju deleža visoko izobraženih nosilcev KMG, in upoštevajoč dejstva, da je stopnja brezposelnosti mladih v Sloveniji v obdobju 2013-2016 pomembno padla, priporočamo,

da ukrepi niso ozko ciljno usmerjeni k zaposlovanju brezposelnih mladih. Namreč, če je bil nosilec kmetijskega gospodarstva pred vstopom v podukrep M06.1 zaposlen (bodisi na kmetiji bodisi v drugem sektorju), bo njegova izobrazba v povprečju višja, kot če ni bil. Poleg tega je k zaposlovanju mladih usmerjenih že več ukrepov izven Programa razvoja podeželja.

8. Zaključki in priporočila

Zaključki	Priporočila
Z.1: Med podatki o upravičencih ni podatka o zaposlitvenem statusu upravičenca pred vzpostavitvijo kmetije, kar onemogoča merjenje prispevanja PRP k zmanjšanju brezposelnosti mladih.	P.1: Na vlogah za prijavo na podukrep M06.1 naj se zahteva navedba, ali gre za spremembo delovnega mesta upravičenca ali novo zaposlitev. Z namenom zagotovitve iskrenih rezultatov, priporočamo dopis, da odgovor ne vpliva na število zbranih točk.
Z.2: Brezposelnost mladih v Slovenije se je v obdobju med 2013 in 2016 znižala za 28%.	P.2: Priporočamo, da se podukrep M06.1 ne usmerja ciljno k zaposlovanju brezposelnih mladih, pač pa bolj k generacijski pomladitvi kmetijskih gospodarstev (gledati SVV 5), kar je pri stopnji izobrazbe lahko tudi v konfliktu s ciljem zniževanja brezposelnosti. Vključenost mladih in ranljivih skupin (naj) se zasleduje preko ukrepa CLLD/LEADER.

6. Pregled ključnih sestankov in srečanj v procesu vrednotenja

V spodnji tabeli je pregled ključnih sestankov in srečanj, ki so bila izvedena za potrebe vrednotenja. Poleg tega so ves čas vrednotenja z naročnikom potekala nenehna usklajevanja, bodisi na ločenih sestankih, bodisi po telefonu.

Datum	Namen oz. vrsta sestanka/srečanja	Udeleženci (organizacije)	Število udeležencev
10.11.2016	Začetni sestanek	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, Evaluation helpdesk	10
5.1.2017	Sestanek za oceno pristopa vrednotenja na področju biotske raznovrstnosti	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, NIB, DOPPS, ZRSVN, CKFF	12
12.1.2017	Sestanek za oceno pristopa vrednotenja na področju upravljanja voda	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, NIB, ARSO, DRSV, CKFF	11
19.1.2017	Predstavitve začetnega poročila za naročnika	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, ZRSVN, MOP, DRSV	14
24.1.2017	Sestanek: Vzpostavitev modela vrednotenja za preverjanje vplivov PRP na stanje biotske raznovrstnosti	Deloitte, MOP	2
3.3.2017	Predstavitve začetnega poročila na odboru za spremljanje	Člani odbora za spremljanje	55, od tega 25 članov ali namestnikov
21.3.2017	Fokusna skupina: Sodelovanje, razvoj baze znanja, ekonomska uspešnost in diverzifikacija KMG	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, KGZS, UL BF, SURS	17
21.3.2017	Fokusna skupina: Vpliv kmetijstva in PRP na podnebne spremembe	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, MOP, KGZS	9
23.3.2017	Fokusna skupina: Sheme kakovosti, promocija in skupine proizvajalcev	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, GZS, KGZS	10
23.3.2017	Fokusna skupina: Nekmetijske dejavnosti	MKGP, Deloitte, KGZS	6
24.3.2017	Fokusna skupina: Biotska raznovrstnost in podnebne spremembe	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, ZRSVN, KGZS, MOP, CKFF	13
28.3.2017	Fokusna skupina: Upravljanje voda in učinkovita raba vode	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, DRSV, NIB, ARSO, CKFF, KGZS	15
31.3.2017	Fokusna skupina: LEADER	MKGP, ARSKTRP, Deloitte, KGZS & LAS Dolenjske in Bele	7

		krajine, LAS Zasavje, LAS »Od Pohorja do Bohorja«	
30.3.2017	Intervju: Usposabljanja (ukrep M01)	Deloitte, MKGP (nosilec ukrepa)	3
6.4.2017	Telefonski intervju: Upravljanje s kadri, financiranimi iz tehnične pomoči	Deloitte, MKGP (strokovnjak za upravljanje s kadri)	2
10.4.2017	Intervju: Mreža za podeželje	Deloitte, MKGP (Podporna enota mreže)	3
12.4.2017	Intervju: Kakovost tal	Deloitte, MKGP (Strokovnjak za kakovost tal)	3
12.4.2017	Intervju: Finančni instrumenti	Deloitte, MKGP (Strokovnjak za finančne instrumente)	4
25.5.2017	Sestanek: Pristop k vrednotenju na področju biotske raznovrstnosti	Deloitte, MKGP, ZRSVN	10

7.Viri

- Agencija za energijo: Poročilo o doseganju nacionalnih ciljev na področju OVE in SPTE za obdobje 2012-2014 (<https://www.agencija.si/documents/10926/24862/Poro%C4%8Dilo-o-doseganju-nacionalnih-ciljev-na-podro%C4%8Dju-OVE-in-SPTE-za-obdobje-2012-2014/27e5dc61-832b-4d36-b672-7f558d047a3e>)
- ARSKTRP 2016 - Pregled obveznosti upravičencev do plačil za izvajanje ukrepa kmetijsko-okoljska-podnebna plačila (KOPOP) v obdobju 2016 – 2020 (http://www.arsktrp.gov.si/fileadmin/arsktrp.gov.si/pageuploads/Aktualno/Aktualno/2016/ZV_2016/16_06_22_Besedilo_PA_2016_cistopis.pdf)
- ARSO 2011 – Kakovost tal (KM17) (http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=94)
- ARSO 2011 – Sprememba rabe zemljišč in kmetijstvo (KM10) (http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=460)
- ARSO 2015 – Izpusti amonijaka v kmetijstvu (KM13) (http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=732)
- ARSO 2016 – Izpusti metana in dušikovega oksida (KM14) (http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=791)
- ARSO 2016 – Namakanje kmetijskih zemljišč (KM12) (http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=817)
- Biotehniška fakulteta 2015 – Izvajanje monitoringa izbranih ciljnih vrst metuljev v letih 2014 in 2015
- CKFF 2016 - Monitoring izbranih ciljnih vrst metuljev v letu 2016
- DOPPS 2015 – Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine – končno poročilo 2015 (http://www.program-podezelja.si/images/SPLETNA_STRAN_PRP_NOVA/2_PRP_2007-2013/2_4_Spremljanje_in_vrednotenje/Vrednotenje/MONITORINGI_PTIC/SIPKK15_poro%C4%8Dilo.pdf)
- DOPPS 2016 - Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine - delno poročilo za leto 2016
- DOPPS 2016 - Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst ptic na območjih Natura 2000 v letu 2016
- Erjavec, Emil, 2014 - Sistem inovacij in prenosa znanja v kmetijstvu (AKIS) – izzivi in potrebne spremembe za slovensko kmetijstvo (<http://www.kgzs.si/Portals/0/01%20AKIS%20-%20Emil%20Erjavec.pptx>)
- European Commission 2016 – Special Barometer 440 Europeans, Agriculture and the CAP
- European Evaluation Helpdesk for Rural Development 2016 – Assessment of RDP Results: How to Prepare for Reporting on Evaluation (http://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/twg-01_rdp_results.pdf)
- European Evaluation Helpdesk for Rural Development 2016 – Assessment of RDP Results: How to Prepare for Reporting on Evaluation (Annex 11- Fiches for answering common evaluation questions for rural development programmes 2014-2020) (<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=28411&no=3>)
- EUROSTAT 2013 – Agricultural holdings by age of holder – annual data (<http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/TAG00029>)
- EUROSTAT 2017 - Simplified energy balances - annual data (http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_100a&lang=en)
- Evropska služba za pomoč uporabnikom pri vrednotenju razvoja podeželja, 2016

- Kos, Drago. 2004. *Tri ravni trajnostnega razvoja*. Teorija in praksa, let-41, 1-2/2004, str 332.339 (<http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20041-2kos.PDF>).
- MOP 2016 – Okoljsko poročilo - Okoljsko poročilo za Načrt upravljanja voda za vodno območje Donave za obdobje 2016-2021 in Načrt upravljanja voda za vodno območje Jadranskega morja za obdobje 2016-2021 (http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/voda/nuv_II/Okoljsko_porocilo.pdf)
- MZI 2015 - Energetska bilanca RS za leto 2015 (http://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/energetska_bilanca/ebrs_2015.pdf)
- OIKOS 2015 - Okoljsko poročilo za Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014-2020 (http://www.program-podezelja.si/images/SPLETNA_STRAN_PRP_NOVA/1_PRP_2014-2020/1_4_Spremljanje_in_vrednotenje/Okoljsko_porocilo.pdf)
- Posodobljeni podatki o priraji prašičev so pridobljeni iz Prve ocene stanja v kmetijstvu v letu 2016 (jesensko poročilo), Kmetijski inštitut Slovenije
- Vlada RS – Program upravljanja območij Natura 2000 (2015-2020) (http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/LIFE_Upravljanje/PUN_Program_Natura.pdf)
- PSK 2013 - Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2013 (http://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2013-splosnopriloge.pdf)
- PSK 2015 = Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2015: (http://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP-2015-splosnopriloge-NET.pdf)
- SURS 2013 - Aktivno prebivalstvo (<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=5373>)
- SURS 2013 – Družinska delovna sila (http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1516110S&ti=&path=../Databas e/Okolje/15_kmetijstvo_ribistvo/03_kmetijska_gospod/05_15161_delovna_sila/&lang=2)
- SURS 2014 - Bilanca dušika in fosforja (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5624&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2014 - Poraba mineralnih gnojil (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5363&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2014 - V slovenskih občinah je več starega kot mladega prebivalstva (<http://www.stat.si/obcine/sl/2014/Theme/Index/PrebivalstvoIndeks>)
- SURS 2015 - Bruto domači proizvod in drugi agregati nacionalnih računov ter zaposlenost (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6164&idp=1&headerbar=0>)
- SURS 2015 - Ekološko kmetijstvo (<http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5888&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2015 - Ekonomski računi za kmetijstvo (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6248&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2014 – Mednarodni dan starejših 2014 (<http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=6513>)
- SURS 2015 - Dohodek, revščina in socialna izključenost (<http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podrocja?idp=39&headerbar=8#tabPregled>)
- SURS 2015 - Poraba mineralnih gnojil (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6110&idp=11&headerbar=9>)

- SURS 2015 – Rastlinska pridelava (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5852&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2015 – Prodaja pesticidov (<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6163&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2015 – Selitveno gibanje, občine, letno
(http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05I2002S&ti=Selitveno+gibanje+prebivalstva+po+ob%E8inah%2C+Slovenija%2C+letno&path=../Database/Dem_s oc/05_prebivalstvo/25_selitveno_gibanje/10_05I20_selitveno_gibanje/&lang=2)
- SURS 2015 – Teden slovenskih gozdov
(<http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5197&idp=13&headerbar=11>)
- SURS 2015 – Zemljišča, pripravljena za namakanje, dejansko namakana zemljišča in količina vode porabljene za namakanje, Slovenija, letno
- SURS 2016 – Aktivno prebivalstvo
(<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6280&idp=3&headerbar=2>)
- SURS 2016 – Bruto domači proizvod in gospodarska rast
(<http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podrocja?idp=29&headerbar=0>)
- SURS 2016 – Struktura kmetijskih gospodarstev
(<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6208&idp=11&headerbar=9>)
- SURS 2017– Ekonomski računi za gozdarstvo
(http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/viewplus.asp?ma=H193S&ti=&path=../Database/Hitre_Repozitorij/&lang=2)
- SURS 2017 – Stanje gozdov
(http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/viewplus.asp?ma=H192S&ti=&path=../Database/Hitre_Repozitorij/&lang=2)
- SURS 2017– Zaposlenost v gozdarstvu merjena v polnovrednih delovnih močeh (tisoč PDM)
(http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1622702S&ti=&path=../Databas e/Okolje/16_gozdarstvo_lov/01_16227_gozd_racuni/&lang=2)
- SVRK (2016) - Predhodna ocena finančnih instrumentov v Sloveniji (povzetek)
(<http://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/financni-instrumenti/povzetek-predhodne-ocene-feb-2016.pdf>)
- UMAR 2016 – Ekonomsko ogledalo 7/2016
http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2016/EO0716-sn.pdf
- UMAR 2016 – Poročilo o razvoju
(http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2016/PoR_2016_s.pdf)
- Zadrúžna zveza Slovenije 2015 = Zadrúge v Sloveniji
(http://www.zadrúzna-zveza.si/index.php?option=com_content&task=view&id=14)
- ZRSVN 2013 = Zavod RS za varstvo narave, 2013: Poročilo o stanju ohranjenosti vrst in habitatnih tipov po 17. členu Direktive o habitatih za poročevalski obdobji 2004 – 2006 in 2007 – 2012

ZAVRnitev odgovornosti

Pričujoče gradivo in informacije v njem so delo družbe Deloitte Slovenija in imajo namen posredovati splošne informacije o določeni temi ali temah ter te teme ali tem ne obravnavajo izčrpno.

Skladno s pravkar navedenim informacije v tem gradivu ne predstavljajo računovodskih, davčnih, pravnih, naložbenih ali drugih strokovnih nasvetov ali storitev. Te informacije vam niso podane z namenom, da bi se nanje zanašali kot na edino osnovo pri sprejemanju odločitev, ki lahko vplivajo na vaše poslovanje. Preden sprejmete kakršnokoli odločitev ali ukrep, ki lahko vpliva na vaše osebne finance ali poslovanje, se morate posvetovati z usposobljenim strokovnim svetovalcem.

To gradivo in informacije v njem so posredovane v pričujoči obliki, družba Deloitte Slovenija pa ne podaja nobenih implicitnih ali eksplicitnih izjav ali jamstev glede tega gradiva ali informacij v njem. Brez omejevanja slednjega družba Deloitte Slovenija ne jamči, da so to gradivo ali informacije v njem brez napak ali da izpolnjujejo kakršnakoli specifična merila uspešnosti ali kakovosti. Družba Deloitte Slovenija izrecno zavrača vsa implicitna jamstva, vključno, vendar ne omejeno na jamstva o tržnosti, lastništvu, primernosti za določen namen, nekršitvi, združljivosti, varnosti in točnosti.

To gradivo in informacije v njem tako uporabljate na lastno odgovornost ter nase prevzimate polno odgovornost in tveganje izgube, ki jo lahko utrpíte zaradi uporabe tega gradiva ali informacij v njem. Družba Deloitte Slovenija ne bo odgovorna za nobeno posebno, posredno, postransko, posledično ali dodatno odškodnino oz. kakršnokoli drugo škodo, najsi se pojavi zaradi pogodbe, zakona, kazenskega prava (vključno, vendar ne omejeno na malomarnost) ali drugega v povezavi z uporabo tega gradiva ali informacij v njem.

Če karkoli od zgoraj navedenega iz kakršnegakoli razloga ni v celoti izvršljivo, ostalo še vedno ostane v veljavi.